

Raport końcowy

Ewaluacja projektów dotyczących wsparcia ekonomii społecznej

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego – Pomoc Techniczna Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007–2013

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

Wojewódzki Urząd Pracy
w Szczecinie

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Wykaz skrótów

BDL	Bank Danych Lokalnych
CATI	Computer Assisted Telephone Interview (wywiad telefoniczny wspomagany komputerowo)
CAWI	Computer Assisted Web Interview (wywiad internetowy wspomagany komputerowo)
CIS	Centrum Integracji Społecznej
DR	Desk research (analiza danych zastanych)
EFS	Europejski Fundusz Społeczny
ES	Ekonomia społeczna
GUS	Główny Urząd Statystyczny
IDI	Individual In-Depth Interview (wywiad indywidualny pogłębiony)
IP	Instytucja Pośrednicząca
IW EQUAL	Inicjatywa wspólnotowa EQUAL
IZ	Instytucja Zarządzająca
JST	Jednostka Samorządu Terytorialnego
KCEWIS	Koszalińskie Centrum Wspierania Inicjatyw Społecznych
KIS	Klub Integracji Społecznej
LGD	Lokalna Grupa Działania
LOWES	Lokalny Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej
MPiPS	Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej
MŚP	Małe i średnie przedsiębiorstwa
NGO	Non-Governmental Organisation (organizacja pozarządowa)
OSP	Ochotnicza Straż Pożarna
OWES	Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej
PEFS	Podsystem Monitorowania EFS
PES	Podmioty Ekonomii Społecznej
PO FIO	Program Operacyjny Fundusz Inicjatyw Obywatelskich na lata 2009-2013
PO KL	Program Operacyjny Kapitał Ludzki
PUP	Powiatowy Urząd Pracy
RO EFS	Regionalny Ośrodek EFS
ROPS	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej
RPO	Regionalny Program Operacyjny Województwa Zachodniopomorskiego na lata 2007-2013
SPO RZL	Sektorowy Program Operacyjny Rozwój Zasobów Ludzkich
SzOP	Szczegółowy Opis Priorytetów PO KL
WOPR	Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe
WUP	Wojewódzki Urząd Pracy
ZAZ	Zakład Aktywności Zawodowej

Spis treści

1	WPROWADZENIE	10
1.1	Wstęp teoretyczny	10
1.2	Opis przedmiotu badania	11
1.3	Cele badania	12
1.4	Kryteria ewaluacyjne	13
1.5	Podejście badawcze	13
1.6	Metodologia	15
1.6.1	Analiza dokumentów i danych zastanych	15
1.6.2	Wywiady telefoniczne wspomagane komputerowo (CATI) z instytucjami objętymi wsparciem w ramach projektów	16
1.6.3	Pogłębione wywiady indywidualne	17
1.6.4	Zogniskowane wywiady grupowe (FGI)	19
1.6.5	Studium przypadku	20
1.6.6	Ankieta internetowa wspomagana komputerowo (CAWI)	20
1.6.7	Panel ekspertów	21
2	DIAGNOZA	22
2.1	Grupy osób w najtrudniejszej sytuacji na rynku pracy	22
2.2	Rozwój sektora ES w latach 2004–2012	27
2.2.1	Spółdzielnie socjalne	28
2.2.2	Sektor pozarządowy	30
2.2.3	Centra integracji społecznej	34
2.2.4	Kluby integracji społecznej	37
2.2.5	Zakłady aktywności zawodowej	38
2.2.6	Warsztaty terapii zajęciowej	40
2.2.7	Spółdzielnie pracy	42
2.2.8	Ośrodki wsparcia ekonomii społecznej	43
2.3	Ekonomia społeczna w regionalnych dokumentach strategicznych	45
2.4	Perspektywy rozwoju PES	47
3	POTRZEBY SEKTORA ES W WOJEWÓDZTWIE ZACHODNIOPOMORSKIM	50
3.1	Ogólne potrzeby sektora ekonomii społecznej	50
3.2	Barierzy rozwoju PES w województwie zachodniopomorskim	51
3.3	Potrzeby PES w województwie zachodniopomorskim	54
4	NASTAWIENIE INTERESARIUSZY DO EKONOMII SPOŁECZNEJ	57
4.1	Przedstawiciele jednostek samorządu terytorialnego	57
4.1.1	Poziom poinformowania o ekonomii społecznej	57
4.1.2	Współpraca samorządów z podmiotami ekonomii społecznej	61
4.1.3	Ocena działalności PES przez przedstawicieli samorządów	63
4.1.4	Wsparcie podmiotów ekonomii społecznej przez samorządy	67
4.2	Media i przedsiębiorcy	68
4.2.1	Poziom poinformowania o ekonomii społecznej	68
4.2.2	Dostępność informacji o ekonomii społecznej	70
4.2.3	Postawy wobec wsparcia ekonomii społecznej	70
5	CELE PO KL W ZAKRESIE WSPARCIA EKONOMII SPOŁECZNEJ	72
5.1	Poziom realizacji celów	72
5.2	Wskaźniki produktu	73
5.3	Wskaźniki rezultatu	74
5.4	Efekty wsparcia	76

5.5	Bariery w realizacji celów.....	77
6	WSPARCIE DLA EKONOMII SPOŁECZNEJ W WOJEWÓDZTWIE ZACHODNIOPOMORSKIM.....	80
6.1	Poddziałanie 7.2.1.....	80
6.2	Poddziałanie 7.2.2 – projekty konkursowe.....	84
6.2.1	Kryteria strategiczne	84
6.2.2	Typy projektów.....	85
6.2.3	Rezultaty.....	85
6.3	Projekty systemowe – Poddziałania 7.2.2 i 7.1.3	94
6.4	Projekty w ramach Działania 6.2.....	96
6.5	Oddziaływanie projektów	97
7	OCENA WSPARCIA.....	99
7.1	Trafność wsparcia	99
7.2	Ocena logiki interwencji.....	101
7.3	Adekwatność i użyteczność wsparcia	102
7.4	Efektywność netto i brutto.....	106
7.5	Efektywność kosztowa.....	111
7.6	Trwałość udzielonego wsparcia	112
8	WNIOSKI I REKOMENDACJE	116
9	STUDIUM PRZYPADKU: SPÓŁDZIELNIA SOCJALNA STUDIO DOOZO	126
10	STUDIUM PRZYPADKU: SPÓŁDZIELNIA SOCJALNA KRĘGIEL.....	130
11	STUDIUM PRZYPADKU: KOSZAŃSKIEGO CENTRUM WSPIERANIA INICJATYW SPOŁECZNYCH (KCWIS).....	135
12	STUDIUM PRZYPADKU: OŚRODKI WSPARCIA EKONOMII SPOŁECZNEJ BIURA EKONOMICZNEGO AKTYWA PLUS.....	143
13	NARZĘDZIA BADAWCZE.....	150
14	SPIS WYKRESÓW	179
15	SPIS TABEL	180
16	WYKAZ LITERATURY.....	181
17	WYKAZ PES W WOJEWÓDZTWIE ZACHODNIOPOMORSKIM	182
18	MATRYCA LOGIKI EWALUACJI.....	190

Streszczenie

Informacja o badaniu

Głównym celem badania była ocena działań realizowanych w obszarze wsparcia w ramach komponentu regionalnego PO KL na rzecz rozwoju sektora ekonomii społecznej w województwie zachodniopomorskim. Osiągnięciu celu głównego służyło wyznaczenie celów szczegółowych badania:

- Ocena efektów projektów realizowanych na rzecz rozwoju sektora ekonomii społecznej w województwie;
- Ocena stopnia osiągnięcia zakładanych celów i rezultatów Działań komponentu regionalnego PO KL w zakresie wsparcia sektora ekonomii społecznej w regionie;
- Ocena wpływu podjętych działań na wzmocnienie sektora ekonomii społecznej (z uwzględnieniem podziału na podmioty ekonomii społecznej i ośrodki wsparcia ekonomii społecznej);
- Ocena trwałości efektów realizowanych działań;
- Określenie głównych potrzeb sektora ekonomii społecznej i głównych barier stojących na drodze jego rozwoju.

W badaniu wykorzystano następujące metody badawcze:

- Analiza dokumentów i danych zastawnych,
- Wywiady telefoniczne wspomagane komputerowo (CATI) z instytucjami objętymi wsparciem w ramach projektów,
- Pogłębione wywiady indywidualne,
- Zogniskowane wywiady grupowe,
- Studia przypadku,
- Ankieta internetowa wspomagana komputerowa skierowana do JST,
- Panel ekspertów;

Diagnoza

Sytuacja na zachodniopomorskim rynku pracy jest problematyczna. Województwo charakteryzuje **niski poziom aktywności zawodowej oraz zatrudnienia**. Szczególnie trudna jest sytuacja osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, takich jak długotrwale bezrobotnych, o niskich kwalifikacjach, starszych czy też niepełnosprawnych. Narzędziem do walki z wykluczeniem społecznym może być ekonomia społeczna. Województwo zachodniopomorskie ma możliwość rozwoju sektora ekonomii społecznej, głównie dzięki wsparciu finansowemu z Europejskiego Funduszu Społecznego.

Wyniki przeprowadzonego badania wskazują, że rozwój ekonomii społecznej w województwie zachodniopomorskim jest jeszcze na początkowym etapie. Działają już podmioty ekonomii społecznej, choć są stosunkowo nieliczne i mają głównie zasięg lokalny. Widoczny jest również nierównomierny ich rozkład terytorialny. Pojawiły się struktury wsparcia dla tych podmiotów, ale i one borykają się z problemami związanymi z rozpoczynaniem działalności: a więc trwałością i dostosowaniem zakresu usług do potrzeb odbiorców wsparcia.

W tym kontekście analizie poddano perspektywy rozwoju sektora ekonomii społecznej. Należy zauważyć, że stosunkowo dużą część podmiotów została założona jeszcze przed 2004 r. Świadczy to o pewnej stabilności.

Potrzeby sektora

Jak pokazały wyniki badania, podmioty ekonomii społecznej potrzebują przede wszystkim wsparcia, które **pomoże im utrzymać się na rynku**, odnaleźć klientów i sprawnie zarządzać personelem oraz instytucją. Do tego potrzebne jest skierowanie w ich stronę adekwatnego wsparcia oraz otwarcie rynków zbytu na ich produkty i usługi. Z drugiej strony **współpraca pomiędzy administracją samorządową a podmiotami ekonomii społecznej jest bardzo ograniczona**. Podmioty ekonomii społecznej wciąż potrzebują doradztwa proceduralno-prawnego oraz wsparcia finansowego, które zapewni bieżące środki na prowadzenie działalności. Poszukiwanie środków powinno ułatwić także wsparcie doradcze silnie powiązane z aspektem praktycznego prowadzenia biznesu. Kwestią kluczową jest przy tym **dostępność, stałość i kompleksowość udzielanego wsparcia**.

Nastawienie interesariuszy

Nastawienie interesariuszy do ekonomii społecznej jest przeważnie pozytywne. Strategiczni partnerzy PES, **jednostki samorządu terytorialnego, zaczynają w nich dostrzegać narzędzie do walki z wykluczeniem społecznym** i wspierają wybrane podmioty. Działania te **nie są jednak powszechne**, a ich skala na terenie województwa jest wciąż niewielka. Choć ekonomia społeczna jest znana znacznej części przedstawicieli władz samorządowych, to sama **wiedza o tej idei nie przekłada się jeszcze na podejmowanie konkretnych działań** ze strony samorządów. Jak pokazały przeprowadzone analizy, w co drugiej JST, w której działają PES, urzędy nie zlecały im żadnych zadań. Wynikało to przede wszystkim z ich niewiedzy: zarówno o tym, co i komu mogą zlecać, ale także jak. Pozostali interesariusze mają wciąż bardzo ograniczoną wiedzę na temat ekonomii społecznej, choć są przeważnie pozytywnie nastawieni do tej idei.

Poziom realizacji celów PO KL

Z punktu widzenia systemu wdrażania, **realizacja projektów wsparcia ekonomii społecznej przebiega sprawnie**, a większość wskaźników została przekroczona.

Ekonomia społeczna, wspierana ze środków EFS, nie jest jeszcze na tyle silna, by wywrzeć istotny wpływ na sytuację w województwie. Dla sprawnego rozwoju ekonomii społecznej w regionie konieczne jest **zintegrowanie powstającego otoczenia ekonomii społecznej** i dalsze strategiczne działania wspierające, mające na celu **zapewnienie trwałości** budowanej infrastruktury wsparcia.

Charakterystyka wsparcia

Od roku 2008 w ramach PO KL co roku ogłaszane były konkursy na wsparcie przedsiębiorczości społecznej, głównie w ramach działania 7.2.2 (**budowanie infrastruktury wsparcia**) oraz 7.2.1 (**tworzenie CIS, KIS i ZAZ**). Wdrażanie projektów związanych ze wsparciem ekonomii społecznej w województwie ewoluowało od czasu ogłoszenia pierwszych konkursów dotyczących tego sektora. W konsekwencji, początkowo wsparcie było nieadekwatne, a działania miały charakter punktowy. Wraz z ewolucją kryteriów dostępu, kryteriów strategicznych i zapisów Szczegółowego Opisu Priorytetów PO KL system wsparcia zmienił charakter na bardziej uporządkowany i ciągły.

Wsparcie w realizowanych projektach jest **nierównomiernie rozłożone terytorialnie**, co ma konsekwencje dla mapy podmiotów ekonomii społecznej. Północne części województwa znacznie częściej są uwzględniane w realizowanych projektach. Koncentrację widać także w ośrodkach miejskich.

Ocena wsparcia

Wraz z postępem czasu widać, jak realizowane projekty ewoluują od form najprostszych w kierunku projektów coraz bardziej kompleksowych. W ostatnim czasie pojawiły się projekty złożone, oferujące nie tylko szkolenia (które dominowały w inicjatywach realizowanych wcześniej), a także możliwość uzyskania środków na założenie spółdzielni socjalnej wraz ze wsparciem pomostowym oraz stałą opieką nad podmiotem w pierwszym okresie działalności. Wydłużono także czas trwania projektów, co wpłynęło na efektywność i trwałość wsparcia. Niemniej, **efekt jałowego biegu wynosi około 36%** - co oznacza, że bez realizowanych projektów znaczna część rezultatów zostałaby osiągnięta.

Ograniczeniem trafności wsparcia był **brak jasnej wizji, szczególnie w początkowym okresie**, co ma być efektem prowadzonych działań, kto ma być wspierany, dlaczego i na jakich zasadach powinno się to odbywać. Wynikało to z relatywnie niskiej wiedzy o ekonomii społecznej w województwie, co było szczególnie mocno odczuwano na początku wdrażania programu.

Wnioski

- Badanie pozwoliło zidentyfikować potrzebę **wzmocnienia planowania strategicznego** w zakresie wsparcia ekonomii społecznej. Pierwsze kroki zostały już poczynione, do czego przyczyniły się działania Zespołu Koordynującego, działającego przy ROPS.
- Zaobserwowano **niską trafność** prowadzonych działań w zakresie wsparcia ekonomii społecznej. Dotyczy to szczególnie Poddziałania 7.2.2, w którym **wspierane powinny być przede wszystkim podmioty ekonomii społecznej**. Przeprowadzone analizy wskazują, że w praktyce podmioty ekonomii społecznej stanowią mniejszość instytucji korzystających ze wsparcia. Dominują wśród nich organizacje pozarządowe nie prowadzące działalności gospodarczej ani odpłatnej statutowej, a także instytucje publiczne.
- Wsparcie podmiotów ekonomii społecznej częściowo bazowało na nieadekwatnych instrumentach. W ramach przeprowadzonych dotychczas działań wspierających rozwój podmiotów ekonomii społecznej zauważyć można **niewystarczający poziom koordynacji wsparcia animacyjnego, doradczo-szkoleniowego i dotacyjnego dla klientów OWES**. Silnie podkreślano brak wsparcia w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej.
- Analiza wykazała **niską stabilność systemu wsparcia ekonomii społecznej**. Pomimo zrealizowanych dotychczas projektów nie została wytworzona dotychczas trwała sieć instytucji wsparcia ekonomii społecznej w regionie. Głównym powodem jest zbyt krótki czas realizacji projektów (1-2 lata). Ta krótki czas nie pozwalał zbudować odpowiednio silnej i trwałej pozycji ośrodków, zapewnić rozpoznawalności wśród klientów i interesariuszy ekonomii społecznej. Wraz z każdym projektem realizowanym przez inną instytucję konieczne jest ponowne prowadzenie akcji informacyjnej, pozyskiwania klientów oraz nawiązanie relacji z otoczeniem sektora ES, co jest niezwykle ważne w przypadku budowania lokalnych partnerstw i sieci współpracy. Jedynie w nielicznych przypadkach ta sama instytucja jest w stanie uzyskać dofinansowanie na kontynuację działań w latach kolejnych, w związku z czym duża część wypracowanych rezultatów była bezpowrotnie tracona.
- **Nierównomierny dostęp do usług instytucji wspierających podmioty ekonomii społecznej**. W ramach przeprowadzonego badania stwierdzono istotny problem związany z brakiem standaryzacji zakresu usług poszczególnych OWES. Do tej pory część podmiotów ekonomii społecznej znajdujących się w obrębie działalności różnych ośrodków wsparcia, nie miała możliwości skorzystania np. ze wsparcia dotacyjnego, co w dużej mierze ograniczało możliwość powstawania nowych podmiotów i jednocześnie ograniczyło oddziaływanie pozostałych form wsparcia. W ostatnim czasie wprowadzono zmiany, umożliwiające otrzymanie wsparcia finansowego.
- Wsparcie dla osób zakładających przedsiębiorstwo społeczne w zbyt małym stopniu było nastawione na przekazywanie praktycznych kompetencji i budowanie powiązań. W ramach działań doradczo szkoleniowych w zakresie wspierania podmiotów planujących rozpocząć działalność gospodarczą **zbyt niski jest udział tematyki związanej z praktycznym prowadzeniem biznesu**, jak również możliwości nabywania umiejętności prowadzenia przedsiębiorstwa społecznego. Tego typu kompetencje można nabyć najczęściej poprzez wzajemne uczenie się i wymianę doświadczeń.
- W realizowanych projektach **zabrakło możliwości uzupełniania, uzyskiwania i potwierdzania kompetencji zawodowych**. Założenie przedsiębiorstwa społecznego wiąże się często z koniecznością uzupełnienia kompetencji, w tym szczególnie kompetencji zawodowych przez uczestników. Przedsiębiorstwa te są często zakładane przez osoby, które przez wiele lat nie pracowały i w związku z tym ich kompetencje zdezaktualizowały się.
- Odbiorcom wsparcia **brakuje wiedzy na temat możliwości korzystania z różnych instrumentów finansowania** rozwoju przedsiębiorstw społecznych (np. poręczenia, pożyczki). Tworzy to bariery w działalności i rozwoju przedsiębiorstw społecznych w dłuższej perspektywie.

1 Wprowadzenie

1.1 Wstęp teoretyczny

Wyniki niniejszego badania stanowią podstawę tzw. bilansu otwarcia poprzez odwzorowanie stanu rozwoju ekonomii społecznej w województwie zachodniopomorskim w pierwszym roku wdrażania *Wieloletniego regionalnego planu działań na rzecz promocji i upowszechniania ekonomii społecznej oraz rozwoju instytucji sektora ekonomii społecznej i jej otoczenia w województwie zachodniopomorskim na lata 2012–2020*¹ oraz efektów realizacji projektów z zakresu ekonomii społecznej w latach 2008–2012.

Poniżej została przedstawiona syntetyczna charakterystyka idei ekonomii społecznej pełniąca funkcję wstępu teoretycznego, a kolejny podrozdział przedstawia operacjonalizację tych pojęć dokonaną na potrzeby badania.

Ekonomia społeczna nie jest nowym zjawiskiem, jednak dopiero w ostatnich latach stała się przedmiotem szeregu badań i realizowanych projektów. Powinna być analizowana przede wszystkim z punktu widzenia rynku pracy (szczególnie lokalnego) i polityki społecznej. W literaturze przedmiotu najwyraźniej wskazuje się trzy funkcje ekonomii społecznej:

- **z perspektywy rynku pracy** od ekonomii społecznej oczekuje się tworzenia nowych miejsc pracy, w szczególności dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym i wykluczonych; równocześnie podmioty ekonomii społecznej mają za zadanie prowadzenie szkoleń zawodowych i transfer swoich podopiecznych na otwarty rynek pracy;
- **z perspektywy polityki społecznej** od ekonomii społecznej wymaga się dostarczania usług socjalnych na rynkach lokalnych;
- **z perspektywy integracji społecznej** ekonomia społeczna ma wspomóc pomnażanie kapitału społecznego².

Z perspektywy zatrudnienia **ekonomia społeczna pomaga osobom defaworyzowanym na rynku pracy** poznać zasady aktywnego poszukiwania pracy (szczególnie w klubach integracji społecznej – KIS), zwiększyć poziom kompetencji, umiejętności i kwalifikacji zawodowych poprzez udział w szkoleniach i warsztatach (na przykład w zajęciach organizowanych przez centra integracji społecznej – CIS) oraz podjąć zatrudnienie³ (na przykład w zakładach aktywności zawodowej – ZAZ, gdzie pracę połączoną z rehabilitacją zawodową znajdują osoby niepełnosprawne – oraz w spółdzielniach socjalnych, które zakładają osoby bezrobotne).

Ekonomia społeczna może także pełnić istotną funkcję w realizacji polityki społecznej poprzez świadczenie usług społecznych (na przykład opiekuńczych) przez instytucje z tego sektora.

¹ A. Wilińska-Onyśko et al (red.). *Rozwój przedsiębiorczości społecznej w regionie. Wieloletni regionalny plan działań na rzecz promocji i upowszechniania ekonomii społecznej oraz rozwoju instytucji sektora ekonomii społecznej i jej otoczenia w województwie zachodniopomorskim na lata 2012–2020*. Urząd Marszałkowski Województwa Zachodniopomorskiego, Szczecin 2012.

² A. Giza-Poleszczuk, J. Hausner (red.), *Ekonomia społeczna w Polsce. Osiągnięcia, bariery rozwoju i potencjał w świetle wyników badań*, Warszawa 2008, s. 15.

³ Por. M. Frączek, N. Laurisz *Ekonomia a rynek pracy, w: Wokół ekonomii społecznej*, Małopolska Szkoła Administracji Publicznej - Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kraków 2012, s. 163.

W przypadku integracji społecznej podmioty ekonomii społecznej nie tylko przygotowują osoby w trudnej sytuacji do **włączenia społecznego**, lecz także budują **wspólnoty oparte na solidarności** zamiast zależności⁴ (na przykład spółdzielnie socjalne).

W literaturze można znaleźć szereg definicji ekonomii społecznej oraz kryteriów decydujących o kwalifikacji podmiotów do tej kategorii. Faktycznie obszar działania podmiotów ekonomii społecznej wyznaczają dwa wektory: tworzenie miejsc pracy dla osób z grup defaworyzowanych lub pomoc dla nich w znalezieniu zatrudnienia oraz oferowanie usług społecznych (w tym usług socjalnych i użyteczności publicznej).⁵ Te obszary działania wpisują się w pobudzanie rozwoju lokalnego. Zasięg działania podmiotów ekonomii społecznej jest często ograniczony do terenu gminy czy powiatu (choć nie jest to regułą) i w sposób istotny może wpłynąć na aktywność społeczną i zawodową jego mieszkańców.

Będący w trakcie konsultacji *Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej* podejmuje temat opisu i klasyfikacji sektora ekonomii społecznej. Zdaniem autorów **sektor ES składa się z trzech segmentów**:

- **podmiotów o charakterze integracyjnym**, nastawionych na reintegrację społeczno-zawodową (zakłady aktywności zawodowej, warsztaty terapii zajęciowej, centra integracji społecznej, kluby integracji społecznej);
- **podmiotów o charakterze pożytku publicznego**, które prowadzą działalność ekonomiczną, zatrudniają pracowników, choć ich działanie nie jest oparte na ryzyku ekonomicznym. Są to organizacje pozarządowe prowadzące działalność odpłatną i nieodpłatną pożytku publicznego;
- **podmiotów o charakterze rynkowym**, które jednak tworzone były w związku z realizacją celu społecznego bądź dla których leżący we wspólnym interesie cel społeczny jest racją bytu działalności komercyjnej. Grupę tę można podzielić na trzy podgrupy:
 - podmioty pożytku publicznego prowadzące działalność gospodarczą, z której zyski wspierają realizację celów statutowych,
 - spółdzielnie, których celem jest zatrudnienie,
 - pozostałe spółdzielnie o charakterze konsumenckim i wzajemnościowym⁶.

1.2 Opis przedmiotu badania

Realizacja dobrze przemyślanego badania wymaga sprecyzowania, co ma być mierzone i w jaki sposób. Dlatego też konieczne było dokonanie konceptualizacji poszczególnych pojęć.

W przypadku pojęcia **podmiot ekonomii społecznej** występuje problem nieostrości definicji. Jak dotąd za podmiot ekonomii społecznej przyjęto się uznawać takie instytucje, które poprzez swoje działania wspierają samoorganizację ludzi w celu poprawy swojej sytuacji na rynku pracy lub sytuacji materialnej, w tym przez tworzenie przedsiębiorstw społecznych. Do podmiotów ekonomii społecznej zaliczymy:

- centrum integracji społecznej (CIS);
- klub integracji społecznej (KIS);

⁴ A. Giza-Poleszczuk, J. Hausner 2008, s. 17. op. cit.

⁵ Ibid. s. 17.

⁶ *Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej*, projekt, Grupa strategiczna Zespołu ds. rozwiązań systemowych ekonomii społecznej, czerwiec 2012, s. 13.

- zakład aktywności zawodowej (ZAZ);
- spółdzielnię socjalną;
- NGO prowadzące działalność odpłatną statutową;
- NGO prowadzące działalność gospodarczą;
- spółkę non profit;
- spółdzielnię socjalną osób prawnych;
- товариства ubezpieczeń wzajemnych⁷.

Ileokroć w badaniu autorzy odwołują się do **sektora ekonomii społecznej**, mają na myśli obszar działania podmiotów ekonomii społecznej oraz instytucji wspierających te podmioty (na przykład ośrodki wsparcia ekonomii społecznej).

Ośrodek wsparcia ekonomii społecznej jest instytucją wspierającą ekonomię społeczną powołaną specjalnie w celu pobudzania procesów tworzenia podmiotów ekonomii społecznej oraz wspierania już istniejących. Zakres działań tego typu ośrodków obejmuje:

- szkolenia dotyczące procedur zakładania podmiotów ekonomii społecznej;
- doradztwo zawodowe;
- doradztwo prawne i finansowe;
- wsparcie finansowe;
- inicjowanie partnerstw pomiędzy administracją publiczną a podmiotami ekonomii społecznej;
- promowanie idei ekonomii społecznej.⁸

1.3 Cele badania

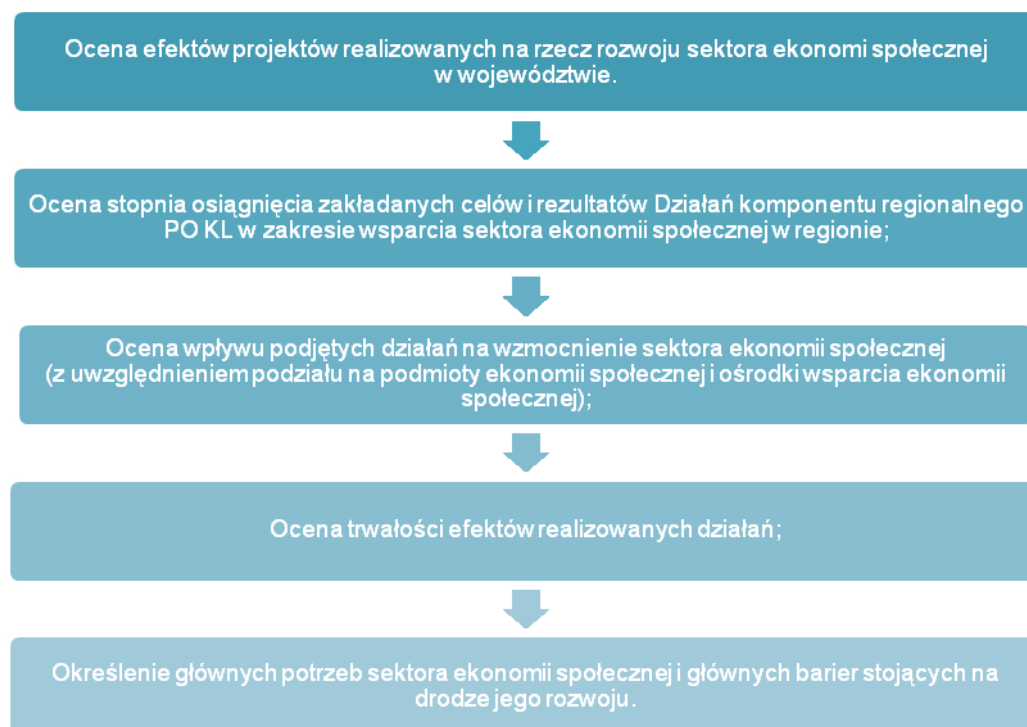
Główny cel badania został sformułowany w następujący sposób:

Ocena działań realizowanych w obszarze wsparcia w ramach komponentu regionalnego PO KL na rzecz rozwoju sektora ekonomii społecznej w województwie zachodniopomorskim

Cel główny badania został osiągnięty poprzez analizę głównych obszarów badania. W ramach wymienionych obszarów wyodrębniono cele szczegółowe badania, które tworzą logiczny schemat, stanowiący podstawę przeprowadzenia badania:

⁷ Definicja własna. Por. *Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej*, s. 10-13.

⁸ Definicja własna. Por. Informacje ze strony <http://www.ekonomiaspoleczna.pl/x/594425?projekt=543995#owes> (dostęp 3.12.2012).

1.4 Kryteria ewaluacyjne

W ewaluacji uwzględniono następujące kryteria ewaluacyjne:

- **adekwatność** – pozwala ocenić zgodność interwencji/działań z rzeczywistymi potrzebami sektora ekonomii społecznej: w jakim stopniu dotychczasowe efekty realizacji projektów w zakresie wsparcia ekonomii społecznej odpowiadają na potrzeby sektora i w jakim stopniu wsparcie oferowane podmiotom ekonomii społecznej uwzględnia cykl życia tych podmiotów i zmiany w czasie zapotrzebowania na usługi;
- **skuteczność** – pozwala ocenić poziom wpływu skierowanych instrumentów wsparcia na osiągnięcie celów programu: czy faktycznie podjęte działania doprowadziły do oczekiwanej zmiany;
- **trwałość** – pozwala ocenić, w jakim stopniu efekty interwencji zostaną utrzymane w przyszłości: na ile trwałe są efekty wsparcia udzielonego w ramach komponentu regionalnego PO KL dla sektora ekonomii społecznej i które operacje w zakresie wsparcia ekonomii społecznej cechuje największa trwałość; jakie bariery stoją na drodze rozwoju sektora ekonomii społecznej w województwie zachodniopomorskim;
- **efektywność** – pozwala ocenić relację między poniesionymi nakładami a osiągniętymi efektami: jaka była relacja kosztów i korzyści w realizowanych projektach;
- **użyteczność** – pozwala ocenić, w jakim stopniu oferta projektów była dopasowana do potrzeb podmiotów ekonomii społecznej.

1.5 Podejście badawcze

W niniejszym badaniu zastosowano metodologię, która umożliwiła dokonanie rzetelnej analizy i udzielenie możliwie pełnej, rzeczowej i opartej na wynikach odpowiedzi na pytania badawcze sformułowane przez Zamawiającego oraz sformułowanie użytecznych wniosków i rekomendacji. W badaniu zastosowano **metody triangulacji technik badawczych i źródeł danych**.

W trakcie realizacji badania ewaluacyjnego wykorzystano wiele metod zbierania danych, które przedstawione zostały w kolejnych podrozdziałach. Dzięki temu zgromadzono dane zarówno ilościowe, jak i jakościowe oraz dokonano ewaluacji z uwzględnieniem punktów widzenia różnych grup zaangażowanych w ich realizację (na przykład beneficjentów, przedsiębiorstw społecznych, osób zarządzających badanymi instytucjami, pracowników poszczególnych instytucji itp.).

Wykorzystanie w ocenie danych pochodzących z różnych źródeł, zbieranych różnymi metodami i przez różnych badaczy pozwoliło na zgromadzenie wiarygodnych informacji i wyczerpujących wyników, a co za tym idzie – sformułowanie wniosków poprawnych pod względem logicznym i metodologicznym. Zakładane cele ewaluacji i szeroki zakres pytań ewaluacyjnych wymagały, by triangulacja odbywała się na kilku poziomach równocześnie:

- **na poziomie technik badawczych i metod zbierania danych** – poprzez zastosowanie różnych, uzupełniających się wzajemnie metod zbierania danych, takich jak indywidualne wywiady pogłębione (IDI), wywiady online (CAWI), wywiady zogniskowane (FGI);
- **na poziomie konstruowania próby badawczej** – badania przeprowadzono wśród różnych grup respondentów, ze szczególnym uwzględnieniem grup docelowych. Multiplikacja źródeł informacji umożliwiła uzyskanie informacji na dany temat od osób, które potencjalnie mogą prezentować różny punkt widzenia na badaną kwestię i/lub mają specyficzny zakres informacji (na przykład eksperci, przedstawiciele: instytucji regionalnych, jednostek samorządu terytorialnego, projektodawców, przedsiębiorstw społecznych, instytucji korzystających ze wsparcia itp.);
- **na poziomie zespołu** – badanie zostało zrealizowane przez liczny zespół badawczy składający się z ekspertów reprezentujących różne dziedziny i podejścia badawcze, co pozwoliło zminimalizować wpływ badacza na osiągane wyniki poprzez wzajemną kontrolę realizacji, a także weryfikację i konfrontację dokonywanych analiz i formułowanych wniosków. Do zespołu włączone zostały osoby mające duże doświadczenie w badaniach dotyczących ekonomii społecznej, co dało gwarancję wysokiej jakości badania.

Zastosowanie szerokiego wachlarza dostępnych technik zbierania danych wynikało z jednej strony z dużego zakresu zadań badawczych, z drugiej zaś dawało gwarancję otrzymania wysokiej jakości danych. Zasada triangulacji metod badawczych pozwoliła na zminimalizowanie słabości poszczególnych technik zbierania danych, z równoczesnym wykorzystaniem zalet każdej z nich.

Jednym ze sposobów realizacji tego założenia było połączenie metod ilościowych z jakościowymi. Dane ilościowe pozwoliły na stworzenie szerokiego obrazu badanego zjawiska, między innymi częstości występowania pewnych problemów czy zjawisk, korelacji i różnego rodzaju zależności między badanymi zmiennymi. Dane jakościowe pozwoliły natomiast na bliższe, bardziej wnikliwe i pogłębione spojrzenie na badane zjawiska.

Uzyskanie pełnej i wiarygodnej odpowiedzi na postawione pytania badawcze osiągnięto za pomocą następujących instrumentów, które szerzej zostały omówiony w kolejnym podrozdziale:

- analiza danych zastanych – desk research;
- badanie ilościowe realizowane metodą CATI;
- badanie ilościowe realizowane metodą CAWI;
- badania jakościowe realizowane metodą IDI;
- badania jakościowe metodą FGI;

- studia przypadku;
- panel ekspertów.

1.6 Metodologia

1.6.1 Analiza dokumentów i danych zastanych

Badanie metodą desk research polega na analizie istniejących już informacji tzw. danych wtórnych. W ramach niniejszego badania analizie poddane zostały następujące kategorie dokumentów:

- strategiczne dokumenty krajowe, między innymi te dotyczące PO KL;
- strategiczne dokumenty regionalne;
- dokumenty dotyczące realizacji projektów;
- inne dokumenty (na przykład analizy dotyczące ekonomii społecznej i wdrażania PO KL w województwie zachodniopomorskim).

Ponadto przeprowadzono badanie źródeł danych statystycznych dostępnych dla regionu. Przeanalizowane zostały następujące bazy danych:

- Bank Danych Lokalnych GUS (jest to największy w Polsce uporządkowany zbiór informacji o sytuacji społeczno-gospodarczej, demograficznej, społecznej oraz stanie środowiska, opisujący województwa, powiaty oraz gminy jako podmioty systemu organizacji społecznej i administracyjnej państwa, a także regiony i podregiony stanowiące elementy nomenklatury NTS);
- sprawozdania roczne z Zachodniopomorskiego Urzędu Wojewódzkiego;
- dane udostępniane przez Ogólnopolski Związek Rewizyjny Spółdzielni Socjalnych;
- dane pochodzące z monitoringu ustawy o działalności pożytku publicznego i wolontariacie, dotyczące współpracy jednostek samorządu terytorialnego (JST) z podmiotami ekonomii społecznej;
- dane Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej na temat CIS, ZAZ, WTZ;
- dane pochodzące z systemu PEFS, zawierające podstawowe charakterystyki uczestników projektów realizowanych w ramach analizowanych Poddziałów.

Szczegółowe zestawienie wykorzystanych dokumentów znajduje się w załączniku do raportu.

Ponadto analizie poddano dane pochodzące z dokumentacji projektowej Poddziałów 7.2.1 i 7.2.2. Miała ona na celu określenie i kwantyfikację typów projektów, grup objętych wsparciem, narzędzi oraz danych dotyczących planowania realizacji projektu i kosztów. Umożliwiło to w dalszej kolejności przeprowadzenie analizy efektywności kosztowej. Analizie poddano wszystkie projekty realizowane w ramach Poddziałów 7.2.1, 7.2.2 i 7.1.3. Analiza wniosków została przygotowana na bazie narzędzi stanowiących formularz do zbierania danych. Uwzględniono w nim następujące zmienne:

- metryczkę projektu;
- obszar realizacji;
- wskaźniki obowiązkowe;
- wskaźniki dodatkowe;
- wydatki;
- dodatkowe efekty/produkty;

- uczestników indywidualnych;
- instytucje;
- wsparcie dla PES;
- wsparcie OWES;
- kompleksowość projektu.

Szczegółowy układ zmiennych znajduje się w załączniku z narzędziami badawczymi.

Zbiór danych wypracowany w wyniku zastosowania tej metody został uzupełniony o dane, które zgromadzono w trakcie analizy publikacji i badań.

Analizie poddano między innymi zbiory Banku Danych Lokalnych. Dane te posłużyły między innymi do przygotowania diagnozy aktywności zawodowej ludności województwa zachodniopomorskiego. Z punktu widzenia funkcji tworzenia nowych miejsc pracy oraz transferu na otwarty rynek pracy ważne było rozpoznanie sytuacji w obszarze aktywności zawodowej, które pokazuje uwarunkowania regionu oraz sytuację lokalną, w jakiej realizowane są badane Poddziałania.

1.6.2 Wywiady telefoniczne wspomagane komputerowo (CATI) z instytucjami objętymi wsparciem w ramach projektów

CATI (*Computer Assisted Telephone Interview*) to technika badawcza, polegająca na przeprowadzaniu wywiadu z respondentem przez telefon. W wywiadach telefonicznych CATI ankietę odczytuje pytania, korzystając z elektronicznego kwestionariusza, na którym również notuje uzyskane odpowiedzi. Dużą zaletą tej techniki jest stała kontrola pracy ankietatorów polegająca na bieżącym monitorowaniu ich pracy w studiu CATI oraz odsłuchiwanie wywiadów, co następnie przekłada się na jakość i rzetelność uzyskanych danych.

Badanie przedstawicieli podmiotów ekonomii społecznej objętych wsparciem pozwoliło na określenie podstawowych potrzeb sektora ekonomii społecznej i głównych barier stojących na drodze jego rozwoju. Dzięki tym wywiadam możliwa była także ocena efektów projektów realizowanych na rzecz rozwoju sektora ekonomii społecznej w regionie.

Dobór próby

Badanie CATI zostało przeprowadzone z przedstawicielami podmiotów ekonomii społecznej, które otrzymały wsparcie z EFS za pośrednictwem instytucji wspierających ekonomię społeczną. Były to podmioty objęte wsparciem w ramach Poddziałania 7.2.2 PO KL *Wsparcie ekonomii społecznej*, zarówno w ramach projektów konkursowych, jak i projektu systemowego realizowanego przez filię WUP w Koszalinie. Dane o instytucjach uczestniczących w projektach nie były zbierane w Podsystemie Monitorowania EFS (PEFS). Operatem uczyniono więc listę tych podmiotów, stworzoną na potrzeby badania. Podstawą jej przygotowania stały się informacje przekazywane do WUP przez projektodawców. Na liście znalazło się 441 pozycji, przy czym po wyeliminowaniu instytucji korzystających ze wsparcia więcej niż raz pozostało ich 364. Z listy usunięto także urzędy gmin i miast, sołectwa oraz ośrodki pomocy społecznej. Ostatecznie na liście pozostało 350 instytucji.

Docelowo zrealizowano 202 wywiady, co przy poziomie ufności określonym na 0,95 daje maksymalny **błąd oszacowania na poziomie 4,5%**. Pozwoliło to na uzyskanie odpowiednio dokładnych wyników.

Zgodnie ze standardami statystyki publicznej do losowania użyto schematu Hartleya-Rao, w którym prawdopodobieństwo wyboru i -go elementu do n -elementowej próby wynosi:

$$\pi_i = np_i$$
$$p_i = \frac{X_i}{\sum_{i=1}^N X_i} = \frac{X_i}{X}$$

Przyjęta metoda doboru próby zapewniła rozkład zbliżony do rozkładu ze wszystkich podmiotów na terenie województwa, a zatem także reprezentatywność wyników badania. Równocześnie wielkość próby umożliwiła analizę w wyodrębnionych kategoriach.

1.6.3 Pogłębione wywiady indywidualne

Wywiady indywidualne (IDI) są podstawową metodą badań jakościowych. Badanie IDI polega na prowadzeniu przez badacza rozmowy z respondentem na podstawie przygotowanego scenariusza, zawierającego kluczowe zagadnienia. Zadawane pytania mają charakter otwarty, dzięki czemu umożliwiają respondentowi swobodną wypowiedź, a badaczowi – możliwość pogłębienia interesujących go kwestii.

Dobór próby

Próba do badania IDI została dobrana w sposób celowy. Do udziału w wywiadach zaproszono kilka grup respondentów.

W ramach wywiadów wstępnych przeprowadzono IDI:

- **dwa** z przedstawicielami Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Szczecinie;
uzasadnienie: przedstawiciele WUP mają największą wiedzę na temat logiki interwencji, warunków wdrażania projektów w ramach PO KL, a także osiąganych efektów, raportowanych we wnioskach o dofinansowanie;
- **jeden** z przedstawicielem Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Szczecinie;

uzasadnienie: zgodnie z zapisami Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej ROPS będzie koordynował politykę regionalną w tym obszarze. Dlatego też ważne było przeprowadzenie wywiadu, który pozwolił na poznanie perspektywy tej instytucji, a także jej opinii na temat dotychczasowych efektów wsparcia. Wywiad ten objął też projekt systemowy realizowany w ramach Poddziałania 7.1.3.

Wywiady wstępne pozwoliły ustalić, jak rozwijał się sektor ekonomii społecznej oraz jego otoczenie w województwie zachodniopomorskim na przestrzeni lat 2004–2012, a także wstępnie zweryfikować, czy istnieją cele komponentu regionalnego PO KL dotyczące rozwoju ekonomii społecznej, które mogą nie zostać osiągnięte do końca okresu programowania. Wywiady te posłużyły także do opisu bezpośrednich efektów wsparcia rozwoju sektora dzięki finansowaniu z EFS w komponencie regionalnym PO KL.

W ramach wywiadów pogłębionych z przedstawicielami projektodawców realizujących projekty z badanych działań przeprowadzono:

- **pięć** wywiadów w ramach Poddziałania 7.2.1;
uzasadnienie: projekty zostały wybrane spośród tych, które najbardziej odpowiadają zakresowi badania wyznaczonemu przez postawione pytania ewaluacyjne. Nie wszystkie projekty, które otrzymują wsparcie w ramach analizowanego Poddziałania, dotyczą bezpośrednio zagadnień rozwoju ekonomii społecznej. Ze względu na postawione pytania badawcze analizowano projekty głęboko osadzone w głównych procesach rozwoju ekonomii społecznej. Do badania wyselekcjonowano te, które miały na celu:

- utworzenie instytucji wspierających zakładanie i funkcjonowanie podmiotów ekonomii społecznej,
 - utworzenie podmiotów ekonomii społecznej o charakterze integracyjnym;
- **pięć** wywiadów w ramach Poddziałania 7.2.2;

uzasadnienie: tematyka badania wymagała, aby poddać analizie szczególnie te projekty, które miały na celu tworzenie i rozwój instytucji wspierających PES bezpośrednio. Wybrano projekty zróżnicowane ze względu na: obszar realizacji, wykorzystywane formy wsparcia, adresatów projektów. Do udziału w wywiadach zostali zaproszeni przedstawiciele projektów już zakończonych lub będących w zaawansowanym stadium realizacji.

Dzięki wywiadam z projektodawcami możliwe było określenie i przeanalizowanie głównych potrzeb sektora ekonomii społecznej i głównych barier stojących na drodze jego rozwoju, a także zidentyfikowanie zagrożeń związanych z trwałością efektów realizowanych działań wsparcia ekonomii społecznej w komponencie regionalnym PO KL.

W ramach wywiadów pogłębionych przeprowadzono **dwie** rozmowy z ekspertami uczestniczącymi w ocenie projektów w ramach Poddziałów 7.2.1 i 7.2.2.

Uzasadnienie: eksperci oceniający projekty mają dogłębną, unikalną wiedzę jakościową na temat charakterystyki proponowanych rozwiązań. Umieją też wskazać cechy charakterystyczne projektów wybieranych i odrzucanych. Ponadto eksperci potrafią scharakteryzować bezpośredni efekt realizacji projektów w ramach Poddziałów 7.2.1 i 7.2.2 komponentu regionalnego PO KL.

W ramach wywiadów pogłębionych z przedstawicielami interesariuszy, reprezentującymi otoczenie przedsiębiorstw społecznych, przeprowadzono:

- **cztery** wywiady z przedstawicielami jednostek samorządu terytorialnego:
 - dwóch, w którym funkcjonuje dużo PES,
 - dwóch, w których funkcjonuje mało PES;
- **dwa** wywiady z przedstawicielami organizacji przedsiębiorców;
- **dwa** wywiady z przedstawicielami regionalnych mediów (lokalna gazeta codzienna i lokalna rozgłośnia radiowa);
- **dwa** wywiady z przedstawicielami lokalnych grup działania;
- **dwa** wywiady z innymi kluczowymi interesariuszami.

Uzasadnienie: powodzenie sektora ekonomii społecznej w ogromnym stopniu zależy od nastawienia otoczenia. Dlatego też wskazane było dokładne rozpoznanie opinii na temat tego sektora, a także postaw wobec współpracy z przedsiębiorstwami społecznymi. Respondenci proszeni byli o opinie na temat dotychczasowego wsparcia dla ekonomii społecznej, a także kierunków wsparcia w przyszłości.

Interesariusze uczestniczący w badaniu pomogli ustalić poziom wiedzy na temat ekonomii społecznej i nastawienie wobec niej wśród reprezentantów różnych instytucji w województwie zachodniopomorskim. Interesariusze ze swojej perspektywy ocenili, jak rozwinął się sektor ES w województwie zachodniopomorskim.

Dobierając interesariuszy, wykorzystano wyniki wstępnej analizy desk research i konsultacje z ekspertami w zakresie rozwoju ekonomii społecznej w województwie zachodniopomorskim. Zastosowano następujące kryteria doboru:

- w przypadku JST była to ilość PES funkcjonujących na terenie danej gminy lub powiatu;

- w przypadku przedstawicieli organizacji przedsiębiorców zastosowano kryterium zasięgu oddziaływania (ponieważ województwo zachodniopomorskie znajduje się w kręgu oddziaływania dwóch głównych ośrodków gospodarczych regionu: Szczecina i Koszalina). Pod uwagę brano te organizacje, które aktywnie uczestniczą w realizacji projektów współfinansowanych z EFS;
- w przypadku przedstawicieli mediów regionalnych zastosowano dobór celowy (wybrano instytucje, które aktywnie promują idee ES w regionie, publikując cykliczne artykuły prasowe i prowadząc audycje radiowe na ten temat);
- w przypadku LGD wybrano te grupy, które w ramach realizowanych przez siebie działań aktywnie angażują się w rozwój ES;
- w przypadku przedstawicieli innych kluczowych interesariuszy zastosowano dobór celowy. Wskazane instytucje nie należą do pozostałych grup, natomiast z uwagi na istotną rolę we wspomaganiu rozwoju ES w regionie powinny również zostać uwzględnione w badaniu.

1.6.4 Zogniskowane wywiady grupowe (FGI)

W przypadku zogniskowanych wywiadów grupowych możliwe jest stosowanie szeregu technik i metod pracy z grupą, które zapewniają wysoką wartość diagnostyczną tej metody.

Wywiady z przedstawicielami podmiotów ekonomii społecznej oraz OWES dostarczyły informacji o podstawowych zjawiskach i procesach wpływających na przebieg projektów i w konsekwencji warunkujących ich skuteczność. Poruszone zostały zagadnienia trafności podejmowanych działań, problemów i barier związanych z ich realizacją oraz efektów, jakie przynoszą.

Podstawowym celem wywiadu z przedstawicielami zespołu koordynującego i roboczego było odtworzenie logiki interwencji zawartej w *Wieloletnim regionalnym planie działań na rzecz promocji i upowszechniania ekonomii społecznej oraz rozwoju instytucji sektora ekonomii społecznej i jej otoczenia w województwie zachodniopomorskim na lata 2012–2020*. Istotna była także analiza i ocena rozwoju sektora ekonomii społecznej (oraz jego otoczenia) w województwie zachodniopomorskim w latach 2004–2012 i wpływu EFS na rozwój podmiotów ekonomii społecznej oraz ich otoczenie w regionie. Dzięki temu uczestnicy ocenili ze swojej perspektywy efekty projektów realizowanych na rzecz rozwoju sektora ekonomii społecznej w województwie.

Dobór próby

Zorganizowano cztery wywiady grupowe (trzy w Szczecinie i jeden w Koszalinie), w tym:

- dwa wywiady z przedstawicielami podmiotów ekonomii społecznej, którzy otrzymali wsparcie EFS (jeden wywiad w Szczecinie i jeden w Koszalinie);
- jeden wywiad z przedstawicielami zespołu koordynującego i zespołu roboczego;
- jeden wywiad z przedstawicielami ośrodków wsparcia ekonomii społecznej.

Dobierając instytucje do wywiadu zogniskowanego z przedstawicielami PES, kierowano się przede wszystkim kryterium terytorialnym, tak aby zasięg ich działania obejmował cały obszar województwa zachodniopomorskiego. Pod uwagę wzięto również czas funkcjonowania instytucji oraz ilość środków na wsparcie sektora ES, pozyskanych z EFS przez wskazane instytucje.

Przedstawiciele zespołu koordynującego i roboczego reprezentowali różne środowiska (ROPS, organizacje pozarządowe, jednostki samorządu terytorialnego), a więc też różne perspektywy

patrzenia na problem rozwoju ekonomii społecznej. Ich kluczowa rola w planowaniu kierunków rozwoju ekonomii społecznej w regionie nie mogła być pominięta.

Do wywiadu z przedstawicielami OWES zaproszono przede wszystkim osoby pracujące bezpośrednio z klientami. To one najlepiej znają specyfikę tych podmiotów, ich potrzeby, a także wiedzą, jak te podmioty sobie radzą dzięki uzyskiwanemu wsparciu.

1.6.5 Studium przypadku

Największą korzyścią stosowania metody studium przypadku w badaniach ewaluacyjnych jest możliwość zaprezentowania analizowanych kwestii na tle faktycznych wydarzeń, co ułatwia przekazanie kluczowych wniosków. Studium przypadku skutecznie wyjaśnia dane zagadnienie, stanowi też wiarygodne źródło tzw. dobrych praktyk.

Dobór próby

W ramach badania przeprowadzono cztery studia przypadków projektów zidentyfikowanych jako najbardziej efektywne w osiągnięciu wyznaczonych celów.

Dwa studia przypadków dotyczyć będą podmiotów ekonomii społecznej objętych wsparciem w ramach programu, dwa pozostałe – ośrodków wsparcia ekonomii społecznej.

W przypadku **PES**, które otrzymały wsparcie, studium przypadku obejmowało:

- trzy wywiady indywidualne (z koordynatorem projektu, kierownikiem PES i pracownikiem szeregowym);
- analizę dokumentacji projektowej;
- obserwację nieuczestniczącą codziennego funkcjonowania PES.

W analizie uwzględniono przede wszystkim takie kwestie jak: źródła pomysłu na projekt, metody jego realizacji, motywacja i potrzeby uczestników projektu, sposób organizacji pracy, wartość dodana wynikająca z realizacji projektu, jej ograniczenia instytucjonalne i pozainstytucjonalne, efekty i oddziaływanie, koszty działania oraz koszty realizacji projektu.

Studia przypadków realizowane w **OWES** przyjęły podobną strukturę:

- trzy wywiady indywidualne (z kierownikiem OWES, pracownikiem bezpośrednio pracującym z PES i klientem OWES);
- analiza dokumentów organizacyjnych, statutu itp.;
- obserwacja nieuczestnicząca codziennego funkcjonowania OWES.

W przypadku tego typu instytucji szczegółowe studium objęło takie kwestie jak: zasada funkcjonowania, współpraca z partnerami, pozyskiwanie środków do działania, cele i metody działania, zasięg działalności i organizacja pracy.

Studium przypadku pomogło przede wszystkim w przeprowadzeniu pogłębionej analizy pośrednich efektów realizacji projektów w ramach badanych Poddziałów, a także w określeniu, jakie są główne bariery związane z realizacją celów, jaka jest trwałość wypracowanych rozwiązań i ich efektywność.

1.6.6 Ankieta internetowa wspomagana komputerowo (CAWI)

Badanie CAWI przeprowadzono z jednostkami samorządu terytorialnego (JST) szczebla lokalnego (powiaty i gminy) zlokalizowanymi na terenie województwa zachodniopomorskiego. Kwestionariusz skierowano do osób odpowiedzialnych za realizację polityki społecznej w ramach danego urzędu lub za kontakt z organizacjami pozarządowymi.

Podstawowym celem tego modułu była weryfikacja, czy realizowane projekty przyczyniły się do wzrostu wiedzy o ekonomii społecznej (jako efekty bezpośrednie) na poziomie gmin i powiatów oraz czy wpłynęły na działania tych instytucji (efekty pośrednie) – takie jak korzystanie z usług PES, uwzględnienie ich w dokumentach strategicznych czy wsparcie finansowe i pozafinansowe.

Dobór próby

Realizacja badania objęła pełną populację, w której skład wchodzi:

- 114 gmin województwa zachodniopomorskiego;
- 21 powiatów województwa zachodniopomorskiego.

W badaniu osiągnięto wysoką responsywność: 79% przedstawicieli jednostek samorządu terytorialnego rozpoczęło wypełnianie ankiety (odpowiedziało na pierwsze pytanie), a 64% wypełniło ją w całości (odpowiedzieli na ostatnie pytanie).

1.6.7 Panel ekspertów

Panel ekspertów jest rodzajem dyskusji, w której specjaliści z danej dziedziny rozmawiają na tematy związane z celami badania oraz weryfikują i oceniają materiał zgromadzony przez zespół badawczy.

Panel ekspertów został przeprowadzony z zewnętrznymi ekspertami mającymi zarówno wąsko rozumianą wiedzę sektorową w zakresie ekonomii społecznej, jak i wiedzę ogólną w zakresie rozwoju społeczno-gospodarczego, polityk krajowych i regionalnych. Zadaniem panelu ekspertów było podsumowanie zgromadzonych wyników oraz sformułowanie syntetycznego osądu integrującego najważniejsze wnioski płynące z badania. Zaangażowanie ekspertów zewnętrznych pomogło również zwiększyć zakres perspektyw badawczych, co pozwoliło na uzyskanie bogatszego obrazu analizowanych obszarów. Ze względu na specjalistyczną wiedzę ekspertów wytypowanych do udziału w badaniu panel ekspertów posłużył również do doprecyzowania wstępnych rekomendacji z badania.

Dobór próby

Do uczestnictwa w panelu zaproszono głównie pracowników naukowych zajmujących się tematem ekonomii społecznej (wykładowców szkół wyższych z województwa zachodniopomorskiego), a także ekspertów z ROPS i WUP oraz przedstawicieli dyrekcji obu tych instytucji. Zaproszenie wystosowano także do przedstawiciela organizacji pracodawców przedsiębiorstw społecznych.

W panelu ostatecznie uczestniczył pracownik naukowy specjalizujący się w kwestiach związanych z ekonomią społeczną, a także promocją przedsiębiorczości (w tym na obszarach wiejskich), eksperci (również z tytułem naukowym) z Obserwatorium Integracji Społecznej ROPS w Szczecinie specjalizujący się w ekonomii społecznej, przedstawiciel organizacji reprezentującej pracodawców przedsiębiorstw społecznych oraz osoba reprezentująca dyrekcję ROPS. Na spotkaniu obecni byli także pracownicy WUP, w tym osoba zaangażowana we wdrażanie Priorytetu VII PO KL w województwie zachodniopomorskim oraz pracownicy odpowiedzialni za ocenę postępów jego realizacji. Łącznie na panelu obecnych było 9 osób, przy czym 3 w charakterze obserwatorów.

2 Diagnoza

W niniejszym rozdziale zaprezentowano podsumowanie analizy sytuacji na rynku pracy i w zakresie wykluczenia społecznego w województwie zachodniopomorskim. Określenie najważniejszych wyzwań, jakie związane są z obszarem rynku pracy i wykluczenia społecznego pozwala na wskazanie potencjalnej roli ekonomii społecznej w rozwiązywaniu tych problemów. Rozdział ten stanowi zatem próbę wskazania obszarów, w których oddziaływanie projektów wspierających rozwój ekonomii społecznej na rynek pracy i wykluczenie społeczne jest potencjalnie największe. Jako punkt odniesienia dla wartości najważniejszych wskaźników przyjęto ich poziom w całym kraju, co pozwoliło pokazać w jaki sposób województwo zachodniopomorskie plasuje się na tle pozostałych.

W rozdziale tym zaprezentowano również informacje na temat stanu sektora ekonomii społecznej w województwie zachodniopomorskim. Należy jednak zaznaczyć, że sektor ten jest nadal stosunkowo młody i jak dotychczas nie powstał spójny system jego monitorowania. Dlatego też dostępne dane pochodzą z różnych źródeł i nie zawsze są porównywalne. Wydaje się jednak, że zebrane informacje dostarczają pewnej przybliżonej informacji na temat rozwoju sektora ekonomii społecznej.

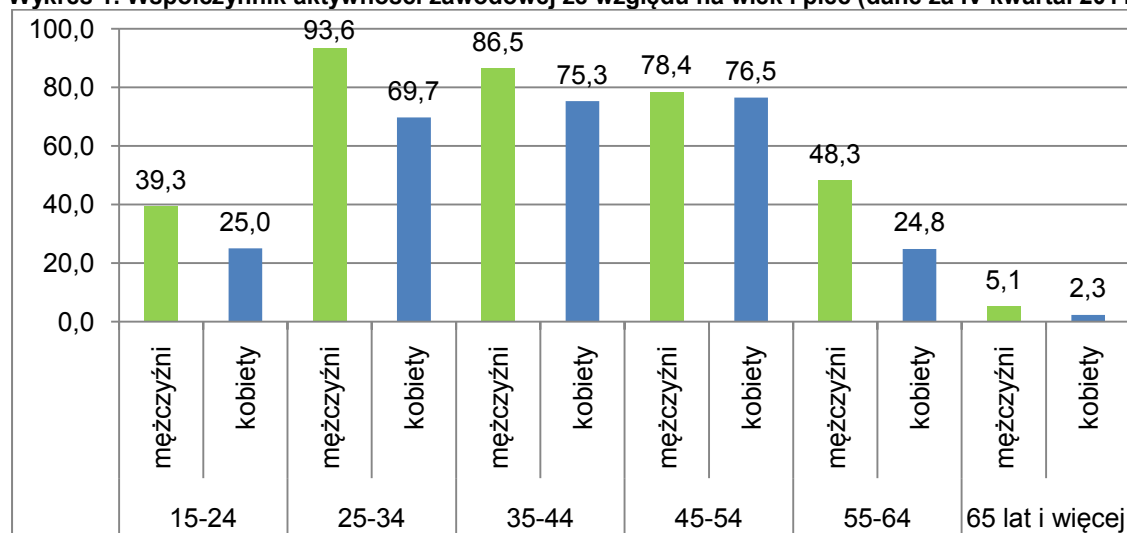
2.1 Grupy osób w najtrudniejszej sytuacji na rynku pracy

Województwo zachodniopomorskie charakteryzuje się najniższym współczynnikiem aktywności zawodowej w Polsce. Wskaźnik ten charakteryzuje procentowy udział osób aktywnych zawodowo danej kategorii w ogólnej liczbie ludności danej kategorii w wieku 15 lat i więcej. Do ludności aktywnej zawodowo zalicza się osoby pracujące oraz bezrobotne i poszukujące pracy. Według danych GUS pochodzących z Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL) w pierwszym kwartale 2012 roku aktywnych zawodowo było tylko 51,9% osób w wieku 15 lat i więcej. Jest to wartość o 5 pkt proc. niższa niż średni poziom aktywności zawodowej w Polsce.

Ekonomia społeczna może być jednym z instrumentów aktywizacji rezerw na rynku pracy – czyli tych osób, które obecnie z różnych powodów pozostają poza rynkiem pracy, a po otrzymaniu pewnego wsparcia mogłyby się aktywnie w niego włączyć. Dlatego też wskazane jest zidentyfikowanie tych grup, które są stosunkowo mało aktywne na rynku pracy.

Jak wynika z wykresu 1, współczynnik aktywności zawodowej jest najniższy wśród osób młodych (15–24 lata) oraz wśród tych starszych (powyżej 55. roku życia). Ponadto w każdej grupie wiekowej widoczny jest wyraźnie niższy poziom aktywności zawodowej kobiet. Największa różnica występuje w przypadku osób młodych (ale nie najmłodszych): różnica w poziomie aktywności zawodowej między mężczyznami a kobietami w wieku 25–34 wynosi prawie 24 pkt proc. Drugą grupą, w której widać duże różnice w poziomie aktywności zawodowej między mężczyznami a kobietami, są osoby starsze, w wieku 55–64 (różnica ta wynosi 23,5 pkt proc.). Jest to związane z wcześniejszą dezaktywacją zawodową starszych kobiet.

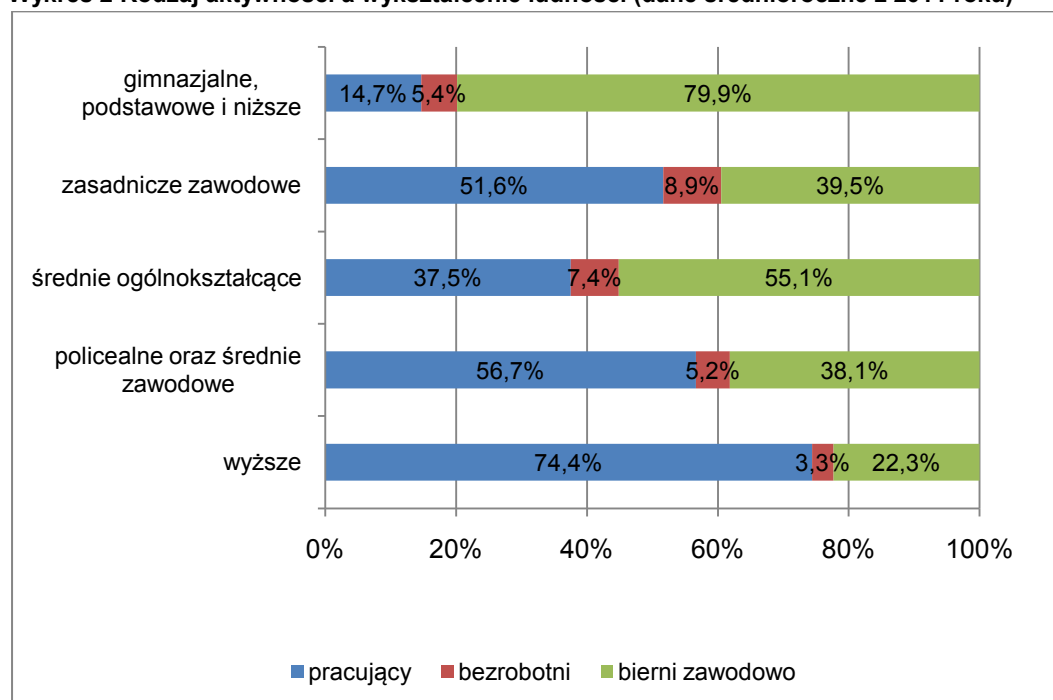
Wykres 1. Współczynnik aktywności zawodowej ze względu na wiek i płeć (dane za IV kwartał 2011)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS (BAEL)

Należy pamiętać, że jako osoby aktywne rozumie się zarówno osoby pracujące, jak i bezrobotne – czyli gotowe do podjęcia pracy i jej aktywnie poszukujące. Osoby bezrobotne stanowią dla gospodarki naturalne rezerwy zasobów pracy. W tym kontekście należy analizować rozkład populacji ze względu na status na rynku pracy: podział na osoby pracujące, bezrobotne i biernie zawodowo. Jak wynika z wykresu 2, stosunkowo wysoki odsetek osób bezrobotnych i biernych zawodowo występuje wśród osób najgorzej wykształconych (wykształcenie gimnazjalne, podstawowe i niższe). W tej grupie nie pracuje 85% populacji, co jednak wynika z uczestnictwa w systemie edukacji formalnej oraz z wysokiego odsetka osób o najniższym poziomie wykształcenia wśród osób starszych. Stosunkowo dużo jest również osób niepracujących wśród osób posiadających wykształcenie średnie – ogólnokształcące (62%) i zawodowe (48%).

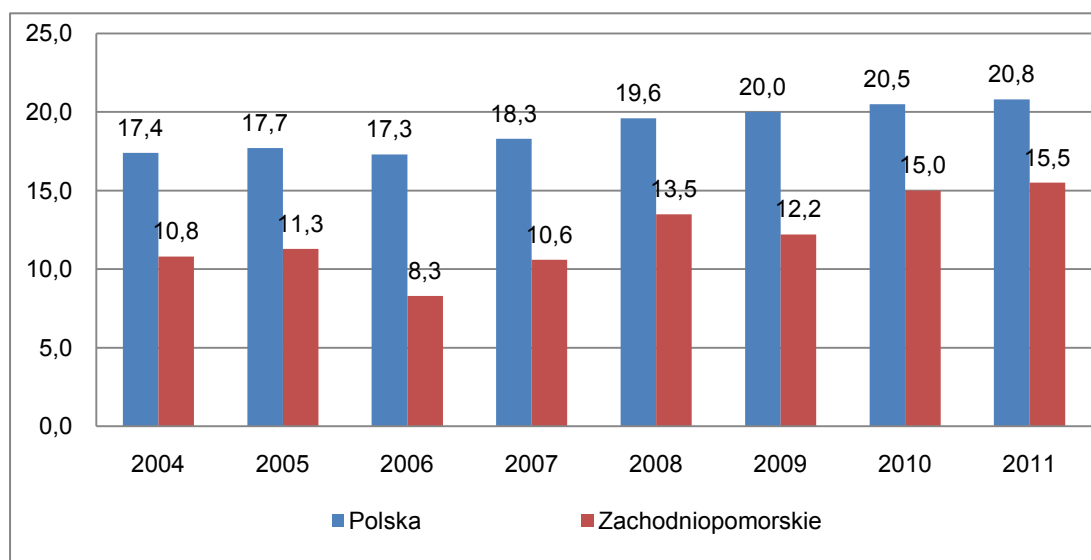
Wykres 2 Rodzaj aktywności a wykształcenie ludności (dane średnioroczne z 2011 roku)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS (BAEL)

Inną grupę, która jest szczególnie zagrożona na rynku pracy, stanowią osoby niepełnosprawne. Wskaźnik zatrudnienia dla osób niepełnosprawnych w wieku 16–64 lata w województwie zachodniopomorskim jest zdecydowanie niższy niż przeciętnie w Polsce. W roku 2011 wyniósł zaledwie 15,5% (por. wykres 3). Jest to ponad 5 pkt. procentowych mniej niż średnia dla Polski.

Wykres 3. Wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych w wieku 16–64 lata (dane średnioroczne z okresu 2004 – 2011)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS (BAEL)

Jak zatem widać, osoby niepełnosprawne potrzebują wsparcia, aby wejść na rynek pracy. Zadanie to mogłaby, przynajmniej częściowo, realizować ekonomia społeczna.

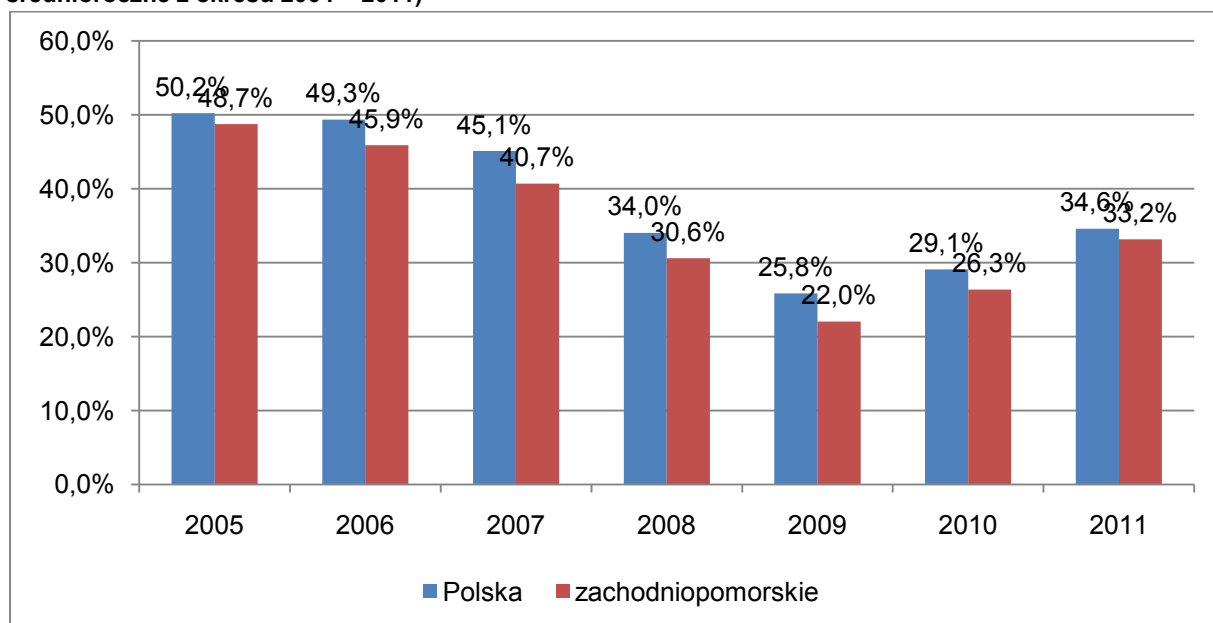
Analizując grupy osób w szczególnie trudnej sytuacji, należy zwrócić uwagę na osoby długotrwale bezrobotne. Pozostawanie dłuższy czas bez zatrudnienia może świadczyć o występowaniu poważnych barier w podjęciu pracy – zarówno zewnętrznych, związanych z sytuacją na lokalnym rynku pracy, jak i wewnętrznych, wynikających z cech danej osoby. Ponadto długotrwale bezrobocie, – co pokazują liczne badania – prowadzi do powstawania negatywnych zmian w osobowości, co utrudnia powrót na rynek pracy. Przykładowo Goldsmith, Veum i William⁹ wykazali, że okres pozostawania bez pracy istotnie wpływa na obniżenie poczucia własnej wartości, między innymi poprzez poczucie depresji. W przypadku Polski obserwację tę potwierdzają badania prowadzone w ramach diagnozy społecznej. Wyniki pokazują, że bezrobocie wiąże się z obniżeniem dochodów, spadkiem dobrostanu społecznego i psychicznego. Osoby bezrobotne również rzadziej wybierają strategię zadaniową radzenia sobie z problemami¹⁰.

W województwie zachodniopomorskim odsetek osób pozostających w rejestrach bezrobocia powyżej 12 miesięcy jest niższy niż przeciętnie w kraju (por. wykres 4). Należy jednak podkreślić, że udział tych osób w populacji osób bezrobotnych w ostatnich latach rośnie, co związane jest z pogorszeniem sytuacji na rynku pracy oraz zmniejszeniem środków na aktywną politykę rynku pracy.

⁹ A.H. Goldsmith, J.R. Veum, D. William jr, *The impact of labour force history on self-esteem and its component parts, anxiety, alienation and depression*, Journal of Economic Psychology, April 1996. s. 183–220

¹⁰ J. Czapiński, T. Panek, *Wykluczenie społeczne. Diagnoza Społeczna 2011, Warunki i Jakość Życia Polaków. Raport [Special issue]*, Contemporary Economics 5 (3)/2011, s. 328–352.

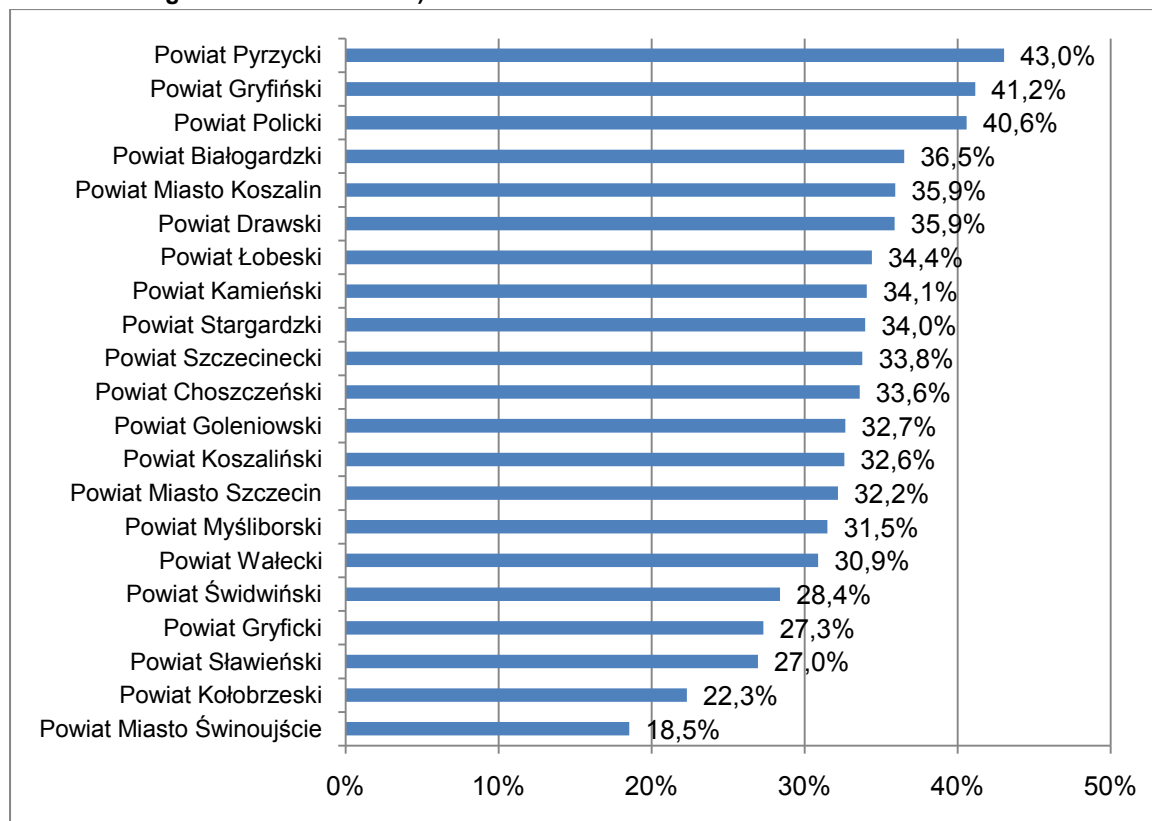
Wykres 4. Odsetek osób pozostających w rejestrach osób bezrobotnych powyżej 12 miesięcy (dane średnioroczne z okresu 2004 – 2011)

Źródło: obliczenia własne, na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Kwestia bezrobocia długookresowego jest zróżnicowana terytorialnie. Udział osób pozostających w rejestrach bezrobotnych powyżej 12 miesięcy, według danych na koniec trzeciego kwartału 2012 roku, kształtował się od 20% w powiecie kołobrzeskim do 43% w gryfińskim. Szczegółowe dane na ten temat prezentuje wykres 5.

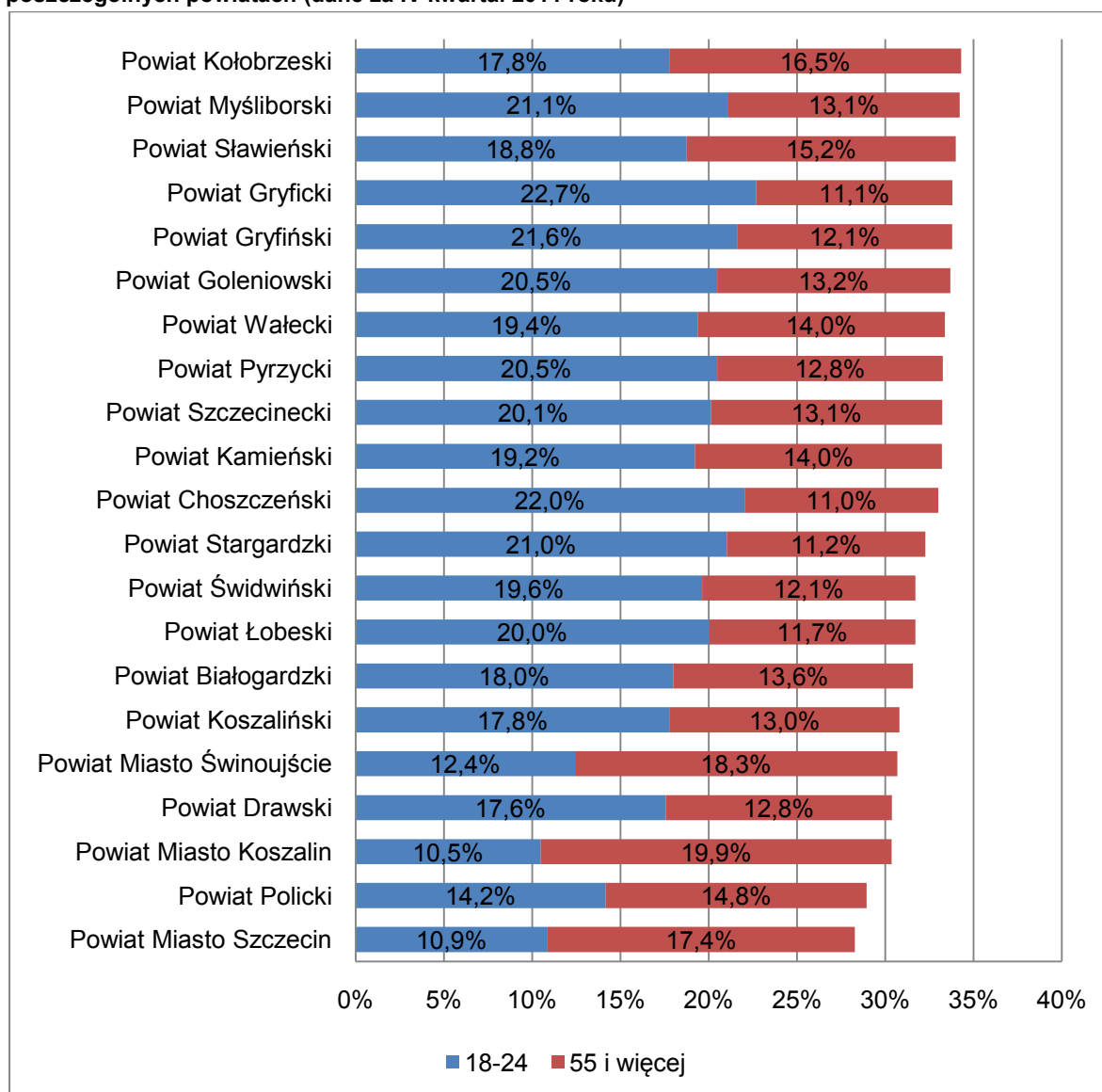
Wykres 5. Odsetek osób pozostających w rejestrze osób bezrobotnych powyżej 12 miesięcy (stan na koniec trzeciego kwartału 2012 roku)

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych WUP w Szczecinie (www.wup.pl)

Analiza dostępnych danych pokazuje, że między powiatowymi rynkami pracy występują również inne różnice. Przykładem jest struktura osób bezrobotnych ze względu na wiek. Osoby młode i osoby starsze stanowiły na koniec IV kwartału 2011 roku w sumie ok. 32% ogółu bezrobotnych. Przy czym w powiatach grodzkich widoczny jest zdecydowanie wyższy udział osób starszych wśród ogółu bezrobotnych, podczas gdy w powiatach o charakterze wiejskim liczniejszą kategorią są osoby młode. Może to wynikać z większej bierności osób starszych na obszarach wiejskich, jak również ukrytego bezrobocia w rolnictwie. Dowodzi to jednak, że lokalne polityki rynku pracy muszą odpowiadać na różne wyzwania i nie mogą być ujednolicone. Szczegółowe zestawienie tych danych prezentuje wykres 6.

Wykres 6. Udział osób w wieku 18–24 oraz 55 lat i więcej w ogólnej liczbie bezrobotnych w poszczególnych powiatach (dane za IV kwartał 2011 roku)

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych WUP w Szczecinie (www.wup.pl)

Analiza powyższych danych pozwala stwierdzić, że sytuacja na zachodniopomorskim rynku pracy jest problematyczna. Województwo charakteryzuje niski poziom aktywności zawodowej oraz zatrudnienia; wskaźniki te znacznie odbiegają od celów postawionych przez Unię Europejską w strategii do 2020

roku. W najbliższych latach wyzwaniem może stać się znaczna bierność zawodowa wśród kobiet, szczególnie tych w wieku od 24 do 34 oraz od 55 do 64 lat.

Województwo zachodniopomorskie ma jedną z najwyższych stóp bezrobocia rejestrowanego w kraju – ponad 17% w 2011 roku. Oznacza to, że blisko jedna osoba na pięć nie ma pracy, pomimo chęci jej podjęcia, deklarowanej poprzez rejestrację w spisie bezrobotnych. Po 2008 roku obserwujemy niestabilność zatrudnienia i podatność na czynniki zewnętrzne, przede wszystkim kryzys finansowy. Ponadto w przypadku wielu osób bezrobocie ma charakter długotrwały. Ponad jedna trzecia bezrobotnych rejestrujących się w urzędach pracy pozostaje bez zatrudnienia powyżej roku. Ponownie dostrzega się trudniejszą sytuację kobiet na rynku pracy, które znacznie częściej rejestrują się jako osoby bezrobotne. W przypadku bezrobocia deklarowanego w BAEL stopa bezrobocia jest zróżnicowana w zależności od miejsca zamieszkania. Jest ona wyższa na wsi niż w mieście o blisko 30%.

Zaprezentowane informacje o sytuacji w województwie zachodniopomorskim dowodzą, że istnieje zapotrzebowanie na instrumenty rynku pracy, które będą adresowane do osób znajdujących się w szczególnie trudnej sytuacji: biernych zawodowo, niepełnosprawnych, starszych i młodszych, o najniższych kwalifikacjach. Z różnych powodów osobom tym najtrudniej jest odnaleźć się na rynku pracy, a ekonomia społeczna daje szansę na tworzenie własnego miejsca pracy.

2.2 Rozwój sektora ES w latach 2004–2012

Ocena skali rozwoju ekonomii społecznej w województwie zachodniopomorskim jest stosunkowo trudna. Nie ma bowiem wypracowanych standardów monitorowania kondycji sektora, co utrudnia porównywanie danych pochodzących z różnych źródeł.

Wśród podmiotów ekonomii społecznej najliczniejszą grupą są organizacje pozarządowe prowadzące działalność gospodarczą lub statutową odpłatną. Zdecydowanie mniej działa spółdzielni socjalnych, zakładów aktywności zawodowej i centrów integracji społecznej. W przypadku organizacji pozarządowych nie dysponujemy dokładnymi danymi na temat ich liczebności, skali prowadzonej działalności czy też liczby zatrudnionych tam osób.

Tabela 1 zawiera podsumowanie informacji na temat liczebności różnych typów podmiotów ekonomii społecznej. Bardziej szczegółowa analiza poszczególnych rodzajów podmiotów zaprezentowana została w dalszej części rozdziału.

Tabela 1. Liczebność podmiotów ekonomii społecznej w województwie zachodniopomorskim

Rodzaj podmiotu	Liczba podmiotów
Spółdzielnie pracy	36
Spółdzielnie inwalidów i niewidomych	12
Zakłady aktywności zawodowej	2 istniejące i 2 w trakcie tworzenia (Szczecin/Dobra i Kamień Pomorski)
Spółki z o.o. non profit	2
Spółdzielnie socjalne	25
Centra integracji społecznej	8
Kluby integracji społecznej	17
Warsztaty terapii zajęciowej	27
Organizacje pozarządowe	4486, w tym 138 zatrudniających ponad 10 pracowników

Źródło: opracowanie własne, na podstawie Wieloletniego regionalnego planu działań na rzecz promocji i upowszechniania ekonomii społecznej

2.2.1 Spółdzielnie socjalne

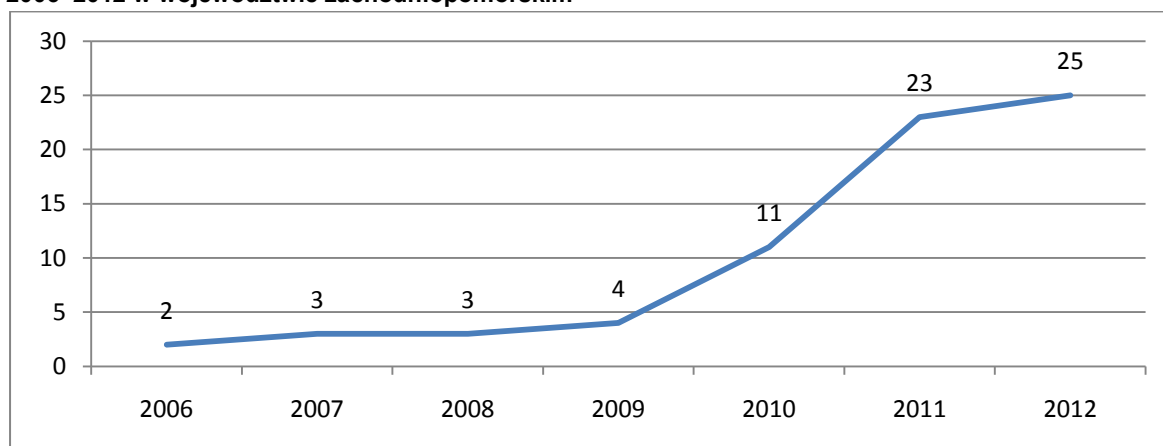
W Krajowym Rejestrze Sądowym, według stanu na 20 sierpnia 2012 roku, zarejestrowanych było 517 spółdzielni socjalnych, z tego 25 miało swoją siedzibę na obszarze województwa zachodniopomorskiego. Pierwsze spółdzielnie socjalne w województwie zarejestrowano w roku 2006, co można wiązać z przyjęciem Ustawy z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych¹¹.

Profil działalności gospodarczej spółdzielni socjalnych w województwie zachodniopomorskim jest bardzo zróżnicowany. Analiza dostępnych informacji na temat zakresu działania tych podmiotów wskazuje, że przyjmują one różne strategie biznesowe. Niektóre z nich oferują szeroki wachlarz usług, starając się budować swoją pozycję na podstawie zdywersyfikowanego, a dzięki temu być może bardziej stabilnego, zakresu działania. Inne koncentrują się na wybranych obszarach, jak na przykład *Zaczarowana Dorożka*, która głównie organizuje przejażdżki dorożką po Kołobrzegu, mimo znacznie szerszego zakresu działalności wyszczególnionego w jej KRS.

Według Ogólnopolskiego Katalogu Branżowego Spółdzielni Socjalnych najczęściej wybieranymi dziedzinami działalności przez spółdzielnie socjalne w województwie zachodniopomorskim są¹²: sprzątanie (dziewięć spółdzielni), utrzymanie terenów zielonych (osiem spółdzielni), usługi remontowe i wykończeniowe (siedem spółdzielni), organizowanie imprez okolicznościowych, integracyjnych i lokalnych, usługi opiekuńcze i opieka nad dziećmi (cztery spółdzielnie), rzadziej działalność artystyczna, edukacyjna, turystyczna, rekreacyjna poligraficzna, IT i multimedia. Szczegółowe zestawienie wszystkich branż zawiera wykres 8.

Liczba spółdzielni socjalnych najbardziej dynamicznie przyrastała w latach 2010 i 2011 (por. wykres 7). W pierwszych ośmiu miesiącach roku 2012 powstały zaledwie dwie spółdzielnie, co świadczy o wyraźnym spowolnieniu dynamiki powstawania tych podmiotów. Trudno jednoznacznie stwierdzić, na ile obserwowany przyrost jest efektem realizacji projektów w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki. Wśród podmiotów ekonomii społecznej, które skorzystały ze wsparcia projektów, występuje na razie tylko dziewięć spółdzielni socjalnych, które powstały w ramach projektów z Działania 6.2. Kolejne mają powstać do roku 2014.

Wykres 7. Przyrost liczby spółdzielni socjalnych wpisanych do Krajowego Rejestru Sądowego w latach 2006–2012 w województwie zachodniopomorskim

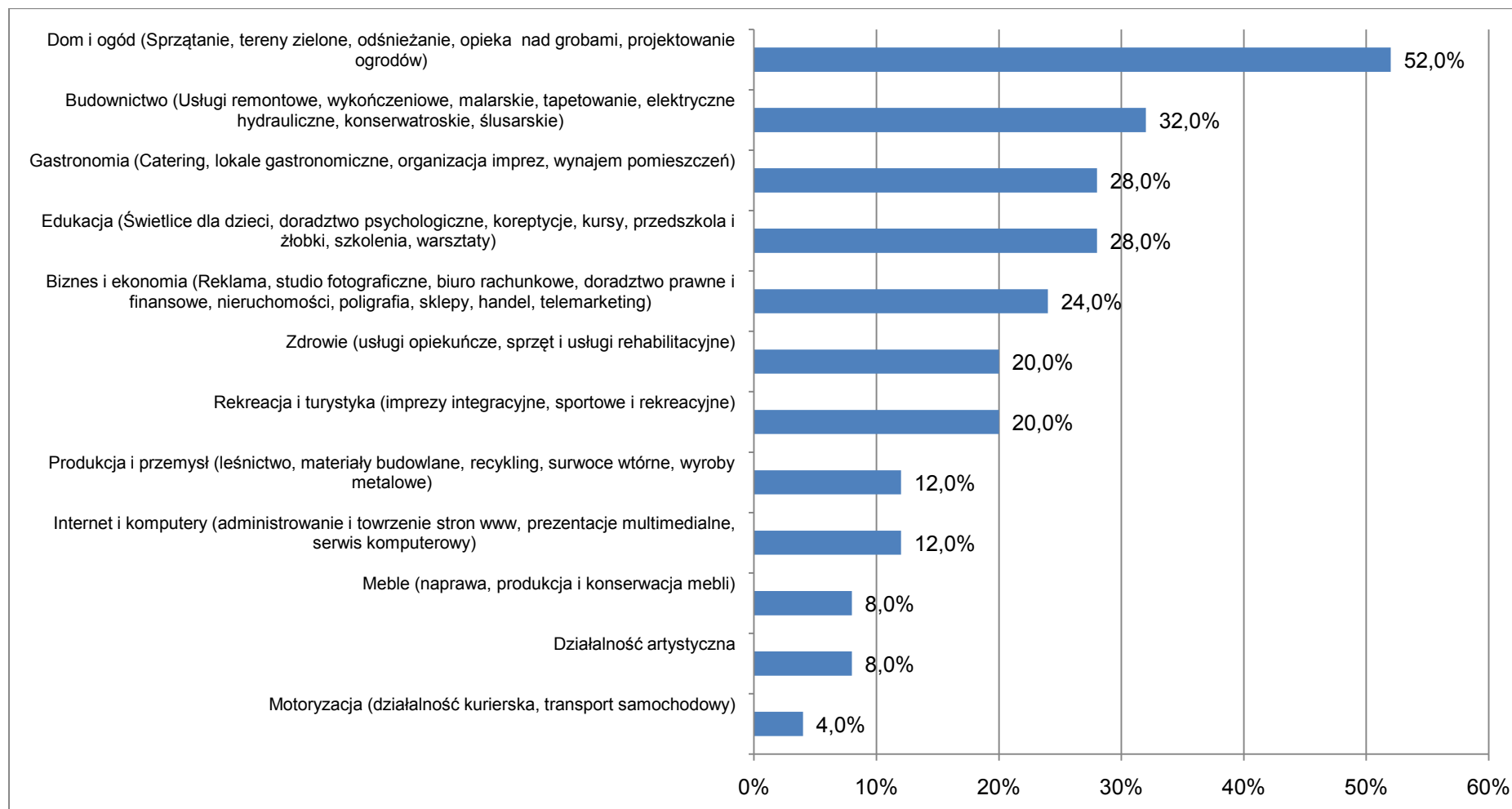

Źródło: opracowanie własne, na podstawie Wieloletniego regionalnego planu działań na rzecz promocji i upowszechniania ekonomii społecznej, s. 44 oraz Ogólnopolski Związek Rewizyjny Spółdzielni Socjalnych

¹¹ Dz.U. z 2006 r. Nr 94, poz. 651.

¹² Na podstawie *Ogólnopolskiego Katalogu Spółdzielni Socjalnych*, <http://www.spoldzielniesocjalne.org> (podstrony dla każdej z 94 wyróżnionych branż), dostęp: 20.09.2012.

Wykres 8. Profil działalności spółdzielni socjalnych z terenu województwa zachodniopomorskiego

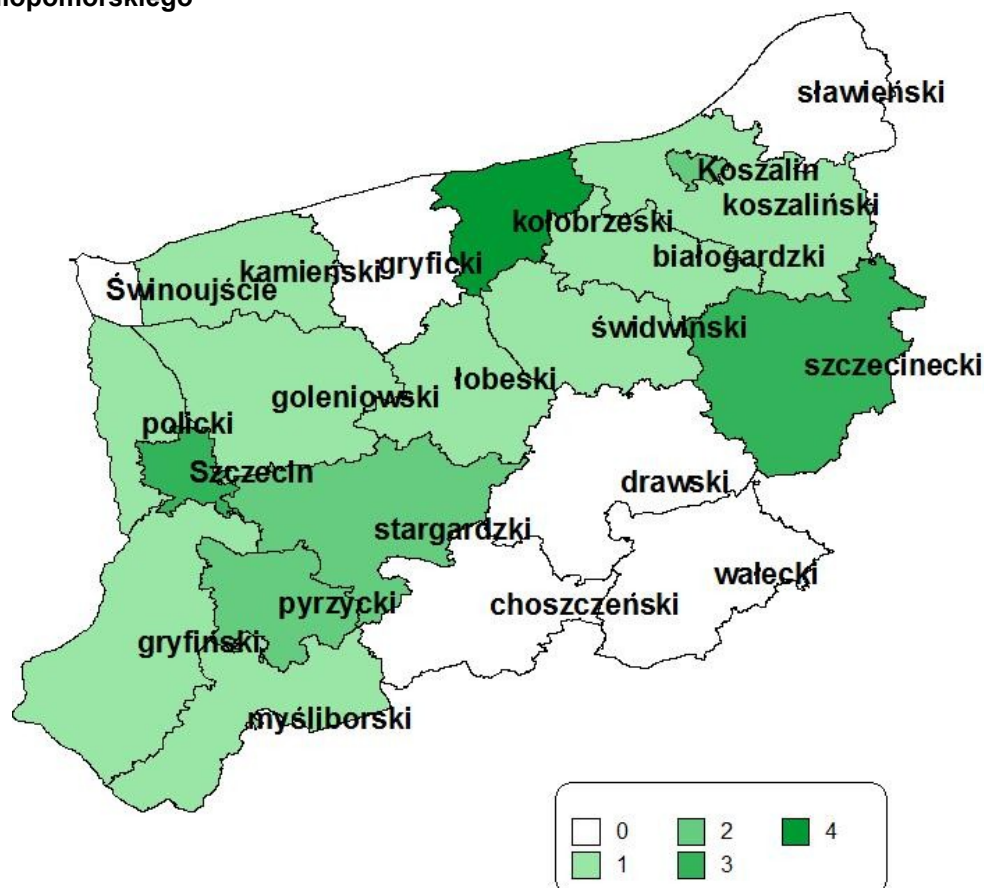

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Ogólnopolskiego Katalogu Spółdzielni Socjalnych <http://www.spoldzielniesocjalne.org/>, podstrony dla każdej z 94 wyróżnionych branż, dostęp 2.12.2012

Nie ma systematycznych danych na temat faktycznej liczby działających spółdzielni socjalnych. Nie są również dostępne dane na temat kondycji tych podmiotów. Choć MPiPS przeprowadziło badanie tych podmiotów, to do momentu przygotowania niniejszego raportu jego wyniki nie zostały upowszechnione.

Rozmieszczenie terytorialne spółdzielni socjalnych w województwie prezentuje mapa 1.

Mapa 1. Rozmieszczenie spółdzielni socjalnych w powiatach województwa zachodniopomorskiego

Źródło: Rozwój przedsiębiorczości społecznej w regionie, *op. cit.*, s. 44; Ogólnopolski Związek Rewizyjny Spółdzielni Socjalnych

2.2.2 Sektor pozarządowy

Sektor pozarządowy reprezentują głównie stowarzyszenia i fundacje.

Stowarzyszenie jest dobrowolnym i samorządnym zrzeszeniem o celach niezarobkowych, opierającym swoją działalność na pracy społecznej członków, ale zatrudniającym także

pracowników¹³. Stowarzyszenie samodzielnie określa swoje cele, programy działania i struktury organizacyjne oraz uchwała akty wewnętrzne dotyczące jego działalności. Osoby pragnące wspólnie działać społecznie i zakładające stowarzyszenie mogą wybrać typ stowarzyszenia zarejestrowanego w Krajowym Rejestrze Sądowym i posiadającego osobowość prawną lub tzw. stowarzyszenie zwykłe, które nie wymaga rejestracji w KRS i nie posiada osobowości prawnej (nie może być podmiotem praw i obowiązków). Stowarzyszenie może prowadzić działalność gospodarczą według ogólnych zasad określonych w odrębnych przepisach. Przy czym (w odróżnieniu od fundacji) dochód z działalności gospodarczej stowarzyszenia służy realizacji celów statutowych i nie może być przeznaczony do podziału między jego członków. Stowarzyszenie może tworzyć fundacje, spółki kapitałowe, niepubliczne zakłady opieki zdrowotnej, zakłady aktywności zawodowej, centra integracji społecznej, może tworzyć i przystępować do związków (federacji) organizacji pozarządowych, spółdzielni socjalnych i spółdzielni osób prawnych. Stowarzyszenia prowadzą działalność pożytku publicznego i mogą korzystać ze środków publicznych, uczestnicząc w otwartych konkursach ofert na realizację zadań publicznych. Stowarzyszenia mogą też korzystać z pracy wolontariuszy (z wyjątkiem działań związanych z działalnością gospodarczą) i ubiegać się o status organizacji pożytku publicznego.

Fundację definiuje się jako kapitał przeznaczony na określony cel¹⁴. Osoba (fizyczna lub prawna) założyć może fundację w celach społecznie lub gospodarczo użytecznych, takich jak: ochrona zdrowia, rozwój gospodarki i nauki, oświata i wychowanie, kultura i sztuka, opieka i pomoc społeczna, ochrona środowiska oraz opieka nad zabytkami. Fundacja posiada osobowość prawną, a jej jedynym obligatoryjnym organem jest zarząd. Niezależnie od tego, czy fundacja ma status organizacji pożytku publicznego, czy nie, może prowadzić działalność gospodarczą, ale musi mieć ona charakter pomocniczy wobec działalności głównej – statutowej. Innymi słowy, działalność gospodarcza nie może być celem fundacji, lecz środkiem do realizacji celów statutowych.

Najbardziej wiarygodnym źródłem informacji o sytuacji organizacji pozarządowych i prowadzeniu przez nie działalności gospodarczej jest badanie SOF-1, prowadzone przez Główny Urząd Statystyczny. Badanie to jest realizowane raz na dwa lata, dlatego też najnowsze dostępne wyniki dotyczą roku 2010.

Jak wynika z badania SOF-1, w 2010 roku w województwie zachodniopomorskim aktywną działalność prowadziło 3,1 tys. organizacji pozarządowych, w tym 2,9 tys. stowarzyszeń oraz 0,2 tys. fundacji. W porównaniu do roku 2008 liczba aktywnych organizacji pozarządowych nie zmieniła się. W tym samym czasie w skali kraju obserwowany był wzrost liczby stowarzyszeń i fundacji o 6%.¹⁵

W efekcie liczba organizacji pozarządowych na 10 tys. ludności w roku 2010 uległa w województwie zachodniopomorskim niewielkiemu zmniejszeniu (z 18,4 do 18,1), podczas gdy w skali kraju wskaźnik ten wzrósł z poziomu 18,6 do 19,6.

Zmniejsza się również zakres terytorialny działania organizacji pozarządowych. W roku 2010 więcej niż w roku 2008 wskazywało jako swój maksymalny terytorialny zasięg działania najbliższe sąsiedztwo i gminę, a mniej – powiat i województwo (por. tabela 2).

¹³ Opis na podstawie informacji zawartych na stronie: <http://www.ekonomiaspoleczna.pl/x/672514>, dostęp: 23.11.2012.

¹⁴ Opis na podstawie informacji zawartych na stronie: <http://www.ekonomiaspoleczna.pl/x/672512>, dostęp: 23.11.2012.

¹⁵ Dane z Banku Danych Lokalnych na podstawie badania SOF-1.

Tabela 2 Organizacje według maksymalnego terytorialnego zasięgu głównej działalności (%)

Jednostka terytorialna	Najbliższe sąsiedztwo		Gmina		Powiat		Województwo		Cały kraj	
	2008	2010	2008	2010	2008	2010	2008	2010	2008	2010
Polska	10	9	29	29	22	23	18	18	15	15
Zachodniopomorskie	8	10	25	30	25	22	22	17	14	14

Źródło: opracowanie własne na podstawie: badanie SOF-1, Bank Danych Lokalnych.

Według danych SOF-1 spadła również nieznacznie liczba etatów w organizacjach pozarządowych: z 2,6 do 2,7 tys., podczas gdy w skali kraju liczba etatów wzrosła o 23%. Równocześnie przeciętna liczba etatów w organizacjach zatrudniających płatny personel wzrosła z 6,5 do 7,4 co świadczy o wzroście zatrudnienia w większych organizacjach pozarządowych.

Jak zatem widać, skala aktywności trzeciego sektora między rokiem 2008 a 2010 nie zwiększyła się, a w niektórych obszarach widoczny jest nawet spadek. Dzieje się tak nawet pomimo dostępności środków z Europejskiego Funduszu Społecznego, które powinny przecież stymulować powstawanie nowych organizacji.

Z punktu widzenia celów niniejszego badania kluczowe znaczenie ma kwestia prowadzenia działalności gospodarczej i działalności statutowej odpłatnej przez organizacje pozarządowe. Takie podmioty są bowiem zaliczane do sektora ekonomii społecznej.

Tabela 3. Organizacje według typu działalności (%)

Jednostka terytorialna	Prowadzące wyłącznie nieodpłatną działalność statutową		Prowadzące odpłatną działalność statutową oraz nie prowadzące działalności gospodarczej		Prowadzące działalność gospodarczą oraz nie prowadzące odpłatnej działalności statutowej		Prowadzące równocześnie odpłatną działalność statutową i działalność gospodarczą	
	2008	2010	2008	2010	2008	2010	2008	2010
Polska	79	74	13	19	4	4	3	3
Zachodniopomorskie	78	75	15	18	3	3	4	4

Źródło: opracowanie własne na podstawie: badanie SOF-1, Bank Danych Lokalnych.

Jak wynika z danych pochodzących z badania SOF-1 (por. tabela 3), między rokiem 2008 a 2010 o 3 pkt proc. wzrósł odsetek organizacji prowadzących odpłatną działalność statutową. Równocześnie bez zmian pozostał odsetek organizacji prowadzących działalność gospodarczą i łączących tego typu aktywność z działalnością odpłatną statutową. W efekcie w roku 2010 w województwie zachodniopomorskim struktura organizacji pozarządowych ze względu na rodzaj prowadzonej działalności była zbliżona do struktury w całej Polsce.

W badaniu prowadzonym w roku 2010 uwzględniono również kwestie związane z realizacją przez organizacje pozarządowe projektów finansowanych ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego¹⁶. Niestety badanie to nie pozwala na ocenę wpływu poszczególnych priorytetów.

¹⁶ Raport końcowy z pomiaru wpływu EFS na poziom zatrudnienia i ekonomizację podmiotów ekonomii społecznej w ramach badania SOF-1 za 2010 rok, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2012, s. 6.

Zgodnie z uzyskanymi wynikami w roku 2010 w województwie zachodniopomorskim działało 150 podmiotów osiągających przychody własne. Przeciętna wartość tych przychodów wyniosła 586 zł, podczas gdy przeciętna wartość przychodów własnych dla całego kraju to 1215 zł. Jak zatem widać, wartość tych przychodów była wyraźnie niższa niż w innych województwach. Struktura tych przychodów zaprezentowana została w tabeli 4 (dla porównania przedstawiono również wyniki dla Polski). Jak wynika z przedstawionych danych, w województwie zachodniopomorskim wyraźnie większe znaczenie niż przeciętnie w Polsce mają przychody ze sprzedaży wyrobów i usług. Wyraźnie mniejsze znaczenie mają z kolei rządowe i samorządowe środki na podstawie ustawy Prawo zamówień publicznych. Może to świadczyć o niepełnym wykorzystaniu środków publicznych jako instrumentu rozwoju ekonomii społecznej, a równocześnie wskazuje na zasadność podejmowania działań kierowanych do administracji publicznej, zachęcających kontraktowanie usług wśród podmiotów ekonomii społecznej.

Tabela 4. Udział poszczególnych kategorii przychodów własnych w przychodach własnych ogółem NGO w roku 2010

Źródła przychodów	Polska	Zachodniopomorskie
Rządowe środki, na podstawie ustawy o zamówieniach publicznych lub na podstawie kontraktu	5,0	0,9
Samorządowe środki, na podstawie ustawy o zamówieniach publicznych lub na podstawie kontraktu	0,5	0,0
Składki członkowskie	3,0	4,5
Środki z niepublicznych źródeł krajowych	8,0	0,8
Sprzedaż wyrobów i usług	78,9	93,0
Środki z niepublicznych źródeł zagranicznych	2,4	0,0
Odsetki i dywidendy	1,9	0,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie: badanie SOF-1, Bank Danych Lokalnych.

Większość organizacji trzeciego sektora działających na terenie województwa zachodniopomorskiego bazuje w swojej działalności na pracy nieodpłatnej (61% nie zatrudnia żadnych pracowników rozumianych jako świadczących jakąkolwiek odpłatną usługę¹⁷), zaś według danych BDL w 2010 roku jedynie 14% zatrudniało pracowników w ogóle, co pokrywa się ze wskaźnikami krajowymi (por. tabela 5). Połowa spośród zatrudniających korzystała z formuły umowy o pracę, choć zgodnie z diagnozą społeczną dotyczyło to przede wszystkim specjalistów zewnętrznych, na przykład księgowych. Średnia liczba zatrudnionych w organizacjach nie zmienia się istotnie, co pokazują dane w tabeli 5. Zdaniem przedstawicieli organizacji jedyny problem stanowi brak tzw. specjalistów, między innymi piszących projekty do konkursów o fundusze unijne¹⁸. Liczbę pracujących w organizacjach w województwie w 2008 i 2010 r. przedstawia tabela 5.

¹⁷ *Rozwój przedsiębiorczości społecznej w regionie*, op. cit., s. 41.

¹⁸ *Badanie zachodniopomorskich podmiotów Ekonomii Społecznej. Diagnoza sytuacji organizacji pozarządowych województwa zachodniopomorskiego*, Centrum Integracji Społecznej w Łobzie „Od nowa”, Szczecin 2010, s. 5–7.

Tabela 5. Pracujący w organizacjach w 2008 i 2010 roku

Jednostka terytorialna	Udział jednostek zatrudniających		Średnia liczba osób zatrudnionych ogółem		W tym kobiety		Suma zatrudnionych ogółem		W tym kobiety	
	2008	2010	2008	2010	2008	2010	2008	2010	2008	2010
	%	%	os.	os.	os.	os.	tys. os.	tys. os.	tys. os.	tys. os.
Polska	13	14	8	8	5	6	70,8	85,4	47,4	57,7
Zachodniopomorskie	14	14	8	7	5	5	3,1	3,0	2,2	2,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie: badanie SOF-1, Bank Danych Lokalnych.

Podsumowując, na podstawie danych pochodzących z badania SOF-1 należy stwierdzić, że kwestia ekonomizacji trzeciego sektora pozostaje nadal wyzwaniem dla województwa zachodniopomorskiego.

2.2.3 Centra integracji społecznej

Centra integracji społecznej często są kategoryzowane jako podmioty ekonomii społecznej, choć kwestia ta budzi pewne wątpliwości. Niewątpliwie nie są to typowe przedsiębiorstwa społeczne, lecz raczej podmioty integracji społecznej, których podstawowym celem jest reintegracja zawodowa i społeczna osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Cele te są osiąganе poprzez angażowanie uczestników CIS w świadczenie zróżnicowanych usług, z których najczęstszymi w województwie zachodniopomorskim są usługi budowlane, remontowe, gastronomiczne i opiekuńcze. Zgodnie z art. 3 ustawy o zatrudnieniu socjalnym¹⁹ centrum integracji społecznej jest jednostką organizacyjną realizującą reintegrację zawodową i społeczną. Cel ten realizowany być może poprzez²⁰:

- kształcenie umiejętności pozwalających na pełnienie ról społecznych i osiąganіe pozycji społecznych dostępnych osobom niepodlegającym wykluczeniu społecznemu;
- nabywanie umiejętności zawodowych oraz przyuczenie do zawodu, przekwalifikowanie lub podwyższanie kwalifikacji zawodowych;
- naukę planowania życia i zaspokajania potrzeb własnym staraniem, zwłaszcza przez możliwość osiągnięcia własnych dochodów przez zatrudnienie lub działalność gospodarczą;
- uczenie umiejętności racjonalnego gospodarowania posiadanymi środkami pieniężnymi. W celu reintegracji zawodowej CIS może prowadzić, z pewnymi wyjątkami, działalność wytwórczą, handlową lub usługową oraz działalność wytwórczą w rolnictwie. Działalność taka nie stanowi jednak działalności gospodarczej w rozumieniu przepisów o swobodzie działalności gospodarczej.

CIS adresuje swoje działania do osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, przy czym grupa ta nie jest ściśle określona w przepisach. Uczestnicy CIS mają status osób bezrobotnych, a od centrum otrzymują świadczenie integracyjne w wysokości zasiłku dla bezrobotnych. CIS nie ma osobowości prawnej i funkcjonuje jako jednostka wyodrębniona w instytucji lub organizacji, która je utworzyła. CIS mogą utworzyć: starosta, wójt, prezydent albo burmistrz miasta lub organizacja pozarządowa. Działające na terenie województwa centra integracji społecznej prowadzą działalność reintegracji zawodowej poprzez udział ich uczestników w warsztatach remontowo-budowlanych,

¹⁹ Dz.U. z 2011 Nr 43, poz. 225.

²⁰ *Rozwój przedsiębiorczości społecznej w regionie*, op. cit., s. 45–46.

gastronomicznych, krawieckich, związanych z porządkowaniem (także terenów zielonych) i opieką nad osobami zależnymi.

Zgodnie z informacjami udostępnionymi w Zachodniopomorskim Urzędzie Wojewódzkim w 2011 roku na obszarze województwa zachodniopomorskiego funkcjonowało 10 centrów integracji społecznej, ich liczba zwiększyła się więc od końca 2010 roku o dwa²¹. Najstarsze centra powstały w 2005 roku.

Liczba uczestników objętych reintegracją społeczną i zawodową w roku 2011 wyniosła 461 osób (rok wcześniej 525). Największą grupę spośród nich stanowiły osoby długotrwale bezrobotne (322) oraz kobiety (239). Najbardziej popularną usługą kierowaną do uczestników w ramach działalności CIS była pomoc w przekazywaniu ofert pracy (80% uczestników skorzystało z tej usługi), choć dużą popularnością cieszyły się też indywidualne konsultacje z psychologiem lub terapeutą (76%). Jedynie 10% skorzystało zaś z organizowanych za pośrednictwem CIS praktyk i staży zawodowych. Spadł także udział w zajęciach z zakresu prowadzenia samodzielnej działalności gospodarczej lub spółdzielni socjalnej – z 40% w 2010 roku do 23% w badanym okresie sprawozdawczym.

W roku 2011 zajęcia zakończyło 219 osób. Spośród nich 93 osoby znalazło pracę, w tym 6 osób podjęło zatrudnienie wspierane (dofinansowane ze środków publicznych), a jedna osoba w CIS. Ponadto jedna osoba założyła własną działalność gospodarczą. Oznacza to, że efektywność zatrudnieniowa działalność CIS wyniosła 43%.

Suma uzyskanych przychodów w roku 2011 opiewa na kwotę 5957,68 tys. zł²² (por. Tabela 6). Główną kategorią przychodów były określone jako pochodzące z *innych źródeł*. Kryją się za tym głównie środki z EFS (Działanie 7.2.1). Drugim w kolejności źródłem przychodów jest Fundusz Pracy (35% ogółu przychodów). Środki samorządowe stanowiły tylko 16% wszystkich przychodów. Stosunkowo niski jest udział środków pochodzących z własnej działalności – stanowiły one zaledwie 8% wszystkich przychodów. Aktualne jest zatem stwierdzenie zawarte w sprawozdaniu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Zachodniopomorskiego: *Warto zastanowić się zatem nad traktowaniem CIS-ów jako podmiotów przedsiębiorczości społecznej sensu stricto*²³.

Tabela 6. Przychody w roku sprawozdawczym oraz plan przychodów na rok bieżący CIS w województwie zachodniopomorskim (rok sprawozdawczy 2011)

Wyszczególnienie		Przychody w roku sprawozdawczym (tys. zł)	Udział przychodów w roku sprawozdawczym w przychodach ogółem (%)
Przychody ogółem		5957,68	100
w tym środki:	z budżetu gminy	931,7	16
	z budżetu województwa	0	0
	z Funduszu Pracy	2109,62	35
	z Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych	0	0
	z własnej działalności	503,49	8
	z innych źródeł	2412,87	41

Źródło: opracowanie własne, na podstawie danych z Zachodniopomorskiego Urzędu Wojewódzkiego

Wydatki centrów integracji społecznej w ujęciu sumarycznym w 2011 roku wyniosły 5 02,3 tys. zł, o 5% więcej niż w poprzednim roku sprawozdawczym i o 17% mniej niż przewidziano w planie

²¹ Ibidem, s. 47.

²² *Rozwój przedsiębiorczości społecznej w regionie*, op. cit., s. 47.

²³ Ibidem, s. 48.

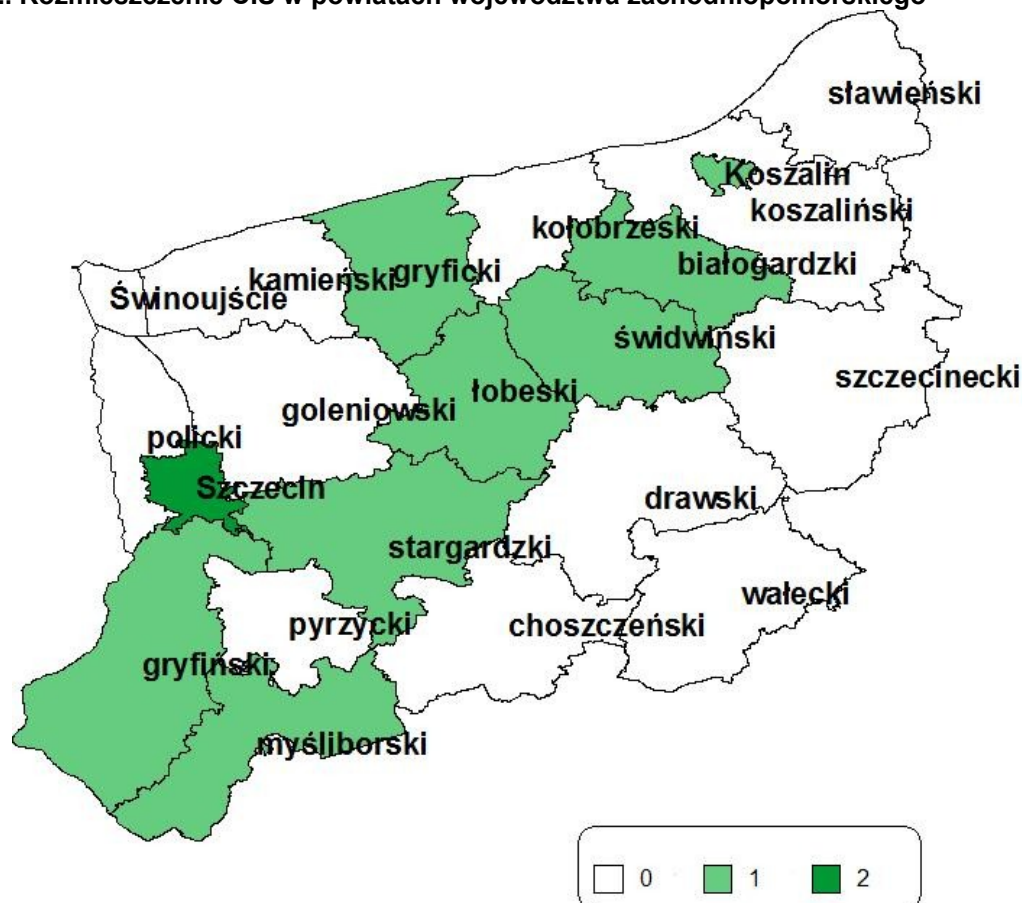
wydatków. Warto zauważyć, że procentowy wzrost wydatków jest porównywalny ze wzrostem przychodów. Wydatki na finansowanie inwestycji wyniosły zaledwie 1% wydatków ogółem, czyli mniej niż w roku poprzednim (1,3%), chociaż przewiduje się ich wzrost do 2,1% wydatków ogółem w 2012 roku.

Zdecydowana większość wydatków CIS (71,7%) generowały wynagrodzenia i świadczenia. We wszystkich instytucjach osób zatrudnionych na podstawie umowy cywilnoprawnej w 2011 roku było 47 (w tym 27 kobiet), jednak przeciętne zatrudnienie spadło w stosunku do 2010 roku o 9 pracowników, do poziomu 63 (40 kobiet). Dana na temat liczby nawiązanych (38) i ustanych stosunków zatrudnienia (31) w 2010 roku uświadamiają, jak wysoki jest współczynnik rotacji pracowników w CIS.

Zestawiając informacje o wydatkach centrów integracji społecznej, o liczbie uczestników i o efektywności zatrudnieniowej, można oszacować koszty jednostkowe CIS. W roku 2011 koszt uczestnictwa jednej osoby zagrożonej wykluczeniem społecznym w CIS wyniósł 12,6 tys. zł. Biorąc pod uwagę jednak liczbę osób, które zakończyły udział w zajęciach oraz podjęły pracę, to koszt doprowadzenia do zatrudnienia jednego uczestnika CIS wyniósł w roku 2011 **61,7 tys. zł.** Do tej kwoty należy doliczyć również koszty zatrudnienia wspieranego sześciu byłych uczestników CIS. Brak jest jednak szczegółowych informacji na ten temat.

Rozmieszczenie CIS w powiatach województwa zachodniopomorskiego prezentuje mapa 2.

Mapa 2. Rozmieszczenie CIS w powiatach województwa zachodniopomorskiego

Źródło: *Rozwój przedsiębiorczości społecznej w regionie, op. cit., s. 47.*

2.2.4 Kluby integracji społecznej

Kluby integracji społecznej, zakładane przez gminę lub organizację pozarządową, podobnie centra integracji społecznej, koncentrują się na reintegracji społecznej i zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Jednak mają one zazwyczaj mniej sformalizowaną strukturę. Celem funkcjonowania KIS jest udzielenie pomocy osobom indywidualnym oraz ich rodzinom w odbudowywaniu i podtrzymywaniu umiejętności uczestnictwa w życiu społeczności lokalnej, w powrocie do pełnienia ról społecznych oraz w podniesieniu kwalifikacji zawodowych, jako wartości na rynku pracy²⁴. W klubach integracji społecznej można organizować w szczególności²⁵:

- działania mające na celu pomoc w znalezieniu pracy na czas określony lub na czas wykonania określonej pracy, w pełnym lub niepełnym wymiarze czasu pracy u pracodawców, wykonywania usług na podstawie umów cywilnoprawnych oraz przygotowanie do podjęcia zatrudnienia;
- prace społecznie użyteczne;
- roboty publiczne;
- poradnictwo prawne;
- działalność samopomocową w zakresie zatrudnienia, spraw mieszkaniowych i socjalnych.

Zgodnie z zapisami artykułów 18 i 18a ustawy o zatrudnieniu socjalnym wojewoda prowadzi rejestr klubów integracji społecznej. Jednostki te nie mają jednak obowiązku przedkładania żadnych sprawozdań, przez co nie są dostępne bardziej szczegółowe informacje o ich działalności. Co więcej, rejestr prowadzony przez urząd wojewódzki należy uznać za niepełny, część KIS bowiem nie jest świadoma obowiązku rejestracji.

Zgodnie z informacjami zawartymi w *Bazie podmiotów pomocy i integracji społecznej w województwie zachodniopomorskim*²⁶ na koniec roku 2011 w województwie funkcjonowało 17 klubów integracji społecznej, a więc ich liczba nie zmieniła się w stosunku do roku 2010²⁷. Większość z nich została powołana przy ośrodkach pomocy społecznej. Rozmieszczenie KIS w powiatach województwa zachodniopomorskiego prezentuje mapa 3.

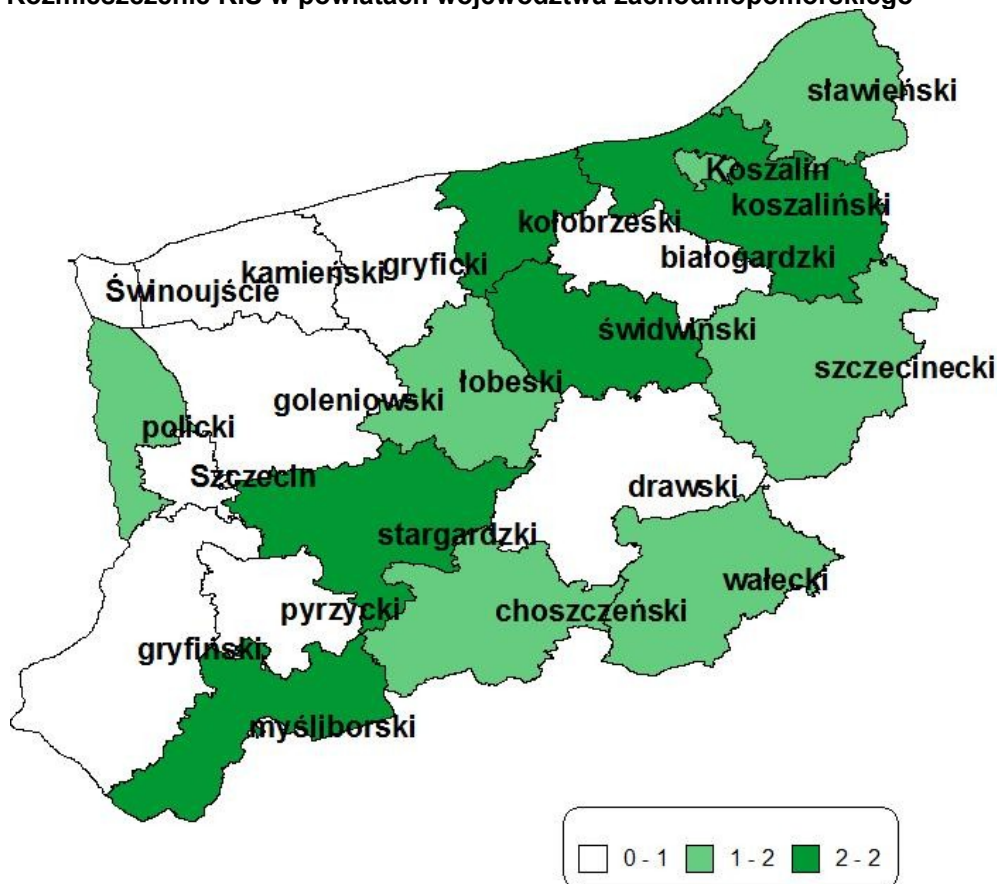
²⁴ Opis na podstawie informacji zawartych na stronie:
<http://www.ekonomiaspoleczna.org.pl/definicje.html>, dostęp: 23.11.2012.

²⁵ *Rozwój przedsiębiorczości społecznej w regionie*, op. cit., s. 53.

²⁶ *Baza podmiotów pomocy i integracji społecznej w województwie zachodniopomorskim*, Biuletyn Obserwatorium Integracji Społecznej, nr 1(3)/12, Szczecin 2012.

²⁷ *Rozwój przedsiębiorczości społecznej w regionie*, op. cit., s. 53.

Mapa 3. Rozmieszczenie KIS w powiatach województwa zachodniopomorskiego

Źródło: *Rozwój przedsiębiorczości społecznej w regionie, op. cit., s. 54.*

2.2.5 Zakłady aktywności zawodowej

Zakłady aktywności zawodowej to przedsiębiorstwa powoływane przez gminy, powiaty, fundacje, stowarzyszenia lub inne organizacje społeczne, których statutowym zadaniem jest rehabilitacja zawodowa i społeczna osób niepełnosprawnych. W ramach wsparcia osób niepełnosprawnych we wchodzeniu lub powrocie na rynek pracy ZAZ realizują trzy rodzaje rehabilitacji²⁸:

- zawodowej, rozumianej jako przygotowanie do wykonywania czynności na danym stanowisku pracy, wyposażenie pracownika w niezbędne umiejętności, a w miarę możliwości i kwalifikacje zawodowe (na przykład uprawnienia, certyfikaty itp.);
- leczniczej, poprzez zapewnienie dostępu na terenie zakładu do usług rehabilitacyjnych (urządzeń i fachowej kadry);
- społecznej, czyli pomoc w odnalezieniu się w nowej roli, w pełnieniu różnych ról społecznych, codziennym funkcjonowaniu i poprawie jakości życia.

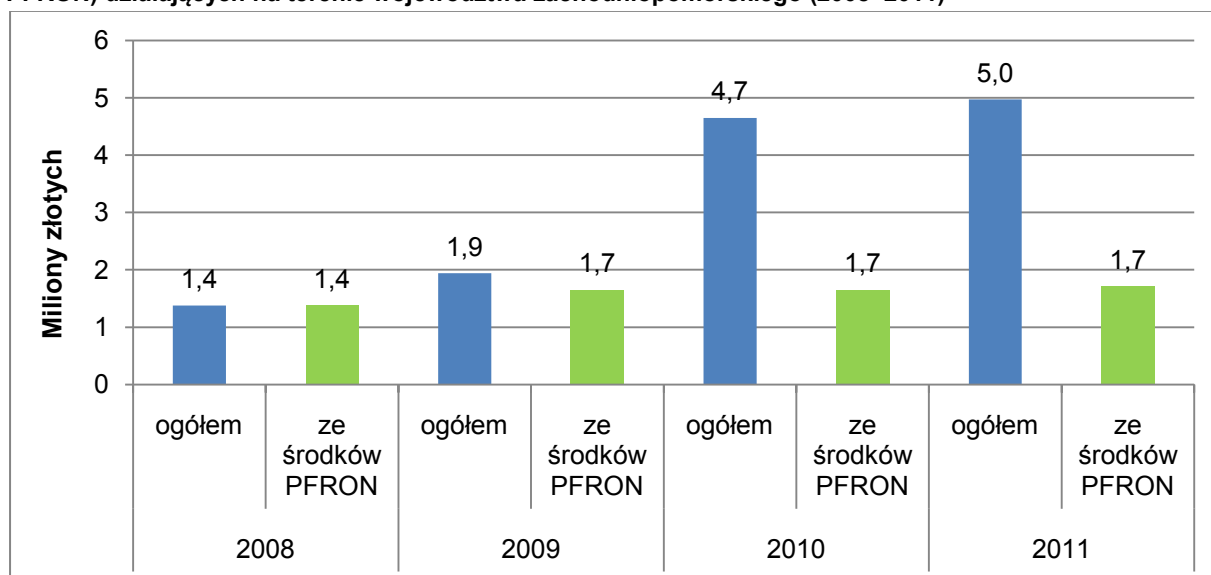
²⁸ Opis na podstawie informacji zawartych na stronie:
<http://www.ekonomiaspoleczna.org.pl/definicje.html>, dostęp: 23.11.2012.

Zakłady mogą prowadzić działalność gospodarczą z wyjątkiem działalności polegającej na wytwarzaniu wyrobów przemysłu paliwowego, tytoniowego, wyrobów alkoholowych o zawartości alkoholu powyżej 1,5% oraz wyrobów z metali szlachetnych lub handlu tymi wyrobami.

W województwie zachodniopomorskim od wielu lat działają dwa zakłady aktywności zawodowej – w Kołobrzegu i Stargardzie Szczecińskim. Pierwszy, prowadzony przez Polskie Stowarzyszenie na rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym *Koło* w Kołobrzegu, zajmuje się produkcją oraz usługami w branży krawieckiej, poligraficznej i gastronomicznej²⁹. Drugim działającym ZAZ jest *Centralna Kuchnia*, prowadzona przez Zarząd Koła Polskiego Stowarzyszenia na rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym *Koło* w Stargardzie Szczecińskim, realizująca usługi cateringowe³⁰. Z danych PFRON wynika, że kwota dofinansowania tych dwóch podmiotów w roku 2011 wyniosła 4,96 mln zł, przy czym środki PFRON stanowiły 34% tej kwoty. W roku 2011 w obu zakładach zatrudnionych było 96 osób niepełnosprawnych. Oznacza to, że koszt zatrudnienia jednej osoby niepełnosprawnej wynosi 51,7 tys. zł, co daje miesięcznie kwotę 4,3 tys. zł. Jest to koszt o 26% wyższy niż średnia dla Polski.

Z danych Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (por. wykres 9) wyczytać można, że transfery pieniężne mające na celu dofinansowanie kosztów działalności ZAZ w regionie stale rosną.

Wykres 9. Dofinansowanie kosztów działania zakładów aktywności zawodowej (w tym ze środków PFRON) działających na terenie województwa zachodniopomorskiego (2008–2011)

Źródło: opracowanie własne, na podstawie danych Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych

Z badań przeprowadzonych w roku 2009 wiadomo, że efektywność zatrudnieniowy ZAZ jest bardzo niska. W roku tym tylko 49 (2,6%) beneficjentów ZAZ podjęło zatrudnienie na otwartym rynku, a w zakładach pracy chronionej – 20 (1,1%) beneficjentów³¹. Przyjmując dostępne dane jako aktualne dla województwa zachodniopomorskiego, można oszacować, że średni koszt przywrócenia na rynek pracy jednej osoby niepełnosprawnej zatrudnionej w ZAZ wynosi 1,4 mln zł.

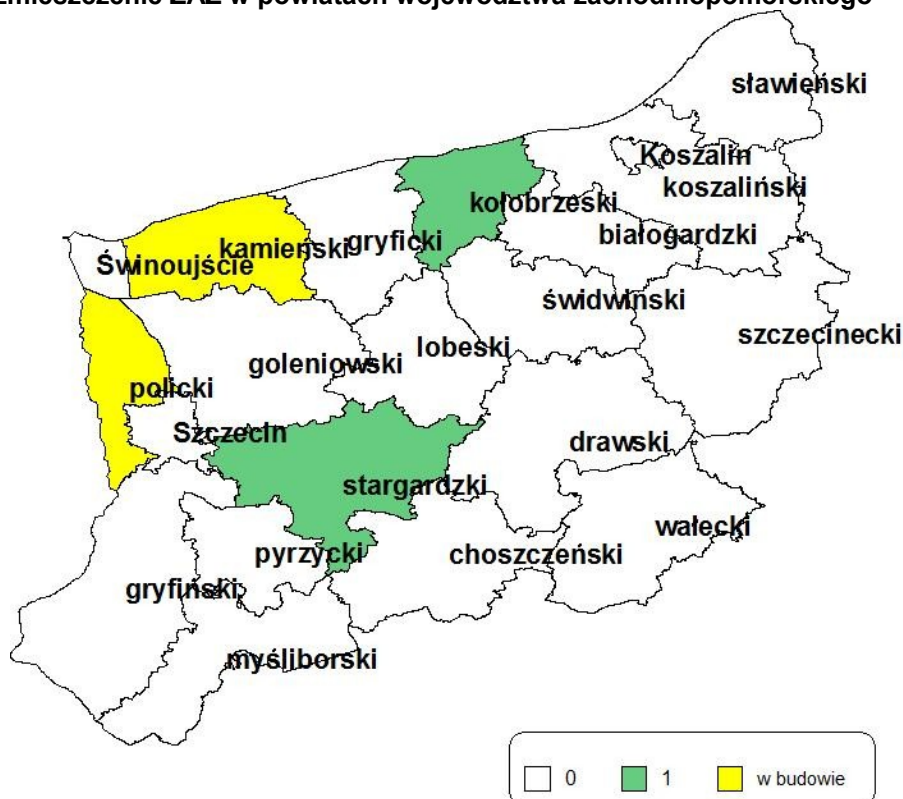
Rozmieszczenie ZAZ w powiatach województwa zachodniopomorskiego prezentuje mapa 4.

²⁹ <http://www.zaz.kolobrzeg.pl/>, dostęp: 20.11.2012

³⁰ <http://centralnakuchnia.pl/>, dostęp: 20.11.2012; *Baza podmiotów pomocy i integracji społecznej w województwie zachodniopomorskim*, op. cit.

³¹ *Zakłady Aktywności Zawodowej. Raport z badania*; TNS OBOP dla Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, Warszawa 2009, s. 48.

Mapa 4. Rozmieszczenie ZAZ w powiatach województwa zachodniopomorskiego

Źródło: *Rozwój przedsiębiorczości społecznej w regionie*, op. cit., s. 59; analiza wniosków, internet.

2.2.6 Warsztaty terapii zajęciowej

Warsztat jest wyodrębnioną organizacyjnie i finansowo placówką stwarzającą osobom niepełnosprawnym niezdolnym do podjęcia pracy możliwość rehabilitacji społecznej i zawodowej, zwłaszcza w zakresie przywracania lub pozyskiwania umiejętności niezbędnych do podjęcia zatrudnienia³². Warsztaty mogą być organizowane przez fundacje, stowarzyszenia lub przez inne podmioty ekonomii społecznej, które zdolne są do organizacji placówki pobytu dziennego. Czas trwania zajęć w warsztacie wynosi nie więcej niż 7 godzin dziennie i 35 godzin tygodniowo³³, a zajęcia realizowane są z zastosowaniem technik terapii zajęciowej w celu rozwoju umiejętności wykonywania czynności życia codziennego oraz psychofizycznych sprawności i umiejętności zawodowych, umożliwiających uczestnictwo w szkoleniu zawodowym lub podjęcie pracy³⁴. Działalność warsztatu ma charakter niezarobkowy. Dochód ze sprzedaży produktów i usług wykonanych przez uczestników warsztatu w ramach realizowanego programu terapii przeznacza się na pokrycie wydatków związanych z integracją społeczną uczestników³⁵.

W roku 2011 na obszarze województwa zachodniopomorskiego funkcjonowało 27 warsztatów terapii zajęciowej, a ich liczba nie zmieniła się w stosunku do roku 2010. Zlokalizowane były na terenie 18

³² *Rozwój przedsiębiorczości społecznej w regionie*, op. cit., s. 56.

³³ Opis na podstawie informacji zawartych na stronie: <http://www.ekonomiaspoleczna.org.pl/definicje.html>, dostęp: 23.11.2012.

³⁴ *Rozwój przedsiębiorczości społecznej w regionie*, op. cit., s. 56.

³⁵ Na podstawie informacji zawartych na stronie: <http://www.ekonomiaspoleczna.org.pl/definicje.html>, dostęp: 23.11.2012.

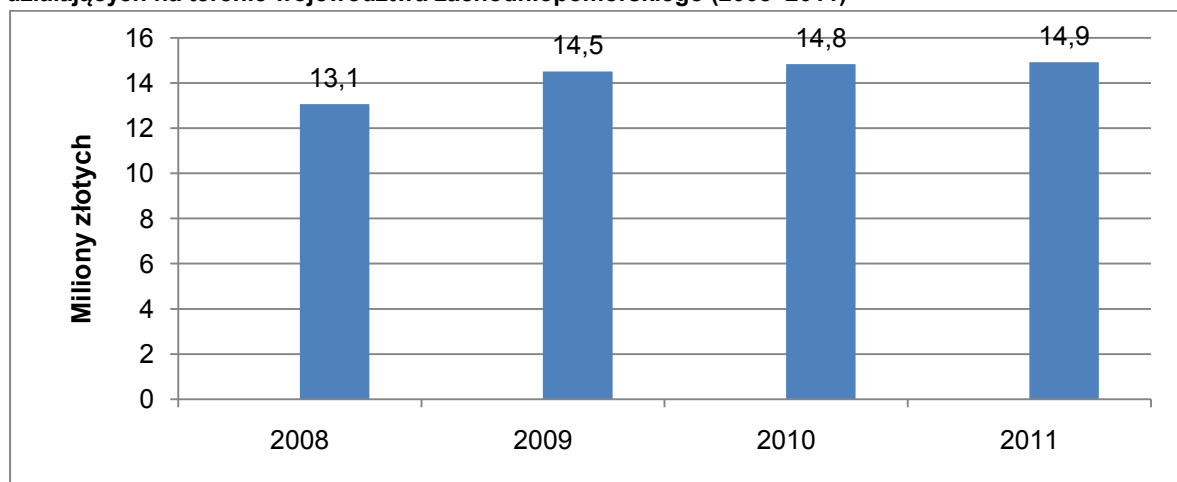
powiatów, z wyłączeniem powiatów: łobeskiego, drawskiego i koszalińskiego. Najwięcej, bo aż trzy, działają na terenie powiatu gryfickiego.

WTZ z terenu województwa koncentrują się na pracy w pracowniach o profilu plastyczno-artystycznym, gospodarstwa domowego, krawieckim, stolarskim, poligraficznym oraz w pracowniach komputerowych.

Organizatorami WTZ są przede wszystkim stowarzyszenia, spośród których najwięcej warsztatów prowadzi Polskie Stowarzyszenie na rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym. Ponadto warsztaty organizują samorządy gmin, domy pomocy społecznej i miejskie ośrodki pomocy społecznej.

Z danych Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych wyczytać można, że dofinansowanie ze środków PFRON na działanie warsztatów terapii zajęciowej w regionie stale rośnie, osiągając w 2011 roku wartość prawie 14,92 mln zł (por. wykres 10). Uczestników WTZ także przybywa, choć powoli – w roku 2011 ich liczba wyniosła 1030, podczas gdy w 2008 roku z warsztatów skorzystało w województwie 986 osób.

Wykres 10. Dofinansowanie kosztów działania warsztatów terapii zajęciowej ze środków PFRON działających na terenie województwa zachodniopomorskiego (2008–2011)

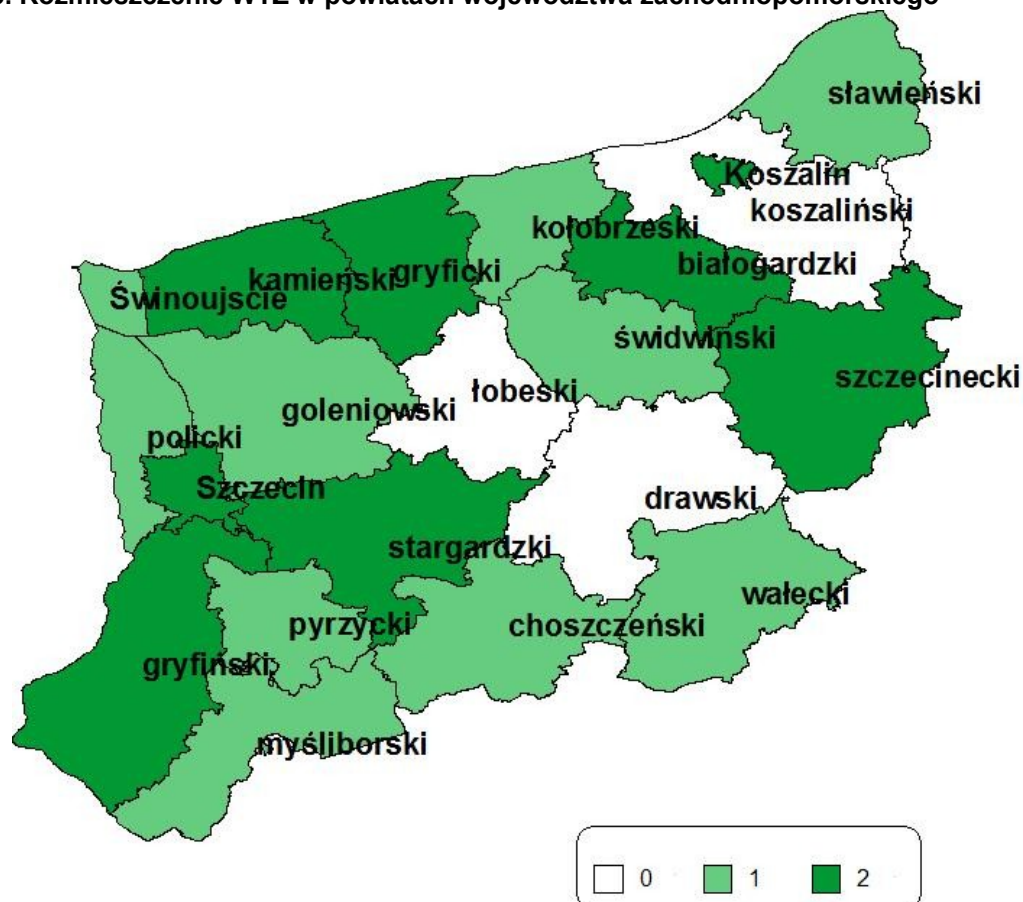

Źródło: opracowanie własne, na podstawie danych Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych

Średni koszt uczestnictwa jednej osoby niepełnosprawnej w WTZ w roku 2011 wyniósł 16,2 tys. zł. Oznacza to, że miesięczny koszt uczestnictwa jednej osoby niepełnosprawnej wynosi 1353 zł. Niestety brak jest systematycznych danych na temat efektywności WTZ, w związku z czym trudno ocenić efektywność kosztową tych instytucji.

Rozmieszczenie WTZ w powiatach województwa zachodniopomorskiego prezentuje mapa 5.

Mapa 5. Rozmieszczenie WTZ w powiatach województwa zachodniopomorskiego

Źródło: *Rozwój przedsiębiorczości społecznej w regionie, op. cit., s. 58; internet.*

2.2.7 Spółdzielnie pracy

Zgodnie z ustawą Prawo spółdzielcze przedmiotem gospodarczej działalności spółdzielni pracy jest prowadzenie wspólnego przedsiębiorstwa na bazie osobistej pracy członków³⁶. Spółdzielnia może tworzyć nieograniczona liczba osób (ale co najmniej 10 osób fizycznych - nie muszą być to osoby zagrożone wykluczeniem społecznym), a jej skład może być zmienny, podobnie jak fundusze udziałowe członków³⁷. Członkowie spółdzielni pracy mają obowiązek nawiązania stosunku pracy z wszystkimi członkami spółdzielni (podpisania spółdzielczej umowy o pracę określonej w przepisach). Spółdzielnia pracy ma osobowość prawną. Oprócz działalności gospodarczej może prowadzić działalność społeczną i oświatowo-kulturalną na rzecz swoich członków i ich środowiska.

Zachodniopomorskie spółdzielnie pracy mają różny profil działalności. Największa z nich, Spółdzielcza Agrofirma Witkowo k. Stargardu Szczecińskiego, prowadzi produkcję rolną i przetwórstwo mięsa. Przedsiębiorstwo to działa od 1950 roku. Wśród branż, w których działają inne spółdzielnie, można wymienić między innymi: odzieżową, medyczną, surowców wtórnych, przetwórstwa tworzyw sztucznych, a także media i turystykę. Zarejestrowane spółdzielnie pracy prowadzą działalność produkcyjną, przetwórczą, handlową i usługową.

³⁶ Art. 181 Ustawy z dnia 16 września 1982 r. Prawo Spółdzielcze (Dz.U. z 2003 r. Nr 188 poz. 1848).

³⁷ Opis na podstawie informacji zawartych na stronie: <http://www.ekonomiaspoleczna.pl/x/672523>, dostęp: 23.11.2012.

Na początku roku 2011 prowadzących działalność na terenie województwa zachodniopomorskiego spółdzielni pracy było 36, co stanowiło 46% zarejestrowanych w krajowym rejestrze urzędowym podmiotów gospodarki narodowej REGON³⁸. Aktywność spółdzielni skupia się w największych miastach regionu (Szczecin, Koszalin, Stargard Szczeciński). Spośród wszystkich zarejestrowanych podmiotów 14 uznanych było za nieaktywne w stanie likwidacji, z czego prawie połowa prowadziła wcześniej działalność w Szczecinie i zatrudniała do dziewięciu osób. W grupie aktywnych zdecydowaną większość stanowią spółdzielnie zatrudniające mniej niż 50 osób. Warto też zaznaczyć, że są to podmioty działające na rynku od ponad 20 lat, mały jest zaś udział podmiotów relatywnie nowych, tzn. o stażu krótszym niż pięć lat.

2.2.8 Ośrodki wsparcia ekonomii społecznej

Ważnym elementem sektora ekonomii społecznej są ośrodki wsparcia ekonomii społecznej. Niestety, brak rejestru OWES powoduje trudności w ustaleniu faktycznej liczby instytucji zajmujących się wspieraniem podmiotów ekonomii społecznej. Zgodnie z informacjami zebranymi przez Urząd Marszałkowski Województwa Zachodniopomorskiego w 2011 roku istniało co najmniej 17 ośrodków wsparcia ekonomii społecznej³⁹. W załączniku do *Raportu* zaprezentowano informacje dotyczące aktualnego stanu tych ośrodków,

Zgodnie z pozyskanymi danymi obecnie na terenie województwa zachodniopomorskiego działa co najmniej pięć ośrodków wsparcia ekonomii społecznej. W większości przypadków funkcjonują one w ramach projektów realizowanych przez organizacje pozarządowe lub innego rodzaju podmioty. Oznacza to, że nie istnieją OWES, które są samodzielnymi i autonomicznymi instytucjami, a okres ich aktywności zazwyczaj kończy się wraz z ustaniem finansowania projektu przez podmioty zewnętrzne.

Ilość podmiotów jakie wspiera dany OWES jest bardzo różna. Na podstawie danych dotyczących podmiotów wspartych w ramach projektów Poddziałania 7.2.2 można wskazać na projekty, w przypadku których ilość wspartych PES nie przekracza 5, są jednak takie, w przypadku których ilość wspartych instytucji przekracza 50. Średnio, jeden projekt wspierał 26 instytucji. Sama ilość wspartych w ramach projektu podmiotów nie świadczy jednak w żadnym stopniu o przydatności udzielanego wsparcia, które zależy w największym stopniu od kompleksowości świadczonych w ramach OWES usług (kompleksowość realizowanych projektów omówiona jest w rozdziale 6.2.3).

Ośrodki oferują względnie stały zakres usług. Różnice wynikają przede wszystkim z zakresu działalności instytucji, która dany projekt realizuje. Niezależnie, czy rozpatrujemy ośrodki działające, czy też te, które zakończyły działalność, to zakres ich usług nie wykracza poza:

- usługi prawne, księgowe, marketingowe, doradztwo finansowe;
- doradztwo (indywidualne i grupowe) oraz szkolenia umożliwiające uzyskanie wiedzy i umiejętności potrzebnych do założenia i prowadzenia działalności w sektorze ekonomii społecznej;
- rozwój partnerstwa lokalnego na rzecz rozwoju ekonomii społecznej;
- promocję ekonomii społecznej i zatrudnienia w sektorze ekonomii społecznej;
- wsparcie dla osób fizycznych zamierzających rozpocząć działalność gospodarczą w formie spółdzielni socjalnej;
- wsparcie dla osób prawnych chcących powołać spółdzielnię socjalną.

³⁸ *Rozwój przedsiębiorczości społecznej w regionie*, op. cit., s. 27.

³⁹ Ich lista jest dostępna w: *Rozwój przedsiębiorczości społecznej w regionie*, op. cit., s. 61.

Działalność OWES finansowana jest głównie ze środków Poddziałania 7.2.2 Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki i tylko z dokumentacji projektowej można uzyskać dane charakteryzujące zakres i skalę oddziaływania tych ośrodków. Jak dotąd dzięki usługom dostarczonym przez tego typu podmioty powstało 20 PES, 16 zaś otrzymało wsparcie. Szerzej zagadnienia te omówiono w rozdziale szóstym dotyczącym efektem wsparcia PO KL.

Obraz działalności OWES finansowanych w ramach projektów Poddziałania 7.2.2 w poszczególnych latach wskazany jest w tabeli 7. Jak widać głównym klientem OWES są wszelkiego rodzaju stowarzyszenia. Ich udział w ogóle instytucji wspieranych w ramach projektów w poszczególnych latach nieznacznie rósł. Drugim co do częstości występowania klientem OWES były fundacje. Nie można stwierdzić, aby zasadnicza struktura rozkładu wspieranych instytucji uległa zmianą na przestrzeni analizowanych lat. Należy jednak mieć na uwadze, iż nie ma w niniejszym zestawieniu instytucji, które wsparte zostały w ramach projektów umożliwiających udzielanie dotacji na założenie spółdzielni socjalnych, gdyż takie projekty nie zostały jeszcze zakończone.

Tabela 7. Rodzaj instytucji objętych wsparciem OWES w ramach projektów z Poddziałania 7.2.2 PO KL w latach 2008-2012

Rodzaj Instytucji	2008		2009		2010		2011		2012 ⁴⁰	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
CIS	1	1,0%	4	1,6%	3	1,1%	0	0,0%	0	0,0%
Fundacja	8	7,7%	17	6,9%	19	6,6%	18	7,5%	10	6,5%
JST	2	1,9%	17	6,9%	20	7,0%	5	2,1%	2	1,3%
KIS	1	1,0%	1	0,4%	0	0,0%	1	0,4%	1	0,7%
Klub sportowy	1	1,0%	5	2,0%	16	5,6%	13	5,4%	10	6,5%
LGD	1	1,0%	3	1,2%	6	2,1%	5	2,1%	4	2,6%
Organizacja kościelna	2	1,9%	2	0,8%	1	0,4%	1	0,4%	1	0,7%
OSP	10	9,6%	10	4,1%	7	2,4%	7	2,9%	6	3,9%
Przedsiębiorca	0	0,0%	1	0,4%	1	0,4%	0	0,0%	0	0,0%
Spółdzielnia socjalna	1	1,0%	5	2,0%	8	2,8%	8	3,3%	3	2,0%
Stowarzyszenie	71	68,3%	171	69,8%	199	69,3%	176	73,3%	113	73,4%
WOPR	0	0,0%	0	0,0%	1	0,4%	1	0,4%	1	0,7%
WTZ	1	1,0%	1	0,4%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
Inne	5	4,8%	8	3,3%	6	2,1%	5	2,1%	3	2,0%
SUMA	104	100,0%	245	100,0%	287	100,0%	240	100,0%	154	100,0%

Źródło: baza instytucji wspartych w ramach projektów przekazana przez WUP w Szczecinie⁴¹

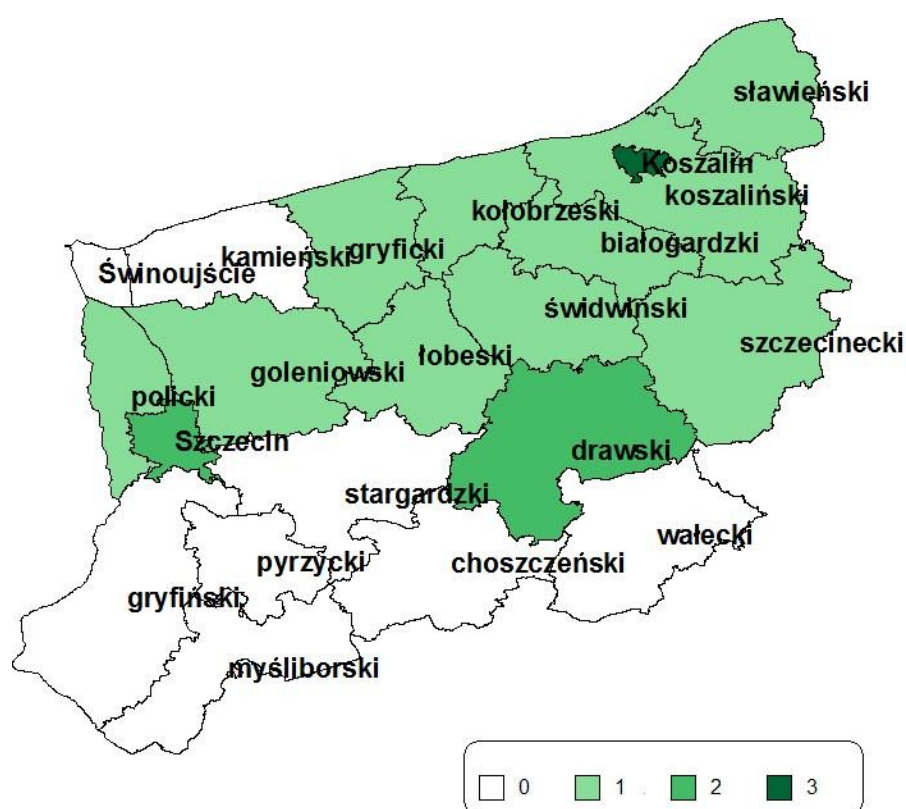
⁴⁰ Brak danych z projektów niezakończonych, które nie znalazły się w przekazanej bazie.

⁴¹ W przypadku projektów kilkuletnich brak było możliwości wskazania w którym dokładnie roku nastąpiło wsparcie, pod uwagę wzięto więc wszystkie lata realizacji projektu w jakim dany podmiot był wspierany. Przedstawione w tabeli dane nie odzwierciedlają więc dokładnej ilości podmiotów wspartych w danym roku, tylko wskazują, iż dany typ podmiotu był wspierany w ramach projektu, który realizowany był w danym roku.

W zakresie analizy poszczególnych projektów, nie ma podstaw aby wskazać, iż którykolwiek z prowadzonych ośrodków specjalizował się w jakimś konkretnym typie instytucji. Praktycznie w ramach każdego OWESu dominuje wsparcie dla stowarzyszeń i fundacji, a innego typu podmioty pojawiają się stosunkowo rzadko.

Informacje zawarte w dokumencie *Rozwój przedsiębiorczości społecznej w regionie*⁴² sugerują, że dostęp do usług OWES jest zróżnicowany terytorialnie. Tego typu podmioty powstają zazwyczaj w miastach w północnej części województwa – aż trzy działają w samym Koszalinie. Może to mieć negatywny wpływ na rozwój ekonomii społecznej w południowych powiatach. Rozmieszczenie OWES w powiatach województwa zachodniopomorskiego prezentuje mapa 6.

Mapa 6. Rozmieszczenie OWES w powiatach województwa zachodniopomorskiego

Źródło: *Rozwój przedsiębiorczości społecznej w regionie*, op. cit., s. 58;

2.3 Ekonomia społeczna w regionalnych dokumentach strategicznych

Przyjęta *Strategia województwa zachodniopomorskiego w zakresie polityki społecznej do roku 2015* nie dostrzega ekonomii społecznej ani przedsiębiorczości społecznej jako instrumentów wspierających integrację i reintegrację społeczną osób wykluczonych. Strategia ta obecnie jest w fazie aktualizacji poprzez zastąpienie ją nowym dokumentem, adekwatnym zarówno do dzisiejszych problemów, jak i obecnie stosowanych narzędzi.

⁴² Op. cit.

Strategia rozwoju regionu do roku 2020 z czerwca 2010 roku dostrzega poszczególne instrumenty przedsiębiorczości społecznej na poziomie diagnozy (na przykład spółdzielnie socjalne i zakłady aktywności zawodowej). Jednakże przedsiębiorczość społeczna, choć dobrze wpisująca się w poszczególne cele strategiczne i kierunkowe, nie jest tam ujęta wprost.

Do czasu wypracowania przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Szczecinie *Wieloletniego regionalnego planu działań na rzecz promocji i upowszechniania ekonomii społecznej* praktycznie nie było regionalnego dokumentu definiującego rozwój przedsiębiorczości społecznej w regionie. Plan ten został wypracowany przez międzysektorowy zespół i obejmuje następujące priorytety:

- **Priorytet 1: Promocja i upowszechnienie idei przedsiębiorczości społecznej**
 - Cel szczegółowy 1.1: Edukacja w zakresie przedsiębiorczości i ekonomii społecznej w regionie
 - Cel szczegółowy 1.2: Promocja przedsiębiorczości społecznej
- **Priorytet 2: Zwiększenie udziału podmiotów przedsiębiorczości społecznej w gospodarce regionu**
 - Cel szczegółowy 2.1: Stworzenie warunków formalnych do funkcjonowania przedsiębiorczości społecznej w regionie
 - Cel szczegółowy 2.2: Uruchamianie mechanizmów przedsiębiorczości społecznej poprzez wsparcie organizacji pozarządowych oraz podmiotów łączących działalność gospodarczą i społeczną
 - Cel szczegółowy 2.3: Objęcie systemem wsparcia na zasadach preferencyjnych wybranych obszarów działalności
- **Priorytet 3: Budowanie partnerstwa i systemu dialogu społecznego na rzecz przedsiębiorczości społecznej**
 - Cel szczegółowy 3.1: Rozwój otoczenia przedsiębiorczości społecznej w regionie
 - Cel szczegółowy 3.2: Stworzenie platformy współpracy na rzecz przedsiębiorczości społecznej w regionie

Wypracowanie *Planu...* częściowo wpłynęło jednak na sposób wdrażania wsparcia dla przedsiębiorczości społecznej w regionie w obecnym okresie programowania. Konieczna jest jednak dalsza koordynacja działań oparta o planowanie strategiczne mające na celu wypracowanie rozwiązań na nową perspektywę finansową.

Europejski Fundusz Społeczny miał istotne znaczenie w kształtowaniu sektora, szczególnie od roku 2008. W roku 2010 rozpoczęły się działania prowadzone w tym kierunku przez ROPS. Jak mówił przedstawiciel instytucji regionalnej: *Wcześniej ta ekonomia sobie tak pływała – coś tam było, ktoś coś robił. W efekcie rozpoczęła się powolna ewolucja sposobów działania projektodawców, przygotowania projektów, zakresu ich realizacji i – co za tym idzie – także rozwoju ekonomii społecznej. Widać już pierwsze efekty tych działań:*

Z perspektywy lokalnej niby coś się na przykład u nas dzieje. W innych miejscach też bardzo fajnie. Z perspektywy województwa to zależy. (FGI - zespół roboczy/koord.)

Wydaje mi się, że dziś już nie ma takich pomysłów nietrafionych albo instytucji zajmujących się wspieraniem ekonomii społecznej. Nie chcą ponosić ryzyka wsparcia podmiotów, które jakby mają nietrafione pomysły. Już te instytucje, które realizują lub wspierają podmioty ekonomii społecznej, też już mają doświadczenie i wiedzę, jakich ryzyk nie podejmować. Wszyscy się uczymy, prawda? (IDI – inst. regionalna)

Mimo to stan rozwoju sektora jest jeszcze w stadium załączkowym. Działania podejmowane w latach 2008–2010 miały charakter punktowy, często nieskoordynowany, przez co rozwój sektora jest na takim etapie.

Mizernie oceniamy stan rozwoju ekonomii społecznej. To wszystko dzieje się tak bardzo punktowo (...). Dzieje się bez takiego stałego zaplecza. Bez jakiegoś szerszego jeszcze kontekstu, bez wsparcia. Mówię o takim wsparciu systemowym. Nie tylko gdzieś, bo coś się dzieje, tylko tak właśnie, żeby było wiadomo, gdzie, do kogo. (FGI - zespół roboczy/koord.)

2.4 Perspektywy rozwoju PES

Większość instytucji działających w województwie i będących odbiorcami wsparcia z EFS (z Poddziałania 7.2.2 PO KL) ma zasięg lokalny; są to organizacje pozarządowe działające już od przynajmniej kilku lat. Informacje uzyskane w trakcie badania telefonicznego wskazują, że większość PES swoim zasięgiem działania obejmuje jedynie teren gminy lub powiatu (por. tabela 8). Z drugiej strony istnieje jednak znacząca grupa, dla której terenem działania jest cały kraj. Takie podmioty są zazwyczaj motorem rozwoju ekonomii społecznej, gdyż to ich działalność jest najbardziej dostrzegana i rozwija dużą sieć kontaktów. Ponieważ, jak zaznaczono, jest ich relatywnie dużo, to można stwierdzić, że pewna *masa krytyczna* została osiągnięta. Wszystko zależy jednak od efektywności ich działalności oraz polityki wsparcia PES prowadzonej przez różne podmioty publiczne. Ważnym aspektem działalności PES jest zakorzenienie w lokalnej ekonomii (szczególnie istotne jest to w przypadku spółdzielni socjalnych). Bardzo istotne jest więc aby wśród lokalnych władz samorządowych panował przyjazny klimat dla wspierania ekonomii społecznej. Bardzo ważnym determinantem rozwoju PES, jest szersze wykorzystanie klauzul społecznych w zamówieniach publicznych. Jak obrazują to wyniki badania przedstawione w rozdziale 4, sytuacja w tym zakresie jest jeszcze daleka od stanu optymalnego.

Tabela 8. Zasięg działania zachodniopomorskich PES

Zasięg działania PES	Udział (%)
Lokalny (gminny/powiatowy)	62,4
Wojewódzki	11,9
Ogólnopolski	21,8
Ponadnarodowy	4,0

Źródło: badanie CATI odbiorców wsparcia (PES) projektów z Poddziałania 7.2.2 PO KL, N=202

Pozytywnie rokują także dane dotyczące czasu działania PES. Przeszło 37% z nich to instytucje założone przed rokiem 2004, a zatem funkcjonujące ponad osiem lat. Dla przedsiębiorstw komercyjnych jest to zazwyczaj duże osiągnięcie, świadczące o skuteczności działania i zdolności do utrzymania się wśród konkurencji. Szczegółowe dane na ten temat prezentuje tabela 9.

Tabela 9. Wiek podmiotów ekonomii społecznej działających w woj. zachodniopomorskim

Kiedy powstał/został założony Państwa podmiot?	Udział (%)
2012	2,5
2011–2008	34,7
2008–2004	25,2
Przed 2004	37,6

Źródło: badanie CATI odbiorców wsparcia (PES) projektów z Poddziałania 7.2.2 PO KL, N=202

Warto jednak mieć na uwadze, iż większa część badanych instytucji nie utrzymuje się z przychodów generowanych na zasadach komercyjnych, w związku z czym ich perspektywy rozwoju są ściśle powiązane z finansowaniem publicznym lub pozyskiwaniem grantów ze źródeł prywatnych. Rozwój PES w kierunku jak najszerszego wykorzystania przychodów własnych pochodzących z działalności gospodarczej pozwala częściowo uniezależnić się od instytucji finansujących na zasadzie dotacyjnej.

Równie pozytywne są także dane dotyczące przewidywanych obrotów PES. Ponad 40% przedstawicieli podmiotów oczekuje stabilnej sytuacji w przyszłym roku, jedna czwarta zaś – zwiększenia obrotów. Ponadto tylko 1,5% badanych deklaruje, że w przyszłym roku zamknie działalność. Świadczy to w głównej mierze o tym, iż badane instytucje rozwijają się i zwiększają swój potencjał, jednak dynamika tego wzrostu jest stosunkowo niewielka. Tabela 10 prezentuje szczegółowe zestawienie tych danych.

Tabela 10. Przewidywana zmiana sytuacji finansowej PES

Jak zmieni się obrót Państwa organizacji w 2012 roku w stosunku do sytuacji w roku 2011?	Udział (%)
Zwiększy się	24,8
Pozostanie na podobnym poziomie	42,1
Zmniejszy się	16,3
Planujemy zamknięcie działalności	1,5
Nie wiem	8,9
Brak odpowiedzi	6,4

Źródło: badanie CATI odbiorców wsparcia (PES) projektów z Poddziałania 7.2.2 PO KL, N=202

Zachodniopomorskie PES są przeważnie małymi instytucjami. 70% z nich zatrudnia do 10 osób, te zaś, które mogą się pochwalić zatrudnieniem większym niż 50 osób, stanowią 4% ogółu. Więcej informacji na ten temat znajduje się w tabeli 11.

Tabela 11. Pracujący w PES

Liczba pracujących	Udział (%)
0–10	70,5
11–15	9,0
16–20	6,5
21–30	4,5
31–40	2,0
41–50	3,5
51–100	3,0
Powyżej 100	1,0

Źródło: badanie CATI odbiorców wsparcia (PES) projektów z Poddziałania 7.2.2 PO KL, N=202

Niewiele ponad połowa badanych PES utrzymuje roczny obrót na poziomie nieprzekraczającym 50 tys. zł. Wynik ten jest bardzo mały w porównaniu do działalności na wolnym rynku przedsiębiorstw w pełni komercyjnych. Zatem zdolność PES w woj. zachodniopomorskim do generowania zysku jest jeszcze bardzo mała. Ogranicza to również w znacznym stopniu możliwość aplikowania o środki w ramach funduszy strukturalnych, które wymagają posiadania przez projektodawcę odpowiedniego potencjału finansowego. Szczegółowo prezentuje to tabela 12.

Tabela 12. Przewidywana zmiana sytuacji finansowej PES

Roczny obrót PES (zł)	Udział (%)
Poniżej 50 000	54,0
50 000 – 100 000	9,9
100 000 – 200 000	6,4
200 000 – 500 000	2,5
Powyżej 500 000	5,9
Nie wiem	14,4

Źródło: badanie CATI odbiorców wsparcia (PES) projektów z Poddziałania 7.2.2 PO KL, N=202

Nie ma podstaw, aby sadzić, że trendy ten ulegną zmianie – w miarę rozwoju sektora ekonomii społecznej proporcje te powinny zostać zachowane. Oznacza to, że, jeżeli nie nastąpi zasadnicza zmiana warunków funkcjonowania sektora, nie powinien nastąpić regres w ilości i zasięgu działania PES, ale także w najbliższym czasie nie nastąpi poprawa ich zdolności do wypracowania zysków.

Podsumowując perspektywy rozwoju PES w województwie zachodniopomorskim, należy również wziąć pod uwagę ogólne trendy związane z rozwojem gospodarczym regionu. Obserwowane spowolnienie wzrostu gospodarczego, połączone z problemami ekonomicznymi strefy euro nie pozostają bez wpływu na sytuację podmiotów ekonomii społecznej. Przede wszystkim zwiększa się konkurencja pomiędzy firmami działającymi na zasadach komercyjnych, w związku z czym zmniejsza się pole dla rozwoju działalności ekonomicznej prowadzonej przez PES. Bez znaczącej zmiany polityki zamówień publicznych prowadzonych przez samorządy, podmiotom społecznym ciężko będzie rozwinąć działalność na szerszą skalę.

Wraz ze wzrostem ilości podmiotów wzrasta również ilość powiązań gospodarczych pomiędzy nimi. Wzajemne podzlecanie sobie usług, czy korzystanie z produktów innych PES jest jednym z bardziej istotnych motorów ich rozwoju. Wymaga to jednak dużej ilości podmiotów działających w sieci wzajemnych powiązań. Ważne jest również, aby podmioty ekonomii społecznej w ramach realizowanych usług nie koncentrowały się jedynie na pracach i usługach najprostszych, ponieważ w tym zakresie panuje zazwyczaj największa konkurencja pomiędzy różnymi podmiotami gospodarczymi, mającymi ponadto znacznie większy potencjał. Ważnym kierunkiem rozwoju ekonomii społecznej jest poszukiwanie innowacyjnych sposobów działalności i nie zagospodarowanych nisz rynkowych, jednak w tym przypadku istotną barierą może być brak odpowiednich kompetencji zawodowych i elastyczności pracowników PES.

3 Potrzeby sektora ES w województwie zachodniopomorskim

3.1 Ogólne potrzeby sektora ekonomii społecznej

Analiza potrzeb sektora ekonomii społecznej prowadzona była w Polsce na wielu płaszczyznach – poczynając od diagnozy zawartej w PO KL, która w sposób dosyć wyczerpujący definiuje potrzeby grup zagrożonych wykluczeniem społecznym i uzasadnia rolę ekonomii społecznej w niwelowaniu tego zjawiska, na szeregu badań i opracowań dotyczących samego sektora ekonomii społecznej oraz podmiotów do niego zaliczanych skończywszy.

Zrealizowanym na poziomie krajowym badaniem kompleksowo odnoszącym się do omawianej problematyki jest *Poprawa potencjału integracji społecznej na poziomie lokalnym poprzez ekonomię społeczną*. Wskazano w nim główne potrzeby sektora ekonomii społecznej, do których zaliczyć można:

- niedostateczną współpracę z władzami lokalnymi;
- potrzebę dialogu w celu rozwijania relacji z władzami;
- niski poziom świadomości i zrozumienia ekonomii społecznej;
- potrzebę powstania silnych ośrodków wsparcia ekonomii społecznej;
- reagowanie na specjalne potrzeby ludzi niepełnosprawnych;
- konieczność przyjęcia długoterminowej perspektywy;
- potrzebę większych nakładów finansowych⁴³.

Główne bariery stojących przed podmiotami sektora ES wymieniony raport charakteryzuje następująco:

Tworzenie budżetów krótkoterminowych oraz powtarzająca się każdego roku rywalizacja o granty powodują, że planowanie działalności oraz sama działalność organizacji zajmujących się tworzeniem programów integracji społecznej są bardzo nieskoordynowane. W bezpośredni sposób wpływa to również na jakość usług, jakie organizacje te zapewniają osobom niepełnosprawnym oraz zagrożonym wykluczeniem społecznym (...). Ponieważ podmioty ekonomii społecznej muszą zmagać się z koniecznością nieustannego składania wniosków o dofinansowanie oraz z niepewnością, jaka się z tym wiąże, nie mogą one w pełni wykorzystać swojego potencjału. W związku z tym nie można w sposób realistyczny oczekiwać od nich, że zdołają osiągnąć stawiane przed nimi cele. Wreszcie pod znakiem zapytania stoi przetrwanie niewielkich podmiotów ekonomii społecznej pozbawionych dostępu do długoterminowych źródeł finansowania.⁴⁴

Badane były też najważniejsze potrzeby organizacji zaliczanych do sektora ekonomii społecznej działających na otwartym rynku. Do tych potrzeb należą przede wszystkim:

⁴³ *Poprawa potencjału integracji społecznej na poziomie lokalnym poprzez ekonomię społeczną. Raport na temat Polski*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2009, s. 58-63.

⁴⁴ *Ibid.*, s. 62.

- pozyskanie skutecznego menedżera;
- pozyskanie doradztwa prawnego;
- szkolenia z marketingu;
- wsparcie finansowe;
- pomoc w poszukiwaniu klientów;
- promocja w działalności spółdzielni;
- pomoc od administracji publicznej;
- pozyskanie środków na inwestycje.

Z powyższego zestawu wynika, że działające na rynku **podmioty ekonomii społecznej potrzebują przede wszystkim wsparcia, które pomoże im utrzymać się na rynku**, odnaleźć klientów i sprawnie zarządzać personelem oraz instytucją.

W wykonanym w 2006 roku *Badaniu ścieżek prowadzących osoby zagrożone wykluczeniem społecznym do zatrudnienia w ramach działania 1.5 SPO RZL 2004–2006* wymienia się szereg czynników, które przyczyniają się do wysokiej efektywności wsparcia w obszarze przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu. Najważniejszym z nich jest potencjał organizacyjny projektodawcy. Ważne jest, żeby była to relatywnie duża instytucja, zatrudniająca wykwalifikowaną kadrę posiadającą doświadczenie w bezpośredniej pracy z osobami zagrożonym wykluczeniem społecznym. Istotnym czynnikiem sukcesu są również uwarunkowania zewnętrzne, takie jak trafne rozpoznanie potrzeb odbiorców, a także zaprojektowanie efektywnego mechanizmu rekrutacji beneficjentów i zarządzania projektem.

Na niską skuteczność działań mających na celu przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu zwraca uwagę raport *Badania beneficjentów ostatecznych SPO RZL* (część dotycząca wsparcia udzielonego osobom niepracującym) Mimo że odbiorcy projektów pozytywnie oceniali skierowane do nich wsparcie, to **badania przy użyciu próby kontrolnej nie potwierdziły jego skuteczności**. W raporcie jako główną przyczynę wskazano **brak kompleksowego wsparcia** realizowanego w ramach SPO RZL ⁴⁵..

3.2 Bariery rozwoju PES w województwie zachodniopomorskim

Również na poziomie regionalnym prowadzone były badania, które potwierdzają podstawowe potrzeby podmiotów sektora ekonomii społecznej.

Autorzy raportu *Kapitał ludzki w województwie zachodniopomorskim: aktualne działania, zagrożenia, potrzeby i kierunki rozwoju* wyróżniają jako pozytywne wsparcie mające charakter kompleksowej interwencji w różnych obszarach i aspektach wykluczenia społecznego. Podkreślają również wagę **monitorowania sytuacji beneficjentów po zakończeniu ich udziału w projekcie oraz przygotowanie ewentualnych działań wspomagających w przypadku zagrożenia powtórным wpadnięciem w spiralę wykluczenia społecznego**. Zauważalnym problemem jest również – według autorów raportu – **promocja projektów** realizowanych w ramach omawianych działań, opierająca się przede wszystkim na ulotkach i plakatach, które nie docierają co do zasady do osób mniej aktywnych. W raporcie wskazano, że **skuteczność realizowanych projektów zależy w dużej mierze od kompleksowego podejścia**.

Raport z realizowanego na zlecenie ROPS w Szczecinie badania *Ewaluacja projektów systemowych ośrodków pomocy społecznej i powiatowych centrów pomocy rodzinie realizowanych w ramach*

⁴⁵ *Badania beneficjentów ostatecznych Sektorowego Programu Operacyjnego Rozwój Zasobów Ludzkich 2004–2006* przedstawiający dane dotyczące osób niepracujących, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Maj 2008, s. 6.

Działania 7.1. PO KL w województwie zachodniopomorskim wskazuje główne potrzeby i oczekiwania beneficjentów systemowych związane ze wsparciem ze strony ROPS. Wyniki badania wskazują, że projektodawcy systemowi **chętnie i często korzystają oni ze szkoleń**, bardzo wysoko oceniają przydatność instytucji ROPS w zakresie **instrumentów aktywnej integracji i zarządzania oraz rozliczania realizacji projektów**⁴⁶.

Na poziomie regionalnym dokonano kompleksowej analizy barier i potrzeb sektora w ramach *Wieloletniego regionalnego planu działań na rzecz promocji i upowszechniania ekonomii społecznej oraz rozwoju instytucji sektora ekonomii społecznej i jej otoczenia w województwie zachodniopomorskim na lata 2012–2020*. Przedstawiona w nim analiza SWOT wskazuje na następujące słabe strony sektora ekonomii społecznej w województwie zachodniopomorskim:

- bariery administracyjne – regulacje prawne ograniczające rozwój ekonomii społecznej:
 - niespójny system wsparcia podmiotów ES,
 - trudności w pozyskaniu poręczenia dotacji na rozwój ekonomii społecznej,
 - ustawowe wymogi liczby członków spółdzielni socjalnych i stowarzyszeń;
- niedostateczne wsparcie ze strony jednostek samorządu terytorialnego;
- niedostatek liderów do poprowadzenia podmiotów ekonomii społecznej;
- niskie wzajemne zaufanie pomiędzy potencjalnymi pracownikami podmiotów ES;
- niskie kwalifikacje potencjalnych pracowników (członków spółdzielni socjalnych);
- niską wydajność pracy (wynikającą z niskich kwalifikacji pracowników);
- niską płacę w podmiotach ekonomii społecznej (która wcale nie oznacza niskiej jakości pracy);
- stereotypy, uprzedzenia;
- bariery architektoniczne (na przykład transport osób niepełnosprawnych, trudny dostęp do wielu urzędów, instytucji);
- częste zmiany przepisów prawnych;
- niedostateczny lobbing;
- słabe wsparcie wolontariatu (wolontariat wciąż niewystarczająco wspiera NGO);
- małą liczbę podmiotów ekonomii społecznej;
- niski poziom świadomości mieszkańców regionu na temat ekonomii społecznej;
- ograniczoną ofertę produktów i usług PES;
- dublowanie przez produkty i usługi PES istniejących ofert, zamiast podejmowania próby wypełniania lokalnych nisz rynkowych;
- zbyt niski poziom zainteresowania ekonomią społeczną ze strony władz lokalnych;
- roszczeniową postawę osób, które tworzą PES;
- brak systemu *ustawicznej edukacji* dla PES;
- brak płynności finansowej większości PES;
- asekuracyjną postawę banków wobec PES;
- niewystarczającą promocję (popularyzację) idei ekonomii społecznej;
- niepełną świadomość kadr instytucji pomocy i integracji społecznej oraz rynku pracy co do roli ekonomii społecznej w aktywizacji grup zagrożonych wykluczeniem społecznym;
- słabą znajomość mechanizmów rynkowych wśród przedstawicieli podmiotów ES⁴⁷.

Analizowane dokumenty regionalne potwierdzają w całej rozciągłości specyficzne potrzeby i problemy, z jakimi boryka się sektor ekonomii społecznej w Polsce. Co istotne, w ramach niemal

⁴⁶ *Ewaluacja projektów systemowych ośrodków pomocy społecznej i powiatowych centrów pomocy rodzinie realizowanych w ramach Działania 7.1. PO KL w województwie zachodniopomorskim*, Instytut Badań Strukturalnych, Reytech, Warszawa 2010, s. 56.

⁴⁷ *Rozwój przedsiębiorczości społecznej w regionie*, op. cit., s. 69-70.

wszystkich badanych dokumentów artykułowana jest potrzeba wprowadzenia **kompleksowych rozwiązań systemowych**, które ułatwiłyby funkcjonowanie i harmonijny rozwój ekonomii społecznej.

Przeprowadzone w ramach niniejszego badania obserwacje na temat potrzeb sektora nie odbiegają w swoim zasadniczym kształcie od tego, co obserwowane jest na poziomie krajowym. Sytuacją specyficzną dla województwa zachodniopomorskiego jest **relatywnie niski poziom rozwoju ekonomii społecznej**. Niewielka liczba podmiotów tego typu oraz związana z tym mała liczba pozytywnych przykładów możliwych do zastosowania powoduje, że **nie nastąpiło pozytywne sprzężenie zwrotne napędzające dalszy rozwój sektora**. Aby dalej rozwijać ekonomię społeczną w województwie zachodniopomorskim, należy zatem kontynuować wsparcie publiczne.

W przypadku badanych podmiotów ekonomii społecznej o bieżących potrzebach świadczą problemy, jakie zostały zdiagnozowane przez respondentów podczas zakładania przez nie działalności. Przedstawiono je w tabeli 13.

Tabela 13. Problemy w trakcie zakładania podmiotu

Jakie problemy napotkali Państwo w trakcie zakładania podmiotu?	Udział (%)	Liczba odpowiedzi
Nie napotkaliśmy problemów	42,1	85
Problemy natury prawnej	15,3	31
Problemy związane z formalną procedurą rejestracji w sądzie	10,9	26
Brak środków na założenie podmiotu	10,4	21
Brak wiedzy i umiejętności potrzebnych do prowadzenia podmiotu	5,0	10
Niewystarczające wsparcie szkoleniowe i doradcze	1,5	3
Kłopoty z zespołem tworzącym podmiot	1,0	2
Brak promocji podmiotu	0,5	1
Brak wiedzy i umiejętności potrzebnych do produkcji lub świadczenia usług oferowanych przez podmiot	0,0	0
Brak zleceń	0,0	0
Nie wiem/nie pamiętam	9,2	22
Inne	7,5	18

Źródło: Badanie CATI odbiorców wsparcia (PES) projektów z Poddziałania 7.2.2 PO KL; N=202

Odpowiedzi zakwalifikowane jako inne najczęściej dotyczyły **problemów natury prawnej dotyczących rejestracji w Krajowym Rejestrze Sądowym** (13 odpowiedzi), oraz szeroko rozumianej **biurokracji** (siedem odpowiedzi). Pozostałe problemy wskazane w tabeli 13 miały charakter incydentalny.

W ramach badania CATI zadano również respondentom pytanie otwarte: *Jakie są główne bariery dla rozwoju sektora ekonomii społecznej w województwie zachodniopomorskim?*. Odpowiedzi, jakich udzielili przedstawiciele podmiotów ekonomii społecznej, koncentrowały się na czterech głównych obszarach problemowych:

- **bariery finansowe** (55 wskazań);
- **bariery w zakresie wiedzy i świadomości** (46 wskazań);
- **bariery lokalowe** (15 wskazań);
- **biurokracja** (10 wskazań).

Badani tym samym potwierdzili istnienie **trwałych ograniczeń** funkcjonowanie PES: pojawiających się w momencie zakładania podmiotu, ale trwających także po tym etapie.

3.3 Potrzeby PES w województwie zachodniopomorskim

Konsekwencją zdiagnozowanych barier w rozwoju są potrzeby analizowanego sektora. Na podstawie analizy udzielonych odpowiedzi (pot. tabela 13) można stwierdzić, że wsparcie w zakresie **doradztwa proceduralno-prawnego** jest ankietowanym podmiotom najbardziej potrzebne. Na drugim miejscu w hierarchii potrzeb znajduje się brak środków na założenie podmiotu.

W przypadku potrzeb związanych z finansowaniem podmiotów ekonomii społecznej należy zwrócić uwagę na dosyć istotną kwestię, związaną z **brakiem bieżących środków na prowadzenie działalności PES** objętych wsparciem, zwłaszcza gdy wsparcie ograniczało się do doradztwa i szkoleń. Jak stwierdził jeden z respondentów:

Ja natomiast wolalabym te pieniądze, które się wyrzuca na pseudospecjalistów, tak to powiem, przeznaczyć na środki obrotowe do spółdzielni socjalnych. (FGI – OWES)

Ta wypowiedź nie wyrokuje o nieprzydatności wsparcia specjalistycznego (świadczą o tym chociażby problemy prawne, z jakimi borykają się te organizacje). Można jednak z niej wywnioskować, że **wsparcie pomostowe**, które jest bardzo pomocne w utrzymaniu bieżącej płynności finansowej, jest zakładanym podmiotom bardzo potrzebne.

Punkt konsultacyjny nic nie da, jeśli ja nie mam pieniędzy. Tych środków obrotowych, no nawet kupić pieczętkę, czy cokolwiek trzeba. (FGI – OWES)

W trakcie prowadzonej działalności gospodarczej podmioty muszą ponadto sprostać warunkom konkurencji na otwartym rynku, w związku z czym bardzo istotne jest, aby **oferowane wsparcie było silnie powiązane z aspektem praktycznego prowadzenia biznesu**. Samo założenie podmiotu ekonomii społecznej jest dopiero pierwszym krokiem do sukcesu, którym jest utworzenie stabilnie działającego, rozwijającego się przedsięwzięcia.

Przedsiębiorstwa społeczne też muszą wygrywać w normalnej konkurencji, z normalnymi przedsiębiorstwami. Jakością, nowością. (FGI - zespół roboczy/koord.)

To wsparcie takie merytoryczne, zaproponować im, podpowiadać im, gdzie mają się zgłosić, co mogą jeszcze zrobić, bo tutaj ja widzę jeszcze problem, jaki powstanie w momencie zarejestrowania spółdzielni socjalnej, problem ze zleceniami. Te organizacje – my tutaj mówimy o świetnej roli samorządu – ale te grupy inicjatywne, które już widzą to wsparcie samorządu, można powiedzieć troszkę, że są rozpieszczeni i liczą tylko na to wsparcie i z tej strony liczą na zlecenia. A to nie na tym to polega, oni też muszą być troszeczkę bardziej samodzielni i powinni sami również o te zlecenia zabiegać (IDI – Projektodawca 7.2.2)

Osobną kwestią są potrzeby otoczenia sektora ekonomii społecznej. Jak wynika z badania jakościowego, cały czas konieczne jest **wsparcie informacyjne dla instytucji otaczających podmioty społeczne**. Bardzo istotną kwestią są tutaj samorządy lokalne, które wciąż bardzo rzadko wykorzystują instrumenty mogące wspierać ekonomie społeczną.

Z punktu widzenia urzędnika – jest potrzebny manual, taki podręcznik, w którym będą rozpisane wszystkie procedury, dokumenty wewnętrzne na bardzo dużym poziomie szczegółowości, o tym, jak się zawiera umowy, jak przeprowadzać zamówienia publiczne w obrębie tych podmiotów – bo tego oczekuje urzędnik – nie ze względu na swoją

niewiedzę, tylko dlatego, że dla niego zawsze będzie to zadanie dodatkowe, które on by chętni wdrożył – ale musi przekonać do tego 10 innych osób, które mówią: ale w zamówieniach publicznych – to się nie da, ale klauzuli społecznej – to się nie da. A Centrum Integracji Społecznej – to przynieś mi komplet dokumentów. I to jest jeden poziom. Mamy informację, jak się to robi; możemy tego uczyć na szkoleniach, doradzać – ale oczekiwanie jest: dajcie nam procedurę, z których możemy zrobić „kopiuj – wklej” (IDI – inni interesariusze)

W dużej mierze wiąże się to z niewiedzą przedstawicieli JST dotyczącą możliwości współpracy z podmiotami ekonomii społecznej, sygnalizowaną przez samych przedstawicieli samorządów. Jak wskazano w rozdziale 4, znaczna część przedstawicieli władz lokalnych nie wie, czy na ich terenie działają podmioty ekonomii społecznej (suma odpowiedzi *nie wiem* i braków odpowiedzi od 13% do 42% w zależności od typu podmiotu) ani czy ich urząd udzielał im wsparcia (odpowiedź *nie wiem* – 34%). Ponadto, w wielu urzędach gmin, miast lub starostwach powiatowych urzędnicy nie mają opinii na temat jakości świadczonych usług przez PES (30%). Ewentualne wsparcie dla PES nie zostało zapisane w dokumentach strategicznych większości samorządów lokalnych. W konsekwencji **współpraca pomiędzy administracją samorządową a podmiotami ekonomii społecznej jest bardzo ograniczona**. Obecnie tylko 42% samorządów zlecała wykonywanie zadań podmiotom ekonomii społecznej. Wsparcie informacyjne, kierowane do władz samorządowych, może odwrócić te statystyki, co przełoży się zmianę skali oddziaływania PES na społeczności lokalne przy jednoczesnym zwiększeniu obrotów tych podmiotów i szans przeżycia na rynku. Jak wynika z badania, **podmiotom ekonomii społecznej (zwłaszcza przedsiębiorstwom społecznym) potrzebne są lokalne rynki zbytu**, które zapewnią trwałość ich działania.

W przypadku ośrodków wspierających rozwój ekonomii społecznej niezwykle istotne jest, aby **wsparcie było dostępne w miarę blisko potencjalnego odbiorcy**, oraz był on poinformowany, **do kogo o takie wsparcie może się zwrócić**. Kwestią kluczową jest zatem **dostępność, stałość i kompleksowość** udzielanego wsparcia.

No przede wszystkim odległości, odległości, jakie są tutaj między biurem projektu a uczestnikami potencjalnymi. I też jak gdyby nieświadomość o tym, że istnieje coś takiego jak ekonomia społeczna czy jak dany projekt. Musieliśmy często najpierw informować jednostki samorządu terytorialnego, zanim dotarliśmy do bezpośrednich osób, które były zainteresowane tym, które też ewentualnie spełniałyby wymogi projektowe nasze. (IDI – Projektodawca 7.2.2)

Jest niezwykle istotne, aby **wsparcie było realizowane w sposób ciągły**. Największe problemy pojawiają się najczęściej w trakcie prowadzenia działalności przez utworzone podmioty a realizowane wsparcie powinno uwzględniać **specyficzne potrzeby grupy docelowej**, jaką są osoby zagrożone wykluczeniem społecznym.

Jeżeli się te osoby zostawi – to koniec może być. A tu trzeba im wskazać drogę, by ktoś na nich spojrzął od czasu do czasu, zapytał. I by oni wiedzieli, że mogą spokojnie przyjść, porozmawiać. (IDI – zrzeszenie przedsiębiorców – o potrzebach osób zagrożonych wykluczeniem, starających się o dotację)

Dodatkową kwestią, o którą zapytano respondentów ankiety CATI, była chęć skorzystania z **instrumentów zwrotnych**, jakie oferowane są lub będą instytucjom sektora ekonomii społecznej. Z analizy wyników zawartych w tabeli 14 wynika, że badane podmioty **nie są zainteresowane** tą formą finansowania działalności.

Tabela 14. Zainteresowanie kredytem lub poręczeniem

Czy są państwo zainteresowani preferencyjnym kredytem lub poręczeniem kredytu?	Udział (%)	Liczba odpowiedzi
Kredytem	3,5	7
Poręczeniem	2,0	4
Nie jesteśmy zainteresowani	87,6	177
Nie wiem	6,4	13
Brak odpowiedzi	0,5	1

Źródło: Badanie CATI odbiorców wsparcia (PES) projektów z Poddziałania 7.2.2 PO KL; N = 202

Wydaje się zasadne, aby w ramach prowadzonych działań, wspierających podmioty ekonomii społecznej, szerzej **rozpropagować możliwość korzystania z tego typu instrumentów**. Mogą one bowiem rozwiązać problem stałego braku finansowania, który dotyczy nie tylko PES, lecz także dużej części MŚP. Jak wskazuje jeden z respondentów wywiadu grupowego, takie zapotrzebowanie się zapewne pojawi.

Brakuje jeszcze, pierwsze poręczenie dotacji na rozpoczęcie działalności, ale mnie się wydaje, że przyjdzie też taki moment, że spółdzielnie już okrzepną, będą sobie działały, natomiast wiemy, że dochody tychże spółdzielni nie są duże i gdyby one chciały (...) rozwijać się, to brakuje możliwości brania przez nich kredytów na rozwój dalszej działalności. (FGI – OWES)

Jak widać, nawet w przypadku OWES nie do końca znane są możliwości, jakie dają instrumenty inżynierii finansowej. Zwłaszcza że problem niskiego potencjału finansowego jest istotną barierą dla podmiotów sektora ekonomii społecznej w regionie. Jak wskazują zaprezentowane w tabeli 12 wyniki badania ilościowego wspieranych podmiotów, zdecydowana większość z nich dysponuje bardzo skromnymi budżetami. Ponad połowa respondentów wskazała, że **roczny obrót instytucji nie przekracza 50 tys. zł**. Jest to istotna bariera, z uwagi na poszukiwanie kolejnych źródeł finansowania działalności tych instytucji. Biorąc pod uwagę zasady aplikowania o środki w ramach PO KL, zgodnie z którymi wielkość rocznych przychodów określa maksymalne roczne wydatki projektu PO KL, możliwości aplikowania są istotnie ograniczone. To dodatkowo, w połączeniu z minimalnymi wartościami projektu praktycznie **wyklucza takie podmioty z aplikowania o środki inne niż tzw. małe granty**, które dodatkowo dotyczą tylko specyficznych rodzajów przedsięwzięć, do tego realizowanych na terenach wiejskich, co wyklucza organizacje działające na obszarach miejskich.

Całokształt wskazanych w niniejszym rozdziale barier i problemów rozwojowych sektora ekonomii społecznej, czy to uzyskanych w ramach niniejszego badania, czy też w ramach innych badań i ewaluacji, obrazuje, z jakimi potrzebami borykają się instytucje o charakterze społecznym. Realizowane w ramach wsparcia publicznego programy powinny zatem w jak największym stopniu brać pod uwagę te uwarunkowania i wpływać na eliminację barier.

4 Nastawienie interesariuszy do ekonomii społecznej

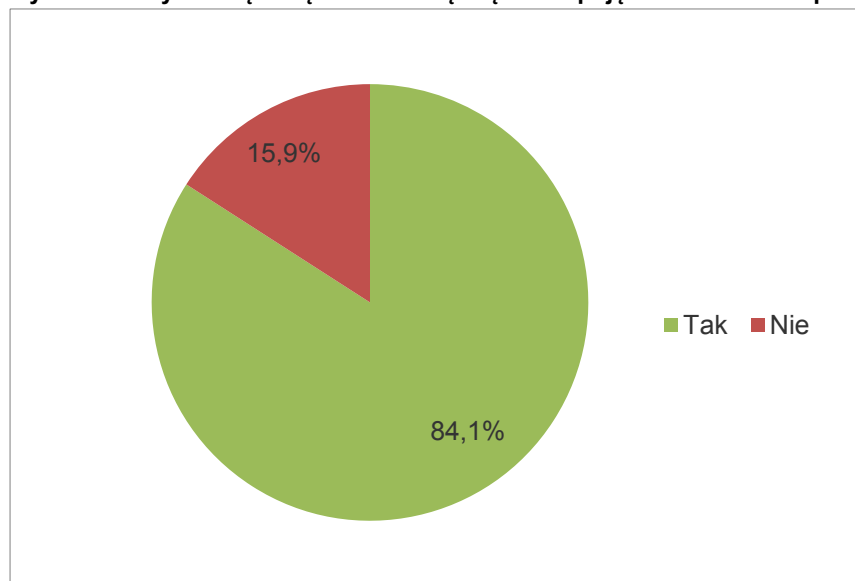
Rozwój ekonomii społecznej zależy w dużej mierze od tego, w jaki sposób sektor ten jest postrzegany przez wybrane grupy interesariuszy działające na terenie województwa. Aby skutecznie się rozwijać, potrzebuje on nie tylko wsparcia kilku wybranych instytucji, których działania są prowadzone w sposób ciągły lub w trybie projektowym, lecz także przychylności władz samorządowych szczebla lokalnego oraz innych interesariuszy: mediów, lokalnych przedsiębiorców, organizacji pozarządowych oraz ogółu społeczeństwa. Wiedza o ekonomii społecznej oraz postawa reprezentantów jednostek samorządu terytorialnego jest szczególnie ważna, zwłaszcza tam, gdzie podmioty łączące działalność gospodarczą i społeczną dopiero powstają.

4.1 Przedstawiciele jednostek samorządu terytorialnego

4.1.1 Poziom poinformowania o ekonomii społecznej

Aby móc wyrobić sobie opinię na temat danej idei, trzeba najpierw wiedzieć o jej istnieniu. Dlatego też w pierwszej kolejności zweryfikowano znajomość pojęcia ekonomii społecznej wśród przedstawicieli jednostek samorządu terytorialnego. Pojęcie to było znane zdecydowanej większości badanych – 84% z nich zetknęło się z tym terminem (por. wykres 11).

Wykres11. Czy zetknęła się Pani/zetknął się Pan z pojęciem ekonomii społecznej?

Źródło: Badanie CAWI przedstawicieli JST województwa zachodniopomorskiego, N=88

Statystyki te znajdują odzwierciedlenie w wywiadach jakościowych. Na poziomie samorządowych władz regionalnych temat ekonomii społecznej został zauważony przez marszałka województwa. Tak mówił o tym jeden z badanych:

To jest duży sukces też, że (...) władza lokalna zauważyła, że to jest. Nawet Pan Marszałek zadał pytanie „ale dlaczego tego [ekonomii społecznej] nie stosujemy?”. Na

spotkaniu zadał pytanie, pytając samego siebie najbardziej, dlaczego my tego jeszcze nie stosujemy. (FGI –zespół roboczy/koord.)

Inni respondenci zauważyli, że nie ma problemu z dostępem do informacji o tym, czym jest ekonomia społeczna. Pojęcie to, jak i sama idea, są znane samorządowcom. Problemem nie jest sama informacja – na poziomie definicji czy promocji. Dzięki uczestnictwie w szkoleniach pracownicy jednostek samorządowych zostali zapoznani z tym tematem, wiedzą, na czym polega ekonomia społeczna. Problem stanowi brak informacji praktycznych, przykładów działań, rozwiązań do zastosowania przez gminy i powiaty. Potwierdzają to opinie badanych:

O co chodzi z samą ekonomią, tak mniej więcej wiedzą, bo to już my byliśmy szkoleni wiele, wiele razy. Także ja myślę, że samą ideę ekonomii to wiedzą. Natomiast, jeżeli chodzi o to, co się dzieje na danym rynku w tej sprawie, to może być różnie (IDI – JST)

Myślę, że z obu stron nie ma takiego problemu [braku informacji o ES] – takiej potrzebnej informacji podstawowej, promocyjnej: ekonomia, jakie są formy, łączenie, jaka idea temu przyświeca, na co trzeba zwracać uwagę – nie. Po tych kilku latach to są już problemy czysto praktyczne i kapitałowe. To nie jest problem informacji, tylko tego, jak problem mój jako organizacji w środowisku lokalnym konkretnie rozwiązać. (IDI – pozostali interesariusze)

Jak wskazywano w badaniu, wiedza przedstawicieli JST na temat ekonomii społecznej to w dużej mierze efekt realizowanych projektów szkoleniowych z tego zakresu. Obecnie należy promować wśród urzędników nie sam pomysł rozwiązywania problemów społecznych i pobudzania aktywności lokalnej poprzez ekonomię społeczną, ale **przedstawiać przykłady konkretnych rozwiązań**. W miarę możliwości powinny to być przykłady z terenu województwa. Dotyczy to nie tylko wskazywania jako wzoru do naśladowania samych przedsiębiorstw społecznych, lecz także sposobów współpracy tych podmiotów z instytucjami z terenu gminy i powiatu. Przykłady lokalne pokazują, że faktycznie można osiągnąć zamierzone cele na terenie województwa. Jako dobrą praktykę respondenci w wywiadach pogłębionych wskazali Kamieńską Spółdzielnię Socjalną *Warcisław*, której członkami-założycielami zostały osoby niepełnosprawne, bezrobotne i gmina Kamień Pomorski. Spółdzielnia działa od 2009 roku i zajmuje się między innymi realizacją zadań publicznych gminy Kamień Pomorski (w zakresie utrzymania czystości i zieleni oraz selektywną zbiórką odpadów).

Wykorzystywanie przykładów na przykład z Małopolski nie jest dla pracowników jednostek samorządowych wiarygodne – nie są przekonani, aby doświadczenia z regionów z silnie rozwiniętym sektorem ekonomii społecznej mogły zostać z sukcesem przeniesione do gmin w województwie zachodniopomorskim. Na tę kwestię wskazywali niezależnie różni rozmówcy, na przykład:

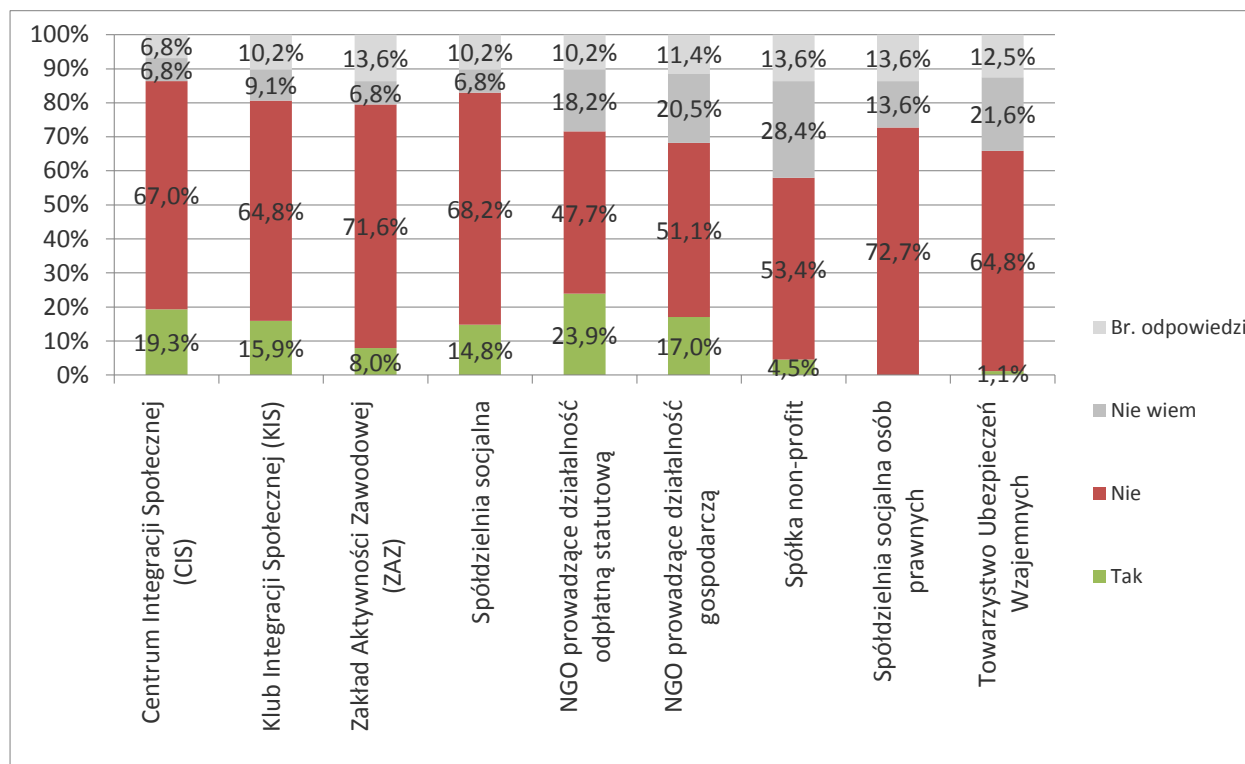
W Krakowie Cogito się udało. To jest Kraków. A tu nie wiem, czyby to koniecznie przeszło. (IDI – JST)

Jeżeli efekty będą bliżej dostrzegane, że tutaj, na moim terenie komuś się udało i ja to zobaczyłam, to będzie to zainteresowanie, bo każdy będzie wiedział, że to ma sens. A jeśli ktoś, gdzieś, w Krakowie prowadzi hotel „u pana Cogito”, to fajnie – ale to jest Kraków, a my jesteśmy tu. I to nie działa aż tak mocno. (IDI – JST)

Przedstawiciele gmin i powiatów nie tylko wiedzą, czym jest ekonomia społeczna, lecz także deklarują niewielkie nasycenie tego typu podmiotami. Na podstawie deklaracji badanych reprezentujących samorządy gminne i powiatowe (por. wykres 12) można ocenić, że w co drugiej jednostce samorządu terytorialnego nie ma żadnego podmiotu ekonomii społecznej. Zdaniem

badanych największą różnorodność tych organizacji można znaleźć w Kołobrzegu, gminach Będzino⁴⁸ i Gryfino, powiecie polickim, Stargardzie Szczecińskim i w powiecie myśliborskim.

Wykres 12. Czy na terenie Pana/Pani gminy/powiatu funkcjonują następujące typy podmiotów (deklaracje badanych)

Źródło: Badanie CAWI przedstawicieli JST województwa zachodniopomorskiego, N=88

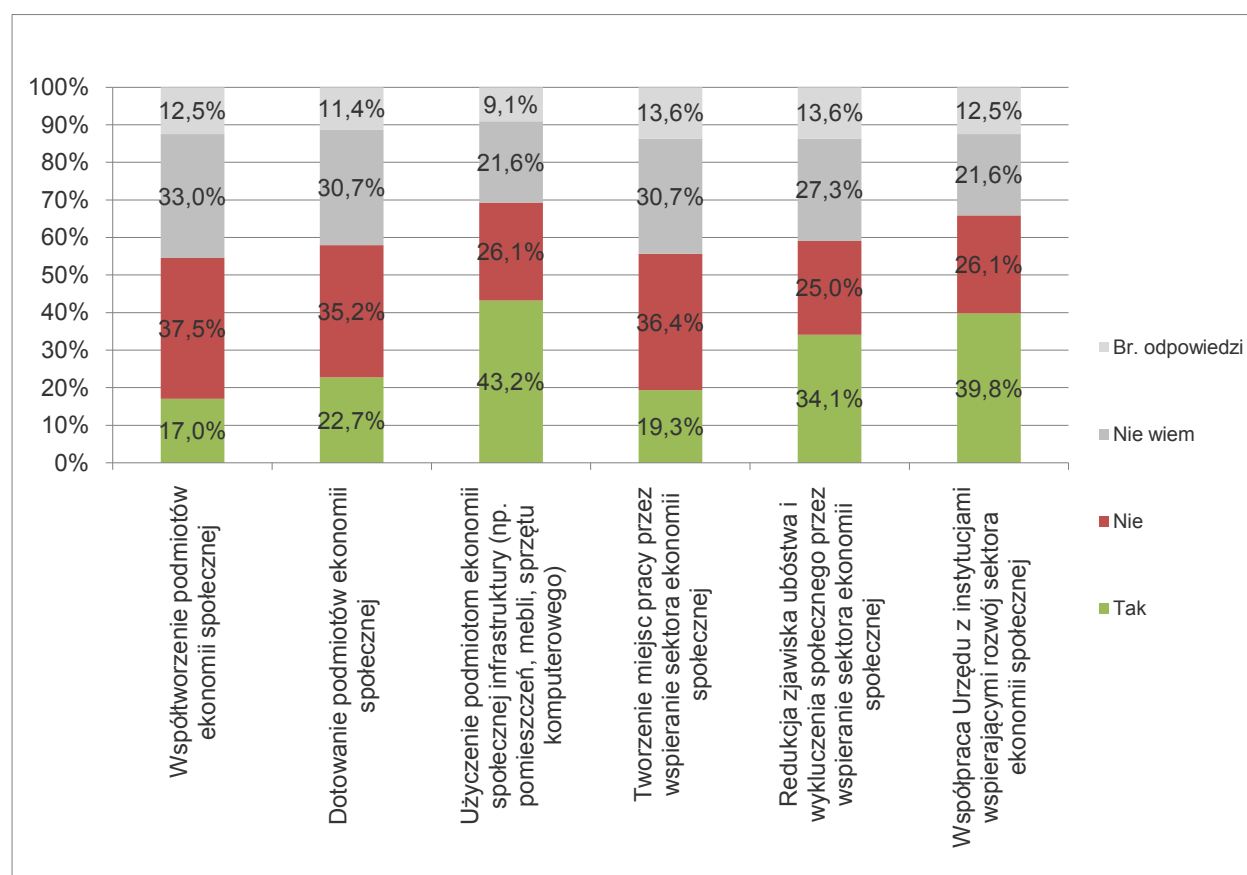
Zaobserwowany poziom zainteresowania tematem ekonomii społecznej znajduje już swoje odzwierciedlenie w dokumentach strategicznych wybranych gmin i powiatów. Ponad 40% samorządów zawarła w nich zapisy, które pozwalają im użyć podmiotom ekonomii społecznej infrastruktury (43%) oraz sankcjonują współpracę z instytucjami wspierającymi rozwój PES. Aż 34% JST chce dzięki ekonomii społecznej zredukować zjawisko ubóstwa i wykluczenia społecznego. Co czwarty samorząd (23%) zawarł zapis związany z dotowaniem takich organizacji, a co piąty widzi w ekonomii społecznej sposób na stworzenie dodatkowych miejsc pracy (19%). Pojawiające się zapisy w lokalnych dokumentach strategicznych należy uznać za dowód potwierdzający osadzenie się idei ekonomii społecznej na poziomie gmin i powiatów w niektórych samorządach.

Ale my się kontaktujemy jako animatorki właśnie między innymi z urzędami pracy i w niektórych powiatach współpraca przebiega świetnie, bo zorganizowaliśmy kolejne i kolejne spotkania w tych urzędach i osoby tam zatrudnione aktywizują te osoby zarejestrowane jako osoby bezrobotne w urzędach pracy. Więc to wszystko (...) zależy od powiatu. Niektóre powiaty po prostu w żaden sposób nie są aktywne. (IDI - Projektodawca 7.2.2)

⁴⁸ Mimo takich deklaracji badanych w gminie Będzino nie zidentyfikowano podmiotów ekonomii społecznej, faktycznie natomiast istnieją w pozostałych wskazanych tu gminach i powiecie. Pokazuje to, że deklaracje przedstawicieli JST należy interpretować z ostrożnością i konfrontować z danymi zawartymi w niniejszym rozdziale z diagnozą stanu rozwoju ekonomii społecznej (podrozdział 2.2).

Sytuacja ta jest jednak bardzo zróżnicowana. Nie dość, że część jednostek nie uwzględniła sektora ekonomii społecznej podczas przygotowywania dokumentów strategicznych (blisko 9% z badanych instytucji nie zawierało w nich żadnego ze wskazanych odniesień), to część przedstawicieli JST w ogóle nie potrafiła się wypowiedzieć w tej kwestii. Najtrudniej było się badanym ustosunkować do zapisów związanych z współtworzeniem PES, ich dotowaniem oraz wykorzystaniem tego narzędzia do tworzenia nowych miejsc pracy (por. wykres 13 – odpowiednio 33%, 31% i 31% odpowiedzi *nie wiem* i liczne *braki odpowiedzi*). Te same zapisy zebrały najmniej odpowiedzi twierdzących. Zestawienie tych odpowiedzi pokazuje, że **urzędy w dokumentach przede wszystkim sankcjonują ogólnie współpracę z PES** i podstawowe wsparcie (użyczenie sprzętu lub lokalu), nie uczyniły natomiast z ekonomii społecznej narzędzia poprawy sytuacji osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Wykres 13. Czy strategie działania Pani/Pana gminy/powiatu zawierają następujące elementy

Źródło: badanie CAWI przedstawicieli JST województwa zachodniopomorskiego N=88

Należy pamiętać, że otwarcie się samorządów na podmioty ekonomii społecznej wymaga czasu – zarówno w warstwie strategicznej (na poziomie dokumentów), jak i faktycznej współpracy (poprzez zlecanie usług i zakup produktów). Zdaniem badanych **władze regionalne powinny zachęcić starostów, wójtów i burmistrzów do podejmowania wspólnych inicjatyw i współpracy usługowo-handlowej z podmiotami ekonomii społecznej**. Pomoże to przyspieszyć proces akulturacji tego zjawiska i w dalszej perspektywie posłuży do wykorzystania jego potencjału.

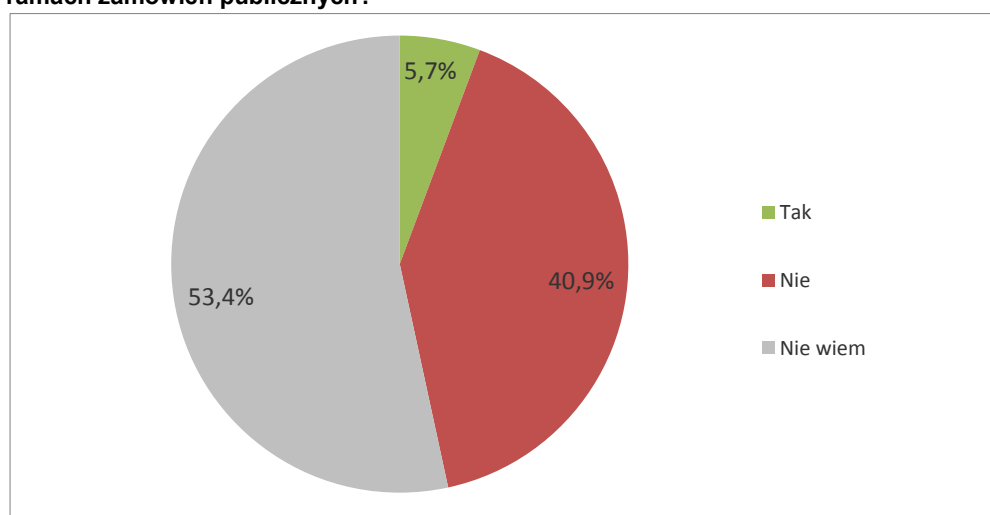
Do wójtów, burmistrzów powinien przemówić marszałek. Taka jest moja opinia. Bo oni nas znają, że jesteśmy działaczami, i wiedzą, że przychodzimy i czegoś znowu chcemy – i jak ja przychodziłam, zawsze miałam na kartce 15 pozycji. (IDI – LGD)

Starosta nasz jakby właśnie zaczyna się otwierać na takie właśnie rzeczy. Także ja pod tym względem to wszędzie kłopoty. Bo na przykład mój sekretarz jest temu bardzo przeciwny, takiej ekonomii społecznej. (IDI – JST)

4.1.2 Współpraca samorządów z podmiotami ekonomii społecznej

Dalszy rozwój ekonomii społecznej wymaga nie tylko wiedzy i zapisów strategicznych, lecz także stosowania możliwych rozwiązań. Istotnym wskaźnikiem współpracy JST z podmiotami ekonomii społecznej jest stosowanie klauzul społecznych w zamówieniach publicznych. Wśród samorządów województwa zachodniopomorskiego stosowała je przynajmniej 6% z nich, przy czym połowa badanych nie wiedziała, czy ich urząd odwołuje się do nich w prowadzonych postępowaniach przetargowych. **Brak wiedzy o wykorzystaniu tej możliwości świadczy o faktycznym ograniczonym zainteresowaniu samorządów** współpracą i wsparcia PES. Wskazuje także na **nieznajomość takiego rozwiązania**. Rozkład odpowiedzi na to pytanie prezentuje wykres 14.

Wykres 14. Czy Urząd, w którym Pan/Pani pracuje, wykorzystywał w ostatnim roku klauzulę społeczną w ramach zamówień publicznych?

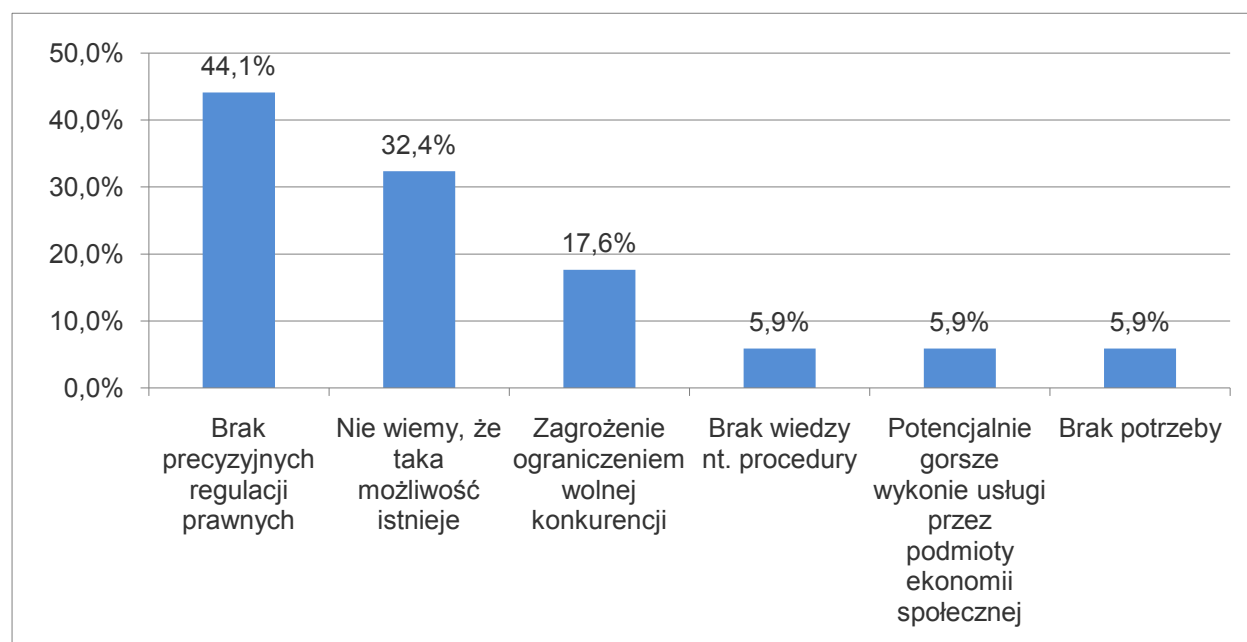

Źródło: Badanie CAWI przedstawicieli JST województwa zachodniopomorskiego, N=88

Jak deklarował jeden z badanych, urzędnicy boją się je stosować, nie potrafią ich wykorzystać:

Boją się [klauzul społecznych] wójtowie. Niestandardowe, a to, co nowe, nieprzerobione – to jednak zawsze jest lęk. (IDI – LGD)

Potwierdzają to sami przedstawiciele urzędów: brakuje im szczegółowych wytycznych co do stosowania tych zapisów, a część z nich nawet nie wiedziała o ich istnieniu. Opracowanie ilościowe odpowiedzi na to pytanie znajduje się na wykresie 15.

Wykres 15. Z jakich powodów klauzula społeczna nie była wykorzystywana przez JST w województwie zachodniopomorskim

Źródło: badanie CAWI przedstawicieli JST województwa zachodniopomorskiego, N=34

Jednak stosowanie klauzul społecznych to nie jedyny sposób zlecania zadania do realizacji podmiotom ekonomii społecznej przez samorządy. Mimo to około 3/5 samorządów nie zlecało podmiotom ES realizacji żadnych zadań (por. wykres 16). Częściowo wiąże się to z brakiem takich organizacji na terenie gminy czy powiatu. **Jednak w co drugiej JST, w której działają PES, urzędy nie zlecały im żadnych zadań.** Wynikało to przede wszystkim z ich niewiedzy: zarówno o tym, co i komu mogą zlecać, ale także jak. Potwierdzają to słowa przedstawiciela lokalnej grupy działania:

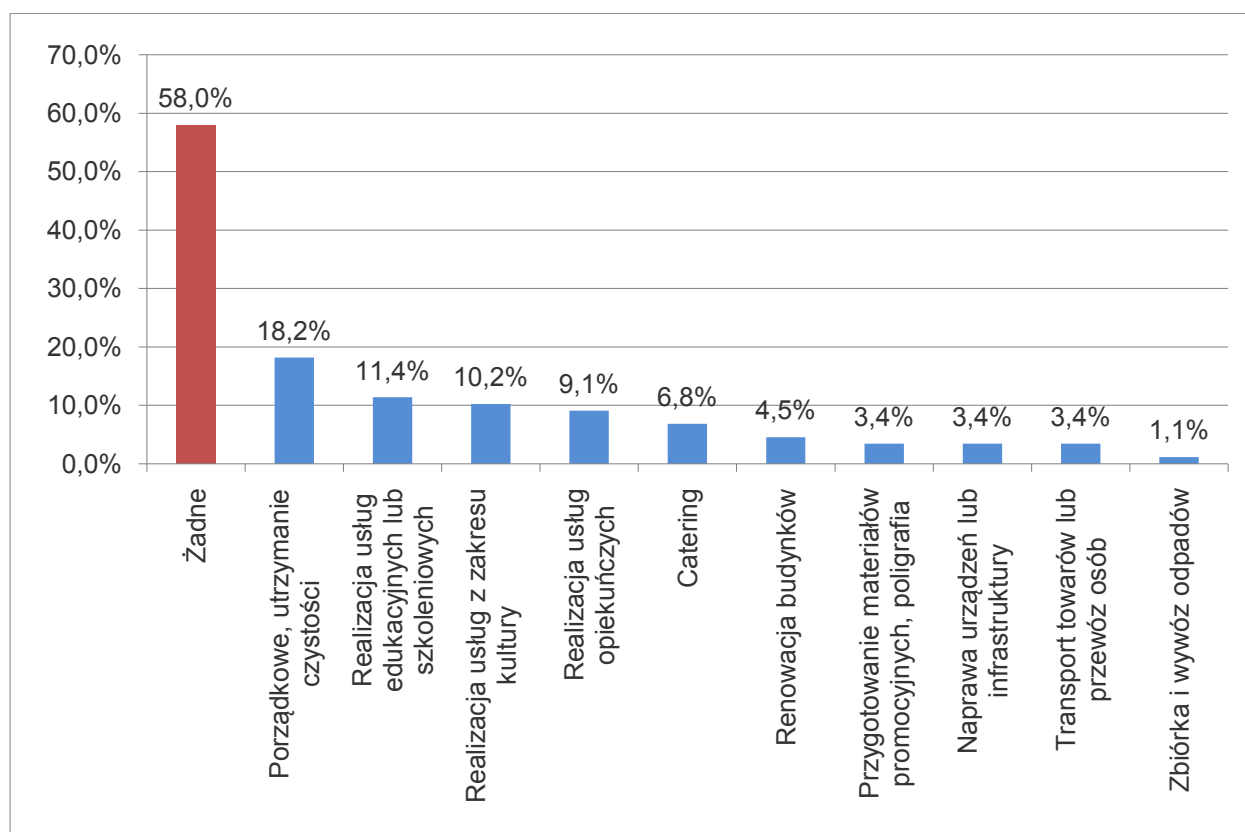
Myślę, że samorządy też do końca nie wiedzą, jak mogłyby to wykorzystać, dlatego uważam, że trzeba je informować o tym, że – na przykład – jest taka szansa; że mogą nie zlecać jakiegoś zadania w formie przetargu firmie zewnętrznej: na przykład wywozu śmieci, tylko mogą sobie sami stworzyć podmiot, którym będą zarządzać i w formie bezprzetargowej mogą zlecać takie zadania (...). Czy nawet w przetargu mogą zawrzeć klauzulę społecznościovą, że zatrudniający podmiot musi zatrudniać osoby bezrobotne czy niepełnosprawne – a też nie wiedzą o tym. (IDI – LGD)

Te jednostki samorządowe, które zatrudniały podmioty ekonomii społecznej do realizacji wybranych zadań, przede wszystkim zlecały im prace porządkowe – w co piątym JST przynajmniej część prac związanych z utrzymaniem czystości i porządkowaniem jest wykonywana przez pracowników PES. Co ciekawe, podmioty ekonomii społecznej nie tylko wykonują proste prace porządkowe, lecz także świadczą usługi specjalistyczne takie jak szkolenia czy usługi z zakresu kultury. Szczegółowe zestawienie poszczególnych kategorii prezentuje wykres 15. Prawdopodobnie te właśnie zadania realizują organizacje pozarządowe w ramach prowadzonej odpłatnej działalności statutowej. Część samorządów jednak wykorzystuje sektor ekonomii społecznej do zadań najczęściej kojarzonych z ich działalnością – a więc do świadczenia usług cateringowych, prostych prac budowlanych i usług opiekuńczych. Wywiady jakościowe potwierdzają, że zwłaszcza te ostatnie są chętnie wykorzystywane w tych gminach, w których działają PES i jednocześnie potrzebne w tych, w których nie powstały podmioty o takim zakresie świadczenia usług. Warto zwrócić uwagę na tę specjalizację, zwłaszcza w zakresie pomocy osobom starszym. W związku ze starzeniem się społeczeństwa popyt na te usługi systematycznie rośnie. Tak mówili o tym badani:

Natomiast my korzystamy z ich [spółdzielni socjalnej] wsparcia, z ich pomocy, jak mamy tutaj u siebie szkolenia, no to mamy zostawiają u nich dzieci pod opieką. (IDI – JST)

Bo ja na przykład chętnie zleciłabym opiekę nad starszymi osobami. (IDI – JST)

Wykres 16. Jakie zadania wykonywały podmioty ekonomii społecznej na rzecz JST w województwie zachodniopomorskim

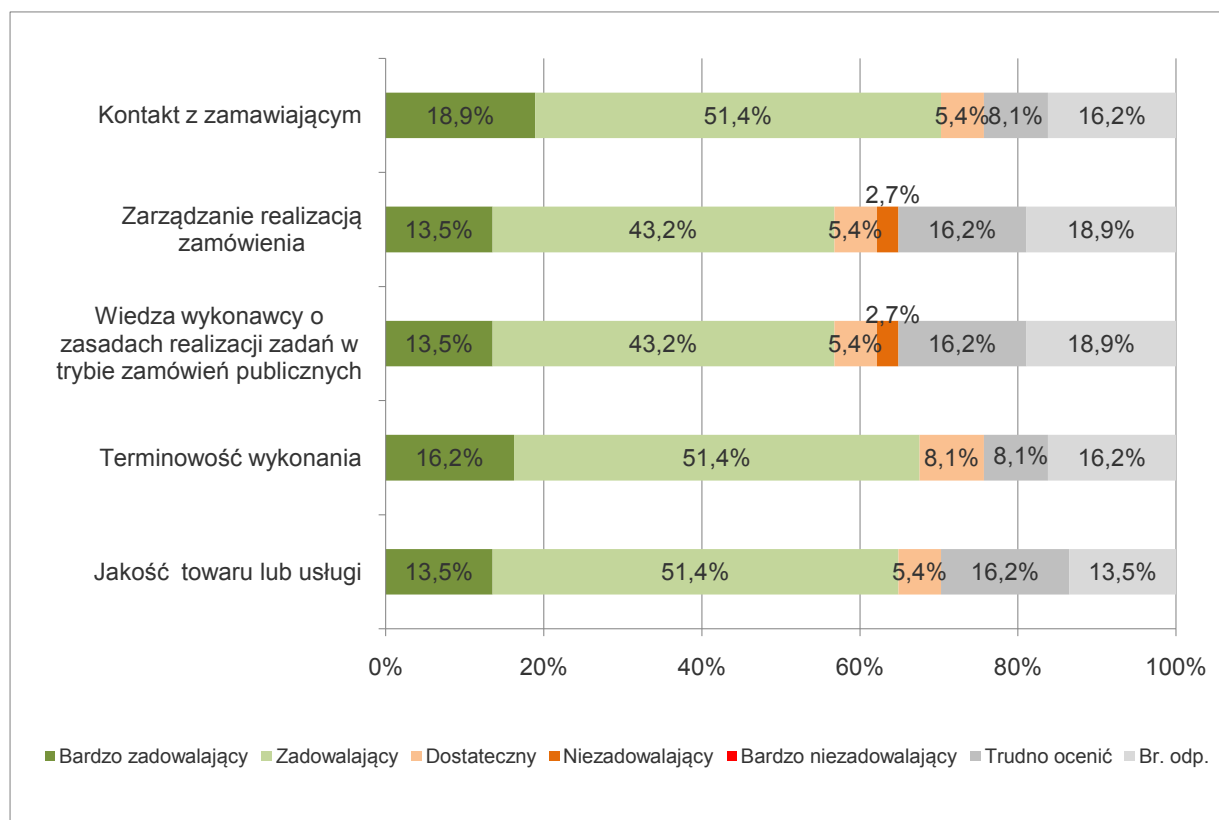

Źródło: badanie CAWI przedstawicieli JST województwa zachodniopomorskiego, N=88

4.1.3 Ocena działalności PES przez przedstawicieli samorządów

Samorządy mają już pierwsze doświadczenia z podmiotami ekonomii społecznej. Część z nich podjęła się oceny dotychczasowej współpracy. Poza pojedynczymi odpowiedziami wszyscy wypowiedzieli się pozytywnie zarówno o kontakcie z zamawiającym, jak i sposobie zaradzania podczas realizacji zamówienia, terminowości i jakości pracy. Choć część samorządowców nie umiała odnieść się do tych kwestii, pozostali byli z nich zadowoleni. Najwyżej oceniono kontakt z zamawiającym (średnia 4,18 na skali 1–5). Pokazuje to, że pracownikom sektora ekonomii społecznej zależy na pozyskiwaniu zleceń i dobrej współpracy – angażują się, licząc na dobrą współpracę z przedstawicielami swoich gmin i powiatów. Fakt, że przedstawiciele JST nie potrafili ocenić jakości towarów i usług może świadczyć o braku zainteresowania przedstawicieli JST. Zestawienie odpowiedzi znajduje się na wykresie 17.

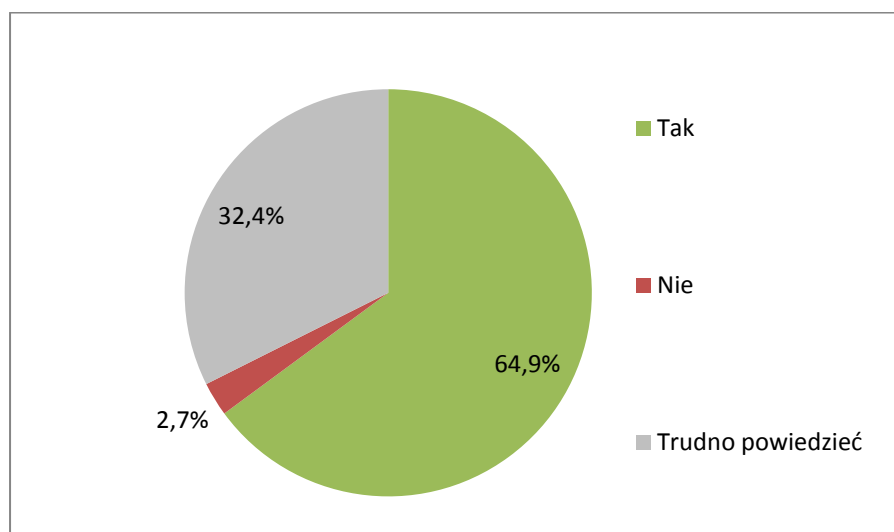
Wykres 17. Ocena przedstawicieli JST poziomu wykonania zlecenia podmiotów ES w poszczególnych aspektach

Źródło: badanie CAWI przedstawicieli JST województwa zachodniopomorskiego, N = 37

To zaangażowanie oraz satysfakcjonująca jakość produktów i usług mają swoje odzwierciedlenie w postawach pracowników jednostek samorządowych wobec podmiotów ekonomii społecznej. Około dwóch trzecich z nich planuje kontynuować współpracę; tylko jeden samorząd nie chce zlecać kolejnych zadań PES, nie podaje jednak uzasadnienia takiej postawy. Co więcej, co trzeci badani nie jest zdecydowany, czy urząd chciałby ponownie powierzyć wykonanie zlecenia podmiotowi ekonomii społecznej. Potwierdza to zidentyfikowane wcześniej **niewielkie zaangażowanie JST we współpracę**. Dane te prezentuje wykres 18.

Wykres 18. Czy biorąc pod uwagę dotychczasowe doświadczenia, powierzyliby Państwo ponownie wykonanie zamówienia podmiotowi ekonomii społecznej

Źródło: badanie CAWI przedstawicieli JST województwa zachodniopomorskiego, N = 37

Ci, którzy chcą kontynuować współpracę, przeważnie wysoko oceniają wykonane usługi i przekazane produkty, charakteryzują ich wykonawców jako wiarygodnych i odpowiedzialnych, a cenę określają jako korzystną. Część instytucji inaczej patrzy na te kwestie. Będą kontynuować współpracę z podmiotami ekonomii społecznej nie ze względu na jakość usług i konkurencyjne ceny, ale aby zapewnić im przetrwanie i przez to walczyć z wykluczeniem społecznym w gminie. Tak pisał o tym uczestnik badania:

Realizacja zamówienia przez podmiot ekonomii społecznej, choć niejednokrotnie pozostawia wiele do życzenia, to jednak jest to dobre narzędzie w walce z bezrobociem i wykluczeniem społecznym. (CAWI – JST)

Przedstawiciele innych samorządów także korzystają z usług podmiotów ekonomii społecznej nie tylko ze względu na jakość, ale mając na względzie potrzebę zapewnienia rynku zbytu dla PES działających na ich terenie.

Na przykład już temu stowarzyszeniu też dają zarabiać. Zamawiam u nich grochówkę na wszystkie swoje imprezy, bo grochówka jest dobra. Nie jest aż tak drogo, no i też jakiś tam zastrzyk jakiś taki dla nich już jest. (IDI – JST)

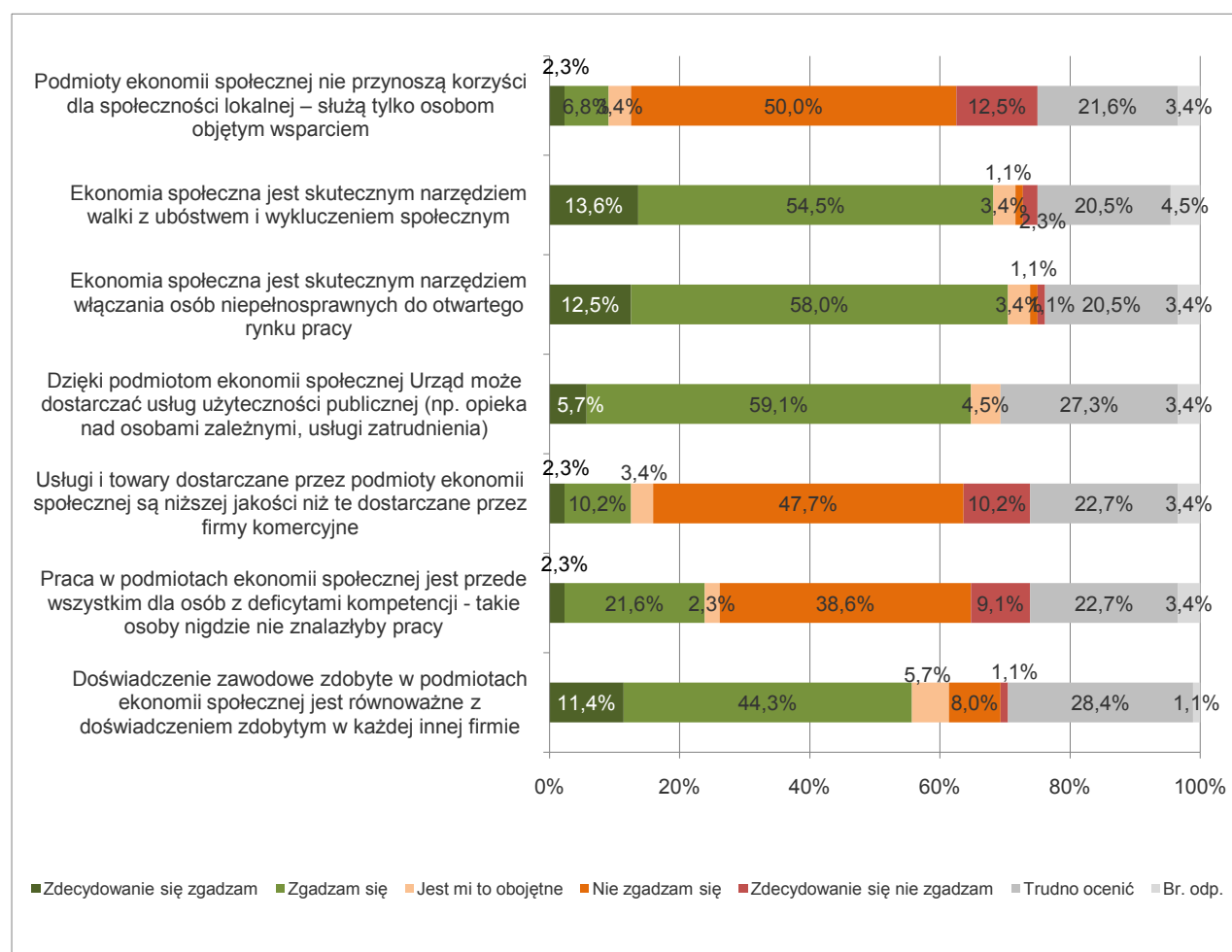
Pojawiały się też głosy o tym, że niektóre podmioty są mało konkurencyjne cenowo, co stanowi barierę dla samorządów w kontraktowaniu usług. Instytucje samorządu lokalnego chciałyby nie tylko wspierać PES ze względu na walkę z wykluczeniem społecznym, lecz także widzieć oszczędność wynikającą z korzystania z usług PES. Dodatkowo, gdyby podmioty ekonomii społecznej miały ceny konkurencyjne wobec innych oferentów, nie zachodziłaby sytuacja zagrożenia wolnej konkurencji na rynku. Samorządy wybierałyby PES ze względu na relację jakości do ceny (lub z uwagi na samą cenę) i nie dochodziłoby do trudnej sytuacji, w której urząd rozważałby wybór pomiędzy tańszym konkurentem i droższym podmiotem ekonomii społecznej.

Ta działalność tych spółdzielni musiałaby być w jakiś sposób konkurencyjna. Ja mówię, że na dzień dzisiejszy, z mojego doświadczenia to wcale konkurencyjna nie jest, bo ceny ma, że tak powiem, rynkowe. Wcale nie jest jakoś tam super-hiper [tania]. (IDI – JST)

Syntetyczny obraz tego, jak samorządowcy widzą ekonomię społeczną, przedstawia wykres 19. Większość badanych zgodziła się ze stwierdzeniem, że ekonomia społeczna to dobre narzędzie do walki z ubóstwem i wykluczeniem społecznym oraz że może być wykorzystywana jako sposób na włączenie osób niepełnosprawnych do otwartego rynku pracy. Badani przeważnie widzieli w ekonomii

społecznej źródło realizacji części usług użyteczności publicznej, choć znaczna część z nich (28%) miała problemy z odpowiedzią na to pytanie. Ale już tylko 56% przedstawicieli JST uznało doświadczenie zdobyte w pracy w podmiotach ekonomii społecznej za równoważne z tym, które jest nabywane w podmiotach spoza sektora. Ocena klasy usług i towarów dostarczanych przez PES również nie jest jednoznaczna. 13% badanych stwierdziło, są mają one niższą jakość niż te wytwarzane przez firmy komercyjne. W zestawieniu z przytoczonymi wyżej opiniami o niekiedy niskiej konkurencyjności cenowej można zauważyć, że w niektórych samorządach PES mogą mieć problem z zachęceniem do skorzystania z ich usług – czy to za sprawą wcześniejszych doświadczeń pracowników urzędów, czy też z uwagi na obiegową opinię.

Wykres 19. Opinia przedstawicieli JST na temat możliwości wykorzystania współpracy z podmiotami ekonomii społecznej

Źródło: badanie CAWI przedstawicieli JST województwa zachodniopomorskiego N = 88

Ciekawie rozkładają się opinie dotyczące korzyści z działalności PES dla społeczności lokalnej. Choć w części urzędów (9%) panuje opinia, że tylko pracownicy PES zyskują na działalności w obszarze ekonomii społecznej, to blisko dwie trzecie jest odmiennego zdania, wskazując także na **korzyści dla społeczności zamieszkującej teren działania podmiotów ekonomii społecznej**. Różnica zdań dotyczy także tego, jakie osoby znajdują zatrudnienie w podmiotach ekonomii społecznej. Zdaniem części przedstawicieli urzędów (24%) szczybla lokalnego ekonomia społeczna to rozwiązanie dla osób o niskich kompetencjach, które nie poradziłyby sobie na otwartym rynku pracy. Dwukrotnie więcej badanych (49%) jest odmiennego zdania, widząc w tej formie działania sposób na pobudzanie rozwoju lokalnego, rozwiązanie skuteczne w radzeniu sobie w warunkach ograniczonej chłonności

rynku pracy lub widząc w ekonomii społecznej alternatywę dla prowadzenia przedsiębiorstwa wyłącznie dla zysku.

Ważne jest, że niektórzy pracownicy i kierownictwo instytucji samorządowych z poziomu lokalnego już dostrzegają korzyści wiążące się z działalnością PES na ich terenie. Jeden z rozmówców wskazał na wartość dodaną działalności podmiotów ekonomii społecznej. Ważna jest nie tylko bezpośrednia korzyść dla osób znajdujących w nich zatrudnienie i dla samorządów, które mogą zlecać im realizację pewnych zadań oraz dostarczanie usług. **Poprzez dobry przykład mogą pokazać innym osobom bezrobotnym, że nie stoją na straconej pozycji**, skoro innym mieszkańcom, będącym wcześniej w równie trudnym położeniu, udało się osiągnąć tak wiele. Ponownie pokazuje to, jak ważne jest promowanie lokalnych przykładów trwałego działania podmiotów ekonomii społecznej. Tak mówił o tym jeden z przedstawicieli samorządów lokalnych:

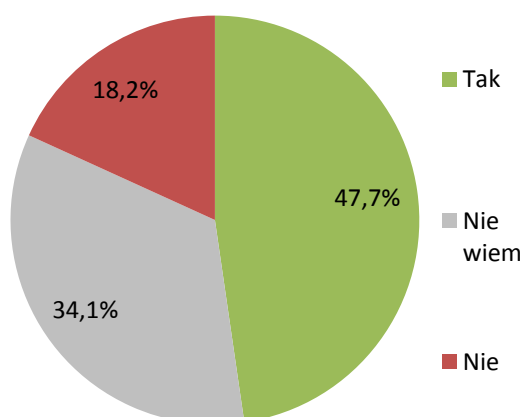
Jak dobrze się rozwijają, to mogą pomagać wchłaniać kolejnych bezrobotnych. Swoim przykładem mogą dać też innym, że można wyjść z bezrobocia, że można pracować, że można zarabiać, można w ogóle zacząć żyć. Oni zresztą mają też przecież, jak wypracują zysk, to nie mogą sobie zabrać wszystkiego, to muszą zainwestować czy w przedsiębiorstwo swoje, czy w siebie, ale też działać tutaj na rzecz lokalnej społeczności. (IDI – JST)

4.1.4 Wsparcie podmiotów ekonomii społecznej przez samorządy

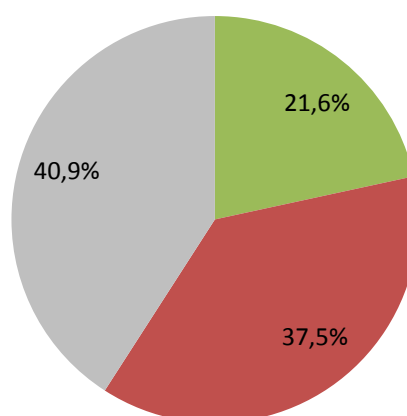
Urzędy gmin i powiatów mogą spierać organizacje działające na ich terenie w różny sposób. O to, czy faktycznie wspierają podmioty ekonomii społecznej, zostali zapytani pracownicy samorządów odpowiedzialni za współpracę z organizacjami pozarządowymi. Połowa z nich stwierdziła, że ich urząd wspiera PES. Ci, którzy oddzielili odpowiedzi negatywnej, tłumaczyli, że na ich terenie nie powstał jeszcze żadnej podmiot ekonomii społecznej, a więc nie mają komu pomagać. W tych jednostkach samorządu, które zadeklarowały występowanie podmiotów ekonomii społecznej na ich terenie, prawie wszystkie wskazały podejmowanie działań nastawionych na udzielanie im pomocy. Urzędy dwa razy częściej wspierają bezpośrednio same podmioty, niż współpracują z instytucjami wspierającymi ich rozwój. Jednak już co piąty samorząd podjął taką współpracę. Zestawienie odpowiedzi prezentują wykresy 20 i 21.

Niestety, **nie wszyscy badani byli świadomi, czy ich instytucja podejmuje takie działania**. W co trzecim urzędzie respondenci nie potrafili odpowiedzieć na pytanie o wsparcie PES (34%). Jeszcze większą trudność stanowiło dla badanych stwierdzenie, czy ich urząd współpracuje z instytucjami oferującymi wsparcie podmiotom ekonomii społecznej (41% odpowiedzi *nie wiem*). Pokazuje to niewielką wiedzę na temat sektora i niski poziom zainteresowania pracowników administracji lokalnej omawianymi kwestiami.

Wykres 20. Czy Urząd wspiera podmioty ekonomii społecznej

Wykres 21. Czy Urząd nawiązał współpracę z instytucją wspierającą rozwój sektora ekonomii społecznej w województwie

Źródło: badanie CAWI przedstawicieli JST województwa zachodniopomorskiego, N = 88

Wsparcie udzielane podmiotom ekonomii społecznej przez urzędy gmin, powiatów i miast **przeważnie ma charakter pozafinansowy** (39 JST uczestniczących w badaniu). Pomoc ta ogranicza się najczęściej do udostępnienia przez samorząd lokalu lub budynku pod działalność oraz współpracy przy realizacji wspólnych przedsięwzięć. Czasami urzędy udzielają wsparcia rzeczowego (na przykład udostępnienie sali, telefonu, faksu itp.). Wsparcie finansowe ma prawie wyłącznie charakter powierzenia realizacji zadania publicznego z obszaru pożytku publicznego (23 JST). Choć większość samorządów nie ma jeszcze sprecyzowanych planów co do wysokości wsparcia PES w przyszłym roku, to można oszacować, że średnio będzie to około 165 tys. zł, przy czym kwoty te wahają się od 4 tys. w małych gminach nawet do miliona złotych w wybranych miastach⁴⁹. Przeważnie budżety te będą się wahały od kilkudziesięciu do stu tysięcy złotych.

4.2 Media i przedsiębiorcy

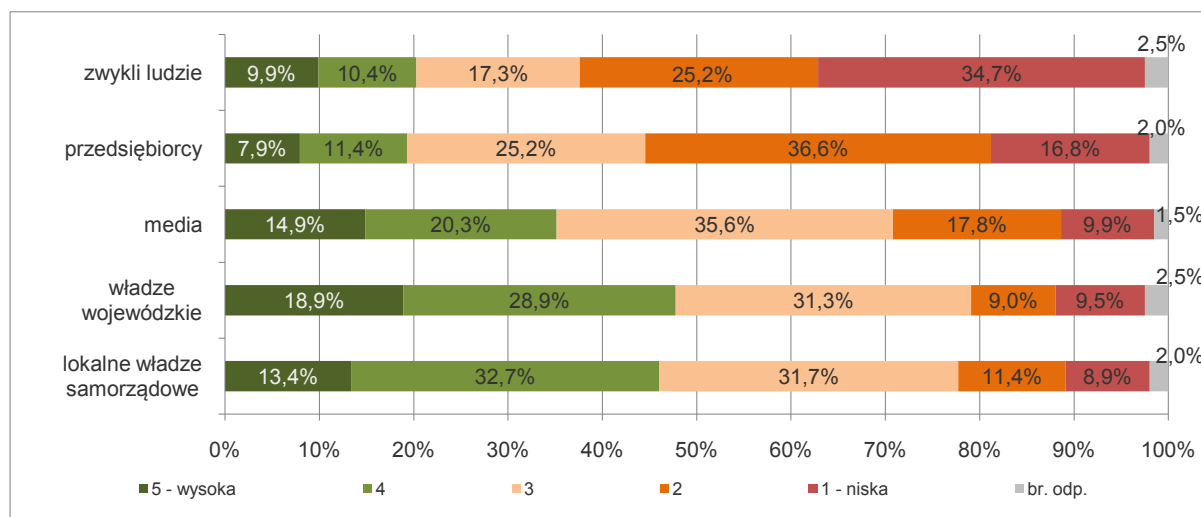
4.2.1 Poziom poinformowania o ekonomii społecznej

Choć to samorządy są uważane za strategicznego partnera podmiotów ekonomii społecznej, nie należy pomijać postaw wobec ekonomii społecznej innych interesariuszy.

Sami przedstawiciele sektora ES uważają, że wiedzę na jego temat posiadają jedynie władze lokalne i wojewódzkie, w przeciwieństwie do przedsiębiorców i mieszkańców regionu. Media natomiast mają tę wiedzę mocno ograniczoną. Dane na ten temat prezentuje wykres 22.

⁴⁹ Dane szacunkowe, kalkulowane na podstawie deklaracji przedstawicieli gmin i powiatów w badaniu CAWI.

Wykres 22. Poziom wiedzy o ekonomii społecznej wśród wybranych grup interesariuszy

Źródło: badanie CATI odbiorców wsparcia (PES) projektów z Poddziałania 7.2.2 PO KL, N=202

Podobne opinie wyrazili inni respondenci. Ich zdaniem pojęcie ekonomii społecznej nie funkcjonuje w codziennym dyskursie. Jak ujął to jeden z badanych:

Jak się spojrzy, jak się spyta ludzi na ulicy, no to nikt o tym nie słyszał. (FGI - zespół roboczy/koord.)

Co więcej, widać wśród niektórych interesariuszy problem ze zrozumieniem pojęcia *ekonomia społeczna*. Zdaniem jednego z badanych do sektora zalicza się te organizacje, które prowadzą działalność ekonomiczną na zasadach rynkowych, a do tego prowadzą nieodpłatne działania prospołeczne, takie jak udzielanie porad. Takie niezrozumienie może stanowić trudność w wypromowaniu idei ekonomii społecznej szerzej. Zdaniem przedstawiciela mediów sam wyraz *ekonomia* utrudnia odbiór treści związanych z tym pojęciem.

(...) my stanowimy taką organizację, która ma jeden cel: prowadzenie działalności gospodarczej, a drugi cel – to jest działalność społeczna na zewnątrz i między innymi przychodzą do nas ludzie, którzy chcą uzyskać jakieś szkolenia, informacje z zakresu „ABC przedsiębiorczości”. I robimy to wszystko społecznie, nie bierzemy za to pieniędzy (...). (IDI – przedsiębiorcy)

To jest od razu odstraszające – ekonomia społeczna, to od razu tak poważnie brzmi. W ogóle ekonomia tak się kojarzy. (IDI – media)

Sektor ekonomii społecznej zaczynają zauważać przedsiębiorcy. Obok samorządów mogą stać się partnerem strategicznym dla części PES, więc fakt zauważenia kwestii związanych z ekonomią społeczną należy uznać za znamienny. Niestety, idea ta jest im znana w sposób bardzo pobieżny, nie orientują się w zakresie możliwych typów organizacji, ich form prawnych i zasad działania.

Zdaje się, że daje się odkryć, że [temat ekonomii społecznej] jest [znany wśród przedsiębiorców]. Nie jest niezauważone, ale nie jest też to jeden z pierwszych takich tematów gdzieś tam poruszanych czy gdzieś tam coś się o tym słyszy cały czas. (IDI – przedsiębiorcy)

4.2.2 Dostępność informacji o ekonomii społecznej

Choć pojęcie ekonomii społecznej nie zostało jeszcze dostatecznie wypromowane, zostały poczynione pewne postępy w tej sprawie. Jak zgodnie deklarują respondenci, nie ma problemu, aby znaleźć informacje na ten temat, na przykład w internecie.

Na pewno w internecie można sobie znaleźć odpowiednie informacje. Tak. Nie ma z tym wielkiego problemu. (IDI – media)

Przedstawiciele niektórych instytucji otoczenia ekonomii społecznej czerpali informacje dzięki realizowanym projektom. Widać więc, że bezpośrednio działania informacyjne prowadzone w ramach PO KL przyczyniły się do popularyzacji idei ekonomii społecznej.

Choć informacje zostały uznane za dostępne, ich ocena nie zawsze była pozytywna. Zdaniem niektórych respondentów zakres informacji jest zbyt ogólny, brakuje przykładów opisujących konkretne inicjatywy lub korzyści dla wybranych grup interesariuszy (na przykład dotyczących współpracy PES z lokalnymi przedsiębiorstwami). Informacje o ekonomii społecznej często nie trafiają do osób, do których powinny i którym mogłyby pomóc w poprawie warunków życia. Tak mówił o tym jeden z interesariuszy:

[Informacje są dostępne], choć one są na bardzo dużym poziomie ogólności. Jest mało informacji (...), które pozwalają ludziom, którzy faktycznie chcą się tym zająć, podejmować dalsze działania. (IDI – pozostali interesariusze)

Potrzeba promocji konkretnych rozwiązań często była postulowana przez przedstawicieli badanych instytucji. Jeden z członków zespołu koordynującego tak podsumował tę kwestię:

(...) chodzi mi o to, żeby jeszcze częściej na łamach województwa promować, w formie wydawnictw, dobre przykłady. Najprostsze, nawet banalne. Wtedy ci ludzie gdzieś mieszkający w tych małych miejscowościach się z tym bardziej [identyfikują]: „aha, jest taki sam, jak ja, w takiej samej wsi, który też nie ma wykształcenia, to może tak samo mogę”, może to nie jest takie niemożliwe”. Więc promować to w publikacjach a także na konferencjach naszym organizmie. Tego ciągle brakuje. (FGI - zespół roboczy/koord.)

4.2.3 Postawy wobec wsparcia ekonomii społecznej

Postawy poszczególnych grup interesariuszy wobec ekonomii społecznej są jednym z elementów warunkujących sukces przedsięwzięć propagujących tę ideę. Wśród badanych nie pojawiły się negatywne opinie na ten temat. Co więcej, wszyscy byli zgodni co do tego, by promować przedsięwzięcia związane z ekonomią społeczną, widząc dla niej miejsce w strukturze lokalnej gospodarki. Padły propozycje promowania tej idei zarówno wśród ogółu społeczeństwa (opinia przedstawiciela mediów), jak i przedsiębiorców, przez informowanie ich o możliwych wzajemnych korzyściach ze współpracy (opinia reprezentanta przedsiębiorców).

Jakieś akcje promocyjne, uświadamiające – jak we wszystkim – pewnie by się przydało. (IDI – media)

Także dziennikarsko, normalnie – także bezinteresownie będziemy o tym informować oczywiście. (IDI – media)

No myślę, że bariery takie typowe, to ogóle dotarcie do pracodawców z taką wiedzą, z odpowiednim przedstawieniem korzyści, żeby w ogóle zechcieli. A z drugiej strony, dla instytucji prowadzących tego typu działania informacja też na temat, no nie wiem, specyficznych potrzeb przedsiębiorstwa, w jaki sposób zaoferować coś. (IDI – przedsiębiorcy)

W ostatnim czasie temat ekonomii społecznej był obecny w mediach lokalnych, głównie za sprawą **IV Targów Ekonomii Społecznej**, zorganizowanych 25 sierpnia 2012 r. w Nowym

Warpnie (w powiecie polickim). W czasie targów przeprowadzono bezpośrednią relację radiową w **Programie III Polskiego Radia**⁵⁰, we współpracy z **Polskim Radiem Szczecin** – jednym z patronów medialnych tego przedsięwzięcia. Także z okazji targów do **lokalnego wydania Gazety Wyborczej** dołączono wkładkę z informacjami o tym przedsięwzięciu, pojawiła się też informacja na ten temat w wydaniu internetowym Gazety. W lokalnej telewizji **TV Pomerania** **wyemitowano reportaż z targów** promujący ekonomię społeczną⁵¹. Przed targami odbył się konkurs „Przedsiębiorczość społeczna i ekonomia społeczna w obiektywie i reklamie”, którego wyniki zaprezentowano w Nowym Warpnie. Konkurs obejmował takie kategorie, jak: reportaż filmowy, felieton filmowy i reklama filmowa – wszystkie mające na celu promowanie podmiotów ekonomii społecznej i przedsiębiorczości społecznej.

Co ciekawe, cykl imprez w ramach Targów Ekonomii Społecznej nie był finansowany z komponentu regionalnego PO KL, ale z następujących źródeł:

- projektu „Uda się – upowszechnianie idei przedsiębiorczości społecznej” finansowanego z Funduszu Inicjatyw Obywatelskich;
- środków gminy Nowe Warpno;
- projektu *Przedsiębiorczość społeczna jako szansa rozwojowa dla obszarów wiejskich i lokalnych grup działania*, realizowanego w ramach Planu Działania Sekretariatu Centralnego Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013;
- projektu *Zintegrowany System Wsparcia Ekonomii Społecznej* (komponent centralny PO KL);
- środków Banku Gospodarstwa Krajowego;
- Urzędu Marszałkowskiego Województwa Zachodniopomorskiego⁵².

Interesariusze mieli różne opinie na temat kwestii finansowania przedsięwzięć z obszaru ekonomii społecznej. Część badanych (w tym także reprezentanci przedsiębiorców) uważała, że należy przeznaczać środki publiczne na pomoc dla podmiotów ekonomii społecznej. Pomoc ta mogłaby mieć charakter bezzwrotny. Zaniechanie dotowania inicjatyw nastawionych na rozwój lokalny poprzez wsparcie powstawania podmiotów ekonomii społecznej mogłoby mieć negatywne skutki dla gminnych społeczności. Zdaniem innych interesariuszy (także reprezentowanych przez przedsiębiorców) tylko zwrotne instrumenty pomocy przekładają się na efektywne wykorzystanie potencjału podmiotów ekonomii społecznej.

Ja nie jestem za tym, by dawać pieniądze. Trzeba pomóc w taki sposób, by znaleźć dla nich mały lokal za bardzo niską cenę czynszu i spróbować, czy oni ruszą. Wtedy jest efekt inny. Bo jak pani da pieniądze, to my nie wiemy, co się w tym elemencie kryje. (IDI – przedsiębiorcy)

Myślę, że [zaniechanie dofinansowania] miałoby wpływ, bo mam takie poczucie, że inicjatywy takie są raczej takimi inicjatywami oddolnymi. Czyli zajmowanie się środowiskami, które potrzebują wsparcia konkretnego, finansowego na to, żeby zrealizować coś tam, co jest zamierzone, zrobić jakieś wartościowe działania. Więc gdyby nie było tego dofinansowania, to odbiłoby się to (...) dokładnie właśnie na tych najmniejszych grupach, lokalnych społecznościach. Być może takich grupach bardziej zaangażowanych, czyli ogólnie na społecznym zaangażowaniu by się odbiło i nie wiem, może na jakieś tam partycypacji czy motywacji. (IDI – przedsiębiorcy)

⁵⁰ W ramach II Radiowego Dnia Przedsiębiorczości Społecznej.

⁵¹ http://www.pomerania.tv/relacje/2771/Targi_w_Nowym_Warpnie, dostęp: 8.11.2012.

⁵² Materiały dot. targów, <http://wzp.pl/download/index/biblioteka/9919>, dostęp: 8.11.2012

5 Cele PO KL w zakresie wsparcia ekonomii społecznej

5.1 Poziom realizacji celów

Program Operacyjny Kapitał Ludzki na lata 2007–2013 obejmuje całość interwencji z EFS. Jego głównym celem uczyniono umożliwienie pełnego wykorzystania potencjału zasobów ludzkich poprzez wzrost zatrudnienia i potencjału adaptacyjnego przedsiębiorstw i ich pracowników, podniesienie poziomu wykształcenia społeczeństwa, zmniejszenie obszarów wykluczenia społecznego oraz wsparcie budowy struktur administracyjnych państwa⁵³. Program wyznacza sześć celów strategicznych, z których trzy odnoszą się do wsparcia związanego z ekonomią społeczną. Są to:

- cel 1. Podniesienie poziomu aktywności zawodowej oraz zdolności do zatrudnienia osób bezrobotnych i biernych zawodowo;
- cel 2. Zmniejszenie obszarów wykluczenia społecznego;
- cel 6. Wzrost spójności terytorialnej.

Pierwszy z wymienionych celów jest realizowany między innymi przez zwiększanie potencjału zatrudnieniowego oraz aktywności zawodowej osób bezrobotnych i biernych zawodowo. W tym kontekście wpisuje się w ideę działania ekonomii społecznej oraz możliwości jej wpływania na sytuację lokalną.

Cel drugi łączy się ściśle z pierwszym, zwłaszcza w kontekście ekonomii społecznej. Charakteryzuje on PO KL jako narzędzie wzmocnienia spójności społecznej i ograniczania ubóstwa, poprzez rozwijanie instrumentów aktywnej integracji, połączonych z systemem wsparcia dochodowego i możliwościami prowadzenia działalności gospodarczej, na przykład w ramach podmiotów ekonomii społecznej. Podczas jego realizacji duży nacisk jest położono na budowanie otoczenia wspierającego osoby niepełnosprawne, w celu zwiększenia ich zatrudnialności, także na otwartym rynku pracy.

PO KL wskazuje **ekonomię społeczną jako instrument aktywizacyjny**, łączący **tworzenie nowych miejsc pracy** (na przykład poprzez powoływanie spółdzielni socjalnych) i **realizację celów społecznych**.

Ostatni z przytoczonych celów jest celem horyzontalnym i odnosi się do wymiaru przestrzennego wsparcia. Jest on realizowany przez koncentrację zasobów i środków w tych obszarach, w których występują największe problemy rozwojowe, między innymi w obszarze zatrudnienia i integracji społecznej.

Na poziomie regionalnym określono dwa cele szczegółowe w obszarze pomocy i integracji społecznej, które korespondują z tematem ekonomii społecznej. W Priorytecie VII PO KL zapisano następujące cele:

⁵³ Program Operacyjny Kapitał Ludzki. Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007–2013, wersja z 5 grudnia 2011 r., s. 5.

Cel szczegółowy 1	Cel szczegółowy 2
• Poprawa dostępu do rynku pracy osób zagrożonych wykluczeniem społecznym	• Wzmocnienie i poszerzenie zakresu działań sektora ekonomii społecznej

5.2 Wskaźniki produktu

W poniższej tabeli zaprezentowano wartości wskaźników produktu dla Priorytetu VII:

Tabela 15. Wartości wskaźników monitoringowych (produktu) dla Priorytetu VII na dzień 30.06.2012 r.

Wskaźnik	Wartość wskaźnika ⁵⁴		
	Wartość docelowa	Wartość od początku realizacji działań	Stopień realizacji
Liczba klientów instytucji pomocy społecznej, którzy zakończyli udział w projektach dotyczących aktywnej integracji	23 267	9 852	42,34%
- w tym osoby z terenów wiejskich	9 870	5 108	51,75%
Liczba klientów instytucji pomocy społecznej objętych kontraktami socjalnymi w ramach realizowanych projektów	26 720	12 417	46,47%
Liczba pracowników instytucji pomocy i integracji społecznej bezpośrednio zajmujących się aktywną integracją, którzy w wyniku wsparcia z EFS podnieśli swoje kwalifikacje	780	727	93,21%
Liczba osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, które zakończyły udział w Priorytecie	8 684	4 147	47,75
Liczba podmiotów ekonomii społecznej, które otrzymały wsparcie z EFS za pośrednictwem instytucji wspierających ekonomię społeczną	430	438	101,86%
Liczba osób, które otrzymały wsparcie w ramach instytucji ekonomii społecznej	4 844	6 999	144,49%
Liczba podmiotów ekonomii społecznej utworzonych dzięki wsparciu z EFS	15	0	0,00%
Liczba osób niepełnosprawnych, które zakończyły udział w projektach realizowanych w ramach Działania	583	0	0,00%
Liczba projektów wspierających rozwój inicjatyw na rzecz aktywizacji i integracji społeczności lokalnych	95	121	127,37%

Źródło: Opracowania własne na podstawie sprawozdań WUP w Szczecinie

⁵⁴ Korekta sprawozdania z realizacji Priorytetu VII komponentu regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007–2013 za 2011 rok.

Jak napisano w sprawozdaniu z realizacji Priorytetu VII⁵⁵, większość wskaźników dotyczących przedsięwzięć związanych z ekonomią społeczną została przekroczona. Wartość docelową osiągnął wskaźnik dotyczący liczby podmiotów ekonomii społecznej, które otrzymały wsparcie z EFS za pośrednictwem instytucji wspierających ekonomię społeczną. Jego stopień realizacji wynosił 99,53% na koniec 2011 roku i 101,86% na koniec czerwca 2012 r. (438 podmiotów). Wartość docelowa tego wskaźnika została podniesiona w roku 2011, ponieważ na koniec 2010 roku jego wykonanie wynosiło aż 1700%.

Należy zauważyć, że zgodnie z prezentowanymi danymi, na dwa lata przed zakończeniem realizacji Priorytetu VII część wskaźników znacząco przekroczyła swoje wartości docelowe, pozostałe zaś utrzymują się na niskim poziomie.

Szczególnie sytuacja ta dotyczy wskaźnika *Liczba osób, które otrzymały wsparcie w ramach instytucji ekonomii społecznej*. Zgodnie z informacjami zawartymi w sprawozdaniach wskaźnik ten został osiągnięty na 144,49% na koniec czerwca 2012 r. Tak duże przekroczenie wartości docelowej sugeruje raczej niedoszacowanie oczekiwanych efektów niż wielki sukces danej polityki publicznej. Z drugiej strony po czterech latach od uruchomienia wsparcia w ramach Priorytetu wskaźnik taki jak *Liczba klientów instytucji pomocy społecznej, którzy zakończyli udział w projektach dotyczących aktywnej integracji* utrzymuje się na bardzo niskim poziomie (42,34%) sugerującym możliwość jego nieosiągnięcia. Ponadto dwa ważne wskaźniki pozostają na zerowym stopniu osiągnięcia. Są to:

- Liczba podmiotów ekonomii społecznej utworzonych dzięki wsparciu z EFS,
- Liczba osób niepełnosprawnych, które zakończyły udział w projektach realizowanych w ramach Działania⁵⁶.

Wskaźniki te zostały wprowadzone 1 stycznia 2012 wraz z aktualizacją Szczegółowego Opisu Priorytetów Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007–2013 i dotyczą projektów w nowych konkursach, stąd ich zerowy poziom realizacji.

Wskaźnik *Liczba podmiotów ekonomii społecznej utworzonych dzięki wsparciu z EFS* mierzy **liczbę spółdzielni socjalnych** utworzonych w ramach projektów⁵⁷. W sprawozdaniu za pierwsze półrocze 2012 roku stopień realizacji tego wskaźnika wynosił 0%, ponieważ działania zmierzające do jego osiągnięcia miały się rozpocząć w 2012 roku. Do końca 2013 roku wskaźnik ten ma osiągnąć wartość 15 podmiotów. Zgodnie z informacjami ze sprawozdania za I półrocze 2012 roku rekomendowane do dofinansowania w bieżącym roku projekty (w ramach Poddziałania 7.2.2) zakładają utworzenie 16 spółdzielni socjalnych⁵⁸.

5.3 Wskaźniki rezultatu

W sprawozdaniu dotyczącym realizacji Priorytetu VII za rok 2011 znajdują się dane monitoringowe w zakresie jednego z trzech wskaźników rezultatu przewidzianego w dokumentach programowych⁵⁹. Jest to wskaźnik:

⁵⁵ Korekta sprawozdania z realizacji Priorytetu VII komponentu regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007–2013 za 2011 rok.

⁵⁶ Dotyczy nowego Działania 7.4.

⁵⁷ Podręcznik Wskaźników Program Operacyjny Kapitał Ludzki 2007–2013, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, styczeń 2012, s. 67.

⁵⁸ Korekta sprawozdania z realizacji Priorytetów komponentu regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007–2013, sprawozdanie okresowe do 30 czerwca 2012 roku.

⁵⁹ Por. Program Operacyjny Kapitał Ludzki, MRR, Warszawa.

- Liczba instytucji wspierających ekonomię społeczną, które otrzymały wsparcie w ramach Priorytetu, funkcjonujących co najmniej dwa lata po zakończeniu udziału w projekcie.

Wskaźnik ten jest daleki od osiągnięcia wartości docelowej i wynosi 0. Sprawozdanie za 2011 rok uzasadnia tę wartość nieupłynięciem jeszcze okresu dwóch lat od zakończenia realizacji projektów wspierających instytucje ekonomii społecznej. Wskaźnikowi temu przypisano po korekcie wartość docelową siedmiu podmiotów, przy czym pięć z nich powinno już działać przynajmniej od dwóch lat do końca 2013 roku.⁶⁰ Oznacza to, że powinny to być podmioty działające w czasie finalizacji niniejszego raportu. Obecnie kończą (lub skończyły) działać niektóre projekty uwzględniające powstanie instytucji wspierających ekonomię społeczną. Nie były one zobowiązane do zachowania dwuletniego okresu funkcjonowania po zakończeniu projektu, jak ma to miejsce po ostatnim konkursie z 2012 roku. Obecnie powstają cztery wyłonione na podstawie nowego konkursu ośrodki, które mają zapewniać wsparcie po dwóch latach od zakończenia projektu. Przyjmując, że przynajmniej kilka z istniejących OWES przedłuży swoje działanie, wskaźnik ten zostanie osiągnięty.

Kolejny wskaźnik rezultatu, który nie osiągnął zakładanej wartości, to *odsetek pracowników instytucji pomocy i integracji społecznej bezpośrednio zajmujących się aktywną integracją, którzy podnieśli swoje kwalifikacje*, który odpowiada za Poddziałanie 7.1.3 (projekt systemowy). Obecnie poziom realizacji wskaźnika (na dzień 30 czerwca 2012 roku) wyniósł 72,41%, wobec zakładanych 100%. Zgodnie z ostatnim wnioskiem o dofinansowanie projekt systemowy będzie realizowany do roku 2015 i zakłada objęcie szkoleniami wszystkich pracowników instytucji pomocy i integracji społecznej. Grupa docelowa została rozszerzona w stosunku do wymagań wynikających z definicji wskaźnika. W projekcie swoje kwalifikacje będą podnosić nie tylko pracownicy ROPS, PCPR i OPS, lecz także wolontariusze NGO, jak również pracownicy samorządów odpowiedzialni za gminne i powiatowe jednostki organizacyjne pomocy i integracji społecznej oraz partnerzy społeczni.

Poza dwoma wspomnianymi wskaźnikami Program Operacyjny Kapitał Ludzki przewiduje jeszcze dwa wskaźniki rezultatu nieuwjęte w sprawozdaniach. Są to:

1. Liczba miejsc pracy utworzonych w sektorze ekonomii społecznej przy wsparciu EFS.
2. Udział przychodów własnych jednostek ekonomii społecznej, które otrzymały dofinansowanie projektu w ramach Priorytetu w ogólnej wartości ich przychodów.⁶¹

Liczba miejsc pracy, utworzonych w sektorze ES nie jest objęta monitoringiem i nie odnoszą się do niej wskaźniki obowiązkowe ani dodatkowe, założone w projektach. Do tej pory tylko nowy projekt *Anioły Ekonomii Społecznej* przyjął wskaźnik *Liczba miejsc pracy utworzonych w sektorze ES*. Projekt ten jednak będzie trwał do końca 2014 roku. Natomiast inny projekt (zakończony) przewidywał zmianę statusu na rynku pracy 20 osób. Przedstawiciele 18% instytucji będących odbiorcami wsparcia, objęci badaniem CATI, deklarują natomiast zwiększenie zatrudnienia (przeważnie o 1-2 osoby w nadchodzącym roku), a zwolnienia planuje tylko 1% z nich (pracę może stracić w tych instytucjach 1-2 osoby). Wskazuje to na zwiększanie zatrudnienia w sektorze ekonomii społecznej. Utworzenie spółdzielni socjalnych może mieć decydujące znaczenie dla wartości tego wskaźnika w Priorytecie VII.

Dane GUS opracowane w oparciu o *Sprawozdanie z działalności fundacji, stowarzyszeń i innych organizacji społecznych (SOF1)* pozwalają przybliżyć wartość drugiego ze wskaźników rezultatu. W tabeli 16 przedstawiono wartości średniego udziału przychodów własnych w przychodach ogółem wśród podmiotów składających rzeczne sprawozdanie.

Tabela 16. Udział przychodów własnych w przychodach ogółem NGO prowadzących działalność gospodarczą

⁶⁰ Por. Korekta sprawozdania z realizacji Priorytetu VII komponentu regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007–2013 za 2011 rok.

⁶¹ Program Operacyjny Kapitał Ludzki, MRR, Warszawa, s. 204

Województwo	Średni udział przychodów własnych w przychodach ogółem
Opolskie	83,9
Małopolskie	75,7
Kujawsko-pomorskie	71,9
Śląskie	71,6
Pomorskie	71,6
Łódzkie	68,3
Zachodniopomorskie	66,6
Warmińsko-mazurskie	66,1
Wielkopolskie	65,9
Dolnośląskie	65,9
Lubuskie	60,2
Mazowieckie	56,1
Podkarpackie	55,5
Podlaskie	53,7
Świętokrzyski	53,5
Lubelskie	41,9

Źródło: Dane GUS na podstawie badania SOF-1

Należy zaznaczyć, że dane te dotyczą stowarzyszeń, fundacji i innych organizacji społecznych prowadzących działalność gospodarczą. Nie odnoszą się zatem do tych podmiotów ekonomii społecznej, które otrzymały dofinansowanie w ramach Priorytetu VII. Wśród nich są takie podmioty, które nie prowadzą działalności generujących przychodów własnych oraz takie, w których przychody te są bardzo niskie. Na podstawie badania CATI można stwierdzić, że większość podmiotów objętych wsparciem nie generuje przychodów własnych. Ponad połowa z tych instytucji prowadzi to organizacje pozarządowe prowadzące działalność nieodpłatną. Tylko pojedyncze instytucje deklarują osiąganie przychodów z działalności gospodarczej. Kluczowe dla wskaźnika będzie rozpoczęcie działalności spółdzielni socjalnych, których utworzenie dzięki wsparciu finansowemu z Priorytetu jest możliwe od niedawna. Spółdzielnie socjalne są podmiotami, których forma działania wymusza zapewnienie przychodów z własnej działalności. W przypadku istniejących CIS w województwie zachodniopomorskim tylko 8% ich budżetów stanowią środki z własnej działalności. Trudno przewidzieć jak będzie wyglądała sytuacja powstających ZAZ-ów w tym zakresie.

5.4 Efekty wsparcia

W ramach POKL przyjęto, że efektami realizacji Priorytetu VII w skali kraju są:

1. Zapewnienie funkcjonowania instytucji wspierających ekonomię społeczną (przynajmniej dwie w każdym województwie), które otrzymały wsparcie ze środków EFS.
2. Osiągnięcie minimum 30% udziału przychodów własnych w ogólnej wartości przychodów jednostek ekonomii społecznej, które otrzymały dofinansowanie w ramach Priorytetu.
3. Wzmocnienie potencjału sektora ekonomii społecznej poprzez wsparcie 300 podmiotów ekonomii społecznej.

W rozdziale 2.2.8 dokonano szczegółowego opisu aktualnej działalności OWES w województwie i zgodnie z nim można stwierdzić, że pierwszy oczekiwany efekt jest póki co osiągnięty. W przypadku dwóch pozostałych, na podstawie wskaźników monitoringowych oraz sprawozdań SOF-1, można mówić o osiągnięciu zakładanych efektów. Należy zaznaczyć jednak, że wniosek ten jest właściwy dla roku 2012 i brak jest podstaw, do twierdzenia czy efekty te utrzymają się po roku 2013.

Poza efektami, których osiągnięcie założono w dokumentacji programowej istnieją także te, które są ważne z punktu widzenia idei ekonomii społecznej. Zdaniem uczestników badania jest jeszcze za wcześnie, aby obserwować efekty wsparcia w postaci zmniejszenia bezrobocia. Liczba realizowanych przedsięwzięć jest zbyt mała jak na skalę województwa.

Znaczy, nie wiem czy ilościowo [takie inicjatywy przyczyniają się do zmniejszenia bezrobocia] czy bardziej, powiedzmy, w wybranych segmentach. Ponieważ tutaj akurat na pewno spółdzielnia zagospodarowuje takie osoby, które by miały bardzo duże trudności. (IDI – JST)

Podobnie mówią o tym inni badani – raczej wskazywane są **pojedyncze przykłady aktywizacji wybranych osób** niż opinie o wpływie ekonomii społecznej na lokalne rynki pracy.

U nas padła spółdzielnia socjalna. Ja tego bardzo żałuję, ale wiecie, z czego się najbardziej cieszę? Dzisiaj te wszystkie kobiety są zatrudnione, one dzięki tej spółdzielni (...) nauczyły się dobrze pracować i dzisiaj pracodawca zadba, bo one dobrze pracują, więc to już jest taka korzyść, nie ma spółdzielni, ale efekty trwałe. Te kobiety wyszły z picia, z bezrobocia. Ja tam się cieszę i je tam tak chwale, że je ściskam i je wzmacniam, żeby one się nie poddały, nie wpadły w nałóg. (FGI - zespół roboczy/koord.)

Realizacja celu wzrostu spójności terytorialnej była realizowana między innymi dzięki stosowaniu kryterium strategicznego podczas konkursów w ramach Poddziałania 7.2.2 dla projektów skierowanych do mieszkańców gmin wymienionych w załączniku nr 6 do Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Zachodniopomorskiego, tj. gmin w szczególnie niekorzystnej sytuacji społeczno-ekonomicznej. Kryterium to wprowadzono w roku 2010.

*Natomiast jeśli chodzi o sam rozwój lokalny, to **rozwój ekonomii społecznej jeszcze jest na zbyt niskim poziomie**, żebyśmy mogli mówić o takich działaniach, bo to już jest szersze spectrum. To już jest wyjście poza obszar samego jednego podmiotu. I jeżeli chodzi o poziom wojewódzki (...) województwa naszego, to wydaje mi się, że jeszcze jest za wcześnie, żeby mówić o rozwoju lokalnym. Natomiast liczyliśmy się też z tym, że małymi krokami będzie (...) się rozwijała ekonomia społeczna z tego względu, że bardzo mało aktywizujemy województwo. (IDI – wstępne)*

Na razie **brakuje dowodów na osiągnięcie efektów programu** w tych gminach. Jednak ogólna ocena realizacji celów komponentu powinna być pozytywna. Jak podsumował to jeden z członków zespołu koordynującego:

Osiągnęliśmy bardzo dużo. Zbudowaliśmy zespół, zbudowaliśmy infrastrukturę. (FGI - zespół roboczy/koord.)

5.5 Bariery w realizacji celów

Wartości osiągniętych wskaźników, a więc obserwowalnego postępu w realizacji celu, wskazują na wyraźny postęp. Pod znakiem zapytania stoi jedynie osiągnięcie wartości wskaźników, które zostały wprowadzone w późniejszym terminie lub nie mogą być na tym etapie szczegółowo zweryfikowane.

Nie ma pewności, czy uda się osiągnąć cel związany z liczbą podmiotów ekonomii społecznej objętych wsparciem. Choć wartość liczbową została osiągnięta, pozostaje dyskusyjne, na ile organizacje objęte wsparciem faktycznie stanowią podmioty ekonomii społecznej. Kwestia ta została rozwinięta w podrozdziale opisującym trafność wsparcia oraz charakterystykę realizowanych projektów.

Na drodze do celu pojawiały się problemy, które jednak udawało się rozwiązać dzięki współpracy projektodawców z IP oraz IZ. Przykład takiej trudności opisał jeden z uczestników spotkania zespołu koordynującego:

Mamy forum, Zachodniopomorskie Forum Integracji Społecznej. Z problemami ono powstawało, z oporami. Najpierw troszeczkę w WUP, ale WUP ostatecznie przekonał się i potem mieliśmy razem problemy w MRR. Nie chciano nam takiej formy zaakceptować i w ogóle stwierdzono, że to nie tu, bo to jest priorytet piąty, tak? Bo to jest dobre rządzenie, jak chce się ze sobą uczyć, rozmawiać. Więc udowodniliśmy, że chodzi o coś więcej i spotykamy się. (FGI - zespół roboczy/koord.)

Choć realizacja celu szczegółowego związanego z ekonomią społeczną nie wydaje się istotnie zagrożona, pojawiło się niebezpieczeństwo, które może przesłonić dążenie do wzmocnienia i poszerzenia zakresu działań sektora ekonomii społecznej poprzez realizację partykularnych interesów wybranych osób. Ekonomia społeczna może stać się narzędziem walki politycznej na poziomie regionu. Jak opisuje to jeden z uczestników badania:

Widać, co jest niebezpieczeństwem. Tam, gdzie pieniądz pojawia się społecznie, ta walka. Powoduje to, że politycy zaczynają instrumentalnie traktować pewne sprawy i zamiast patrzeć odwrotnie, jakie korzyści daje, patrzy konkretnie, jak on może na to wpływać (...), żeby to na jego korzyści się przełożyło. I to jest niebezpieczeństwo, ta cienka linia. (FGI - zespół roboczy/koord.)

Problemem może być także tworzenie się instytucji (na przykład działających w ramach projektów), które będą prowadziły do rozwoju ekonomii społecznej poprzez działania fasadowe, faktycznie nieprzekładające się na realizację celów Priorytetu.

Chodzi mi o to, żeby na tle tej ekonomii społecznej nie powstały takie instytucje, które będą właśnie siedziały za biurkiem, planowały, konferowały, przejadały pieniądze na tę ekonomię i żeby nic z tego nie wyszło. (IDI – JST)

Jednak podstawową trudnością w osiągnięciu celu, niemierzonego wartością osiągniętych wskaźników, jest transfer zaangażowania władz regionalnych w propagowanie idei ekonomii społecznej na poziom gmin i powiatów. Podejmowane działania nie będą ani trafne, ani trwałe, jeżeli nie będą odpowiednio zakorzenione jako słuszne w świadomości społeczności lokalnych. Problem ten opisywało wielu uczestników badania. Jak mówił o tym przedstawiciel jednej z instytucji:

Mamy też takie silne zaplecze, silne wsparcie ze strony marszałka, ale w definicji jest powiedziane, to jest rozwój lokalny. I na szczeblu regionalnym my niby nie stworzymy podmiotów ekonomii społecznej. One będą funkcjonowały w konkretnej gminie, w konkretnym powiecie. (...) I ten klimat ze szczebla regionalnego powinien się przenieść na szczebel gminy, na szczebel powiatu, bo spółdzielnia tak, jak powiedziałam, konkretna gmina, konkretny powiat i tutaj teraz już chyba czas na to, żeby zadbać o świadomość. (FGI - zespół roboczy/koord.)

Co więcej, nie wszyscy samorządowcy, współpracujący z PES, dostrzegają korzyści z tej współpracy. Choć większość pozytywnie odnosi się do tej współpracy (ponad 60% z nich widzi pozytywny wpływ ekonomii społecznej na lokalny rynek pracy i integrację osób zagrożonych wykluczeniem społecznym), to część badanych **nie dostrzegła wymiernych korzyści dla społeczności lokalnych**. Aż 28% z badanych przedstawicieli JST, którzy korzystali z usług PES, uważają, że **zlecenie wykonania zamówienia tym podmiotom nie przekłada się na zmniejszenie wydatków na pomoc**

społeczną. Przedstawiciele samorządów widzą więc przede wszystkim korzyści w obszarze integracji społecznej dla osób zagrożonych wykluczeniem, a nie bezpośrednie korzyści dla społeczności lokalnej i administracji samorządowej poziomu gminy lub powiatu. są przez to mniej skłonni do uczestnictwa w inicjatywach związanych z ekonomią społeczną.

Konieczne trzeba zwrócić uwagę, że w ramach ewaluowanych Poddziałów przyjęto takie rozwiązania formalne, które wymuszają osiągnięcie pewnych wskaźników. Podmioty ubiegające się o dofinansowanie swojej działalności jako OWES są zobligowane do świadczenia swoich usług przez dwa lata po ustaniu dofinansowania. Oznacza to, że wskaźnik *Liczba instytucji wspierających ekonomię społeczną, które otrzymały wsparcie w ramach Priorytetu, funkcjonujących co najmniej dwa lata po zakończeniu udziału w projekcie* zostanie osiągnięty tak czy inaczej. Pod znakiem zapytania pozostaje jednak wyegzekwowanie tej trwałości oraz jakości działania (świadczenia usług) po zakończeniu finansowania projektu.

Jesteśmy umową zobowiązani do utrzymania, do podtrzymywania tej trwałości projektu. Ale to, w jaki sposób my to robimy dziś, czy finansujemy to, czy na przykład robimy to z innego projektu, czy mamy jakieś partnerstwo [to nie jest określone]. (FGI – OWES)

6 Wsparcie dla ekonomii społecznej w województwie zachodniopomorskim

Od roku 2008 w ramach POKL co roku ogłaszane były konkursy na wsparcie przedsiębiorczości społecznej, głównie w ramach działania 7.2.2 (budowanie infrastruktury wsparcia) oraz 7.2.1 (tworzenie CIS, KIS i ZAZ).

6.1 Poddziałanie 7.2.1

Bezpośrednim celem Poddziałania 7.2.1 *Aktywizacja zawodowa i społeczna osób zagrożonych wykluczeniem społecznym* nie jest rozwój sektora ekonomii społecznej w kontekście przedsiębiorczości. Jest ono nastawione głównie na przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu konkretnych osób. Z punktu widzenia niniejszej ewaluacji jest jednak niezwykle ważne to, że w ramach Poddziałania 7.2.1 mogą być wspierane instytucje, które zaliczane są do zdefiniowanego w PO KL grona podmiotów sektora ekonomii społecznej. Zgodnie z zapisami dokumentów programowych wspierane mogą być kluby i centra integracji społecznej, zakłady aktywności zawodowej oraz inne podmioty działające na rzecz aktywizacji społeczno-zawodowej, których podstawowym zadaniem nie jest działalność gospodarcza⁶². Wskazuje to na intencję Instytucji Zarządzającej, aby w ramach tego Poddziałania położyć nacisk na kryterium działania społecznego wspieranych instytucji, z pominięciem instytucji sektora ekonomii społecznej, które są nastawione na uczestnictwo w rynku. Biorąc pod uwagę cele niniejszego badania, należy przyrzeć się temu, jakie efekty osiągnięto poprzez realizację przedmiotowego Poddziałania.

Bardzo szerokie ujęcie typów projektów (na przykład 13 w roku 2009, 12 w 2010 roku), przy jednoczesnym przeznaczeniu niewielkich kwot na realizację Poddziałania, może świadczyć o braku koncepcji jego realizacji. Dodatkowo tak szerokie podejście nie pozwalało na koncentrację środków na rozwiązywaniu konkretnych problemów. Do roku 2011 nie wskazywano w ramach kryteriów wyboru konieczności łączenia poszczególnych typów wsparcia, co nie sprzyjało osiąganiu efektu synergii pomiędzy nimi. Rozpiętość tematyczna działania powodowała głównie składanie przez projektodawców licznych projektów (co starano się ograniczyć kryterium dostępu, dotyczącym liczby składanych projektów) bardzo trudnych do porównania oraz oceny (bezpośrednie porównanie merytoryczne pomiędzy projektami w obecnym systemie oceny jest niemożliwe, ponieważ liczy się ostateczna suma punktów).

W 2011 roku dokonano podziału konkursów i utrzymano go w roku 2012. Pozwoliło to z jednej strony na lepsze adresowanie wsparcia, a z drugiej – na bardziej miarodajną ocenę projektów (na przykład projekt dotyczący utworzenia zakładu aktywności zawodowej nie musiał konkurować z projektem na wspieranie wolontariatu czy świetlice środowiskowe). Konkursy podzielono według typów projektów na: *Wsparcie dla tworzenia i/lub działalności podmiotów integracji społecznej, tj. centrów integracji społecznej, klubów integracji społecznej, zakładów aktywności zawodowej oraz podmiotów działających na rzecz aktywizacji społeczno-zawodowej (których podstawowym zadaniem nie jest działalność gospodarcza), z wyjątkiem warsztatów terapii zajęciowej oraz działania prowadzące do poszukiwania i testowania długookresowych źródeł finansowania podmiotów integracji społecznej, wymienionych w typie operacji* oraz jeden konkurs na pozostałe wsparcie szkolenia, i działalność

⁶² Na podstawie typów projektów wskazanych w SzOP PO KL.

CIS.. Podział taki w zdecydowany sposób uprościł pozyskiwanie środków na podmioty ekonomii społecznej, jakimi są w PO KL KIS, CIS i ZAZ.

W Poddziałaniu 7.2.1 (w przeciwieństwie do Poddziałania 7.2.2) weryfikacji podlegał wskaźnik zatrudnieniowy mierzony na zakończenie realizacji projektu (w 2012 roku niezależnie od typu projektu). Wskazuje to na dość istotną ewolucję pierwotnych założeń szczegółowych kryteriów dostępu. Niestety w podobnym kierunku nie zmieniało się kryterium dostępu zakładające konieczność wykazania doświadczenia w obszarze realizowanego wsparcia (minimum rok od 2009 roku). Należy podkreślić, że pomimo dość długiego okresu wdrażania PO KL to kryterium nie ewoluowało. Kryterium wskazywało jedynie na fakt rocznego doświadczenia, nie było w nim mowy o osiągniętych efektach lub zachowaniu standardów jakości usług.

Dobór kryteriów strategicznych faktycznie pozwalał na aktualne dostosowanie wsparcia do najbardziej potrzebujących grup. Z kolei kryterium wspierania implementacji rozwiązań wypracowanych w ramach Programu Inicjatywy Wspólnotowej EQUAL (podobnie jak w Poddziałaniu 7.2.2) nie wskazywało na konkretne rozwiązania ani na ich zakres. W połączeniu z niewielką liczbą punktów, które można było uzyskać za spełnienie tego kryterium, nie stanowiło ono bodźca do poszukiwania najbardziej trafnych rozwiązań wypracowanych w ramach wspomnianej inicjatywy.

Do momentu rozpoczęcia realizacji niniejszego badania podpisano umowy o dofinansowanie 41 projektów o wartości 41 365 887,16⁶³ zł, z których 30 zakończono i rozliczono. Większość (26) z realizowanych projektów dotyczyła bezpośredniej integracji społeczno-zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym i nie wiązała się ze wsparciem sektora ekonomii społecznej. Z punktu widzenia niniejszej ewaluacji istotne jest 17 projektów wspierających działalność podmiotów integracji społecznej zaliczanych do sektora ES (typ 1 projektu). W ramach wspomnianych 17 projektów (o łącznej kwocie dofinansowania 20 111 801,05 zł), realizacja 11 dobiegła już końca.

Dodatkowo w ramach Poddziałania 7.2.1 podpisano umowy o dofinansowanie ośmiu projektów innowacyjnych (z czego jedna umowa została rozwiązana⁶⁴). Głównym celem ich realizacji jest poszukiwanie nowych rozwiązań i modeli integracji społecznej, w związku z czym nie mają one bezpośredniego odniesienia do rozwoju ekonomii społecznej w regionie.

Bezpośrednim efektem realizacji projektów typu 1 jest wskaźnik *Liczba osób, które otrzymały wsparcie w ramach instytucji ekonomii społecznej*. Wartości wskaźnika w ramach analizowanych projektów przedstawia tabela 17.

Tabela 17. Wartości wskaźnika w ramach analizowanych projektów

Wskaźnik	Założenia w projektach	Wykonanie w projektach	Poziom realizacji w projektach (%)
Liczba osób, które otrzymały wsparcie w ramach instytucji ekonomii społecznej	1374	1081	79
w tym w projektach zakończonych	850	929	109

Źródło: analiza DR projektów

Jak widać, realizacja Poddziałania 7.2.1 ma istotny wpływ na aktywizację społeczną osób zagrożonych wykluczeniem społecznym poprzez działania realizowane w ramach podmiotów

⁶³ Dane na podstawie KSI (stan na 31 lipca 2012 roku).

⁶⁴ Projekt nie uzyskał akceptacji strategii wdrażania.

ekonomii społecznej. Ponadto projekty te przyczyniają się w sposób znaczący do realizacji głównego wskaźnika dla tego Poddziałania, jakim jest *Liczba osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, które zakończyły udział w projekcie*. Z danych, które prezentuje tabela 18, wynika, że projekty związane z podmiotami ekonomii społecznej realizują 41% przedmiotowego wskaźnika (1304 osoby, zagrożone wykluczeniem społecznym, które zakończyły udział w projektach typu 1 wśród wszystkich 3274 zagrożonych wykluczeniem, objętych wsparciem w projektach z Poddziałania).

Tabela 18. Wskaźniki Poddziałania 7.2.1

Wskaźnik	Założenia w projektach	Wykonanie w projektach	Poziom realizacji w projektach (%)
Liczba osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, które zakończyły udział w projekcie (typ 1)	1304 (41% z całego Poddziałania)	802 (35% z całego Poddziałania)	62
w tym w projektach zakończonych	882	802	91
Liczba osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, które zakończyły udział w projekcie (ogółem dla Poddziałania)	3274	2289	70
w tym w projektach zakończonych	2407	2289	95

Źródło: analiza DR projektów

Ważną kwestią z punktu widzenia wpływu Poddziałania 7.2.1 na rozwój sektora ekonomii społecznej jest również to, jakie podmioty były wspierane w ramach projektów. Na podstawie przeprowadzonej analizy, której wyniki przedstawia tabela 19, można wywnioskować, że najczęściej wspierane były centra integracji społecznej (dziewięć podmiotów), jednak w tej grupie nie utworzono w ramach projektu żadnego nowego podmiotu. Analizując wyniki, trzeba mieć na uwadze to, że jedna instytucja mogła być wspierana w ramach kilku projektów realizowanych w kolejnych latach⁶⁵. Nieco inaczej przedstawia się sytuacja klubów integracji społecznej i zakładów aktywności zawodowej, wśród których wsparcie otrzymało odpowiednio pięć i cztery podmioty; w przypadku każdego typu instytucji w wyniku realizacji projektu powstały jedynie po dwa nowe podmioty.

Tabela 19. Liczba podmiotów ekonomii społecznej, którym udzielono wsparcia w projektach z Poddziałania 7.2.1

Podmiot	Uzyskały wsparcie	W tym nowo utworzone
KIS	5	2
CIS	9	0
ZAZ	4	2

Źródło: analiza DR projektów

W przypadku ZAZ wszystkie projekty były realizowane przez właściwie przez jednego wykonawcę – koła regionalne Polskiego Stowarzyszenia na rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym.

Średnia długość trwania projektu w ramach Poddziałania 7.2.1 (nie wliczając projektów innowacyjnych, które trwają zazwyczaj dłużej) wynosiła niecałe dwa lata (687 dni). Wartość ta jednak w dużej mierze jest warunkowana projektami, których okres realizacji rozpoczął się w 2012 roku.

⁶⁵ Przykładem jest Centrum Integracji Społecznej ZSRG w Szczecinie, które podpisało trzy umowy o dofinansowanie i jest wspierane od maja 2008 roku.

Gdyby wziąć pod uwagę jedynie projekty zakończone, to średnia długość projektu wyniesie 497 dni, czyli mniej niż półtora roku.

Ważną kwestią jest również rozkład geograficzny projektów, zaprezentowany w podziale na powiaty w tabeli 20.

Tabela 20. Poddziałanie 7.2.1 – uczestnicy i obszar realizacji projektów

Lp.	Powiat	Liczba uczestników	Liczba projektów*
1	białogardzki	30	1
2	choszczeński	76	1
3	drawski	28	1
4	goleniowski	104	1
5	gryficki	63	2
6	gryfiński	71	1
7	kamieński	268	2
8	kołobrzeski	58	2
9	koszaliński	350	3
10	łobeski	96	2
11	m. Koszalin	73	0
12	m. Szczecin	1103	8
13	m. Świnoujście	2	0
14	myśliborski	54	2
15	policki	364	7
16	pyrzycki	34	1
17	ślawieński	49	1
18	stargardzki	314	4
19	szczecinecki	39	2
20	świdwiński	123	3
21	walecki	32	2
Suma		3331**	
Obszar: całe województwo			9

* Liczba projektów, które miały przewidziany obszar realizacji na terenie danego powiatu.

** Uczestnicy, dla których w bazie PEFS określono powiat, który zamieszkują.

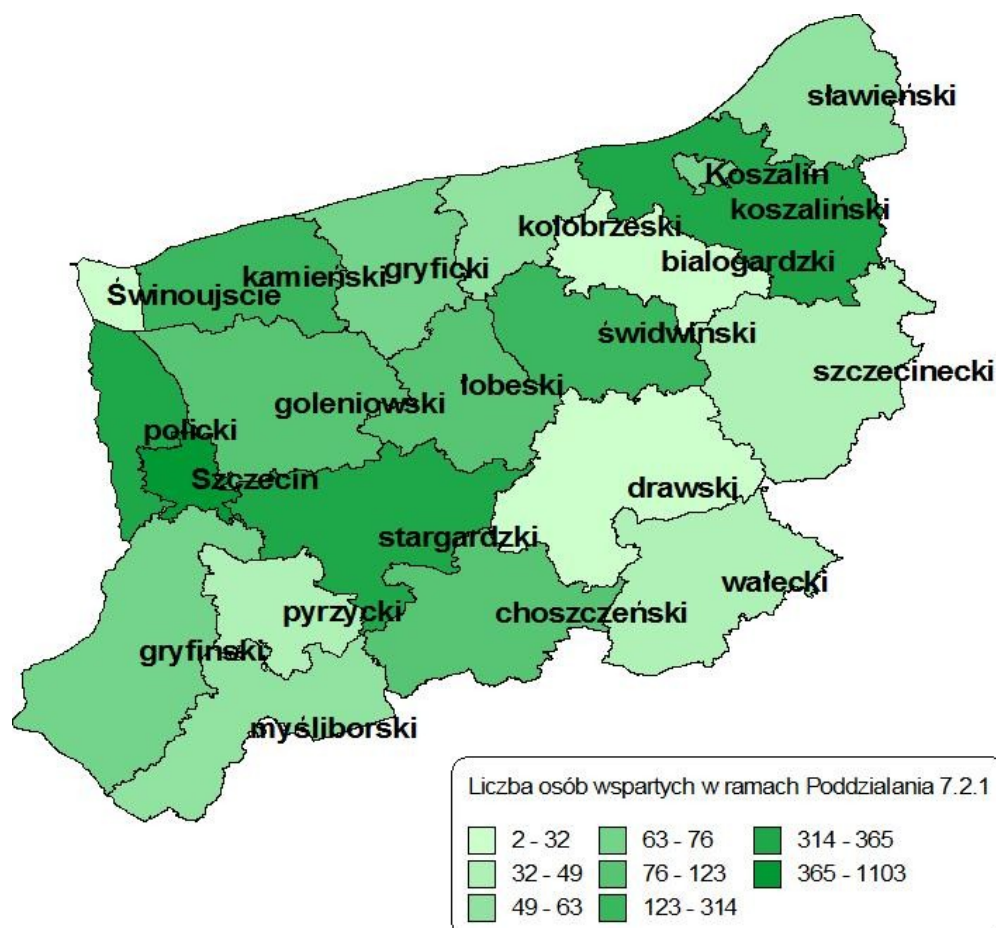
Źródło: Analiza DR projektów oraz dane z PEFS

Wyraźnie widać, że zdecydowana większość uczestników Poddziałania 7.2.1 pochodzi z miasta Szczecina. Tam też skupiła się największa liczba projektów (osiem). Drugim w kolejności powiatem, w którym realizowano szczególnie dużo projektów, był powiat policki (siedem projektów), na kolejnych miejscach znajdują się powiaty stargardzki, koszaliński i świdwiński, odpowiednio cztery i po trzy projekty. Dwa z nich to powiaty graniczące z powiatem grodzkim miasta Szczecina. Istotne jest również to, że dla dziewięciu projektów określono obszar realizacji jako całe województwo. Liczba osób objętych wsparciem w danym powiecie w dużej mierze odpowiada obszarom, na których realizowane były projekty. Duża nadreprezentacja mieszkańców Szczecina świadczy o niekorzystnym

zjawisku koncentracji wsparcia na dużych ośrodkach miejskich, zwłaszcza w przypadku projektów o niedookreślonym obszarze realizacji⁶⁶.

Dane z powyższej tabeli można również zwizualizować na mapie, która pokazuje rozproszenie geograficzne beneficjentów Poddziałania 7.2.1 biorących udział w projektach (por. mapa 7).

Mapa 7. Beneficjenci Poddziałania 7.2.1 w powiatach województwa zachodniopomorskiego

Źródło: opracowanie własne, na podstawie danych z PEFS

6.2 Poddziałanie 7.2.2 – projekty konkursowe

Celem wsparcia realizowanego w ramach Poddziałania 7.2.2 PO KL jest rozwijanie sektora ekonomii społecznej. Do realizacji tego celu przewidziano wsparcie służące stworzeniu stabilnego systemu instytucji wspierających rozwój podmiotów ekonomii społecznej. Z punktu widzenia długofalowego rozwoju ekonomii społecznej w regionie to Poddziałanie ma kluczowe znaczenie, ponieważ powinno stworzyć warunki i otoczenie wspierające całość przedsięwzięć realizowanych w zakresie ekonomii społecznej.

6.2.1 Kryteria strategiczne

⁶⁶ Por. cykl badań WUP *Stan wdrażania PO KL*. Wskazują one na znaczną koncentrację wsparcia PO KL w dużych obszarach miejskich.

O ile w pierwszym (2008) i ostatnim (2012) roku realizacji programu premiowano projekty składane w partnerstwie (przy czym w 2012 roku określono minimalne wytyczne co do jego składu), o tyle w kolejnych latach (2009, 2010, 2011 i 2012) kładziono nacisk na dostosowanie infrastruktury. Nie premiowano jednak wykorzystania infrastruktury dostosowanej już w ramach projektów zrealizowanych projektów do dalszego jej wykorzystania, co nie sprzyjało budowaniu trwałości ośrodków⁶⁷. Co ważne, dopiero w 2012 roku określono, że premia punktowa za dostosowanie infrastruktury przysługuje jedynie w przypadku objęcia jako grupy docelowej osób niepełnosprawnych (minimum 10%).

Pozostałe kryteria strategiczne to wdrażanie rezultatów PIW EQUAL (przy czym nie określono dokładnie, jakich rozwiązań dotyczy wspomniana preferencja) oraz realizacja projektu na terenie gmin wymienionych w załączniku nr 6 do RPO.

6.2.2 Typy projektów

W trakcie wdrażania Poddziałania 7.2.2 zmieniały się również typy projektów możliwych do realizacji w ramach programu. Przez trzy pierwsze lata (2008, 2009 i 2010) wspierano rozwój instytucji otoczenia sektora ekonomii społecznej oraz finansowano świadczone przez nie usługi (w 2009 i 2010 roku określono, że usługi te muszą być świadczone w sposób komplementarny). Był to jedyny typ projektu w tym Poddziałaniu aż do zmiany SzOP PO KL w roku 2010, w związku z czym jego realizacja była najbardziej popularna w województwie zachodniopomorskim. Przy czym należy podkreślić, że zapisy te umożliwiały zarówno tworzenie podstaw instytucjonalnych, trwałych systemowo ośrodków wsparcia ekonomii społecznej, jak i realizację inicjatyw tylko w nietrwałej formie projektowej. Rodzaje operacji realizowane w ramach projektów scharakteryzowano w podrozdziale 6.2.3 w ramach analizy komplementarności projektów.

W 2011 roku określono jako typ projektów tylko dotacje na tworzenie spółdzielni socjalnych, bez możliwości tworzenia lub przedłużania działania lub też nawet wykorzystania dotychczas istniejącej infrastruktury OWES. Niestety nie przyczyniało się to do wykorzystania potencjału już istniejących ośrodków wsparcia ekonomii społecznej, których finansowanie było zapewnione tylko do 30 czerwca 2012 roku (kolejny konkurs ogłoszono dopiero w połowie 2012 roku).

Najszerze spektrum typów projektów dopuszczono w roku 2012. Obejmowały one tworzenie lub funkcjonowanie instytucji wspierających ekonomię społeczną, dotacje dla spółdzielni socjalnej, a także możliwość realizacji działań poszukujących nowych rozwiązań w zakresie finansowania OWES i spółdzielni socjalnych.

6.2.3 Rezultaty

W ramach Poddziałania 7.2.2 podpisano dotychczas 28 umów na dofinansowanie projektów, na łączną kwotę 24 855 870,54⁶⁸ zł. W momencie przeprowadzania badania zakończono realizację 26 projektów, dwa zakończą się w 2014 roku. W ramach Poddziałania był realizowany głównie typ projektu *Wsparcie finansowe dla funkcjonowania instytucji otoczenia sektora ekonomii społecznej*⁶⁹. Po nowelizacji SzOP PO KL z 1 czerwca 2010 roku w ramach Poddziałania możliwe również było również uzyskanie wsparcia na założenie spółdzielni socjalnej, przystąpienie do niej lub zatrudnienie w niej (między innymi dzięki dotacjom) oraz działania prowadzące do poszukiwania i testowania

⁶⁷ W praktyce ośrodki, które już dostosowały infrastrukturę, były w gorszej sytuacji.

⁶⁸ Dane na podstawie KSI (stan na 31 lipca 2012 roku).

⁶⁹ Typ projektu z pierwotnej wersji SzOP PO KL. W ramach kolejnych nowelizacji dokumentu był on modyfikowany, jednak zmieniał się głównie zakres operacji możliwych do realizacji w jego ramach.

długookresowych źródeł finansowania instytucji wspierających ekonomię społeczną oraz spółdzielni socjalnych.

W tabeli 21 przedstawiono realizację wskaźników dla Poddziałania 7.2.2; proces ten odbywa się dość sprawnie.

Tabela 21. Wykonanie wskaźników w projektach z Poddziałania 7.2.2*

Wskaźnik	Założenia w projektach	Wykonanie w projektach	Poziom realizacji w projektach
Liczba osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, które zakończyły udział w projekcie	513	462	90%
Liczba podmiotów ES, które otrzymały wsparcie z EFS za pośrednictwem instytucji wspierających ekonomię społeczną	161	160	99%
Liczba osób, które otrzymały wsparcie w ramach instytucji ekonomii społecznej	4183	4830	115%
Liczba podmiotów ES utworzonych dzięki wsparciu z EFS	21	20	95%

* Wartości zakładane w projektach.

Źródło: analiza DR projektów

Poza systemem wskaźników obowiązkowych dla każdego z projektów można również wskazać szereg dodatkowych wskaźników, które założono i osiągnięto w niektórych projektach. Prezentuje je tabela 22.

Tabela 22. Dodatkowe wskaźniki w projektach

Wskaźnik	Stopień osiągnięcia w projektach
Zmiana statusu na rynku pracy	20
Powstanie lokalnych ośrodków wsparcia ES	3
Wizyta studyjna	10
Punkty integrujące ES	3
Budowa lokalnych partnerstw na rzecz ES	7
Liczba powstałych nowych PES	4
Oferty wsi z zakresu ES	3
Forum wymiany doświadczeń	1

Źródło: analiza DR projektów

Do całościowej oceny konieczna jest bardziej wnikliwa analiza, wykraczająca poza system wskaźników wskazanych w programie. Jednym z pierwszych wniosków, jakie można wyciągnąć po przeglądzie dokumentacji projektowej, jest **bardzo duże rozproszenie obszarów działalności, zasięgu, zakresu realizowanego wsparcia, a nawet nazewnictwa podmiotów powstałych w wyniku realizacji projektów**. W tabeli 23 wyszczególniono nazwy instytucji świadczących usługi na rzecz podmiotów ekonomii społecznej.

Tabela 23. Nazwy instytucji świadczących usługi dla PES

Nazwa podmiotu	Ilość
Lokalna instytucja wsparcia ES	15
Brak wyszczególnienia nazwy	13

Ośrodek wsparcia ekonomii społecznej	4
Lokalny ośrodek wsparcia ekonomii społecznej	3
Inkubator Ekonomii Społecznej	3
Centrum ekonomii społecznej	2
Punkt promocji pracy	2
Wiejski inkubator ekonomii społecznej	1
Punkt konsultacyjno-doradczy	1
Centrum Informacji i Wsparcia	1
Zachodniopomorskie centrum ekonomii społecznej	1
Zachodniopomorskie Centrum Wspierania Procesów Ekonomii Społecznej	1
Inkubator przedsiębiorczości społecznej	1
Punkt wsparcia zachodniopomorskich inicjatyw społecznych	1

Źródło: analiza DR projektów

Tak duże bogactwo w nazewnictwie nie pomaga zapewne podmiotom ekonomii społecznej chcącym zwrócić się o pomoc w zidentyfikowaniu instytucji, w ramach których mogą taką pomoc uzyskać. Ponadto średnia długość trwania poszczególnych projektów, która nie przekraczała półtora roku (wyniki analizy dokumentacji projektowej wykazały, że było to średnio 517 dni w przypadku projektów, na które podpisano umowy, a 491 dni w przypadku projektów zrealizowanych), nie sprzyjała budowaniu trwałych ośrodków wspierania potencjalnych użytkowników tego typu instytucji, uwzględniających cały cykl życia wspieranej instytucji ekonomii społecznej.

W ramach przeprowadzonego badania wniosków o dofinansowanie stwierdzono, że w ramach projektów planowano udzielić wsparcia 451 instytucjom, a na podstawie postępu rzeczowego (zatwierdzone wnioski o płatność) wskazano, iż wsparcie uzyskało 450 podmiotów. Najważniejszą z punktu widzenia oceny zrealizowanych działań kwestią jest jednak to, dla jakich instytucji wsparcie zostało zrealizowane.

Biorąc pod uwagę ogólną listę instytucji, które uzyskały wsparcie w ramach Poddziałania 7.2.2, przekazaną przez Zamawiającego⁷⁰, przeanalizowano rodzaj podmiotów, które były objęte dofinansowaniem. Zestawienie typów podmiotów przedstawiono w tabeli 24.

Tabela 24. Podmioty objęte wsparciem w ramach Poddziałania 7.2.2

Typ podmiotu	Udział (%)	Liczba
Stowarzyszenie	72,6	321
Fundacja	6,6	29
JST	4,5	20
OSP	3,9	17
Klub sportowy	3,9	17
Spółdzielnia socjalna	2,0	9
LGD	1,1	5
CIS	0,9	4
Organizacja kościelna	0,5	2
KIS	0,5	2
WTZ	0,2	1
WOPR	0,2	1

⁷⁰ Lista zawierała 442 podmioty.

Przedsiębiorca	0,2	1
Inne	2,9	13
Razem	100,0	442

Źródło: baza danych podmiotów, które uzyskały wsparcie w ramach Poddziałania 7.2.2; N=442

Dominującym typem podmiotu były stowarzyszenia (ponad 72%). Zdecydowanie mniej licznie reprezentowane były fundacje (6,5%), jednostki samorządu terytorialnego (4,5%) czy OSP i kluby sportowe (po 3,8% udziału w populacji).

Z uwagi na to, część instytucji w ramach bazy wystąpiła więcej niż jeden raz, usunięto z niej powielające się nazwy podmiotów⁷¹. W wyniku tej operacji uzyskano strukturę zawierającą 378 unikalnych instytucji, których rozkład przedstawia tabela 25.

Tabela 25. Podmioty objęte wsparciem w ramach Poddziałania 7.2.2 – bez duplikatów

Typ podmiotu	Udział (%)	Liczba
Stowarzyszenie	70,9	268
Fundacja	6,4	24
JST	5,3	20
Klub sportowy	4,5	17
OSP	4,5	17
Spółdzielnia socjalna	2,1	8
CIS	0,8	3
LGD	0,8	3
KIS	0,5	2
Organizacja kościelna	0,5	2
Przedsiębiorca	0,3	1
WTZ	0,3	1
WOPR	0,3	1
Inne	2,9	11
Razem	100,0	378

Źródło: baza danych podmiotów, które uzyskały wsparcie w ramach Poddziałania 7.2.2; N=378

Po zmodyfikowaniu bazy nie nastąpiły w niej zasadnicze zmiany, jeżeli chodzi o strukturę populacji. Warto natomiast odnotować fakt, że niektóre organizacje korzystały ze wsparcia kilkakrotnie w ramach różnych projektów. Patrząc z perspektywy całego okresu realizacji programu, nie jest to zjawisko niepokojące, ponieważ instytucje te korzystały ze wsparcia w ramach różnych projektów realizowanych w kolejnych latach. Świadczy to jednak o tym, że wsparcie uzyskane w ramach pojedynczego projektu nie w pełni wyczerpywało potrzeby podmiotów w przedmiotowym zakresie.

Bardziej szczegółowych informacji na temat faktycznego profilu działalności wspieranych instytucji (z punktu widzenia ich stopnia zaangażowania w tematykę ekonomii społecznej) dostarczają wyniki badania CATI wykonanego na podstawie wspomnianej bazy podmiotów. Rozkład odpowiedzi respondentów wskazuje tabela 26.

Tabela 26. Typy reprezentowanych instytucji w badaniu PES

⁷¹ Zanotowano pięć przypadków w których jedna instytucja występowała w bazie trzykrotnie. Pozostałe instytucje pojawiały się najwyżej dwukrotnie.

Jakiego typu instytucję Państwo reprezentują?	Udział (%)	Liczba odpowiedzi
CIS (Centrum Integracji Społecznej)	0,5	1
KIS (Klub Integracji Społecznej)	1,0	2
ZAZ (Zakład aktywizacji Zawodowej)	0,0	0
WTZ (Warsztat Terapii Zajęciowej)	0,0	0
Spółdzielnia Socjalna	3,5	7
NGO prowadząca działalność odpłatną statutową	8,9	18
NGO prowadząca działalność gospodarczą	3,0	6
Spółka non profit	2,5	5
Spółdzielnia socjalna osób prawnych	0,0	0
TUW (Towarzystwo Ubezpieczeń Wzajemnych)	0,5	1
Inny	80,2	162

Źródło: badanie CATI odbiorców wsparcia (PES) projektów z Poddziałania 7.2.2 PO KL; N=202

W ramach innych typów organizacji wsparcie skierowane było głównie do stowarzyszeń prowadzących nieodpłatną działalność statutową, czyli *klasycznych* NGO, utrzymujących się głównie z grantów i dotacji⁷². Rozkład odpowiedzi przedstawiano w tabeli 27.

Tabela 27. Typy reprezentowanych instytucji w badaniu PES – kategoria inne

Typ organizacji	Liczba
Stowarzyszenie prowadzące nieodpłatną działalność statutową	107
Stowarzyszenie (bez wskazania na typ)	22
Stowarzyszenie z odpłatną i nieodpłatną działalnością statutową	8
Stowarzyszenie z odpłatną działalnością	7
Fundacja	4
Organizacja pożytku publicznego, prowadząca nieodpłatną działalność statutową	5
Jednostka budżetowa nieposiadająca osobowości prawnej	2
Mała społeczność wiejska, stowarzyszenie prowadzące nieodpłatną działalność statutową	1
Organizacja pożytku publicznego, prowadząca odpłatną i nieodpłatną działalność statutową	1
Stowarzyszenie z nieodpłatną działalnością statutową, działalność charytatywna	1
Koło	1
Działalność kulturalna	1
Izba gospodarcza	1
Spółdzielnia socjalna, stowarzyszenie z nieodpłatną działalnością statutową	1

Źródło: badanie CATI odbiorców wsparcia (PES) projektów z Poddziałania 7.2.2 PO KL; N=162

⁷² Autorzy nie mają tu na myśli dotacji rozwojowych, w jakich udzielane jest wsparcie w ramach PO KL, a jedynie szeroko rozumiane wsparcie realizowane z budżetów instytucji publicznych i prywatnych.

Jeżeli chodzi o efekt wsparcia, istotne wnioski można wyciągnąć z wyników badania ankietowego wskazanych w tabeli 28.

Tabela 28. Efekty wsparcia projektowego

Dzięki wsparciu w ramach PO KL	Udział (%)	Liczba odpowiedzi
Założyliśmy PES	20,0	12
Podmiot poszerzył działalność o działalność ekonomiczną (statutową odpłatną lub gospodarczą)	20,0	12
Poszerzyliśmy naszą ofertę	50,0	30
Podnieśliśmy swoje kompetencje w zakresie zarządzania podmiotem	80,0	48
Zdobyliśmy nowych klientów	35,0	21
Pozyskaliśmy partnerów lokalnych wspierających nasze działania	56,7	34
Zdobyliśmy pierwsze zlecenia	13,3	8
Zwiększyła się rozpoznawalność naszego podmiotu	68,3	41
Nic się nie zmieniło w naszym podmiocie	0,0	0
Brak odpowiedzi	1,7	1

Źródło: badanie CATI odbiorców wsparcia (PES) projektów z Poddziałania 7.2.2 PO KL, N=60

Uczestnicy w głównej mierze uzyskali takie efekty, jak wzrost kompetencji w zakresie zarządzania czy zwiększenie rozpoznawalności podmiotu. Stosunkowo mała liczba respondentów wskazuje na efekty związane z prowadzeniem i rozwojem działalności gospodarczej (poszerzenie działalności, zdobycie zleceń itp.), co świadczy o braku nastawienia na aspekt ekonomiczny realizowanego wsparcia.

Niepokój budzi to, że duża część respondentów badania CATI nie łączy uzyskanego wsparcia z instytucjami wspierającymi rozwój ekonomii społecznej. Może to świadczyć o braku identyfikacji części respondentów z sektorem ekonomii społecznej (traktując uzyskane wsparcie jako wsparcie dla NGO). Rozkład odpowiedzi przedstawiano w tabeli 29.

Tabela 29. Korzystanie teraz bądź w przeszłości z pomocy instytucji wspierających rozwój ekonomii społecznej

Czy korzystali bądź korzystają Państwo z pomocy instytucji wspierających rozwój ekonomii społecznej	Udział (%)	Liczba odpowiedzi
Tak	53,5	108
Nie	42,1	85
Nie wiem	4,5	9

Źródło: badanie CATI odbiorców wsparcia (PES) projektów z Poddziałania 7.2.2 PO KL, N=202

Warto zwrócić uwagę, że od początku roku 2012 wraz ze zmianą uszczegółowienia PO KL, które wprowadziło możliwość udzielania dotacji w ramach Poddziałania 7.2.2, ustalony został sposób udzielania tego typu wsparcia dla spółdzielni socjalnych. Kwestie te reguluje dokument z 6 lutego 2012 r.: *Ogólne zasady udzielania wsparcia na zakładanie, przystępowanie, zatrudnianie w spółdzielni socjalnej w ramach Poddziałania 7.2.2 PO KL. Wsparcie ekonomii społecznej*.

Również Instytucja Pośrednicząca dokonała dosyć istotnej zmiany w podejściu do realizacji Poddziałania i w 2012 roku ogłosiła konkurs, którego efektem miało być wyłonienie czterech subregionalnych ośrodków wsparcia ekonomii społecznej. Na etapie realizacji badania wiadomo już jednak, że takie ośrodki udało się wyłonić.

W ramach badania dokonano również analizy kompleksowości wsparcia realizowanego w ramach projektów Poddziałania 7.2.2. Projekty zaszerogowano do czterech kategorii odpowiadających poszczególnym stopniom kompleksowości projektu, na podstawie zastosowanych instrumentów wsparcia. Wyniki tak przeprowadzonej analizy przedstawia tabela 30.

Tabela 30. Ocena kompleksowości wsparcia

Zastosowane instrumenty wsparcia	Liczba projektów
Szkolenia i warsztaty	10
Szkolenia i doradztwo	8
Szkolenia, doradztwo i usługi dla PES	8
Szkolenia, doradztwo, usługi, wsparcie dotacyjne i pomostowe	2
Suma	28

Źródło: analiza DR projektów

Na podstawie analizy kompleksowości można stwierdzić, że większość (18) projektów realizuje raczej wsparcie ograniczone do szkoleń i doradztwa dla PES. Jedynie o dwóch projektach można powiedzieć, że realizują w pełni kompleksowe wsparcie (obecnie znajdują się one w fazie realizacji).

Warto również przyjrzeć się dokładniej, jakie efekty wiążą się z zastosowanymi instrumentami wsparcia stosowanymi w ramach Poddziałania 7.2.2. **Szkolenia i warsztaty** były stosowane praktycznie we wszystkich realizowanych projektach. Wraz ze wzrostem kompleksowości wsparcia można było jednak zaobserwować pewną zmianę w tematyce prowadzonych szkoleń. W ramach prostych projektów dla szerokiej rzeszy potencjalnych uczestników szkolenia dotyczyły głównie informacji na temat możliwości, jakie daje ekonomia społeczna, jak pisać projekty itp. Projekty bardziej złożone oferowały szkolenia w większym stopniu nastawione na praktyczne aspekty zakładania i prowadzenia podmiotów ekonomii społecznej. Wraz ze wzrostem kompleksowości projektu rosła zazwyczaj również liczba szkoleń przypadających na jednego uczestnika.

Doradztwo dotyczyło projektów, które w swoich założeniach miały wspierać powstające podmioty ekonomii społecznej poprzez dostarczenie im praktycznej wiedzy na temat rozwiązywania problemów związanych z zakładaniem i prowadzeniem podmiotu. Co jednak istotne, samo doradztwo, często nawet połączone ze szkoleniami, było jedynie wsparciem *teoretycznym*, które w ograniczony sposób odpowiadało na potrzeby podmiotów chcących rozpocząć działalność komercyjną.

Dla tych podmiotów niezwykle istotne były takie instrumenty wsparcia, jak usługi (księgowe, prawne itp.), które w przeciwnym wypadku musiałyby być przez dany podmiot zakupione od firm zewnętrznych. Projekty oferujące tego typu wsparcie, połączone z doradztwem i szkoleniami, można już określić mianem inkubatora ekonomii społecznej.

Najbardziej kompleksowe projekty oferują ponadto **możliwość uzyskania środków na założenie spółdzielni socjalnej** wraz ze **wsparciem pomostowym** oraz stałą **opieką nad podmiotem** w pierwszym okresie działalności. Takie połączenie wsparcia, wraz z odpowiednio długim okresem realizacji projektu, w największym stopniu wpływa na efektywność i trwałość wsparcia. **W realizacji Poddziałania 7.2.2 wraz z postępem czasu widać, jak realizowane projekty ewoluują od form najprostszych w kierunku projektów coraz bardziej kompleksowych.** Niemniej wciąż brakuje projektów, które pozwoliłyby na podnoszenie kwalifikacji zawodowych odbiorców wsparcia. Działania takiego nie dopuszcza obowiązujący SzOP.

Podobnie jak w przypadku Poddziałania 7.2.1, dokonano w ramach badania zestawienia danych z PEFS pod względem pochodzenia beneficjentów Poddziałania. Wyniki przedstawia tabela 31.

Tabela 31. Poddziałanie 7.2.2 – uczestnicy i obszar realizacji projektów

LP	Powiat	Liczba uczestników	Liczba projektów*
1	białogardzki	60	4
2	choszczeński	137	1
3	drawski	267	5
4	goleniowski	193	1
5	gryficki	356	1
6	gryfiński	113	1
7	kamieński	93	1
8	kołobrzesci	196	2
9	koszaliński	205	5
10	łobeski	375	2
11	m. Koszalin	144	2
12	m. Szczecin	522	0
13	m. Świnoujście	0	0
14	myśliborski	62	2
15	policki	266	1
16	pyrzycki	74	3
17	ślawieński	52	3
18	stargardzki	334	5
19	szczecinecki	384	4
20	świdwiński	219	4
21	wałecki	28	2
Suma		4080**	
Obszar: całe województwo			14

* Liczba projektów, które miały przewidziany obszar realizacji na terenie danego powiatu.

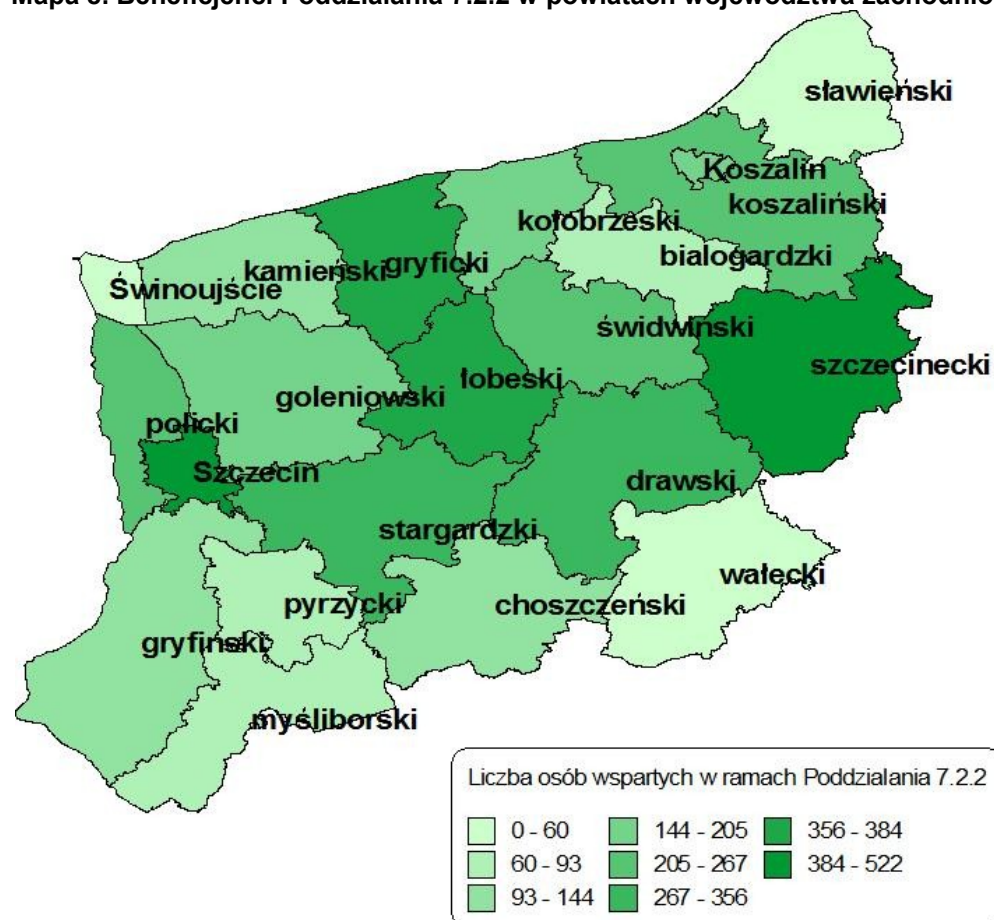
** Uczestnicy, dla których w bazie PEFS określono powiat, który zamieszkują

Źródło: analiza DR projektów oraz dane z PEFS.

W przypadku Poddziałania 7.2.2 znaczna część (14) z realizowanych projektów posiadała obszar realizacji określony jako całe województwo, co w dużej mierze utrudnia ocenę faktycznego zasięgu projektów. Biorąc pod uwagę to, że największa liczba uczestników pochodziła ze Szczecina, mimo iż żaden z projektów nie miał określonego miejsca realizacji w tym mieście, pozwala domniemywać, że podobnie jak w przypadku całego komponentu regionalnego PO KL, projekty o obszarze realizacji określonym jako całe województwo faktycznie koncentrują swoje wsparcie w dużych ośrodkach miejskich. Powiaty: szczecinecki, łobeski, gryficki, stargardzki, drawski, policki i świdwiński były dosyć licznie reprezentowane w ramach Poddziałania w zakresie liczby osób uczestniczących w projektach, co nie było współmierne do ilości projektów realizowanych na danym obszarze. Natomiast powiaty białogardzki, ślawieński i wałecki charakteryzowały się niewielką liczbą uczestników (28 do 60 osób) mimo realizacji 2 do 4 projektów w każdym z nich – na każdy projekt przypadało tam zaledwie kilkanaście osób. Zaobserwować można dosyć niekorzystną sytuację w przypadku Świnoujścia oraz powiatów wałeckiego i białogardzkiego, gdzie osób, które otrzymały wsparcie, była najmniejsza. Nieprzypadkowo są to powiaty leżące na granicach województwa. Świadczy to w dużej mierze o **kluczowym znaczeniu kryterium odległości od ośrodków wsparcia ekonomii społecznej dla wsparcia potencjalnych klientów**.

Dane dotyczące rozkładu geograficznego uczestników projektów w Poddziałaniu 7.2.2 przedstawia mapa 8. Widać na niej wyraźnie koncentrację wsparcia w centralnej części województwa zachodniopomorskiego.

Mapa 8. Beneficjenci Poddziałania 7.2.2 w powiatach województwa zachodniopomorskiego

Źródło: opracowanie własne, na podstawie danych z PEFS

Obraz statystycznego uczestnika projektów w ramach analizowanych Poddziałania przedstawia tabela 32. Widać wyraźną różnicę w grupie docelowej pomiędzy uczestnikami projektów aktywnej integracji a projektami wspierającymi otoczenie PES. W pierwszym przypadku są to osoby o relatywnie niskim wykształceniu (ponadgimnazjalnym), najczęściej długotrwale bezrobotne. W Poddziałaniu 7.2.2 brały natomiast udział głównie osoby pracujące, z wykształceniem wyższym. W przypadku obu Poddziałania były to głównie kobiety w wieku około 40 lat. Dominującą formą wsparcia były szkolenia.

Tabela 32. Cechy przeciętnego uczestnika projektu

Cecha	Poddziałanie 7.2.1	Poddziałanie 7.2.2
Wiek w chwili przystąpienia do projektu	39,0	41,5
Płeć	K	K
Wykształcenie	ponadgimnazjalne	wyższe
Zamieszkanie	obszar miejski	obszar miejski
Status na rynku pracy	długotrwale bezrobotna	zatrudniona
Forma wsparcia	szkolenia	szkolenia

Źródło: opracowanie własne, na podstawie danych z PEFS

6.3 Projekty systemowe – Poddziałania 7.2.2 i 7.1.3

W ramach Poddziałania 7.1.3 realizowany jest projekt systemowy pn. **Profesjonalne kadry – lepsze jutro**. Wnioskodawcą jest Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej, zlokalizowany jako wydział Urzędu Marszałkowskiego Województwa Zachodniopomorskiego. Działania w ramach projektu prowadzone są nieprzerwanie od roku 2007, wnioski o dofinansowanie natomiast były składane na następujące okresy:

- 01.10.2007 – 31.12.2008;
- 01.03.2009 – 31.12.2009;
- 01.01.2010 – 31.12.2010;
- 01.01.2011 – 31.12.2012.

Naturalną kontynuacją projektu jest realizowany od marca 2012 roku projekt *Profesjonalne kadry – lepsze jutro II*, którego zakończenie planowane jest na 31 grudnia 2015 roku. Warto zaznaczyć, że w tym przypadku okresy realizacji poszczególnych projektów będą na siebie zachodziły, co pozwoli uniknąć niekorzystnego zjawiska związanego z nieciągłością wsparcia dla ostatecznych odbiorców, która często ma miejsce w przypadku projektów następujących po sobie. Sytuacja taka ma miejsce w momencie, gdy poprzedni projekt jest już „wygaszany” (następuje rozliczanie projektu i nie są realizowane zadania merytoryczne), a wsparcie w ramach nowego projektu nie jest jeszcze udzielane z uwagi na trwające wciąż działania przygotowawcze (przetargi, umowy itp.).

Projekty systemowe ROPS mają na celu głównie podnoszenie jakości pracy pracowników pomocy i integracji społecznej i są ściśle powiązane z wdrażaniem projektów systemowych OPS i PCPR w ramach Poddziałania 7.1.1 i 7.1.2. Wsparcie w ramach projektów realizowane jest zgodnie z *Zasadami przygotowania, realizacji i rozliczania projektów systemowych Ośrodków Pomocy Społecznej, Powiatowych Centrów Pomocy Rodzinie oraz Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007–2013*, co w dużej mierze warunkuje zakres projektów, z drugiej jednak strony wymusza niejako realizację niektórych działań.

W ramach projektów systemowych 7.1.3 wsparcie z zakresu ES rozpoczęło dopiero od roku 2010. Pierwszym znaczącym działaniem był cykl edukacyjny *ABC ekonomii społecznej*, którego celem było zapoznanie się uczestników z zasadami działania takich podmiotów jak CIS, KIS, ZAZ czy spółdzielnia socjalna.

W roku 2011 zaczęto realizować w ramach projektu działania związane z opracowaniem *Wieloletniego regionalnego planu działań na rzecz promocji i upowszechnienia ekonomii społecznej oraz rozwoju instytucji sektora ekonomii społecznej i jej otoczenia*. Jest to niezaprzeczalnie największy wkład projektu RPOS w rozwój sektora, ponieważ po raz pierwszy podejmuje on tematykę w sposób strategiczny i kompleksowy. Już sam fakt, iż praca nad planem przebiegała w sposób bardzo partnerski i partycypacyjny, spowodował, że regionalne środowiska związane z rozwojem ekonomii społecznej zintegrowało się i rozpoczęły wspólny dialog.

Nie bez znaczenia jest również wpływ projektu systemowego na wzrost świadomości na temat ekonomii społecznej, zarówno wśród regionalnych władz samorządowych, jak i terenowych pracowników OPS i PCPR.

W ramach kolejnych działań planowanych w projekcie systemowym przewiduje się również realizację kampanii upowszechniającej ekonomię społeczną jako narzędzie przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu.

Niezależnie od realizacji projektu systemowego ROPS w ramach Poddziałania 7.1.3 PO KL, którego realizacja wynika bezpośrednio z zapisów Programu, w województwie zachodniopomorskim realizowano **dwa projekty systemowe w ramach Poddziałania 7.2.2**. Były to projekty własne WUP, które zostały wpisane w plany działania dla Priorytetu VII, na których realizację wyraziła zgodę IZ.

Pierwszy projekt, o nazwie: *Z korzyścią dla regionu. Rozwój ekonomii społecznej*, realizowany był od lipca 2009 roku do końca grudnia 2010 roku. Drugim jest realizowany obecnie projekt *Z korzyścią dla regionu. Rozwój ekonomii społecznej. II Edycja*, będący kontynuacją pierwszego projektu. Każdy z tych projektów miał wartość 1,5 mln zł, a jego bezpośrednim realizatorem była filia zamiejscowa WUP w Koszalinie.

Obszarem realizacji projektów były powiaty białogardzki, koszaliński, świdwiński i sławieński. Ich głównym celem było prowadzenie działań wspierających rozwój ekonomii społecznej poprzez prowadzenie ośrodków ją wspierających.

Rezultaty osiągnięte w ramach pierwszej edycji projektu przedstawiono w tabeli 33.

Tabela 33. Realizacja wskaźników projektu Z korzyścią dla regionu. Rozwój ekonomii społecznej

Wskaźnik	Założenia w projekcie	Wykonanie w projekcie	Realizacja (%)
Liczba inicjatyw z zakresu ekonomii społecznej wspartych z EFS	2	3	150
Liczba osób, które otrzymały wsparcie w ramach instytucji ekonomii społecznej	66	64	97

Źródło: analiza DR projektu

Ponadto osiągnięto dodatkowe efekty w postaci podpisania czterech lokalnych porozumień partnerskich w zakresie wspierania ekonomii społecznej oraz stworzono trzy lokalne ośrodki wsparcia ekonomii społecznej w powiatach białogardzkim, sławieńskim i świdwińskim.

Druga edycja projektu była zasadniczo kontynuacją działań przeprowadzonych w pierwszym projekcie, dodatkowo powstał kolejny, czwarty lokalny ośrodek wsparcia ekonomii społecznej oraz prowadzono działanie pod nazwą *Lokalna akademia liderów ES* oraz działania promujące ideę ekonomii społecznej. Dotychczas osiągnięte rezultaty przedstawiono w tabeli 34.

Tabela 34. Realizacja wskaźników II edycji projektu Z korzyścią dla regionu. Rozwój ekonomii społecznej

Wskaźnik	Założenia w projekcie	Wykonanie w projekcie	Realizacja (%)
Liczba osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, które zakończyły udział w projekcie	10	0	0
Liczba podmiotów ES które otrzymały wsparcie z EFS za pośrednictwem instytucji wspierających ekonomię społeczną	20	40	200
Liczba osób, które otrzymały wsparcie w ramach instytucji ekonomii społecznej	65	119	183

Źródło: analiza DR projektu

Porównując wsparcie realizowane w ramach projektów systemowych w ramach Poddziałania 7.2.2. do innych projektów tego samego typu realizowanych w procedurze konkursowej, nie można jednak dostrzec zasadniczej różnicy jakościowej, która uzasadniałaby w pełni realizację tego typu przedsięwzięć w procedurze pozakonkursowej. Zrealizowane działania nie były w zasadniczym stopniu innowacyjne w stosunku do działań realizowanych przez podmioty wyłonione w trybie konkursowym, również doświadczenie WUP w zakresie realizacji wsparcia dla ekonomii społecznej

nie było wyjątkowo bogate. Patrząc z punktu widzenia logiki projektów systemowych, powinny one pojawiać się tam, gdzie działania wynikające z odrębnych uwarunkowań organizacyjno-prawnych muszą być realizowane przez instytucje sektora finansów publicznych lub osiągnięcie podobnych celów nie byłoby możliwe w ramach projektów konkursowych. Ewaluatorzy nie znaleźli w tym przypadku przesłanek uniemożliwiających realizację (poprzez odpowiedni dobór kryteriów) tego typu przedsięwzięć w trybie konkursowym. Z drugiej strony pojawiały się wśród badanych opinie, że większość wsparcia powinna mieć charakter systemowy, zwłaszcza w początkowej fazie rozwoju ekonomii społecznej, w jakiej znajduje się wciąż województwo.

6.4 Projekty w ramach Działania 6.2

Działania komplementarne dla wsparcia ekonomii społecznej były również realizowane w ramach Działania 6.2 PO KL, w ramach którego możliwe było udzielanie dotacji dla osób chcących założyć spółdzielnię socjalną. W województwie zachodniopomorskim zrealizowany został jeden projekt tego typu.

Projekt *Niezależne Samodzielne Spółdzielnie Socjalne* jest projektem partnerskim, w którym rolę lidera pełni Szczecińska firma 4C – Krzysztof Musiatowicz, natomiast partnerem jest Fundacja Pomocy Wzajemnej *Barka* z Poznania. Obie instytucje miały już duże doświadczenie w zakresie wspierania ekonomii społecznej.

Projekt powstał w odpowiedzi na konkurs ogłoszony 27 czerwca 2009 roku. Okres realizacji został określony od 1 stycznia 2010 roku do 31 lipca 2012 roku. Projekt swoim zasięgiem oddziaływania obejmował teren całego województwa zachodniopomorskiego, ze szczególnym uwzględnieniem terenów wiejskich.

Celem głównym projektu było utworzenie i funkcjonowanie siedmiu spółdzielni socjalnych na terenach wiejskich i miejsko-wiejskich województwa zachodniopomorskiego i powstanie oraz utrzymanie minimum 35 miejsc pracy na terenie województwa zachodniopomorskiego oraz powstanie Mobilnego Inkubatora Przedsiębiorczości Społecznej.

W wyniku realizacji projektu powstało dziewięć spółdzielni socjalnych, które zarejestrowały się i rozpoczęły działalność, głównie w zakresie realizacji różnego typu usług na rynku lokalnym. Były to następujące podmioty:

- Spółdzielnia Socjalna *Kręgiel* z Koszalina;
- Spółdzielnia Socjalna *Razem* z Bani;
- Spółdzielnia Socjalna *Pod Kasztanami* z Rzepnowa;
- Spółdzielnia Socjalna *Brzoza* z Brzeska;
- Spółdzielnia Socjalna *As* z Dębna;
- Spółdzielnia Socjalna *Piątka* z Bornego Sulinowa i Wałcza;
- Spółdzielnia Socjalna *Poligrafia* z Białogardu;
- Spółdzielnia Socjalna *Dobrzanka* z Dobrzan;
- Spółdzielnia Socjalna *Omega* z Przybiernowa.

W ramach projektu ze wsparcia skorzystało 88 osób, z czego trzy zrezygnowały z uczestnictwa w projekcie w trakcie jego trwania. W ramach wsparcia udzielono 50 dotacji na założenie spółdzielni socjalnej.

Biorąc pod uwagę potencjał Działania 6.2 jako komplementarnego instrumentu wsparcia dla zakładania podmiotów ekonomii społecznej, należy stwierdzić, że nie zostało ono wykorzystane w wystarczającym stopniu. Zwłaszcza biorąc pod uwagę okres, w którym nie było możliwe udzielanie

dotacji w ramach Poddziałania 7.2.2., mogło ono spełnić bardzo istotną rolę uzupełniającą dla realizowanych projektów, które oferowały potencjalnym założycielom jedynie wsparcie *miękkie*, głównie o charakterze szkoleniowo-doradczym.

6.5 Oddziaływanie projektów

Operacje realizowane w ramach Działania 6.2 oraz Poddziałania 7.1.3, 7.2.1 i 7.2.2 służą rozwojowi sektora ekonomii społecznej w województwie zachodniopomorskim w różnym stopniu i poprzez realizację różnego typu działań. Z punktu widzenia oceny bezpośrednich i pośrednich efektów ich realizacji, warto dokonać analizy skumulowanego oddziaływania interwencji w ramach PO KL na rozwój ekonomii społecznej.

Niewątpliwie sektor ekonomii społecznej w województwie zachodniopomorskim zaczyna rozwijać się coraz bardziej dynamicznie. Rola PO KL jest w tym przypadku kluczowa; widać wyraźnie, że instytucje nabierają coraz większej sprawności w dysponowaniu środkami. Stwierdzić jednak należy, że gdyby wiedza ta została nabyta wcześniej, możliwe byłoby bardziej efektywne wydatkowanie części środków. Ważne jest, że system cały czas się udoskonala, czego efekty są już dostrzegalne.

*Suma sumarum teraz, w lipcu, zarejestrowały się dwie spółdzielnie właśnie w Kołobrzegu i to jest też wartość tego, że tam w środowisku się **bardzo dużo o tym mówiło**. Działa miasto Koszalin, rozmaite podmioty, zwłaszcza organizacje pozarządowe – o tym się mówi, coś tam jest. W Białogardzie – tam był ośrodek powołany jakby z WUP-owskich projektów, taki ośrodek wsparcia. Coś się dzieje. Może nie jest to tak, jak tutaj... bo czemu ja tak mówię o Szczecinie i Policach; bo tutaj **powstało przynajmniej jedno konkretne, duże partnerstwo**: to polickie i rzecz twarda się tutaj zadziała. **Powstał konkretny inkubator**, z konkretnymi miejscami, który bardzo konkretną robotę wykonał i stworzył szanse innym. Bo sam ośrodek wsparcia ekonomii społecznej, który tylko szkoli czy jeździ, doradza – to jest jeszcze mało. Nie ma czegoś takiego większego. Ten **inkubator był potrzebny** – przynajmniej na tamten czas, na początek. Mało tego, w powiecie polickim także powstaje teraz **największy zakład aktywności zawodowej w Polsce**. To jest też w **partnerstwie** – w takim konsorcjum – czyli tu jest duży klimat – duży potencjał do tego. W innych regionach jest mniej. Jeśli chodzi o południowo wschodni kawałek: Drawsko, Wałcz, Szczecinek - to nam się teraz obudziło po spotkaniach naszych. I to – wiem, że to jest nasza zasługa. (inst. regionalna)*

Biorąc pod uwagę całokształt działań związanych ze wsparciem sektora ekonomii społecznej, pozytywnie należy ocenić powstanie trwałych struktur w ramach samorządu województwa, nakierowanych na strategiczne zarządzanie i koordynację działań na rzecz rozwoju ES. Świadomość na temat możliwości, jakie daje ekonomia społeczna, cały czas wzrasta, co powinno w przyszłości zaowocować wsparciem o coraz wyższej jakości. Dużą zasługę mają tutaj działania podejmowane już na początku okresu programowania 2007–2013, które teraz zaczynają przynosić efekty.

Udał się rzecz fenomenalna z tego, co wiem w regionach do tej pory tego nie wypracowali. To, że my [Zespół koordynujący] tutaj siedzimy. Tak naprawdę to jest największy sukces, że kiedyś z Panią dyrektorem spotkaliśmy się z trzy, czy cztery lata temu. (FGI - zespół roboczy/koord.)

Może nie sukcesem, ale ważnym elementem jest ta definicja przedsiębiorczości społecznej. (FGI - zespół roboczy/koord.)

Podsumowując, należy zwrócić uwagę, że województwo zachodniopomorskie jest cały czas stosunkowo słabo rozwinięte, jeżeli chodzi o przedsiębiorczość społeczną (brak silnych PES, które byłyby wzorem dla innych, oraz w niewielkim stopniu rozwinięta sieć ich kooperacji). Choć działania obrały już dobry kierunek, to ich efekty będą w praktyce widoczne za dwa – trzy lata. Ich

konsekwentna realizacja powinna przełożyć się na istotne zwiększenie zasięgu sektora oraz towarzyszące temu pozytywne efekty dodatkowe. Głównym sposobem realizacji działań wspierających rozwój sektora powinno być **utworzenie trwałych ośrodków wsparcia realizujących kompleksowe usługi dla PES** oraz dalsze **budowanie konsensusu** wszystkich instytucji będących aktorami procesu w zakresie dalszego wspierania dalszego jego rozwoju. Konieczna jest również **promocja idei społecznej aktywności gospodarczej** na poziomie lokalnym, zwłaszcza dla JST.

7 Ocena wsparcia

Jednym z ważniejszych pytań dotyczących wsparcia oferowanego w ramach PO KL są jego efekty. Można je rozpatrywać z różnych punktów widzenia: liczby przedsiębiorstw społecznych, oceny, w jakim stopniu otrzymane wsparcie przyczyniło się do ich powstania i rozwoju, jak wreszcie losów samych pracowników.

Efekty bezpośrednie to wszelkie skutki realizacji polityki w danym obszarze obejmujące wyłącznie jej beneficjentów. Odnoszą się one miedzy innymi do *produktów* podejmowanych działań i natychmiastowych skutków ich wykorzystania. Na przykład efektem bezpośrednim realizacji Poddziałania 7.2.2 może być utworzenie Ośrodka Wsparcia Ekonomii Społecznej i co za tym następuje wzrost dostępności do usług wspierających powstawanie PES. **Efekty pośrednie**, to z kolei efekty polityki publicznej występujące wśród osób lub instytucji niebędących jej beneficjentami. Odnosząc się do powyższego przykładu, efektem pośrednim może być spadek wydatków na pomoc społeczną w powiecie, w którym utworzono OWES.

Zebrane i poddane analizie dane pozwalają na sformułowanie pewnych ocen. Oceny te zostaną przedstawione z punktu widzenia trafności wsparcia, jego skuteczności i efektywności.

7.1 Trafność wsparcia

Punktem wyjścia do oceny wsparcia w ramach Priorytetu VII PO KL w województwie zachodniopomorskim jest ocena jego trafności, czyli w jakim stopniu udało się ukierunkować wsparcie w taki sposób, aby było ono najbardziej skuteczne i przynosiło możliwie najlepsze efekty. Brak trafności oferowanego wsparcia wiąże się z dużym ryzykiem zmarnowania przynajmniej części dostępnych środków.

W tym kontekście konieczne jest odniesienie się zarówno do potrzeb podmiotów ekonomii społecznej, jak i do zmian zachodzących w sposobie wdrażania badanych działań w czasie. Kwestie te zostały omówione we wcześniejszych rozdziałach.

Niewątpliwie pewnym ograniczeniem trafności wsparcia był brak jasnej wizji, szczególnie w początkowym okresie, co ma być efektem prowadzonych działań, kto ma być wspierany, dlaczego i na jakich zasadach powinno się to odbywać. Wynikało to z relatywnie niskiej wiedzy o ekonomii społecznej w województwie, co było szczególnie mocno odczuwane na początku wdrażania programu. Podkreśla to przedstawiciel IP, przy czym proces uczenia się dotyczył wszystkich głównych aktorów, zarówno władz województwa, projektodawców, jak również Instytucji Zarządzającej programem.

Nie ukrywajmy, że to Poddziałanie 7.2.2 rozwijało się w takim przedziwnym tempie od 2008 roku. Bo jak sobie zaczynam przypominać, w jaki sposób planowaliśmy, ogłaszaliśmy pierwszy konkurs w roku 2008 roku i jak niewiele projektów wpłynęło, bo nikt nie wiedział /nie rozumiał, o co chodzi w typie operacji. I jak na przestrzeni tych lat rozwinęło się to samo Poddziałanie. (IDI – inst. regionalna)

Rozmówczyni podkreśla znaczenie nabytego doświadczenia, szczególnie wśród projektodawców. Wydaje się jednak, że również w przypadku IP widoczne jest coraz bardziej świadome podejście do kreowania polityki w zakresie rozwoju ekonomii społecznej. Potwierdza to również analiza Poddziałania 7.2.1 i 7.2.2., która wskazuje na coraz bardziej strategiczne ukierunkowanie wsparcia. Powodowało to jednak, że na terenie województwa realizacja obu Poddziałania nie przyczyniła się do stworzenia trwałej, profesjonalnej infrastruktury wsparcia podmiotów ekonomii społecznej. A jak wykazano w

rozdziale 3, dotyczącym potrzeb sektora ekonomii społecznej, dostępność tego typu usług, ale świadczonych w sposób ciągły, jest potrzebna. Ważna jest też jakość tych usług i wysokie kompetencje pracowników, a to można osiągnąć dzięki długotrwałemu rozwojowi. W związku z tym pewnym ograniczeniem okazały się zbyt krótkie projekty, realizowane szczególnie w Poddziałaniu 7.2.2. W przyszłości wskazane jest rozważenie wydłużenia okresu realizacji tego typu przedsięwzięć do czterech – pięciu lat.

Ten brak jasnej wizji polityki wspierania ekonomii społecznej powodował również stosunkowo niską trafność oferowanego wsparcia. Wspierane miały być bowiem przede wszystkim powstające oraz już funkcjonujące podmioty ekonomii społecznej. Na podstawie danych pochodzących z podsystemu monitorowania EFS (PEFS) można stwierdzić, że w **Poddziałaniu 7.2.2 odbiorcami indywidualnym wsparcia były głównie organizacje pozarządowe**. Na podstawie dostępnych w bazie danych trudno stwierdzić, jaki procent z nich jest przedsiębiorstwami społecznymi. Drugą ważną grupą odbiorców wsparcia są instytucje publiczne, w tym szczególnie jednostki organizacyjne pomocy społecznych, których było 54 wśród 233 podmiotów, które były odbiorcami wsparcia w ramach Poddziałania 7.2.2. Dominowały wśród nich ośrodki pomocy społecznej. Mniej licznie występowały powiatowe urzędy pracy, których było tylko 11. Ponadto wsparcie skierowano do trzech starostw powiatowych i 5 urzędów gminy. Wśród tych podmiotów jest tylko jedna spółdzielnia socjalna i trzy grupy inicjatywne.

Badanie ilościowe, prowadzone wśród podmiotów wskazanych przez projektodawców realizujących projekty w ramach Poddziałania 7.2.2 jako podmioty ekonomii społecznej, dostarcza bardziej szczegółowej informacji na temat struktury podmiotów otrzymujących wsparcie. Jak zaprezentowano w tabeli 35, głównymi odbiorcami wsparcia były organizacje pozarządowe (stanowiły one co najmniej 75% wszystkich objętych badaniem), przy czym ponad połowę wszystkich badanych podmiotów były organizacje pozarządowe prowadzące działalność nieodpłatną statutową, a zatem takie, które nie mogą zostać zakwalifikowane do kategorii podmiotu ekonomii społecznej. Oznacza to, że zaledwie niespełna 28% stanowiły podmioty ekonomii społecznej.

Tabela 35. Charakterystyka podmiotów otrzymujących wsparcie w ramach Poddziałania 7.2.2

Typ instytucji	Liczba	Udział (%)
CIS (Centrum Integracji Społecznej)	1	0,5
KIS (Klub Integracji Społecznej)	2	1,0
Spółdzielnia Socjalna	7	3,5
NGO prowadząca działalność odpłatną statutową	34	16,8
NGO prowadząca działalność gospodarczą	6	3,0
Spółka non profit	5	2,5
TUW (Towarzystwo Ubezpieczeń Wzajemnych)	1	0,5
Inny	35	17,3
NGO prowadząca działalność nieodpłatną statutową	111	55,0
Razem	202	100,0

Źródło: badanie CATI odbiorców wsparcia (PES) projektów z Poddziałania 7.2.2 PO KL, N=202

Należy jednak zaznaczyć, że takie ukierunkowanie wsparcia wynikać mogło z etapu rozwoju sektora ekonomii społecznej w województwie zachodniopomorskim. Przeznaczono stosunkowo duże kwoty na wsparcie podmiotów ekonomii społecznej, których jeszcze nie było. W związku z tym projektodawcy adresowali swoje działania do tych kategorii podmiotów, które mogły w przyszłości stać się częścią sektora ekonomii społecznej, czyli między innymi organizacjami pozarządowymi.

7.2 Ocena logiki interwencji

Zachowanie logiki interwencji oznacza logiczne powiązania pomiędzy poszczególnymi elementami definiującymi interwencję publiczną, w szczególności pomiędzy problemem, celami, zakładanymi działaniami i rezultatami planowanymi do osiągnięcia.

Jak pokazują dane zaprezentowane w rozdziale 2, pod względem ilościowym rozwój ekonomii społecznej w województwie zachodniopomorskim jest nadal na stosunkowo niskim poziomie. Analiza potrzeb sektora ekonomii społecznej wskazuje, że jednym z warunków powodzenia działań wspierających rozwój ekonomii społecznej jest odwołanie do społeczności lokalnej. Innymi słowy: jedną z głównych barier dla rozwoju ekonomii społecznej jest niski poziom kapitału społecznego i zdolności do samoorganizacji społeczności lokalnych. Dlatego też wsparcie dotyczące rozwijania ekonomii społecznej powinno być kierowane dwutorowo:

- do otoczenia – czyli społeczności lokalnych, które mogą podjąć trud założenia przedsiębiorstw społecznych oraz tworzyć warunki dla ich powstawania i rozwoju;
- do potencjalnych założycieli przedsiębiorstw społecznych – czyli grup osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, wszelkich grup inicjatywnych, organizacji pozarządowych – wszelkich tych środowisk, które mogą być zainteresowane podjęciem działalności gospodarczej, aby realizować swoje główne cele.

Wydaje się, że są to działania niezbędne, aby przygotować grunt dla rozwoju ekonomii społecznej. Oprócz podnoszenia wiedzy konieczne jest podejmowanie działań animacyjnych, które miałyby na celu aktywizację wspólnoty lokalnej, pomoc w jej zorganizowaniu się. Tego typu działania mogą prowadzić do tworzenia się grup inicjatywnych, składających się z osób fizycznych, organizacji pozarządowych. Szczególnie istotne jest pozyskanie lokalnych samorządów, co wskazuje analiza potrzeb sektora ekonomii społecznej, zaprezentowana w rozdziale 3. Dopiero do takich grup powinno być adresowane bardziej specjalistyczne wsparcie szkoleniowo-doradcze, dotyczące zakładania przedsiębiorstwa społecznego, połączone ze wsparciem finansowym. W efekcie tego typu działań rozwijane są warunki dla powstawania ekonomii społecznej.

Doskonale opisuje ten mechanizm jeden z projektodawców, realizujący projekt wspierający powstawanie nowych przedsiębiorstw społecznych:

*Wszystko zaczyna się od tego, że S. jedzie i mówi, że w ogóle takie coś jest jak możliwość dofinansowania. I to jest najpierw spotkanie z samorządem. **Samorząd musi być przychylny do takiej inicjatywy**, bo jeżeli będą tylko osoby wykluczone społecznie, to one są **stygmatyzowane** u siebie w środowisku, więc mamy najpierw przekonanie samorządu, że może coś zrobić dla swoich mieszkańców, żeby zeszli ze środków MOPSu, GOPSu i dopiero wtedy jest robione w samorządzie takie spotkanie informacyjne, po spotkaniach informacyjnych, kiedy się do tego przekonają ludzie – pracownicy socjalni przede wszystkim, ci którzy mają kontakt z osobami wykluczonymi, wtedy jest informacja do tego, że jeśli znajdzie się ktoś, kto chce zmienić swoje życie – ale to musi już wyjść od tych ludzi, że chcą coś zmienić – to wtedy właśnie jest ten drugi etap, czyli S. jedzie do tych osób. (FGI – projektodawca 7.2.2)*

Cytowany projektodawca przedstawia ideę oddolnego podejścia do zakładania przedsiębiorstw społecznych. Na początku **decydujące znaczenie ma pozyskanie kluczowych interesariuszy**, w tym szczególnie przedstawicieli samorządu terytorialnego i pracowników socjalnych z lokalnych ośrodków pomocy społecznej. Dopiero przekonanie tych osób do idei ekonomii społecznej stwarza warunki dla powstania takiego przedsiębiorstwa.

Dopiero w dalszym etapie projektu animatorzy rozpoczynają pracę ze środowiskiem osób wykluczonych społecznie. Poznają poszczególne grupy, ich motywację i gotowość do założenia przedsiębiorstwa społecznego. Z takimi grupami pracują nad przygotowaniem wniosku o założenie

przedsiębiorstwa społecznego. Równocześnie pomagają im zdobyć pierwszych kontrahentów, ułatwiając zapewnienie stabilności finansowej, szczególnie w pierwszym okresie działalności. Cechą charakterystyczną omawianego projektu jest wprowadzenie wymogu nawiązania formalnej współpracy z samorządem: może to być w formie listu intencyjnego lub nawet w formie wejścia przedstawiciela samorządu do spółdzielni socjalnej.

Jak zatem widać, w projekcie przedstawionym w przywołanym cytacie interwencja skierowana jest nie tyle do osób chcących założyć przedsiębiorstwo społeczne, ale do całej społeczności lokalnej (w tym również lokalnych przedsiębiorców). Taki sposób działania, choć niewątpliwie trudniejszy, bardziej czasochłonny i kosztowny, pozwala, jak się wydaje, tworzyć przedsiębiorstwa społeczne lepiej osadzone w społeczności lokalnej, a dzięki temu bardziej trwałe. Takie podejście jest trudniejsze dla OWES niż na przykład dostarczania szkoleń. Wydaje się jednak, że zapewnienie skuteczności funkcjonowania OWES wymaga uwzględnienia zarówno usług z zakresu aktywizacji lokalnej, jak również tych skierowanych na tworzenie nowych i wspieranie istniejących PES.

Warto zwrócić uwagę również na kwestię stygmatyzacji. Osoby angażowane do działania przedsiębiorstwa społecznego często są osobami z problemami – pomaganie takim osobom często nie jest oczywiste dla lokalnych liderów. Pozyskanie samorządu pozwala na pokonanie owej stygmatyzacji. Wątek ten porusza inny rozmówca, przedstawiciel samorządu, który o spółdzielni socjalnej, która powstała w jego niewielkiej gminie, mówi: *nie pozwolę zginąć tym moim spółdzielcom*.

7.3 Adekwatność i użyteczność wsparcia

Trudno jednak stwierdzić, czy faktycznie opisana powyżej logika interwencji przyświecała wszystkim projektodawcom. Z przeprowadzonych wywiadów wyłania się wizja nieco bardziej złożona. Wśród realizowanych projektów duża część koncentrowała się na dostarczaniu dosyć podstawowej wiedzy na temat ekonomii społecznej, co nie zawsze powiązane było w sposób wystarczający z umiejętnościami i praktycznym doświadczeniem w tym zakresie i w konsekwencji nie zawsze przekładało się na podjęcie aktywności.

Ja osobiście uważam, bo też byłam zapraszana na całe mnóstwo rozmaitych przedsięwzięć, kończył się projekt. I słuchałam i słuchałam i słuchałam. Czasem tam mnie poproszono o parę słów na temat naszych prac, naszego wieloletniego planu, ale się nasłuchałam, że ho, ho! Tylko to wszystko były szkolenia. Powielane. Tak naprawdę wiele firm to samo wpompowywało do województwa, różnymi kanałami. (IDI – inst. regionalna)

W cytacie tym rozmówca zwraca uwagę nie tylko na **niewłaściwy dobór adresatów prowadzonych działań**, lecz także na **niewłaściwy dobór metod i przekazywanych treści**. Z jednej strony w poszczególnych projektach poruszane były te same zagadnienia, z drugiej strony przekazywane treści różniły się między sobą. Tam mówili o tym różni interesariusze:

Ale ta wiedza, jak się okazywało też była totalnie różna. Z różnym zaangażowaniem przekazywana. To jakby nie szło taką trochę jakby jedną ręką a ja jestem za tym, żeby jednak pewien rodzaj edukacji, ten moduł był taki sam. Potem może być różnie. Ale pewna podstawowa wiedza dotycząca ekonomii społecznej powinna być przekazana w ten jednolity w miarę sposób. (FGI - zespół roboczy/koord.)

Moje pierwsze wrażenia, za dużo pieniędzy jest na szkolenia, na to i za dużo jest osób szkolących natomiast ja dzisiaj stwierdzam, że ludzie, którzy prowadzili zajęcia wzięli kasę a moi spółdzielcy nie wiedzą nic. (FGI – OWES)

Poważnym ograniczeniem dla realizowanych projektów był **brak możliwości łączenia wsparcia doradczego i szkoleniowego ze wsparciem finansowym** dla podmiotów ekonomii społecznej. Wsparcie takie było możliwe do zaoferowania w projektach realizowanych w Priorytecie VI PO KL, jednak taki sztuczny podział nie przynosił zakładanych efektów – w efekcie wydaje się, że

przez wadliwą konstrukcję mechanizmów wsparcia ograniczono efektywność prowadzonych działań. Jak zauważa jeden z projektodawców:

Dużo organizacji, które pracują z osobami wykluczonymi społecznie mówiło, że oni mogli by mieć pomysł, tylko właśnie tą kasę na start nigdy nie mają. I to była jakby naturalna kontynuacja – uruchomienie programu który będzie wspierał powstawanie spółdzielni socjalnych.

Wprowadzona zmiana w ramach PO KL, umożliwiająca przekazywanie dotacji na założenie spółdzielni socjalnej, może znacznie poprawić tę sytuację.

Ale to jest jedyna rzecz, która jest niestety w priorytecie VII – według mnie – ciągle niesprawiedliwa, to znaczy jeżeli komuś damy wsparcie szkoleniowe i doradcze, możemy z nim pracować, to powinniśmy mieć możliwość wszystkim dać dofinansowanie, a nie robić drugiego konkursu, że tylko najlepszych trzech, albo tylko najlepsze dwie spółdzielnie dostaną. Mam nadzieję, że jeszcze będziemy mogli nad tym powalczyć z Wojewódzkim Urzędem Pracy, ponegocjować, bo zamyka niektórym osobom jakąś szansę na w ogóle jakąś zmianę w przyszłości, że już tyle zainwestowali, tyle dojeżdżali, tyle z siebie dali, a na końcu im ktoś mówi, że jednak nie. (IDI - Projektodawca 7.2.2)

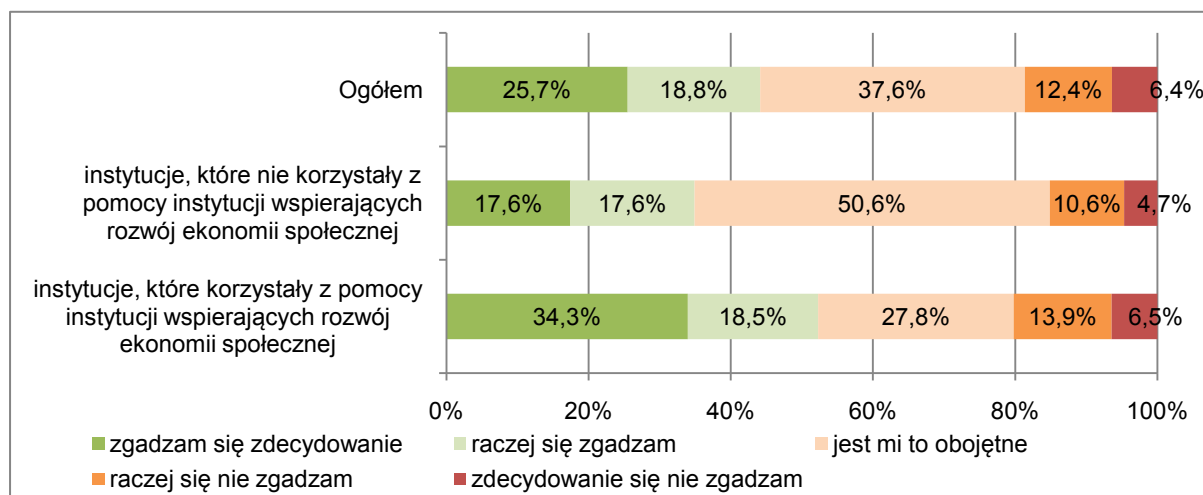
Jak pokazuje jednak analiza wniosków o dofinansowanie, oferowane wsparcie w dużym stopniu bazowało na innej logice interwencji: dostarczenie dużej ilości wiedzy na temat ekonomii społecznej, a dopiero w dalszej kolejności prowadzenie działań animacyjnych i aktywizacyjnych.

Zaprezentowana logika pokazuje również, że wsparcie, aby mogło być ocenione jako trafne i adekwatne, musi również uwzględniać cykl życia przedsiębiorstw społecznych. Przedsiębiorstwa te zakładane są często przez osoby o niskich kompetencjach, dla których radzenie sobie z trudnościami związanymi z prowadzeniem przedsiębiorstwa społecznego może okazać się zbyt trudne. Dlatego też **konieczne jest wspieranie przedsiębiorstw nie tylko na etapie ich powstawania, lecz także już w trakcie ich działania**. Dlatego też konieczne jest zapewnienie trwałości budowanej infrastruktury wsparcia. Jest to jeden z ważniejszych elementów, podkreślany przez wielu uczestników badania. Zbyt krótkie projekty (do dwóch lat), realizowane przez różne instytucje, przyczyniają się do zbyt dużego ryzyka zmienności i niestabilności. Biorąc pod uwagę to, że przedsiębiorstwa społeczne zakładane są często przez osoby w trudnej sytuacji rodzinnej, zawodowej, osobistej, często o niskich kompetencjach, prowadzić to może do obniżenia efektywności wsparcia. Jak przedstawia to jeden z projektodawców:

Minimum trzy lata taki projekt byłby już bardzo satysfakcjonujący dla tych organizacji, bo my się już spotkaliśmy z tym, że tu półtorej roku prowadziliśmy, teraz znowu prowadzimy, to tak nie ma tej ciągłości, a organizacje nie czują się pewnie, kiedy to jest tak przerywane (IDI - Projektodawca 7.2.2)

Ocena adekwatność wsparcia wymaga uwzględniania również kwestii jego dopasowania do potrzeb i oczekiwań jego adresatów. W tym przypadku badane podmioty odnoszą się zasadniczo pozytywnie do oferty OWES-ów (por. wykres 23). Co więcej, ocena ta jest lepsza wśród tych podmiotów, które deklarują korzystanie z takiego wsparcia. Ponad połowa z nich (53%) ocenia, że otrzymanie takiej pomocy byłoby niemożliwe z innego źródła. W przypadku podmiotów nie korzystających z pomocy OWES-ów taką deklarację złożyło 36% podmiotów, przy czym zdecydowanie większy jest odsetek odpowiedzi obojętnych, co wskazuje na brak wyrobionej opinii w tym zakresie.

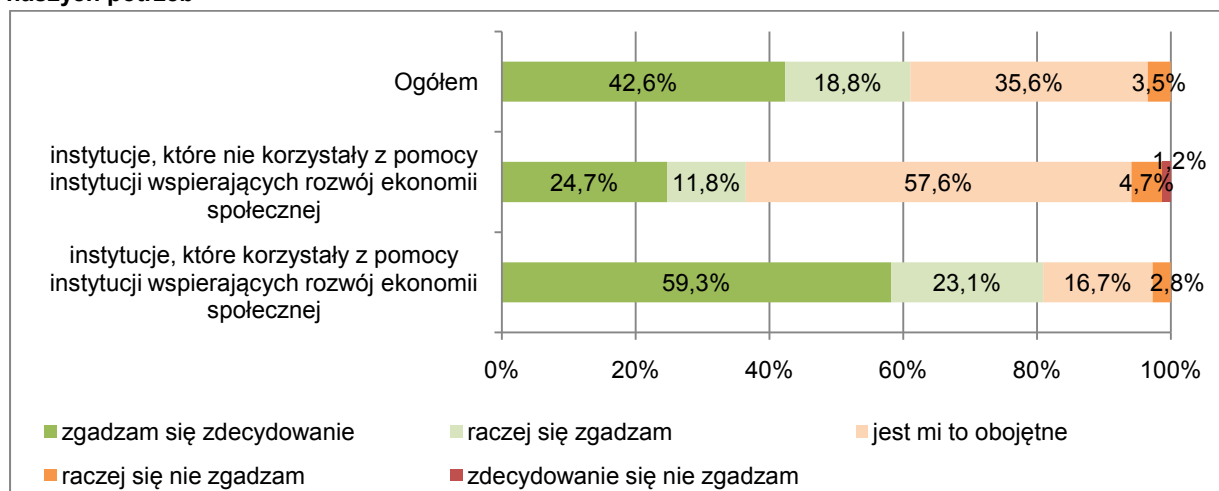
Wykres 23. Otrzymana pomoc byłaby niemożliwa do uzyskania z innego źródła

Źródło: badanie CATI odbiorców wsparcia (PES) projektów z Poddziałania 7.2.2 PO KL, N=202

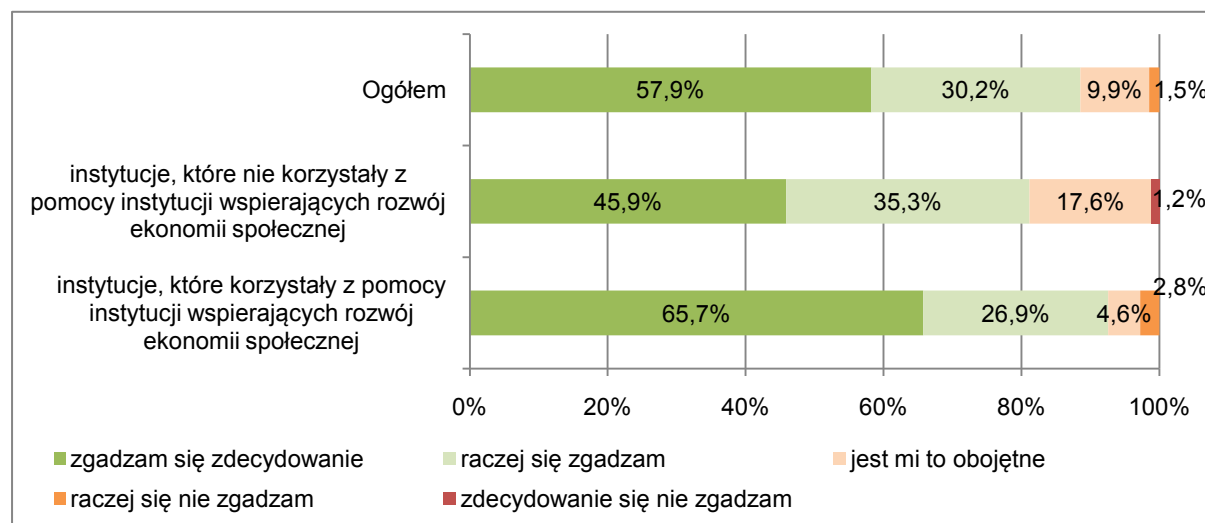
Zdaniem badanych uzyskana pomoc była również dopasowana do ich potrzeb. Ponownie zdecydowanie bardziej pozytywnych odpowiedzi udzielają respondenci tych podmiotów, które zadeklarowały korzystanie ze wsparcia OWES-ów. Rozkład odpowiedzi na to pytanie prezentuje wykres 24.

Wykres 24. Pomoc uzyskana do instytucji wspierającej ekonomie społecznej była dopasowana do naszych potrzeb

Źródło: badanie CATI odbiorców wsparcia (PES) projektów z Poddziałania 7.2.2 PO KL, N=202

Niezależnie od oceny otrzymywanego wsparcia, badane podmioty powszechnie zgadzają się, że konieczne jest dla rozwoju ekonomii społecznej funkcjonowanie wyspecjalizowanych instytucji, świadczących im pomoc i wsparcie (por. wykres 25). Z taką opinią zgadza się zdecydowanie 2/3 badanych podmiotów, którzy korzystali ze wsparcia i niemal połowa tych, którzy nie korzystali.

Wykres 25. Instytucje wspierające ekonomię społeczną są niezbędne dla jej rozwoju

Źródło: badanie CATI odbiorców wsparcia (PES) projektów z Poddziałania 7.2.2 PO KL, N=202

Wskazuje to na konieczność doskonalenia jakości działania tych instytucji i poprawiania ich skuteczności i efektywności.

Należy jednak podkreślić, że projekty realizowane w ramach działań 7.2.1 i 7.2.2 są adresowane głównie do osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Pomoc takim osobom jest głównym celem Priorytetu VII PO KL. W ramach niniejszego badania niestety nie przewidziano wywiadów z osobami, które podjęły pracę lub uczestniczyły w działalności podmiotów ekonomii społecznej. Jednak dostępne dane, pochodzące głównie z wywiadów jakościowych, pozwalają sformułować pewne wnioski na temat potrzeby realizacji tego typu projektów. Wydaje się, że istnieje bardzo silne zapotrzebowanie na tego typu wsparcie. Jak przedstawiał to jeden z koordynatorów centrum integracji społecznej, które było wspierane w Poddziałaniu 7.2.1:

Mogliśmy jeszcze więcej, tylko już tak nie za bardzo można było zrobić. Formalnie. Natomiast faktycznie kolejkę mamy w CIS-ie tak, że zgłasza się no 30 osób, powiedzmy no miesięcznie. A z miasta może być 40 rocznie. No to może sobie pani wyobrazić, że 100% kolejki no to jest po miesiącu. A to po roku – czeka 300 osób a 40 jest w CIS-ie. Z rekrutacją w tym sensie problemu nie ma. (IDI – Projektodawca 7.2.1)

Jak widać, liczba chętnych do uczestniczenia w tej formie wsparcia w danej lokalizacji jest prawie dziesięciokrotnie przewyższająca liczbę dostępnych miejsc. Dowodzi to, że istnieje duże zapotrzebowanie na funkcjonowanie w środowisku lokalnym takich inicjatyw jak centra integracji społecznej, a bez środków pochodzących z EFS prawdopodobnie nie funkcjonowałyby one. Jak to przedstawia rozmówca:

Wie pani co, ja powiem tak: dobrze że jest. Sobie już trudno wyobrazić, coby było, gdyby nie było [wsparcia z EFS]. (IDI – Projektodawca 7.2.1)

Z drugiej strony ten sam rozmówca zwraca uwagę na nadmierną sztywność zasad realizacji projektów finansowanych z EFS. Narzucenie pewnych ram realizacji projektów, szczególnie w obszarze integracji społecznej, gdzie tak duże są różnice w indywidualnej sytuacji osób i ich rodzin, prowadzić może do obniżenia trafności oferowanego wsparcia. Jak zauważa jeden z projektodawców:

Ramy mają to do siebie, że mają początek, koniec, niezależnie z której strony patrzeć, a życie jest takie szersze. Te ramy nałożone na rzeczywistość nieraz za bardzo przycinają. Dolegliwe jest to, że zbyt przycinają rzeczywistość i nam część klienta wystaje. Poza ramy projektowe. I co z tym zrobić? Kiedy tak naprawdę do rozwiązania problemu (...) i osiągnięcia celu projektu,

czy nawet tego, który się zakłada, ale do realizacji jednak się zakłada, że odbywa się [wsparcie] takiej grupy, w taki sposób, to można sfinansować itd. więc one nieraz są... no nam ani razu nie pasowało to, prawda? (IDI – Projektodawca 7.2.1)

Konieczność szczegółowego zaplanowania wsparcia na etapie przygotowania projektu, kiedy nie jest jeszcze wykonana szczegółowa diagnoza sytuacji osób otrzymujących wsparcie, prowadzić musi do obniżenia trafności, a tym samym również skuteczności i efektywności wsparcia.

7.4 Efektywność netto i brutto

Efektywność projektu rozumiana jest tu jako skuteczność, czyli osiąganie założonych celów. W kolejnym rozdziale omawiana jest relacja osiąganych celów do poniesionych nakładów. Analiza osiąganych efektów można rozpatrywać na dwóch poziomach:

- rozwoju ekonomii społecznej;
- ograniczenia integracji społecznej oraz osiąganie innych celów założonych w PO KL.

Niniejsze badania skupia się przede wszystkim na ocenie efektów na pierwszym poziomie – czyli rozwoju sektora ekonomii społecznej. Poziom drugi, czyli wpływ projektów na poprawę sytuacji osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, wymaga zastosowania szerszego podejścia badawczego, uwzględniającego badanie losów osób będących odbiorcami projektów.

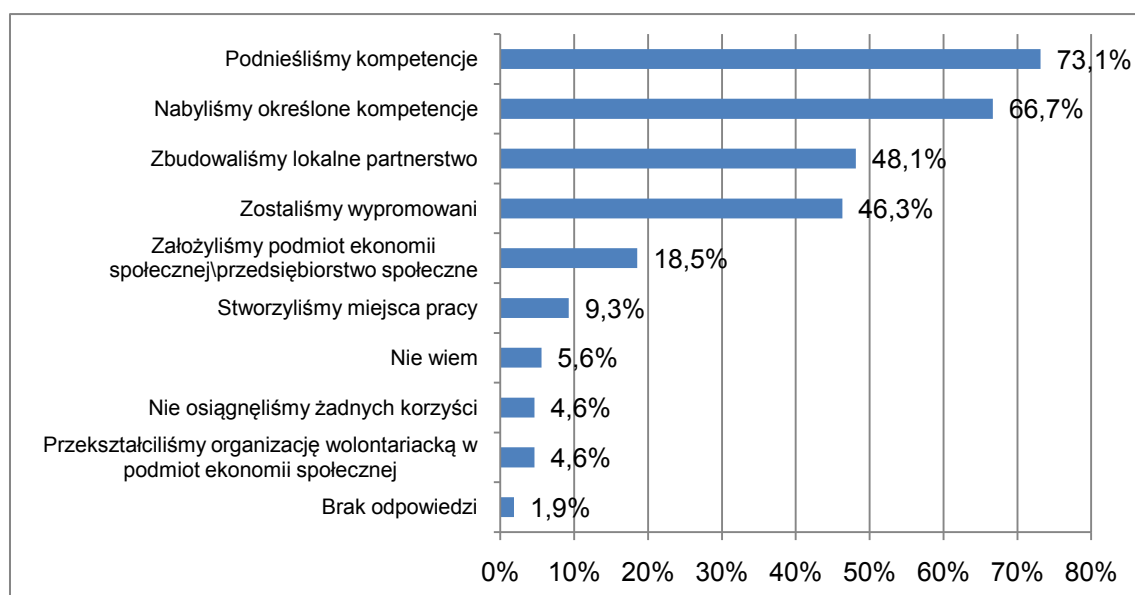
Efekt brutto opisuje ilościową zmianę w cechach opisujących funkcjonowanie danego obszaru w okresie po interwencji publicznej w zestawieniu z poziomem tej samej cechy tuż przed interwencją. Natomiast pisząc o **efektywności netto** autorzy mieli na myśli te efekty, które są skutkiem wyłącznie danej interwencji publicznej. Aby ocenić efekt netto konieczne jest nieuwzględnianie w analizach zmian, które zaszłyby także bez podjęcia interwencji publicznej.

Dotychczasowe **efekty związane z rozwojem sektora ekonomii społecznej są umiarkowane**. Zgodnie ze sprawozdaniem z realizacji Priorytetu VII PO KL w województwie zachodniopomorskim do końca 2011 r. ze wsparcia skorzystało 428 podmiotów, co stanowi prawie 100% realizacji wartości docelowej. Trudno jednak stwierdzić, w jaki sposób dane te zostały obliczone. Jak zaznaczono w rozdziale wcześniejszym, liczba podmiotów wykazanych w PEFS, które uzyskały wsparcie, jest znacznie mniejsza. Ponadto jest też wśród nich duża liczba podmiotów nie będących podmiotami ekonomii społecznej. **W związku z powyższym konieczna jest poprawa jakości danych pochodzących z monitoringu wsparcia dla sektora ekonomii społecznej.**

Przedstawiciele podmiotów, które brały udział w badaniu, stwierdzili, że podstawowe korzyści osiągnięte dzięki pomocy instytucji wsparcia ekonomii społecznej wiążą się z podniesieniem lub nabyciem kompetencji. Kolejne kategorie korzyści wiążą się z budowaniem partnerstwa lokalnego i skorzystaniem z akcji promocyjnych. Zaledwie 19% podmiotów, uczestniczących w badaniu wskazało utworzenie przedsiębiorstwa społecznego, a tylko 9% deklaruje utworzenie miejsca pracy. Rozkład odpowiedzi prezentujących wartości efektów brutto znajdują się na wykresie 26.

Jak zatem widać, ocena odniesionych korzyści jest spójna z wynikami innych analiz. Projekty w dużym stopniu koncentrowały się na rozwijaniu kompetencji i tego też typu korzyści są wskazywane przez odbiorców wsparcia.

Należy zaznaczyć, że na pytanie to odpowiadały podmioty, które zadeklarowały korzystanie z pomocy ośrodków wsparcia ekonomii społecznej. Trudno jednoznacznie stwierdzić, jak kształtowałyby się odpowiedzi tych podmiotów, które zadeklarowały brak korzystania z takiego wsparcia.

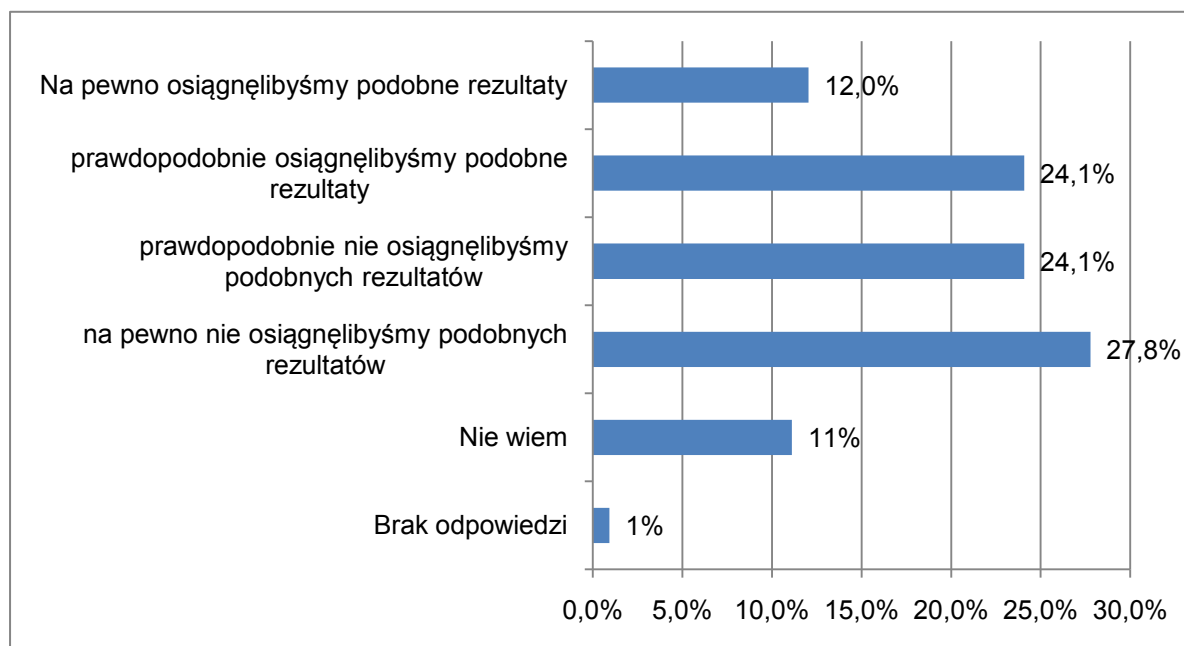
Wykres 26. Korzyści osiągnięte dzięki pomocy instytucji wsparcia ekonomii społecznej

Źródło: badanie CATI odbiorców wsparcia (PES) projektów z Poddziałania 7.2.2 PO KL, N=108

Na podstawie uzyskanych wyników trudno jednoznacznie stwierdzić, w jakim stopniu udało się osiągnąć wyznaczone cele. Trudnością jest tutaj czas – część projektów wciąż jest realizowanych, a zatem nie wszystkie efekty, związane z tworzeniem przedsiębiorstw społecznych, miały okazję już się ujawnić. Z drugiej strony tak **niska skuteczność wsparcia, mierzona liczbą założonych podmiotów ekonomii społecznej i liczbą stworzonych miejsc pracy, potwierdza niestety tezę sformułowaną w poprzednim rozdziale, dotyczącą niskiej adekwatności wsparcia.**

W ocenie wsparcia istotne jest nie tylko, jakie korzyści odnieśli beneficjenci wsparcia, ale również w jakim stopniu korzyści te mogliby odnieść bez uzyskanego wsparcia. Istnieje bowiem grupa osób i podmiotów, które poradziłyby sobie również bez uzyskanego wsparcia. W takiej sytuacji mówimy o tzw. jałowym biegu (*deadweight effect*) – interwencja jest realizowana i przynosi nawet pewne korzyści (efekt brutto), ale kiedy uwzględnimy efekty uboczne, takie jak np. jałowy bieg, okazuje się, że efekty te są znacznie mniejsze. Spośród podmiotów, które skorzystały ze wsparcia podmiotów ekonomii społecznej, tylko **52% twierdzi, że bez uzyskanego wsparcia ich nie osiągnęliby podobnych rezultatów** (por. wykres 27). Natomiast **36% respondentów, który skorzystali ze wsparcia OWES, deklaruje, że nawet bez tego wsparcia uzyskaliby podobne rezultaty.** W tym przypadku wartość **36%** może być traktowana jako efekt jałowego biegu.

Wykres 27. Możliwość osiągnięcia rezultatów bez udziału w projekcie

Źródło: badanie CATI odbiorców wsparcia (PES) projektów z Poddziałania 7.2.2 PO KL, N=108

Warto jednak podkreślić, że kwestia ta staje się bardziej złożona, jeśli analizie poddane zostaną poszczególne kategorie korzyści osiągniętych dzięki wsparciu OWES. Zostały one zaprezentowane w tabeli 36. Ze względu na zbyt małe liczebności możliwe jest podanie tylko liczebności bezwzględnych. Dla ułatwienia analizy zebranych danych odpowiedzi zostały pogrupowane w dwie kategorie: *osiągnęlibyśmy podobne rezultaty* i *nie osiągnęlibyśmy podobnych rezultatów*. Dodatkowo uwzględniono również bilans, czyli różnice między liczebnością wskazań, że bez wsparcia nie osiągnięto by podobnych rezultatów, a liczebnością deklaracji, zgodnie z którymi bez wsparcia osiągnięto by podobne rezultaty. Przeprowadzenie takiego zabiegu pozwala na oszacowanie efektu netto, czyli uzyskania informacji o tym, ile podmiotów osiągnęło rzeczywiście korzyści z udzielonego wsparcia. Odniesienie tej wielkości do ogólnej liczby podmiotów, które deklarują uzyskanie danego typu podmiotu pozwala na oszacowanie, jak duża część beneficjentów odczuwa wpływ EFS na osiągnięte korzyści.

Należy jednak dodać, że spośród tych podmiotów, które deklarują, że osiągnęliby podobne rezultaty, 60% odpowiada, że osiągnęliby je w dłuższym czasie.

Tabela 36. Porównanie korzyści osiągniętych dzięki pomocy instytucji wsparcia ekonomii społecznej i bilans oceny tego wsparcia

Korzyści osiągnięte dzięki pomocy instytucji wsparcia ekonomii społecznej	Czy bez otrzymanego wsparcia osiągnęliby państwo takie same rezultaty jak obecnie?				
	osiągnęlibyśmy podobne rezultaty	nie osiągnęlibyśmy podobnych rezultatów	bilans	nie wiem	ogółem
Numer kolumny	1	2	3 = 2–1	4	5
Założyliśmy podmiot ekonomii społecznej/przedsiębiorstwo społeczne	6	14	8	0	20
Przekształciliśmy organizację wolontariacką w podmiot ekonomii społecznej	1	4	3	0	5
Stworzyliśmy miejsca pracy	2	8	6	0	10
Nabyliśmy określone kompetencje	23	40	17	9	72
Podnieśliśmy kompetencje	26	43	17	10	79
Zbudowaliśmy lokalne partnerstwo	16	35	19	1	52
Zostaliśmy wypromowani	14	29	15	7	50
Nie osiągnęliśmy żadnych korzyści	4	1	-3	0	5
Nie wiem	3	1	-2	2	6
Brak odpowiedzi	1	0	-1	0	1
Ogółem	13		17	12	107

Źródło: badanie CATI odbiorców wsparcia (PES) projektów z Poddziałania 7.2.2 PO KL, N=108

Ze względu na stosunkowo małe liczebności odpowiedzi w poszczególnych kategoriach uzyskane wyniki należy interpretować ostrożnie. Widoczna jest jednak dużo lepsza ocena wpływu wsparcia na przekształcenie organizacji wolontariackiej w podmiot ekonomii społecznej i tworzenie nowych miejsc pracy. Nieco mniejszy wpływ uzyskanego wsparcia widoczny jest na powstawanie nowych podmiotów ekonomii społecznej i budowanie lokalnych partnerstw. Najslabiej oceniany jest wpływ wsparcia na rozwijanie kompetencji.

Jest to wynik do pewnego stopnia paradoksalny. W przypadku tych rodzajów korzyści, które są wskazywane przez odbiorców wsparcia najczęściej, równocześnie relatywnie najmniej z nich jest zdania, że uzyskane wsparcie było potrzebne aby uzyskać taką korzyść. Oznacza to, że wsparcie, które ukierunkowane jest przede wszystkim na podnoszenie kompetencji jest równocześnie najmniej efektywne. Konieczne jest zdecydowanie silniejszy nacisk na bezpośrednie tworzenie nowych podmiotów ekonomii społecznej, pomoc w przekształcaniu istniejących organizacji w podmioty ekonomii społecznej i tworzenie nowych miejsc pracy.

Obserwacje, które są zgodne z powyższymi wnioskami, prezentują również uczestnicy badań jakościowych. Jak zauważa jeden z interesariuszy, dotychczasowe efekty są na razie mało widoczne

– nie osiągnięto jeszcze efektu skali, który pozwoliłby na dostrzegalną zmianę ilościową sektora ekonomii społecznej.

Efekt skali jest jeszcze nie zauważalny w tej chwili, natomiast będzie zauważony za 5 lat, jeśli system będzie wspierał – udzielał dwóch najważniejszych środków: animacji środowiskowej i dotacji i pożyczek, czyli dawał - z jednej strony budował zespoły, dawał poczucie sprawstwa i umiejętności, związanej z przedsiębiorczością. (IDI – pozostali interesariusze)

Rozmówca zwraca uwagę na dwie najpotrzebniejsze, jego zdaniem, formy wsparcia, czyli animację lokalną oraz wsparcie finansowe dla nowo powstających podmiotów. Trudno jednoznacznie stwierdzić, czy tak duże opóźnienie w uwidacznianiu się efektów interwencji jest wynikiem specyfiki tego obszaru, czy też jest to raczej efekt nie zawsze skutecznej interwencji ze środków EFS.

(...) mieliśmy też projekty szkoleniowe, gdzie mieliśmy u nas podmioty, samorządowców z obszaru województwa, które chciały otwierać spółdzielnie, CIS i KIS. No i powstało, w każdym, w sumie to były dwa projekty. I powstał CIS w Szczecinie. Drugi w powiecie gryfickim. W Koszalinie był moment, że warunki miał świetne, zawahał się, ale powstał. Pozostałe wszystkie CIS, wszystkie inne, które wcześniej powstały też miały naszą pomoc, ale bez projektu, więc z punktu widzenia naszego doceniam bardzo, bo bez tych pieniędzy nie mogliśmy przynieść, nakarmić, tam pojechać, tak? Godzin przepracowaliśmy, ale jest satysfakcja przeogromna, że dzisiaj na nasz wzór to na nasz wzór podobne CIS budują inne powiaty. (FGI - zespół roboczy/koord.)

Ważnym aspektem oceny efektywności dotychczasowego wsparcia jest sytuacja osób, które uzyskały wsparcie w podmiotach ekonomii społecznej. Na podstawie badań jakościowych można stwierdzić, że widoczne są pewne efekty realizowanych projektów. Jak przedstawia to jeden z uczestników wywiadu grupowego:

Projekty skierowane tylko i wyłącznie do uczestników, badana ostatnio efektywność zatrudnienia mimo kryzysu, mimo najbardziej zapyziałego powiatu pod względem gospodarczym, 69 uczestników, którzy wcześniej byli zarejestrowani w urzędzie, nie są naszymi klientami. Większość z nich nadal pracuje. (FGI - zespół roboczy/koord.)

Pewną zmianę mogło spowodować wprowadzenie kryterium efektywności w projektach realizowanych w ramach Poddziałania 7.2.1. Trudno jest jednak ocenić faktyczny wpływ tego rozwiązania bez badania sytuacji osób angażowanych do PES.

Beneficjenci wsparcia nie zawsze muszą znajdować pracę w podmiotach ekonomii społecznej. Czasami praca związana z założeniem i prowadzeniem podmiotu ekonomii społecznej okazuje się tak ważnym doświadczeniem życiowym dla uczestników, że nawet w przypadku jego upadku są w stanie odnaleźć się na rynku pracy. Przykład takiej sytuacji przedstawia jeden z uczestników wywiadu:

U nas padła spółdzielnia socjalna. Ja tego bardzo żałuję, ale wiecie, z czego się najbardziej cieszę? Dzisiaj te wszystkie kobiety są zatrudnione, one dzięki tej spółdzielni, one nauczyły się dobrze pracować i dzisiaj pracodawca zadba, bo one dobrze pracują, więc to już jest taka korzyść, nie ma spółdzielni, ale efekty trwałe. Te kobiety wyszły z picia, z bezrobocia. Ja tam się cieszę i je tam tak chwale, że je ściskam i je wzmacniam, żeby one się nie poddały, nie wpadły w nałóg. (FGI - zespół roboczy/koord.)

Cytat ten zasługuje na większą uwagę. Podkreśla się tu bowiem znaczenie aktywizacyjne podjęcia pracy w podmiocie ekonomii społecznej. Widoczne jest jednak, że rozmówca cały czas interesuje się tymi kobietami, stara się je wspierać i podtrzymywać w swoim wyborze – istnieje bowiem ryzyko powrotu do nałogu i problemów. Pokazuje to, że samo założenie spółdzielni socjalnej czy nawet znalezienie pracy na otwartym rynku pracy nie jest rozwiązaniem problemu. Konieczna jest ciągła praca z tymi osobami.

7.5 Efektywność kosztowa

Wartość projektów poddanych analizie, realizowanych w ramach Poddziałania 7.2.1 i 7.2.1, których celem było wspieranie podmiotów ekonomii społecznej, przyjętych do realizacji w latach 2008–2011 wyniosła niemal 47 mln zł. Ponieważ nie wszystkie projekty zostały zakończone, dlatego też wartość faktycznie wydatkowanych środków do końca 2011 roku wyniosła 29 mln zł. Oczywiście jest pytanie, na ile efektywnie zostały te środki wykorzystane. W trakcie wywiadów pojawiały się różne opinie. Zdaniem niektórych rozmówców dotychczasowe efekty są zadowalające. Jak podsumował to jeden z uczestników wywiadu grupowego:

Po wysłuchaniu tego wszystkiego to mogę tak powiedzieć, jak mieliśmy ostatnio wizytę z Niemiec partii prospołecznej starościny, Pani Kessler, która powiedziała, że z miliarda euro my mamy 10 milionów euro budżet i ona powiedziała, że za te pieniądze w Niemczech tego wymiaru ludzkiego nie osiągnął nikt. (FGI - zespół roboczy/koord.)

Inny rozmówca podkreśla, że podobne efekty można było osiągnąć przy znacznie niższych nakładach, bazując głównie na promocji rozwiązań między samorządowcami.

Myszę, że bez projektów, jeżeli wypromowalibyśmy pomysł między samorządami, wśród samorządów na rozwiązania, które też oferują podmioty ekonomii społecznej, to bez finansowania projektów też powstawanie i funkcjonowanie podmiotów ekonomii społecznej mogłoby być możliwe. (IDI – inst. regionalna)

Owe rozbieżności powodują, że trudno jest ocenić efektywność kosztową na podstawie analizy wywiadów jakościowych. Pewną pomocą służyć tu mogą wyniki analizy dokumentów. Należy jednak zaznaczyć, że projekty realizowane w badanych działaniach znacznie się między sobą różniły, zarówno pod względem typów wsparcia, jak i planowanych i osiąganych efektów. Dlatego też wszelkie porównania powinny być czynione ostrożnie.

Pomocne może być bazowanie na wskaźnikach, które są do pewnego stopnia zestandaryzowane dla wszystkich projektów w ramach realizowanych Działania.

W Poddziałaniu 7.2.1 zakończono realizację 11 projektów związanych ze wspieraniem ekonomii społecznej. Ich łączna wartość wyniosła niemal 10 mln zł, przy czym koszty realizacji zadań merytorycznych (bez kosztów zarządzania) wyniosły 8,3 mln zł. W ramach projektów wsparciem zostało objętych 959 osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, z czego wsparcie ukończyło 923. Dzieląc koszty realizacji projektów przez liczbę uczestników, indywidualnych średni koszt uczestnictwa jednej osoby, która zakończyła udział w projekcie, wyniósł 10 820 zł, przy czym środki te są trochę wyższe w przypadku CIS i KIS (11 202) niż w przypadku zakładów aktywności zawodowej (9930 zł).

Brak jest informacji na temat efektywności działań prowadzonych w CIS i ZAZ, w tym efektywności netto. Dlatego też trudno jest ocenić korzyści dla gospodarki wynikające z realizacji tych projektów. Przy obliczeniach możliwe jest bazowanie na wynikach badań ogólnopolskich, zlecanych przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego⁷³. W badaniu tym badano efektywność zatrudnieniową 6, 18 i 30 miesięcy po zakończeniu projektu dla osób, które zakończyły udział w projekcie w roku 2009. Ponadto wykonano ponowny pomiar efektywności zatrudnieniowej sześć miesięcy po zakończeniu udziału w projekcie w roku 2011.

Zgodnie z uzyskanymi wynikami efektywność zatrudnieniowa sześć miesięcy po zakończeniu udziału w projekcie w roku 2009 wyniosła 17,6%, a w roku 2011 – 24,1%. Oznacza to, że uwzględniając błąd oszacowania efektywność ta nieco wzrosła.

⁷³ Badanie osiągniętych wartości wskaźników rezultatu komponentu regionalnego PO KL – raport podsumowujący, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2012, s. 94.

Co jednak istotne, efektywność ta poprawia się wraz z wydłużaniem się czasu od zakończenia projektu. Zgodnie z badaniem sytuacji osób w dwa i pół roku po zakończeniu udziału w projekcie (30 miesięcy), efektywność zatrudnieniowa wyniosła już 35% (choć jest to nadal poniżej wartości docelowej określonej w PO KL). Oznacza to, że wśród osób, które zakończyły udział w projektach w roku 2009, sześć miesięcy po zakończeniu udziału w projekcie pracowało 20%. Ale w roku 2012, 30 miesięcy po zakończeniu udziału w projekcie, wskaźnik ten wzrósł do 35%. Poprawa sytuacji tych osób może wynikać z dłuższego czasu potrzebnego na ujawnienie się wszystkich efektów projektów lub z pojawienia się dodatkowych czynników, które wpłynęły na sytuację tych osób.

W omawianym badaniu nie przeprowadzono oszacowania efektu netto dla osób będących odbiorcami wsparcia w ramach Priorytetu VII, trudno jest zatem rozstrzygnąć, jaki jest wpływ projektów na zmianę sytuacji badanych osób.

Bazując jednak tylko na dostępnych danych, możliwe jest oszacowanie kosztu ponownego zatrudnienia (por. tabela 37). Projekty poddane analizie (realizowane w Poddziałaniu 7.2.1) zakończyły się w roku 2009 lub w 2011. Przyjęto, że w momencie dokonywania szacunków dla projektów zakończonych w roku 2009 wskaźnik efektywności wynosi 34,8%, ponieważ od zakończenia tych projektów minęło ponad 2,5 roku, natomiast dla projektów zakończonych w roku 2011 wskaźnik efektywności wynosi 24,1% (ponieważ od momentu zakończenia tych projektów minęło około sześciu miesięcy, a zatem przyjęta została wartość wskaźnika efektywności mierzonego sześć miesięcy po zakończeniu udziału w projekcie dla roku 2011). W efekcie średni koszt ponownego zatrudnienia dla osób, które zakończyły udział w projekcie w roku 2009 wyniósł 41 906 zł, natomiast dla osób, które zakończyły udział w projektach zakończonych w 2011 wyniósł 36 249 zł, przy czym w dłuższym horyzoncie czasowym koszt ten będzie spadał.

Tabela 37. Efektywność kosztowa projektów realizowanych w ramach Poddziałania 7.2.1

Rok zakończenia realizacji projektu	liczba osób, które zakończyły udział w projektach	Przyjęty wskaźnik efektywności zatrudnieniowej*	Liczba osób, które pracują w roku 2012	Środki wydane w ramach projektów zakończonych	średni koszt zatrudnienia a jednej osoby
1	2	3	4=2×3	5	6=5/4
2011	594	24,1%	143	5 189 291 zł	36 249 zł
2009	329	34,8%	114	4 797 929 zł	41 906 zł

* Na podstawie wyników badania *Osiągnięte wartości wskaźników rezultatów komponentu regionalnego PO KL*.

Źródło: obliczenia własne, na podstawie badania DR oraz wyników badania *Osiągnięte wartości wskaźników rezultatów komponentu regionalnego PO KL*.

Biorąc jednak pod uwagę fakt, że do tych instytucji trafiają osoby w trudnej sytuacji, borykające się z wieloma trudnościami, średni koszt uczestnictwa nie wydaje się zbyt wysoki.

7.6 Trwałość udzielonego wsparcia

Trwałość to prawdopodobieństwo utrzymania się efektów pośrednich i bezpośrednich w dłuższym czasie. Trwałość udzielonego wsparcia powinna być analizowana przede wszystkim w stosunku do

możliwości przetrwania dwóch typów organizacji: instytucji wsparcia ekonomii społecznej oraz samych przedsiębiorstw społecznych.

W 2012 roku, podobnie jak w roku 2011, w ramach konkursu główny nacisk położony został na zapewnienie trwałości funkcjonowania instytucji wspierających ekonomię społeczną, co znalazło odzwierciedlenie w kryterium dostępu wskazującym na wymaganie co najmniej rocznego doświadczenia projektodawcy w prowadzeniu działalności w obszarze merytorycznym (przy czym nie określono, iż ma to dotyczyć prowadzenia OWES). Należy uznać, iż przyjmując wsparcie ekonomii społecznej w tej perspektywie jest wdrażane od 2008 roku jest to wymóg niezwykle minimalny, podobnie jak dopuszczenie możliwości składania wniosków przez jednoosobowe działalności gospodarcze, które w swej konstrukcji formalno prawej nie mogą gwarantować trwałości funkcjonowania instytucji wspierających rozwój ekonomii społecznej. Praktycznie w poszczególnych planach działania nie starano się na zapewnić efektu trwałości budowanej infrastruktury wsparcia. Przyczyniało się to do tworzenia nietrwałej infrastruktury wsparcia.

Ważnym w 2012 roku zapisem jest konieczność prowadzenia ośrodka w dwa lata po zakończeniu realizacji projektu instytucja otoczenia ekonomii społecznej zapewniają podmiotom ekonomii społecznej taki sam zakres form wsparcia jaki świadczył w sposób komplementarny i łączny. W 2012 roku wprowadzono także inne kryterium, którego celem było zwiększenie trwałości projektów. W najnowszych konkursach z Poddziałania 7.2.2 dotyczących projektów typu 1 (wsparcie dla utworzenia i/lub funkcjonowania -w tym wzmocnienia potencjału- instytucji wspierających ekonomię społeczną) wprowadzono wymóg poszukiwania długookresowych źródeł finansowania, czyli działań prowadzących do poszukiwania i testowania długookresowych źródeł finansowania instytucji wspierających ekonomię społeczną oraz spółdzielni socjalnych. Choć za wcześnie na ocenę skutków wprowadzenia tego kryterium dostępu, wydaje się być ono właściwe z punktu widzenia zapewniania trwałości wsparcia.

Kwestia poszukiwania dodatkowych źródeł dofinansowania dotyczy zarówno samych instytucji wspierających rozwój ekonomii społecznej, jak i podmiotów, którym mogą świadczyć wsparcie.

Jak mówił o tym jeden z rozmówców:

Są takie OWES –y, które mają tę trwałość i szukają – teraz zresztą to jest obowiązek w projektach - że szukają źródeł finansowania (IDI-inst. regionalna)

Są też tacy projektodawcy, którzy dbają o dywersyfikację źródeł finansowania, by nie ograniczała się ona do środków z EFS. Tak o tym mówili uczestnicy badania – projektodawcy w Poddziałaniach 7.2.1 i 7.2.2:

Staramy się, żeby wsparcie dotacyjne nigdy nie przekraczało 50% w ogóle wartości obrotów, stąd też rozwój działań czy inwestycja w działania związane z franczyzą społeczną. (IDI - Projektodawca 7.2.2)

Oprócz EFS-u mamy działalność własną szkoleniową, którą prowadzimy. (...) I jeszcze czasami pozyskujemy środki (...) - to są takie małe granty na szkolenia, to w ramach tego również od czasu do czasu. (IDI - Projektodawca 7.2.2)

[Korzystamy ze środków] PFRONu, z Urzędu Miasta, z Urzędu Marszałkowskiego, z Urzędu Wojewódzkiego, z EFSu, no i z projektów Komisji z Grundtvig. (IDI - Projektodawca 7.2.1)

[Finansujemy nasze działania z:] Fundusz Inicjatyw Obywatelskich systematycznie tak naprawdę, zlecenia potencjalnie zewnętrzne – ale to sporadycznie bardzo – FIO i EFS. No i źródła statutowe, darowizny mówiąc krótko Nasze własne. Tutaj mieliśmy szczęście i ta ciągłość w szczególności z FIO i z EFS następowała. Tak że nie musieliśmy szukać tak naprawdę jakichś innych źródeł takich alternatywnych, nie musieliśmy chaotycznie patrzeć się gdzieś tam. (IDI - Projektodawca 7.2.1)

Warto zwrócić uwagę, że sama dywersyfikacja źródeł finansowania podmiotów oferujących wsparcie w sektorze ekonomii społecznej nie jest wystarczająca dla zapewnienia trwałości rezultatów projektów i powołanych ośrodków wsparcia. Jednak w połączeniu z koniecznością zapewnienia ciągłości ich funkcjonowania po zakończeniu realizacji powinna przełożyć się na kontynuację świadczenia usług wspierających.

Jak twierdzą badani, problem trwałości w istotny sposób dotyka także same podmioty ekonomii społecznej, które powstały w ramach projektów lub uzyskały w nich wsparcie. Pierwszą kwestią jest **uświadomienie osobom planującym rozpoczęcie działalności w sektorze ekonomii społecznej konieczności zapewnienia trwałości** powołanego podmiotu. W przypadku osób w trudnej sytuacji i wykluczonych społecznie nie zawsze jest to oczywiste. Tak mówił o tym jeden z projektodawców:

(...) my im też uświadamiamy na każdym kroku, że to nie jest tak, że oni sobie wezmą te pieniądze i będą mogli, po roku – że tak powiem (...) rozwiązać spółdzielnie, wsadzić sobie pieniądze w kieszeń i tyle, bo to nie jest tak akurat przy zamknięciu spółdzielni socjalnej. 80% majątku spółdzielni idzie na fundusz pracy, więc dla nich nie jest opłacalne zbycie tego towaru później, tylko prowadzenie tego dalej. (IDI - Projektodawca 7.2.2)

Ale ja nie wiem, jak efektywnie będą funkcjonować te spółdzielnie, jeśli nie będą mieli wsparcia od organizacji, które pomogą im znaleźć odpowiednich ludzi. Ludzi, klientów. (IDI - Projektodawca 7.2.1)

Pewne informacje na temat trwałości podmiotów ekonomii społecznej można wyciągnąć na podstawie analizy efektów działania jednego z projektów. 12 miesięcy po założeniu w tym projekcie dziewięciu spółdzielni socjalnych dwie z nich były bliskie upadku, trzy działały z przeszkodami, a cztery działały dobrze. Oceny te przenoszą się również na ich przyszły rozwój.

Konieczne jest wsparcie PES w pierwszych latach działalności. Tym ważniejsze w tym kontekście jest funkcjonowanie trwałych lokalnych ośrodków wsparcia. Trwałość instytucji otoczenia sektora ekonomii społecznej przełoży się na trwałość samych podmiotów ES – dotyczy to zwłaszcza takich organizacji, które działają głównie za zasadach rynkowych, bez dodatkowego wsparcia finansowego, np. spółdzielni socjalnych. Mówili o tym przedstawiciele różnych instytucji:

Będziemy tam oprócz doradztwa i jakiejś tam bazy szkoleniowej świadczyć też usługi, bo jak te podmioty utworzymy i je zostawimy to będzie po wszystkim. Więc przez rok będziemy je ciągnąć troszeczkę za rękę, albo popychać, wspierać. (FGI – OWES)

Jeżeli kończą się pieniądze na dofinansowanie tego typu działalności to one prędkiej, czy później padają. I pod tym względem uważam, że to jest takie dawanie ludziom nadziei a oni potem na rynku, otwartym rynku i na tym szaleństwie, jak gdyby nie dają sobie rady. Także pod tym względem jest to dawanie ludziom moim zdaniem, dawanie ludziom nadziei natomiast później, jak już są zostawieni sami sobie, jako takie firmy działające na normalnym rynku no to nie dają rady (IDI – JST)

Wydaje mi się, że same takie osoby [wykluczone społecznie prowadzące spółdzielnie socjalne] same sobie- nie dadzą rady sami. Muszą mieć kogoś, kto im pomoże. (IDI – LGD)

Pozytywnie należy ocenić tendencję, zgodnie z którą więcej podmiotów ekonomii społecznej skorzysta ze wsparcia instytucji do tego powołanych. Obecnie korzystanie ze wsparcia zadeklarowało 53,5% instytucji, ale docelowo chce z tych usług korzystać 74% z nich. Korzystanie ze wsparcia może w istotny sposób wpłynąć na kondycję podmiotów, zwłaszcza w sytuacji zagrożenia zaprzestania działalności. Tendencje na przyszłość pokazuje tabela 38.

Tabela 38. Plany skorzystania ze wsparcia OWES

Czy planują Państwo korzystanie z pomocy instytucji wsparcia ES w przyszłości?	%	Liczba odp.
Tak	73,8%	149
Nie	11,9%	24
Nie wiem	13,9%	28
Brak odpowiedzi	0,5%	1

Źródło: badanie CATI odbiorców wsparcia (PES) projektów z Poddziałania 7.2.2 PO KL, N=202

Aby instytucje wsparcia faktycznie pomagały PES-om rozwinąć działalność ważne jest świadczenie doradztwa biznesowego dla tych podmiotów, pomoc w zarządzaniu i prowadzeniu marketingu. Osób o takich kompetencjach brakuje w działających ośrodkach wsparcia.

Tak, tylko wsparcie musi być ciągłe, że nie można tych ludzi zostawić samych sobie, by prowadzili sami te przedsiębiorstwa. Nawet w statystykach wynika, że przedsiębiorstwa społeczne, które nie mają osoby, która zna się na temacie zarządzania, finansów - nie ma chociaż pobieżnej wiedzy – to te przedsiębiorstwa upadają. Jest to bardzo wysoki odsetek. (IDI – LGD)

Jak mówili badani, pomoc dla powstających PES nie może być punktowa, skoncentrowana tylko na rozpoczęciu działalności. Pozostawienie przedsiębiorstw społecznych bez faktycznej pomocy w pierwszych latach ich działalności to najczęstsza przyczyna braku trwałości tych podmiotów.

Zawsze się zastanawiałam, czy nie jest tak, że za dużo się inwestuje w pierwszym roku a potem zostawia się ich samych. To jest nierównomiernie rozłożona pomoc i wsparcie: chuchanie, dmuchanie i ciach – ktoś się tam potłucze. To jest chyba główna przyczyna tego, że to nie może przetrwać (...)(IDI – JST)

8 Wnioski i rekomendacje

Rekomendacje						
Lp.	Tytuł raportu	Wniosek (strona w raporcie)	Rekomendacja (strona w raporcie)	Sposób wdrożenia rekomendacji	Adresat rekomendacji	Termin realizacji
1.		Wniosek 1: Potrzeba wzmocnienia planowania strategicznego w zakresie wsparcia ekonomii społecznej (s.46)	Jednym z podstawowych warunków prowadzenia skutecznej i efektywnej polityki publicznej jest wykorzystanie mechanizmów planowania strategicznego. Konieczne jest dogłębne przemyślenie i uzgodnienie między kluczowymi interesariuszami w regionie, co ma być osiągnięte dzięki wspieraniu inicjatyw z zakresu ekonomii społecznej, jakie działania powinny być realizowane i jakiego typu podmioty powinny być wspierane. Duża część tej pracy została już wykonana, m.in. w ramach zespołu koordynującego przygotowanie Regionalnego planu działań na rzecz promocji i upowszechnienia ekonomii społecznej w województwie zachodniopolskim. Konieczne jest jednak silniejsze sprzężenie tych działań z	Kontynuacja prac Zespołu Koordynującego oraz Zespołu Roboczego, powołanych przy Regionalnym Ośrodku Polityki Społecznej. Zespoły te powinny być odpowiedzialne za przygotowanie Planów Działania w zakresie wspierania ekonomii społecznej na kolejne lata wdrażania PO KL, a także koncepcji wspierania rozwoju tego sektora w ramach nowej perspektywy finansowej. Planowanie strategiczne powinno uwzględnić wyznaczenie nisz dostępnych lokalnie dla powstających podmiotów ekonomii społecznej. nisze te powinny zostać zidentyfikowane w dedykowanym badaniu.	Samorząd woj. zachodniopomorskiego (ROPS)	Realizacja ciągła

Rekomendacje						
Lp.	Tytuł raportu	Wniosek (strona w raporcie)	Rekomendacja (strona w raporcie)	Sposób wdrożenia rekomendacji	Adresat rekomendacji	Termin realizacji
			projektowaniem wsparcia w ramach PO KL, jak również z przygotowaniem do kolejnej perspektywy finansowej 2014-2020. (s.46)			
2.		Wniosek 2: Niska trafność prowadzonych działań w zakresie wsparcia ekonomii społecznej. (s. 100) Jednym z podstawowych czynników ograniczających skuteczność prowadzonych działań jest ich niska trafność. Dotyczy to szczególnie Poddziałania 7.2.2, w którym wspierane powinny być przede	W wielu projektach założono wspieranie, głównie poprzez szkolenia, organizacji pozarządowych i środowisk samorządowych, wychodząc z założenia, że doprowadzi to do rozwoju ekonomii społecznej. Okazuje się jednak, że tworzenie trwałych przedsiębiorstw społecznych wymaga działań o charakterze oddolnym, nastawionych na organizowanie i angażowanie społeczności lokalnych. Dopiero takie działania przyczyniać się mogą do rozwoju ekonomii społecznej.	Konieczne jest precyzyjne określenie, co ma być efektem wsparcia oferowanego w ramach rozwoju ekonomii społecznej. Rezultaty powinny być określone osobno dla działań związanych z animacją społeczności lokalnych (np. zawiązanie partnerstw lokalnych, powstanie grup inicjatywnych), tworzenia przedsiębiorstw społecznych (liczba utworzonych przedsiębiorstw społecznych, liczba osób, które rozpoczęły pracę w takich podmiotach), oraz dla fazy wspierania funkcjonowania podmiotów ekonomii społecznej (przychody przedsiębiorstw społecznych w	Samorząd województwa zachodniopomorskiego (podmiot odpowiedzialny za programowanie EFS w woj. zachodniopomorskim)	Do końca 2013 r. (w ramach przygotowań do nowej perspektywy finansowej)

Rekomendacje						
Lp.	Tytuł raportu	Wniosek (strona w raporcie)	Rekomendacja (strona w raporcie)	Sposób wdrożenia rekomendacji	Adresat rekomendacji	Termin realizacji
		wszystkim podmioty ekonomii społecznej. Przeprowadzone analizy wskazują, że w praktyce podmioty ekonomii społecznej stanowią mniejszość instytucji korzystających ze wsparcia. Dominują wśród nich organizacje pozarządowe nie prowadzące działalności gospodarczej ani odpłatnej statutowej, a także instytucje publiczne. Ta niska trafność wiąże się również z niedoskonałą logiką interwencji publicznej.	(s. 101)	pierwszym, drugim roku działalności).		
3.		Wniosek 3: Nieadekwatne instrumenty wsparcia podmiotów ekonomii społecznej (s. 102) W ramach przeprowadzonych dotychczas działań	Dla wspieranych instytucji lub osób chcących rozpocząć działalność w formie przedsiębiorstwa społecznego, jest kluczowe aby otrzymywać wszystkie usługi, w miarę możliwości z jednego źródła oraz aby były one dopasowane do specyficznych potrzeb	Zastosowanie mechanizmów zapewniających realizację projektów komplementarnych i kompleksowych zawierających obowiązkowo komponent animacyjny (w tym działania kierowane do władz samorządowych szczebla lokalnego), powiązany z budowaniem partnerstw lokalnych oraz umożliwiający	Samorząd województwa zachodniopomorskiego (podmiot odpowiedzialny za programowanie EFS w woj. zachodniopomorskim	Do końca 2013 r. (w ramach przygotowań do nowej perspektywy finansowej)

Rekomendacje						
Lp.	Tytuł raportu	Wniosek (strona w raporcie)	Rekomendacja (strona w raporcie)	Sposób wdrożenia rekomendacji	Adresat rekomendacji	Termin realizacji
		wspierających rozwój podmiotów ekonomii społecznej zauważyć można niewystarczający poziom koordynacji wsparcia animacyjnego, doradczo-szkoleniowego i dotacyjnego dla klientów OWES.	danego podmiotu ekonomii społecznej. Prowadzenie tylko działań szkoleniowo-doradczych, z pominięciem animacji lokalnej i dotacji, okazuje się w praktyce nieskuteczne. (s. 103)	zastosowanie instrumentów dotacyjnych połączonych ze wsparciem szkoleniowo doradczym dostosowanym do potrzeb PES na różnym etapie ich funkcjonowania. Ponadto, w miarę możliwości, konieczne jest uruchamianie mechanizmów pożyczkowych i poręczeniowych dla już funkcjonujących PES.	)	
4.		Wniosek 4: Niska stabilność systemu wsparcia ekonomii społecznej.(s. 103) Pomimo zrealizowanych dotychczas projektów nie została wytworzona dotychczas trwała sieć centrów wsparcia ekonomii społecznej w regionie. Głównym powodem jest zbyt krótki czas realizacji projektów. Ośrodki realizowane w	Cykl powstawania i życia przedsiębiorstw społecznych wymaga dłuższej perspektywy dla podejmowanych działań: konieczne jest pozyskanie lokalnych aktorów, przygotowanie osób do rozpoczęcia działalności, wspieranie ich w pierwszym okresie działania. Dlatego kluczowe jest budowanie trwałych struktur dostarczających usługi wsparcia dla PES. (s. 103)	W ramach przyszłej perspektywy finansowej rekomenduje się realizację projektów zapewniających przynajmniej cztery lata nieprzerwanej działalności OWES, tak aby zagwarantować stałość wsparcia dla klientów i utrwalenie się rezultatów. W ramach zwiększania trwałości systemu ES wsparcia dodatkowo zaleca się: - kierowanie wsparcia do podmiotów posiadających doświadczenie w tym zakresie	Samorząd województwa zachodniopomorskiego (podmiot odpowiedzialny za programowanie EFS w woj. zachodniopomorskim)	Do końca 2013 r. (w ramach przygotowań do nowej perspektywy finansowej)

Rekomendacje						
Lp.	Tytuł raportu	Wniosek (strona w raporcie)	Rekomendacja (strona w raporcie)	Sposób wdrożenia rekomendacji	Adresat rekomendacji	Termin realizacji
		cyklu 1-2 letnim nie są w stanie zbudować odpowiednio silnej i trwałej pozycji, zapewnić sobie rozpoznawalności wśród klientów i interesariuszy ekonomii społecznej. Wraz z każdym projektem realizowanym przez inną instytucję konieczne jest ponowne prowadzenie akcji informacyjnej, pozyskiwania klientów oraz nawiązanie relacji z otoczeniem sektora ES, co jest niezwykle ważne w przypadku budowania lokalnych partnerstw i sieci współpracy. Jedynie w nielicznych przypadkach ta sama instytucja jest w stanie uzyskać dofinansowanie na kontynuację działań w latach kolejnych, w związku z czym duża część wypracowanych rezultatów była bezpowrotnie tracona.		- zachęcanie do wprowadzanie przez OWES częściowo odpłatnych usług (np. organizowanie szkoleń, prowadzenie księgowości) Wzrost stabilności systemu powinien być realizowany także poprzez kształcenie pracowników OWES przez podmiot regionalny.		

Rekomendacje						
Lp.	Tytuł raportu	Wniosek (strona w raporcie)	Rekomendacja (strona w raporcie)	Sposób wdrożenia rekomendacji	Adresat rekomendacji	Termin realizacji
5.		Wniosek 5: Nierównomierny dostęp do usług wspierających podmioty ekonomii społecznej.(s. 55) W ramach przeprowadzonego badania stwierdzono istotny problem związany z brakiem standaryzacji zakresu usług poszczególnych OWES. Do tej pory część podmiotów ekonomii społecznej znajdujących się w obrębie działalności różnych ośrodków wsparcia, nie miała możliwości skorzystania np. ze wsparcia dotacyjnego, co w dużej mierze ograniczało możliwość powstawania nowych podmiotów i jednocześnie ograniczyło oddziaływanie pozostałych form	Ośrodki wspierające powinny oferować taki sam zakres usług dla całego obszaru województwa, przy czym zachowana może być specyfika danego podmiotu związana ze sposobem realizacji projektu. Koordinacja działalności ośrodków wsparcia powinna odbywać się na poziomie całego województwa. (s. 55)	Rozwiązaniem wartym rozważenie byłby w tym przypadku działań, sieciujących funkcjonujące i powstające ośrodki wsparcia ES. Działania takie powinny być realizowane w partnerstwie samorządu regionalnego z podmiotami realizującymi usługi dla podmiotów ekonomii społecznej.	Samorząd województwa zachodniopomorskiego ROPS lub WUP)	Do końca I kw.2013 r.

Rekomendacje						
Lp.	Tytuł raportu	Wniosek (strona w raporcie)	Rekomendacja (strona w raporcie)	Sposób wdrożenia rekomendacji	Adresat rekomendacji	Termin realizacji
		wsparcia. W ostatnim czasie wprowadzono zmiany, umożliwiające otrzymanie wsparcia finansowego w ramach oeracji w Poddziałaniu 7.2.2.				
6.		Wniosek 6: Wsparcie dla osób zakładających przedsiębiorstwo społeczne w zbyt małym stopniu nastawione na przekazywanie praktycznych kompetencji i budowanie powiązań. (s. 54) W ramach działań doradczo szkoleniowych w zakresie wspierania podmiotów planujących	Konieczne jest wspieranie tego typu przedsięwzięć i zapewnienie, aby wsparcie dla osób i instytucji chcących założyć przedsiębiorstwo społeczne zawierało jak najwięcej instrumentów związanych z wymianą dobrych praktyk, wizyt i staży w istniejących PES oraz budowanie sieci współpracy dla przedsięwzięć już działających. Takie sieci stanowić mogą wsparcie dla podmiotów ekonomii społecznej w przypadku pojawienia się trudności. Tym samym	Wsparcie realizowane dla osób chcących założyć przedsiębiorstwo społeczne powinno mieć charakter jak najbardziej praktyczny. Ponadto powinno się zapewnić wymianę informacji i doświadczeń pomiędzy już istniejącymi podmiotami poprzez budowę sieci współpracy o charakterze oddolnym, umożliwienie staży i praktyk, wizyt studyjnych, przeglądów partnerskich. Zaleca się przygotowanie regionalnego katalogu dobrych praktyk, który pokazałby przykłady PES z woj. zachodniopomorskiego.	Samorząd województwa zachodniopomorskiego (podmiot odpowiedzialny za programowanie EFS w woj. zachodniopomorskim)	Do końca 2013 r. (w ramach przygotowań do nowej perspektywy finansowej)

Rekomendacje						
Lp.	Tytuł raportu	Wniosek (strona w raporcie)	Rekomendacja (strona w raporcie)	Sposób wdrożenia rekomendacji	Adresat rekomendacji	Termin realizacji
		rozpocząć działalność gospodarczą zbyt niski jest udział tematyki związanej z praktycznym prowadzeniem biznesu, jak również możliwości nabywania praktycznych kompetencji prowadzenia przedsiębiorstwa społecznego. Tego typu kompetencje można nabyć najczęściej poprzez wzajemne uczenie się i wymianę doświadczeń	przyczynić się mogą do trwałości wsparcia. (s. 54)			
7.		Wniosek 7: Brak możliwości uzupełniania, uzyskiwania i potwierdzania kompetencji zawodowych (s. 91) Założenie przedsiębiorstwa społecznego wiąże się często z koniecznością uzupełnienia kompetencji, w tym szczególnie	Niestety, obecnie zgodnie z zapisami SzOP instytucje wspierające podmioty ekonomii społecznej nie mają możliwości finansowania nabywania oraz potwierdzania kompetencji zawodowych. Rozwiązanie takei należy wprowadzić na potrzeby przyszłej perspektywy finansowej. (s. 90)	Konieczne jest umożliwienie instytucjom wspierającym podmioty ekonomii społecznej prowadzenie lub zlecanie zadań związanych z rozwijaniem kompetencji zawodowych osób zakładających przedsiębiorstwa społeczne.	Samorząd województwa zachodniopomorskiego (podmiot odpowiedzialny za programowanie EFS w woj. zachodniopomorskim)	Do końca 2013 r. (w ramach przygotowań do nowej perspektywy finansowej)

Rekomendacje						
Lp.	Tytuł raportu	Wniosek (strona w raporcie)	Rekomendacja (strona w raporcie)	Sposób wdrożenia rekomendacji	Adresat rekomendacji	Termin realizacji
		kompetencji zawodowych przez uczestników. Należy bowiem pamiętać, że przedsiębiorstwa te są często zakładane przez osoby, które przez wiele lat nie pracowały i w związku z tym ich kompetencje zdezaktualizowały się.				
8.		Wniosek 8: Brak wiedzy na temat możliwości korzystania z różnych instrumentów finansowania rozwoju przedsiębiorstw społecznych (np. poręczenia, pożyczki). Tworzy to bariery w działalności i rozwoju przedsiębiorstw społecznych w dłuższej perspektywie. (s. 56)	Aby zapewnić dalszy stabilny rozwój podmiotów ekonomii społecznej powinny one mieć dostęp do instrumentów finansowych funkcjonujących na rynku MŚP. (s. 56)	Należy podjąć działania zwiększające świadomość PES w zakresie możliwości wykorzystania różnorodnych źródeł finansowania rozwoju. Aby osiągnąć ten efekt powinno się w pierwszej kolejności uświadomić możliwość korzystania z tego typu osobom (doradcom, animatorom) pracującym w ośrodkach wsparcia. Rolą ROPS i IP jest w tym momencie zaanimowanie współpracy pomiędzy operatorami środków a OWES. Działania te powinny być prowadzone poprzez aktualnie działające OWES-y, które powinny zostać do tego przygotowane w ramach projektu systemowego ROPS lub działań sieciujących, o których mowa w	Samorząd województwa zachodniopomorskiego ROPS lub WUP)	Do końca II kw.2013 r.

Rekomendacje						
Lp.	Tytuł raportu	Wniosek (strona w raporcie)	Rekomendacja (strona w raporcie)	Sposób wdrożenia rekomendacji	Adresat rekomendacji	Termin realizacji
				rekomendacji 5.		

9 Studium przypadku: Spółdzielnia socjalna *Studio Doozo*

Źródła pomysłu na projekt

W 2009 roku nieformalna grupa młodych twórców związanych zawodowo lub hobbystycznie z szeroko pojętymi sztukami wizualnymi działająca w ramach grupy *Szczecin* na portalu digart.pl, planowała założyć stowarzyszenie mające na celu sformalizowanie dotychczasowych działań (organizacja plenerów fotograficznych, wystaw, wspólnych spotkań) i promocję twórczości.

Poszukując informacji jak założyć stowarzyszenie trafili na Regionalny Inkubator Ekonomii Społecznej w Policach, w którym doradzono im by nie rozwijać działalności jako stowarzyszenie, a jako spółdzielnia socjalna ponieważ na rynku jest deficyt usług marketingowych świadczonych przez podmioty ekonomii społecznej. Spowodowało to, że grupa musiała przeformułować swój skład dostosowując go do wymogów założenia spółdzielni socjalnej tzn. zbudować zespół kreatywny w oparciu o osoby wykluczone z rynku pracy.

Na spotkaniach, podczas 6 miesięcy wspieranych przez doradców z Regionalnego Inkubatora Ekonomii Społecznej, został dopracowany pomysł na spółdzielnię socjalną, której głównym przedmiotem działalności będzie działanie jako agencja reklamowa dla podmiotów ekonomii społecznej i organizacji pozarządowych, a dodatkowymi polami działalności będą:

- sprzedaż usług reklamowych na otwartym rynku
- organizacja i produkcja sesji fotograficznych
- organizacja warsztatów fotograficznych

Cały zakres usług świadczonych przez spółdzielnię socjalną został opracowany w oparciu o umiejętności posiadane przez członków pierwotnego składu spółdzielni.

Spółdzielnie zakładało 5 osób.

Metody realizacji projektu.

Zakładając spółdzielnię zostało wykorzystane wsparcie szkoleniowe, doradcze i inkubacyjne Regionalnego Inkubatora Ekonomii Społecznej (RIES).

Wsparcie szkoleniowe RIES:

- podstawy ekonomii społecznej (wybór formy i sposobu działania)
- podstawy prowadzenia przedsiębiorstwa

Wsparcie doradcze RIES

- doradztwo indywidualne i grupowe dla przyszłych członków spółdzielni
- doradztwo księgowe w zakresie biznesplanu i pozyskania środków finansowych
- doradztwo księgowe w zakresie prowadzenia spółdzielni
- doradztwo prawne w zakresie założenia spółdzielni i przygotowania dokumentów rejestracyjnych

Wsparcie inkubacyjne RIES w pierwszym roku działalności spółdzielni:

- Zapewnienie usług księgowych
- Wsparcie prawnika
- Możliwość korzystania z lokalu RIES w Policach

Dodatkowo, podczas pierwszego roku działalności dzięki wsparciu RIES, spółdzielnia socjalna *Studio Doozo* prowadziła usługi marketingowe dla 10 powstających, z pomocą inkubatora, PES dzięki czemu budowała swoje portfolio. Było to pierwsze ważne zlecenie dla spółdzielni, które umożliwiło jej dalszy rozwój.

Rozpoczynając działalność członkowie spółdzielni pozyskali środki z Funduszu Pracy. Składając wniosek do Powiatowego Urzędu Pracy członkowie spółdzielni zamierzali pozyskać dotację dla 3 osób, jednak w związku z problemami personalnymi (rezygnacja jednego z członków założycieli spółdzielni w czasie rejestracji spółdzielni w KRS) pozyskano dotację jedynie na dwie osoby w wysokości 25 tysięcy złotych.

W związku ze stosunkowo niewielkimi środkami pozyskanymi przez spółdzielnię na rozpoczęcie działalności, nie udało się zakupić wszystkich planowanych środków trwałych. Tego braku nie udało się uzupełnić do dziś.

Od lipca 2011 roku 2 członków spółdzielni objętych jest refundacją składek na ubezpieczenie społeczne, środki refundowane są kwartalnie.

W ciągu dwóch lat działalności spółdzielni doszło do zmian zarówno personalnych jak i zmodyfikowany został profil działalności. W tym momencie spółdzielnia działa w ramach marek:

1. *Studio Doozo Pierwsza Spółdzielnia Socjalna w Szczecinie* – marka podstawowa, promująca działalność przedsiębiorstw społecznych, realizująca projekty w ramach działań pożytku publicznego (2 edycje projektu finansowanego z Funduszu Inicjatyw Obywatelskich – Uda Się Upowszechnianie Idei Przedsiębiorczości Społecznej, projekt finansowany z Ośrodka Wspierania Spółdzielczości Socjalnej w Byczynie *Recykling – niezbędnik ekonomii społecznej*)
2. *Kaiserboys.org* – marka kreatywna, której zadaniem jest sprzedaż usług reklamowych (od identyfikacji wizualnych, poprzez stronty internetowe po skład i zawansowane DTP) dla organizacji pozarządowych, przedsiębiorstw społecznych oraz na otwartym rynku
3. *3sektorTV* – marka, pod którą prowadzony jest portal telewizji internetowej organizacji pozarządowych, w ramach tej marki spółdzielnia przygotowuje produkcje video (reportaże, reklamy, relacje z imprez)
4. *MniaMoo* – marka w fazie projektowania, wystartuje najprawdopodobniej wiosną 2013 roku, w ramach tej marki świadczone będą usługi cateringowe.

Motywacja i potrzeby uczestników projektu

Wspólną motywacją wszystkich członków spółdzielni była chęć połączenia realizacji własnych zainteresowań z pracą zarobkową. Niestety, do tej pory nie udało się tego w pełni zrealizować, ponieważ realia rynkowe zmusiły spółdzielców do odejścia od działalności fotograficznej (ze względu na brak popytu na tego typu usługi) i skupieniu się na pracy produkcyjnej, polegającej na obsłudze graficznej różnych instytucji.

Brak porozumienia co do sposobu realizacji celów spółdzielni spowodował, że na początku tworzenia spółdzielni odeszła jedna z założycielek, która uważała, że jej rola administracyjno-koordynacyjna w spółdzielni jest za mało istotna i nie będzie mogła bezpośrednio wpływać na zadania realizowane przez spółdzielnię. Efektem odejścia Anny ze spółdzielni było zakłócenie procesu rejestracji spółdzielni i opóźnienie pozyskania dotacji z Funduszu Pracy. Ograniczyło to też mocno zaufanie do nowych osób przyjmowanych do spółdzielni.

W tym momencie spółdzielnia liczy 5 aktywnych członków i jedną osobę oczekującą na przyjęcie do spółdzielni z dotacji Funduszu Pracy.

Charakterystyka poszczególnych członków spółdzielni:

Konrad (Prezes Zarządu) —w momencie zakładania spółdzielni prowadził własną działalność gospodarczą. Zdecydowanie preferuje pracę w zespole, a sama spółdzielnia jest dla niego *projektem na całe życie*. Stara się rozwiązywać wszystkie problemy, łagodząc napięcia wynikające z działalności spółdzielni. Zajmuje się działalnością pożytku publicznego w ramach działań spółdzielni, pozyskiwaniem środków, koordynacją projektów i (czego nie lubi) kontaktów z klientami.

Bartosz (Członek Zarządu) — w momencie zakładania spółdzielni był bezrobotny. Studiuję zaocznie fotografię na ASP a spółdzielnia jest dla niego sposobem na zdobycie doświadczenia i realizację projektów związanych z wdrażaniem systemów identyfikacji wizualnej. Bartosz dba by produkty spółdzielni były nowoczesne i możliwie jak najwyższej jakości.

Tomasz (były Członek Zarządu) — w momencie zakładania spółdzielni był bezrobotny. Zrezygnował ze studiów i miał problemy z utrzymaniem stałej pracy. Jest kreatywnym grafikiem i traktuje spółdzielnię jako miejsce zarabiania pieniędzy *kasa jest priorytetem* oraz zdobywania doświadczenia. Tomasz, nie czuje się w żaden sposób związany emocjonalnie z miejscem pracy.

Krzysztof (nowy Członek Zarządu) — przystąpił do spółdzielni w czerwcu 2012 roku, wnosząc dużą wiedzę w zakresie projektowania stron internetowych. Wcześniej był freelancerem oferującym swoje usługi na rynku polskim i brytyjskim. Spółdzielnia stanowi dla niego miejsce pracy, dzięki któremu może na szerszą skalę sprzedawać swoje usługi. Jego obowiązki to odpowiedzialność za stworzenie i wdrażanie marki *kaiserboys.org*.

Zbigniew (najstarszy członek spółdzielni) — przystąpił do spółdzielni gdy z projektu zrezygnowała Anna Jasińska. Zajmuje się sprawami związanymi z logistyką i wspomaga działalność w miarę swoich możliwości

Robert (oczekuje na przyjęcie do spółdzielni) — obecnie jest bezrobotnym grafikiem. Powoli jest wdrażany w przyszły zakres swoich obowiązków

Sposób organizacji pracy.

Członkowie spółdzielni pracują razem w biurze/studiu – pomieszczenie (50m²) wynajętym od Spółdzielni Inwalidów SELSIN. Umożliwia to stosunkowo szybki przepływ informacji, jest to ważne, ponieważ wszystkie istotne dla spółdzielni decyzje podejmowane są przez wszystkich aktywnych w danym momencie członków spółdzielni. Podział i realizacja zadań wynika z ustalonego już podziału obowiązków, za których realizację odpowiada Zarząd spółdzielni:

Konrad odpowiada za rozliczenia finansowe, kontakty z klientami, realizację projektów pożytku publicznego i markę *3sektorTV*

Bartosz odpowiada za jakość świadczonych usług, projekty związane z identyfikacją wizualną i DTP. Zajmuje się składem publikacji i odpowiada za kontakty z podwykonawcami w zakresie produkcji materialnych (druk, gadżety).

Krzysztof odpowiada za realizację internetowych projektów, markę *kaiserboys.org*, publikacje i z kontakty z podwykonawcami w zakresie produkcji internetowych.

W przypadku dodatkowych potrzeb lub braku własnych zasobów kadrowych spółdzielnia zatrudnia do realizacji poszczególnych zadań dodatkowe osoby. W tym momencie współpracuje z kilkoma grafikami.

Wartość dodana wynikająca z realizacji projektu

Dzięki realizacji projektu stworzone zostało przedsiębiorstwo społeczne, które nie tylko zatrudnia osoby zagrożone wykluczeniem społecznym (spółdzielnia zatrudnia na spółdzielczą umowę o pracę 3 osoby i do końca roku zatrudni kolejną osobę), ale również aktywnie promuje przedsiębiorczość społeczną poprzez:

- realizację finansowanego z FIO projektu *Uda Się - Upowszechnianie Idei Przedsiębiorczości Społecznej*
- wydanie publikacji *–Recycling –niezbędnik ekonomii społecznej*
- współpracę z ośrodkami wsparcia ekonomii społecznej w zakresie usług marketingowych
- jako punkt dla odwiedzin wizyt studyjnych zainteresowanych przedsiębiorczością społeczną
- prowadzenie portalu *3sektorTV*

Ograniczenia instytucjonalne i pozainstytucjonalne w realizacji projektu

Członkowie spółdzielni narzekają na mocno sformalizowane obowiązki wynikające z konieczności prowadzenia przedsiębiorstwa w formie spółdzielni socjalnej. Wynika to ich zdaniem z niedostosowania wymogów formalno-prawych do wielkości firmy i generowanych obrotów. Należą do nich:

- Obowiązki wynikające z formalnym składaniem dokumentów, odnośnie każdej zmiany, do Rejestru Sądowego
- Konieczność prowadzenia kosztownej, pełnej księgowości
- Konieczność składania skomplikowanych rocznych sprawozdań finansowych z działalności
- Niejasne, skomplikowane procedury pozyskania dotacji na rozpoczęcie działalności, przyjęcie nowego członka, a także refundację składek na ubezpieczenie społeczne
- Skomplikowane procedury wynikające z konieczności rozliczania składek ubezpieczeń społecznych i podatków PIT i VAT
- Konieczność podawania się lustracji

Efekty i oddziaływanie;

Studio Doozo zrzesza 5 osób i daje pacę (stałą bądź tymczasową) grupie kilkunastu osób. Dzięki powstaniu spółdzielni organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy społeczni i instytucje ich wspierające, mogą otrzymać usługi marketingowe przygotowywane przez podmiot nie tylko specjalizujący się w tym segmencie klientów, ale też działający zgodnie z zasadami biznesu odpowiedzialnego społecznie.

Spółdzielnia była przedstawiana jako dobra praktyka podczas panelu *Młodości dodaj mi skrzydeł* podczas Ogólnopolskich Spotkań Ekonomii Społecznej w Krakowie oraz będzie prezentowana podczas Ogólnopolskiego Forum Spółdzielczości Socjalnej w Bydgoszczy.

Koszty działania oraz koszty realizacji projektu.

Studio Doozo działa w oparciu o rachunek ekonomiczny i koszty swojej działalności pokrywa z bieżących przychodów oraz realizowanych projektów. Częściowo koszty rozpoczęcia działalności zostały pokryte z dotacji z Funduszu Pracy.

Dużą pomoc stanowiły również bezpłatne (finansowane przez regionalny Inkubator Ekonomii Społecznej) usługi księgowe – pozwoliło to wg szacunków spółdzielni zaoszczędzić ponad 6000 zł w pierwszym roku działalności.

10 Studium przypadku: Spółdzielnia socjalna *Kręgiel*

Źródła pomysłu na projekt

Spółdzielnia Socjalna *Kręgiel* jest bezpośrednim efektem realizacji projektu *Niezależne Samodzielne Spółdzielnie Socjalne*. Projekt ten był projektem partnerskim, w którym rolę lidera pełniła Szczecińska firma 4C – Krzysztof Musiatowicz, natomiast partnerem była Fundacja Pomocy Wzajemnej *Barka* z Poznania. Obie instytucje posiadały już dość znaczne doświadczenie w zakresie wspierania ekonomii społecznej i możliwość realizacji projektu stanowiła dla nich szansę rozwoju prowadzonych działań.

Projekt powstał w odpowiedzi na ogłoszony w dniu 27 czerwca 2009 r. przez Wojewódzki Urząd Pracy w Szczecinie konkurs w ramach Działania 6.2 PO KL – *Wsparcie oraz promocja przedsiębiorczości i samozatrudnienia*.

Projekt swoim zasięgiem oddziaływania obejmował teren całego województwa zachodniopomorskiego, ze szczególnym uwzględnieniem terenów wiejskich. Z uwagi na otwarty charakter projektu (grupa docelowa ograniczona została zgodnie z wymaganymi założeniami konkursu, w zakresie potencjalnych uczestników) nie było celowe wskazywanie konkretnych obszarów województwa, które zostały objęte wsparciem.

Spółdzielnie Socjalną *Kręgiel* zakładało 5 osób z terenu powiatu koszalińskiego i Miasta Koszalin. Wśród 5 członków spółdzielni, 4 łączą więzy rodzinne. Wpłynęło to w dużym stopniu na wzajemne zaufanie pomiędzy członkami spółdzielni i wolę przezwyciężenia problemów, które pojawiły się w trakcie realizacji działań. 5 sierpnia 2010 roku osoby zakładające spółdzielnię zostały zakwalifikowane do udziału w projekcie NSSS i rozpoczęły udział w cyklu działań projektowych.

Metody realizacji projektu.

Zakładając spółdzielnię zostało wykorzystane wsparcie szkoleniowe, doradcze i inkubacyjne Mobilnego Inkubatora Ekonomii Społecznej.

Zrekrutowani uczestnicy zostali skierowani na szkolenia podstawowe, które miały za zadanie przygotować grupę liderów/liderki do założenia i prowadzenia spółdzielni socjalnych. Jednocześnie przygotowywały one uczestników do pragmatycznego i biznesowego podejścia do rynku pracy.

Szkolenia odbywały się w 6 modułach tematycznych realizujących następującą tematykę:

Moduł I ABC przedsiębiorczości

Moduł II: Księgowość w małej i mikro firmie a księgowość spółdzielni socjalnej

Moduł III Biznesplan. Wnioski o dotację na utworzenie/rozwój działalności gospodarczej. Recesja - jak przetrwać na rynku

Moduł IV Konstruowanie kompleksowej oferty, formuła oferty www. Kanały dystrybucji produktu/usługi. Public Relations i wizerunek, a grupy odbiorców. Współpraca z JST, sektorem prywatnym i NGO – możliwości pozyskania dodatkowych ofert na swoje usługi/produkty

Moduł V Równość szans. Trening interpersonalny.

W wyniku bieżącej analizy potrzeb grupy docelowej dołączono do projektu dodatkowy moduł szkoleniowy, który nie był przewidziany w pierwotnej wersji projektu:

Moduł VI *Rozpoczęcie funkcjonowania spółdzielni socjalnej*, który dotyczył rejestracji spółdzielni socjalnej oraz wypełniania wniosków o dotację.

Szkolenia realizowane były w ośmiogodzinnych modułach w cyklach 2-3 dniowych w formie wyjazdowej, co pozwoliło na uzyskanie wysokiego zaangażowania uczestników. Zakładany cykl szkoleniowy zakończył się w styczniu 2011 roku.

Łącznie z realizacją szkoleń podstawowych, rozpoczęto w projekcie usługi **doradztwa podstawowego i specjalistycznego** w zakresie uruchomienia i prowadzenia działalności gospodarczej (w tym analizy marketingowej). Ponadto, projekt przewidywał w ramach doradztwa wsparcie z zakresu doradztwa zawodowego oraz wsparcie psychologa. Wsparcie tego typu było kierowane do uczestników projektu w zależności od potrzeb do końca jego realizacji.

Głównym elementem projektu było udzielanie **wsparcia finansowego na założenie spółdzielni socjalnej** oraz wsparcia pomostowego. Decyzje dotyczące przyznania wsparcia podejmowała Komisja Oceny Wniosków na podstawie złożonych przez uczestników projektu wniosków o udzielenie wsparcia na założenie spółdzielni socjalnej oraz na udzielenie wsparcia pomostowego.

Motywacja i potrzeby uczestników projektu

Główną motywacją do założenia spółdzielni socjalnej była chęć poprawy swojej sytuacji materialnej poprzez rozpoczęcie działalności na własny rachunek. Uczestnicy borykali się od dłuższego czasu z problemem braku stabilnej pracy, ponieważ w warunkach lokalnego rynku pracy posiadane kwalifikacje i doświadczenie nie gwarantowały im stałego zatrudnienia.

Dodatkową okazją była możliwość wynajmu istniejącego już miejsca, w którym prowadzona mogła być działalność spółdzielni (centrum rozrywki), co też w dużej mierze określiło profil prowadzonej działalności.

Sposób organizacji pracy.

Spółdzielnia Socjalna *Kręgiel* prowadzi Centrum Rozrywki ODYSEJA 2001 w Nowych Bielicach koło Koszalina. W ramach Centrum Rozrywki działają następujące przedsięwzięcia:

- 16-to torowa, w pełni zautomatyzowana kręgielnia,
- restauracja TEWARNA wraz z klubem muzycznym,
- plac zabaw dla dzieci BAJKOLAND – zabawa dla najmłodszych na powierzchni 500 m²,
- salon gier zręcznościowych.

Podstawowe usługi, jakie świadczy spółdzielnia:

- przygotowanie i podawanie napojów alkoholowych i bezalkoholowych
- działalności małej gastronomii
- sprzedaży produktów żywnościowych firm partnerskich

Poza podstawową działalnością usługową, spółdzielnia realizuje również dodatkowe przedsięwzięcia o charakterze komercyjnym:

- prowadzenie kręgielni
- prowadzenie placu zabaw dla najmłodszych pociech
- prowadzenie dyskoteki oraz klubu muzycznego
- prowadzenie salonu gier zręcznościowych
- organizacja imprez: urodziny ze zdjęciami, imieniny
- organizacja turniejów bowlingowych oraz turniejów bilardowych
- organizacja lig bowlingowych: amatorskiej, biznesowej, specjalnej
- organizacja imprez specjalnych: sylwester, karnawał, walentynki, dzień kobiet, dzień dziecka, ferie zimowe i letnie dla dzieci, imprezy taneczne, mikołajki
- organizacja imprez zamkniętych dla klientów indywidualnych: przyjęcia okolicznościowe, wesela, uroczystości rodzinne od narodzin po stypy
- organizacja imprez dla firm: imprezy integracyjne, spotkania firmowe, spotkania biznesowe
- organizacja imprez dla szkół: studniówki, bale maturalne, itp.
- VIP ROOM- oddzielna sala do organizacji imprez specjalnych

Spółdzielnia prowadzi również szereg działań o charakterze prospołecznym:

- prowadzenie zajęć oraz warsztatów dla grup terapii zajęciowej oraz osób niepełnosprawnych
- imprezy integracyjne
- dni otwarte kręgielni
- nauka gry w kręgle dla szkół
- szerzenie zdrowego trybu życia poprzez grę w kręgle

Wszyscy członkowie spółdzielni starają się współpracować w sposób demokratyczny, a decyzje podejmowane są kolegiąlnie. Część zadań związanych z realizacją bieżącej działalności spółdzielni jest zlecana podmiotom zewnętrznym, jednak nie wykorzystuje się do tego celu innych podmiotów ekonomii społecznej (pomimo chęci spółdzielców), z powodu braku tego typu organizacji w najbliższej okolicy. Doświadczenia Fundacji Pomocy Wzajemnej Barka wskazują, że pojedyncze, wyizolowane spółdzielnie nie są często w stanie samodzielnie konkurować na rynku z powodu braku stałych kontrahentów. Dlatego też jednym z celów projektu NSSS było sieciowanie powstałych spółdzielni, oraz włącznie w sieć współpracy kolejnych powstających podmiotów.

Wartość dodana wynikająca z realizacji projektu

Biorąc pod uwagę wartość dodaną, która wynika z realizacji projektu trzeba wziąć pod uwagę całokształt efektów, które byłyby nie możliwe do uzyskania bez wsparcia PO KL. W tym przypadku, w wyniku realizacji projektu było w ogóle możliwe zrealizowanie przedsięwzięcia jakim było założenie spółdzielni socjalnej.

O ile wsparcie dotacyjne na rozpoczęcie działalności gospodarczej jest głównym bodźcem, który spowodował założenie spółdzielni, to bez wsparcia towarzyszącego w postaci doradztwa i szkoleń przebrnięcie przez całą procedurę związaną z założeniem spółdzielni socjalnej byłoby praktycznie niemożliwe. Niezwykle ważne jest w tym przypadku uświadomienie sobie faktu, iż członkowie spółdzielni socjalnych charakteryzują się zazwyczaj niższym poziomem kapitału społecznego. Niska motywacja i kompetencje społeczne osób wykluczonych, w połączeniu z brakiem dostępu do zindywidualizowanego stałego wsparcia psychologicznego, doradztwa zawodowego i mentoringu w instytucjach publicznych powoduje, że po krótkim okresie euforii członkowie spółdzielni rezygnują z pracy.

Ograniczenia instytucjonalne i pozainstytucjonalne realizacji projektu

W trakcie realizacji projektu spółdzielnia natrafiła na szereg problemów natury zewnętrznej, które w sposób dość znaczący wpłynęły na jej rozwój. Przede wszystkim w ciągu czasu aktywności spółdzielni, nastąpiła zmiana miejsca prowadzenia działalności związana z niewywiązaniem się dotychczasowego właściciela obiektu, w którym działała spółdzielnia, z wnoszeniem opłat za media. Efektem zaistniałej sytuacji było wstrzymanie dostaw mediów, a co za tym idzie uniemożliwienie świadczenia usług przez spółdzielnię. Pomimo tych dość poważnych przeszkód, spółdzielnia kontynuowała działalność w nowej lokalizacji.

Innego rodzaju bariery dla spółdzielni wynikły z samej konstrukcji projektu NSSS. Zdaniem uczestników zdecydowanie niewystarczające było wsparcie pomostowe. Faktem jest, iż projekt nie wykorzystywał w pełni możliwości jakie dają w tym przypadku ramy formalno-prawne Działania 6.2 PO KL. Ponadto szkolenia realizowane w projekcie były z punktu widzenia przyszłych spółdzielców zbyt teoretyczne oraz trwały zbyt długo.

Ponadto uczestnicy projektu wskazywali na szereg ograniczeń dla rozwoju ekonomii społecznej wynikających z ogólnej sytuacji sektora w województwie zachodniopomorskim. Najważniejsze z nich to:

- brak dyrektyw na temat klauzul społecznych;
- brak reakcji samorządu na specyficzne problemy spółdzielni socjalnych;
- brak wiedzy lokalnych władz na temat ekonomii społecznej.

Efekty i oddziaływanie;

Spółdzielnia daje stałą pracę 5 osobom, jak również generuje efekty mnożnikowe dla innych przedsiębiorstw w swoim bezpośrednim otoczeniu. Perspektywy rozwoju powstałej spółdzielni można określić jako stabilne. Dodatkowym oddziaływaniem projektu jest również promowanie ekonomii społecznej w ramach społeczności lokalnej oraz wskazywanie innym osobom zagrożonym wykluczeniem społecznym, iż dzięki aktywnej postawie jest możliwa zmiana swojej sytuacji życiowej.

Biorąc pod uwagę realizację całego projektu NSSS, warto wskazać, iż udzielono w jego ramach **50 dotacji** (na 35 planowanych) na rozpoczęcie działalności gospodarczej w formie spółdzielni socjalnej. Efektem tego wsparcia było powstanie na terenie województwa zachodniopomorskiego **9 spółdzielni socjalnych** (na 7 planowanych). Był to również swego rodzaju przełom w sposobie podejścia do spółdzielczości socjalnej w województwie, a inne projekty realizowane w tym zakresie mogą być z nim porównywane.

Koszty działania oraz koszty realizacji projektu.

Kręgieł utrzymuje się z bieżących środków, które wypracowuje w ramach prowadzonej działalności gospodarczej. Po 12 miesiącach od udzielenia dotacji na założenie spółdzielni jej sytuacja finansowa jest stabilna, chociaż przedsięwzięcie nie generuje wpływów, które znacząco przewyższałyby koszty prowadzonej działalności.

Jeżeli chodzi o koszty realizacji projektu, to znalazł się na on 3 miejscu listy rankingowej z kwotą dofinansowania w wysokości 1 577 530 zł. Ponieważ wnioskowana kwota projektu była o prawie pół miliona złotych wyższa (2 097 130,99 zł), rozpoczął się proces negocjacji zakresu projektu z Instytucją Pośredniczącą. Ostatecznie argumenty projektodawcy zostały niemal w całości uznane, w związku z czym ostatecznie podpisano umowę na kwotę 2 030 130 zł. Do momentu zakończenia projektu wydatkowano praktycznie wszystkie środki finansowe, przy znacznym przekroczeniu osiągniętych rezultatów.

11 Studium przypadku: Koszalińskiego Centrum Wspierania Inicjatyw Społecznych (KCWIS)

Informacje o organizacji objętej badaniem

Nazwa organizacji: Koszalińskie Centrum Wspierania Inicjatyw Społecznych

Rok założenia organizacji: 2000 r.

Misja organizacji:

Misją KCWIS jest wspieranie rozwoju społeczeństwa obywatelskiego poprzez wzmacnianie działalności podmiotów sektora pozarządowego w ich otoczeniu oraz pomoc grupom zagrożonym marginalizacją.

Cele organizacji:

- Wspieranie i mobilizacja/aktywizacja organizacji pozarządowych w regionie zachodniopomorskim,
- Zwiększenie znaczenia sektora pozarządowego w życiu publicznym regionu – rozwój sektora, pomoc w zakładaniu i rozwijaniu organizacji pozarządowych itp.
- Animowanie współpracy sektora obywatelskiego i publicznego,
- Działania na rzecz społeczeństwa obywatelskiego,
- Wsparcie grup zagrożonych wykluczeniem społecznym – aktywizacja zawodowa i społeczna, promocja zatrudnienia,
- Działania mające na celu wspieranie rozwoju gospodarczego, w tym przedsiębiorczości,
- Działania wspomagające rozwój wspólnot i społeczności lokalnych.

Adresaci działań organizacji:

Organizacje pozarządowe, lokalni liderzy społeczności, instytucje samorządowe, grupy zagrożone wykluczeniem i marginalizacją.

Sposób realizacji działań:

- Wsparcie doradcze i szkoleniowe dla NGO (w tym: zasady tworzenia i działalności NGO - aspekty prawne, księgowe, finansowanie działań; współpraca międzysektorowa; promocja organizacji; planowanie strategiczne; tworzenie i realizacja projektów),
- Działania na rzecz integracji sektora (w tym: organizowanie tematycznych spotkań organizacji pozarządowych; pośrednictwo w kontakcie organizacji o podobnym profilu działania; współpraca z partnerami lokalnymi; promowanie zasad etyki sektora pozarządowego),
- Animowanie współpracy międzysektorowej (JST-NGO),
- Gromadzenie, przetwarzanie i udostępnianie danych o sektorze NGO (między innymi prowadzenie regionalnego serwisu internetowego dla organizacji pozarządowych www.zachodniopomorskie.ngo.pl, prowadzenie biblioteki wydawnictw i publikacji dotyczących sektora pozarządowego, udostępnianej wszystkim zainteresowanym),
- Informowanie o działaniach prowadzonych przez NGO w regionie.

Dodatkowe informacje:

Stowarzyszenie posiada status organizacji pożytku publicznego (OPP). Prowadzi działalność odpłatną i nieodpłatną, a także posiada własną bazę trenerów i doradców oraz rozbudowaną ofertę szkoleniowo-doradczą (dostępną w formie odpłatnej według potrzeb klienta).

I. Informacje o projektach realizowanych przez KCWIS:

II.1 Działalność KCWIS przed realizacją projektu *Ekonomia społeczna drogą do rozwoju lokalnego*:

1. Okres 2005-2008: Realizacja 3 edycji RO EFS (Regionalny Ośrodek Europejskiego Funduszu Społecznego). Cel projektu: aktywnie promować wiedzę związaną z EFS oraz zachęcać lokalne organizacje i pomagać im w przygotowywaniu wysokiej jakości projektów EFS. Wartość projektów – 1 624 052,45 zł,
2. 2006-2007: *W poszukiwaniu polskiego modelu ES*, IW EQUAL. Cel projektu: wspieranie tworzenia i działania podmiotów ES, prowadzenie infopunktu – realizacja szkoleń i doradztwa w zakresie ES, zarządzania podmiotami ES, zasad funkcjonowania podmiotów ES. Wartość projektu – 38 000,00 zł.
3. 2008: *PROMES – promocja ES*, IW EQUAL, podwykonawstwo w ramach członkostwa w sieci SPLOT. Cel projektu: promocja ES, realizacja spotkań promocyjnych i warsztatów w województwie zachodniopomorskim. Wartość projektu – 24 300,00 zł.
4. 2008-2009: *Profesjonalizacja kadr ES*, PO KL 7.2.2. projekt realizowany w partnerstwie z Fundacją Centrum Innowacji i Przedsiębiorczości (lider projektu) oraz Przedsiębiorstwem Organizacji Wdrożeń AYA. Cel projektu: realizacja szkoleń, doradztwa i promocji ES, utworzenie 10 lokalnych instytucji wsparcia ES. Wartość projektu: 256 398,00 zł.
5. 2009-2011: *Uwierz w siebie i nie daj się wykluczyć! – program aktywizacji społecznej i zawodowej Amazonek*, PO KL 7.2.1, projekt realizowany w partnerstwie ze Stowarzyszeniem Koszalińskim Klubem *Amazonka*. Cel projektu: aktywizacja społeczna i zawodowa niepełnosprawnych kobiet poprzez kompleksowe wsparcie doradcze, szkoleniowe i informacyjne. Wartość projektu: 700 020,00 zł.
6. 2009-2011: *Nie czekam – sam kształtuję swoją przyszłość*, projekt realizowany w partnerstwie z Przedsiębiorstwem Organizacji Wdrożeń AYA (lider projektu) oraz Stowarzyszeniem na Rzecz Edukacji Informacyjnej i Medialnej. Cel projektu: działania mające na celu zwiększenie aktywności zawodowej 60 osób bezrobotnych poprzez wsparcie psychologiczno-doradcze, szkolenia zawodowe, szkolenia doskonalące. Wartość projektu: 978 521,00 zł.

II.2 Działania realizowane przez KCWIS po zakończeniu realizacji projektu *„Ekonomia społeczna drogą do rozwoju lokalnego”*:

1. Od września 2012: *Pomóżcie, a pokażę, że potrafię program aktywizacji społeczno-zawodowej osób niepełnosprawnych intelektualnie*. Projekt realizowany w partnerstwie z Polskim Stowarzyszeniem na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym Koło w Koszalinie (PO KL 7.4). Projekt obejmie swoimi działaniami 40 osób niepełnosprawnych intelektualnie w wieku 18-64 lat z terenu miasta Koszalin i powiatu koszalińskiego. Ma on na celu zwiększenie aktywności zawodowej i społecznej kobiet i mężczyzn objętych wsparciem.
2. Od 1 sierpnia 2012: *Bilet powrotny. Aktywizacja osób po 50 roku życia* Partner Przedsiębiorstwo Organizacji Wdrożeń AYA (7.2.1) Projekt jest przedsięwzięciem skierowanym do kobiet i mężczyzn w wieku 51-59/64 lat, niezatrudnionych, zarejestrowanych w PUP jako osoby bezrobotne, z terenów 8 gmin województwa zachodniopomorskiego (MG Barwice, G. Grzmiąca, G. Białogard, G. Tychowo, G. Rąbino, G. Sławoborze, G. Brzeźno i G. Świdwin). Ma na celu kompleksowe wsparcie osób bezrobotnych w podnoszeniu/nabyciu kwalifikacji zawodowych i spowodowanie wzrostu zatrudnienia wśród tych osób.
3. Od lipca 2011: *Zachodniopomorskie w Sieci – współpraca organizacji wspierających szansą na rozwój regionu* w partnerstwie z woj. zachodniopomorskim (POKL 5.4.2). Główny cel projektu: wzmocnienie potencjału zachodniopomorskich organizacji pozarządowych wspierających III sektor poprzez poprawę ich zdolności do tworzenia sieci współpracy - podniesienie aktywności działaczy społecznych, wzmocnienie wiedzy nt. partnerstw, rozwój

współpracy NGO-JST, utworzenie sieci NGO wspierających rozwój 3 sektora w Zachodniopomorskim. Projekt kierowany jest do 84 przedstawicieli organizacji pozarządowych – infrastrukturalnych, 30 osób z pozostałych NGOs oraz 80 osób z administracji publicznej. Projekt swoim zasięgiem obejmuje całe województwo - 1 organizacja w każdym z 21 powiatów.

Informacje o projekcie Ekonomia społeczna drogą do rozwoju lokalnego:

III.1 Informacje o projekcie:

Zgodność projektu z celami PO KL: cele projektu są spójne z celem Działania 7.2 zawartym w SzOP PO KL, tj. *Poprawa dostępu do zatrudnienia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym i rozwijanie sektora ES* oraz Celem Szczegółowym Poddziałania 7.2.2., jak również celami zawartymi w Strategii Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do 2020r.

Okres realizacji projektu: 01.10.2010 – 30.06.2012

Cel realizacji projektu:

Celem ogólnym projektu było wspieranie istniejących Podmiotów Ekonomii Społecznej (PES) oraz zapewnienie wsparcia Osobom Fizycznym (OF) zakładającym Podmioty Ekonomii Społecznej poprzez kompleksowe działania szkoleniowe, doradcze i usługi towarzyszące. Projekt skierowany był do 55 OF chcących podjąć działalność w sektorze ekonomii społecznej, do 40 PES, a także do przedstawicieli Instytucji Rynku Pracy, Pomocy i Integracji Społecznej (IRPPiS) w zakresie działań informacyjno - promocyjnych i partnerskiego współdziałania.

Cele szczegółowe:

- Zwiększenie potencjału PES,
- Ułatwienie bieżącej działalności PES,
- Rozwój sektora ekonomii społecznej poprzez zwiększenie liczby istniejących PES,
- Przeniesienie dobrych praktyk i rozwiązań wypracowanych w ramach ES na tereny objęte wsparciem,
- Wspieranie dialogu partnerskiego pomiędzy PES a JST na rzecz rozwoju przedsiębiorczości społecznej,
- Promocja ES i zatrudnienia w sektorze ES,
- Wzmocnienie potencjału wewnętrznego wnioskodawcy, jako ośrodka wsparcia ES w województwie.

Zasięg realizacji projektu:

Projekt swoim zasięgiem obejmował teren 3 powiatów województwa zachodniopomorskiego, w tym 9 gmin wiejskich, miejsko-wiejskich oraz miast do 25 tys.:

- Powiat Szczecinecki: Gm. Szczecinek, Gm. Grzmiąca, MiG. Barwice,
- Powiat Drawski: Gm. Ostrowice, Gm. Wierzchowo, MiG. Złocieniec,
- Powiat Gryficki: Gm. Karnice, Gm. Brojce, MiG. Płoty.

Według założeń projektowych na miejsce realizacji projektu wybierano gminy o najwyższej stopie bezrobocia.

Odbiorcy działań:

- 55 osób fizycznych (40 kobiet, 15 mężczyzn) – osoby zainteresowane podjęciem działalności w sektorze ES, spełniające kryterium osób w szczególnie niekorzystnej sytuacji społeczno-ekonomicznej,
- 40 podmiotów ekonomii społecznej (łącznie 85 reprezentantów – 65 kobiet, 20 mężczyzn),
- Minimum 45 przedstawicieli Instytucji Rynku Pracy, Pomocy i Integracji Społecznej w zakresie działalności informacyjno-promocyjnej i partnerskiego współdziałania.

III.2 Działania prowadzone w ramach projektu:

Zaplanowane w ramach projektu działania są spójne z zapisami wytycznych dot. typu 1 projektów w ramach PO KL 7.2.2. i obejmują: wsparcie dla utworzenia i/lub funkcjonowania (w tym wzmocnienia potencjału) instytucji wspierających ekonomię społeczną, zapewniających w ramach projektu w sposób komplementarny i łączny: dostęp do usług prawnych, księgowych, marketingowych, doradztwo (indywidualne i grupowe, m.in. w postaci punktów lub centrów doradztwa, inkubatorów społecznej przedsiębiorczości tworzących wspólną infrastrukturę rozwoju), w tym doradztwo w zakresie pozyskiwania przez podmioty ekonomii społecznej zewnętrznych źródeł finansowania np. w postaci pożyczek, szkolenia umożliwiające uzyskanie wiedzy i umiejętności potrzebnych do założenia i/lub prowadzenia działalności w sektorze ekonomii społecznej; usługi wspierające rozwój partnerstwa lokalnego na rzecz ekonomii społecznej (m.in. poprzez budowę sieci współpracy lokalnych podmiotów w celu wspierania rozwoju podmiotów ekonomii społecznej) oraz promocja ekonomii społecznej i zatrudnienia w sektorze ekonomii społecznej.

1. Zarządzanie

Za bezpośrednie zarządzanie projektem odpowiadał koordynator, asystent koordynatora, specjalista ds. informacji i promocji oraz obsługa finansowa.

2. Rekrutacja

W ramach działań związanych z rekrutacją przewidziano realizację:

- 3 seminariów informacyjnych dla 45 przedstawicieli IRPIPS i PES – wprowadzenie do tematyki ES, założeń projektowych, kierunków rozwoju i możliwości rozwoju oraz konieczności budowania partnerstw, wypracowania programów działań wspierających aktywizację i rozwój społeczności lokalnych, (I etap pracy animatora nad tworzeniem partnerstw),
- 9 spotkań dla ok. 90 beneficjentów OF chcących założyć działalność w sektorze ES. Tematyka spotkań: wprowadzenie do tematyki ES, założeń projektu, możliwości rozwoju osobistego, alternatywnych form zatrudnienia – prowadzenie przez animatora.

3. Szkolenia

- Realizacja 20 (2 dniowych) szkoleń wyjazdowych dla przedstawicieli PES – grupy 10 osobowe, 16 godzin szkoleń każde. Tematyka szkoleń: aspekty formalno-prawne funkcjonowania PES, działalność w sektorze ES, pozyskiwanie środków na działalność, partnerstwa, marketing i PR,
- Realizacja 10 wyjazdowych szkoleń (2 dniowych) dla osób fizycznych. Tematyka szkoleń: zakładanie działalności w sektorze ES, zarządzanie PES, funkcjonowanie PES.

4. Lokalne Centra Poradnictwa ES (LCPES)

Utworzenie 3 ośrodków poradniczych LCPES kierujących ofertę do OF i PES. Realizowano wsparcie psychologiczne, prawne, zawodowe, księgowe, marketingowe i prawne. Doradcy działający przy LCPES realizowali wsparcie stacjonarnie i wyjazdowo.

5. Lokalne partnerstwa na rzecz ES (LPES)

Opracowanie 3 programów współdziałania IRPPiS oraz PES mających na celu aktywizację i rozwój społeczności na terenie 9 gmin wspierane przez pracę animatora, którego rolą było wspieranie w tworzeniu programów oraz upowszechnianie wypracowanych rezultatów.

6. Promocja ES i zatrudnienia w sektorze ES

Wydanie publikacji *Ekonomia społeczna dla społeczeństwa* – wydana i upowszechniona w ilości 250 szt. Realizacja 2 dwudniowych wyjazdów studyjnych dla grup 30 osobowych – cel wyjazdów: prezentacja dobrych praktyk, wymiana doświadczeń, spotkania z funkcjonującymi PES. W ramach promocji i zatrudnienia w sektorze ES, zorganizowana została konferencja podsumowująca projekt oraz wyprodukowano i wyemitowano spoty radiowe i telewizyjne.

III.3 Rezultaty i produkty:

Zakładane rezultaty twarde:

- 30 przedstawicieli PES skorzysta z udziału w 3 seminariach informacyjnych,
- 90 osób weźmie udział w 9 spotkaniach w gminach,
- wydanych zostanie 200 certyfikatów z 20 szkoleń dla przedstawicieli PES,
- powstanie 10 fiszek projektowych z zakresu ES,
- zostanie wydanych 100 certyfikatów z 10 szkoleń dla 55 osób fizycznych,
- powstanie 5 nowych PES,
- liczba PES które uzyskają wsparcie: 40,
- powstaną 3 programy partnerskiego współdziałania PES i JST,
- 60 osób weźmie udział w 2 wyjazdach studyjnych,
- 80 osób weźmie udział w konferencji podsumowującej,

Zakładane rezultaty miękkie:

- wzrost świadomości w zakresie roli i zasad funkcjonowania ES,
- wzrost kompetencji i wiedzy wśród instytucji objętych wsparciem projektowym,
- wzrost skuteczności działań i inicjatywnych postaw wśród beneficjentów ostatecznych,
- ożywienie i rozwój środowiska lokalnego oraz rozwój partnerstwa,
- promocja ES i zatrudnienia w sektorze ES,
- upowszechnienie dobrych praktyk z zakresu ES,
- wzmocnienie potencjału Beneficjenta w zakresie świadczenia usług na rzecz ES.

Zakładane produkty:

Wydanie publikacji dotyczącej projektu w ilości 250 sztuk, realizacja 1350 godzin doradczych, 17 ogłoszeń prasowych, 6 spotów promujących ES w radiu i telewizji. W projekcie uwzględniono także produkcję plakatów promocyjnych (70 szt.), ulotek (500 szt.), roll-up'ów (2 szt.), 4 tablic informacyjnych oraz 150 gadżetów promocyjnych.

Wartość dofinansowania: 887 980,00 zł

Koszt przypadający na jednego uczestnika: 16 145,09 zł

Informacje dodatkowe:

Zgodnie z zapisami zawartymi we wniosku beneficjenta o płatność za okres 2012.01.01 – 2012.03.31 (przedostatni wniosek) zdecydowana część wartości osiągniętych wskaźników została zrealizowana (lub przekroczona) albo była bliska wartości zakładanej we wniosku o dofinansowanie projektu. Realizator projektu wśród trudności związanych z jego realizacją wymieniał jedynie niższą od zakładanej liczbę PES korzystających ze wsparcia w ramach projektu (w okresie tym wskaźnik wynosił zaledwie 30 z 40 zakładanych organizacji).

II. Ocena realizacji i trwałość projektu:

Informacje dotyczące zbierania danych

Zagadnienia związane z trwałością projektu opracowane zostały w oparciu o rozmowy telefoniczne przeprowadzone z koordynatorem projektu, doradcą zaangażowanym w jego realizację oraz beneficjentem ostatecznym korzystającym z usług dostępnych w ramach projektu.

Osoby zaangażowane w realizację projektu pytane były przede wszystkim o szczegóły dotyczące jego realizacji, ocenę poszczególnych działań oraz trwałość wypracowanych rezultatów po zakończeniu finansowania projektu z PO KL.

Rozmowa z beneficjentem ostatecznym projektu dotyczyła w głównej mierze dostępności i jakości świadczonych w projekcie usług, ich adekwatności, wpływu udzielonego wsparcia na funkcjonowanie

organizacji oraz relacji z realizatorem projektu po zakończeniu finansowania projektu z PO KL. Beneficjent ostateczny, z którym prowadzono rozmowę korzystał ze wsparcia niemalże od początku realizacji projektu. Wśród usług, z których korzystał znajdowały się: usługi doradcze, szkoleniowe, wsparcie psychologa, wsparcie prawnika, wsparcie księgowe, wyjazd studyjny.

Informacje o stanie realizacji projektu

Według informacji uzyskanych w trakcie rozmowy z personelem projektu, wszystkie założone działania opisane we wniosku o dofinansowanie zostały zrealizowane (także liczba PES korzystających ze wsparcia w ramach projektu, która zagrożona była w przedostatnim kwartale jego realizacji), a część z zakładanych wskaźników została przekroczona.

Ocena poszczególnych elementów projektu:

1. Zasada funkcjonowania

Projekt realizowany był zgodnie z założeniami opisanymi we wniosku o dofinansowanie. Założone zostały 3 Lokalne Centra Poradnictwa Ekonomii Społecznej na terenie 3 różnych powiatów objętych działaniem projektu, które funkcjonowały przez 3 dni w tygodniu w godzinach porannych i popołudniowych umożliwiającym korzystanie z ich oferty możliwie najszerzej grupie beneficjentów ostatecznych.

Ponadto realizowane były szkolenia w różnych częściach powiatów objętych działaniem oraz usługi doradcze. Doradcy ze względu na specyfikę regionu oraz sytuację materialną beneficjentów ostatecznych dojeżdżali na miejsca spotkań. Osobom korzystającym ze wsparcia szkoleniowego dojeżdżającym do miejsca realizacji szkolenia, refundowano koszty dojazdu.

Z informacji uzyskanych od uczestnika projektu w trakcie rozmowy telefonicznej wynika, że w momencie występowania trudności z dojazdem do miejsc udzielania doradztwa, doradcy zaangażowani w realizację projektu, często dojeżdżali do odbiorców porad. W związku z tym nie było żadnych przeszkód w możliwości uzyskania wsparcia. Ponadto część wsparcia odbywała się telefonicznie lub mailowo.

Najlepiej oceniane elementy projektu

Zdaniem wszystkich respondentów najwyżej ocenianym elementem projektu było **wsparcie doradcze** ze względu na jego indywidualny charakter i najlepsze dopasowanie do potrzeb odbiorcy.

Koordynator i uczestnik projektu do najbardziej wartościowych elementów projektu zaliczyli **wizyty studyjne**. Dzięki nim między innymi uczestnik udzielający wywiadu zdecydował się na wprowadzenie podobnych działań na swoim obszarze oraz stara się założyć spółdzielnię socjalną.

Koordynator projektu pozytywnie oceniał także **Lokalne Centra Poradnictwa ES** ze względu na stosunkowo łatwą możliwość dotarcia do nich potencjalnym beneficjentom ostatecznym.

Elementy do poprawy

- **Promocja projektu** – konieczne większe zaangażowanie do promocji projektu JST gwarantujące łatwość w docieraniu do potencjalnych uczestników. Proponowano, aby pracownicy JST umożliwiali rozwieszenie informacji na temat projektu i żeby sami przekazywali informacje o projekcie, o tym że takie wsparcie jest realizowane.
- **Pozyskanie/wynajem sal** od samorządów w celu realizacji spotkań – JST nie zawsze chciały wchodzić we współpracę (brak zrozumienia ze strony np. MOPS i GOPS), przez co pojawiał się problem z miejscem organizacji spotkań.
- **Komunikacja z beneficjentami ostatecznymi** – problem komunikacji z potencjalnymi odbiorcami projektu wynikał głównie z trudności z przemieszczaniem się po terenie objętym działaniem. Uczestnicy projektu to najczęściej osoby bezrobotne, bez środków które mogliby przeznaczyć na dojazd do miejsc doradztwa/szkoleń. Konieczne jest zatem zwiększenie liczby wyjazdów doradców i organizowanie szkoleń w różnych miejscach, do których ułatwiony dostęp mogą mieć potencjalne osoby zainteresowane udziałem w zaplanowanych działaniach.

Trwałość rezultatów

Zdaniem zarówno osób zaangażowanych w realizację projektu, jak i beneficjenta ostatecznego korzystającego z usług w dalszym ciągu utrzymywane są kontakty z osobami, które korzystały z działań zaplanowanych w ramach projektu. Realizowane są porady – głównie mailowe i telefoniczne, rzadziej spotkania osobiste, dostępne jest m.in. wsparcie księgowe.

2. Partnerstwo

Projekt, zgodnie z zapisami wniosku o dofinansowanie, nie był realizowany w partnerstwie. Jednocześnie zawiązanie 3 lokalnych partnerstw było jednym z rezultatów projektu. Rezultat ten został osiągnięty.

Trwałość rezultatów

Po zakończeniu projektu zamknięto biura LCPES, zakończyły się umowy na najem lokali oraz na współpracę z osobami zatrudnionymi w ramach LCPES. Mimo to, zdaniem respondentów, partnerstwa funkcjonują po zakończeniu projektu. W dalszym ciągu udzielane jest wsparcie ze strony KCWIS (głównie telefoniczne i mailowe) oraz funkcjonuje współpraca między JST oraz PES zaangażowanymi w wypracowanie strategii współdziałania. W dalszym ciągu animator, który realizował działania w ramach projektu udziela porad dla NGO i JST.

3. Pozyskiwanie środków do działania

Z informacji udzielonej przez koordynatora projektu oraz doradcę wynika, że KCWIS nadal pozyskuje środki na podobne działania, co wynika z celów statutowych KCWIS.

W trakcie wywiadu beneficjent ostateczny korzystający z usług KCWIS w ramach projektu, pojawiła się informacja o pozyskaniu dofinansowania ze środków PO FIO przez organizację beneficjenta na realizację projektu, którego tematyka zbliżona jest do projektu realizowanego przez KCWIS – realizują działania zbliżone do centrum wspierania ES (poradnictwo, szkolenia itp.). Dodatkowo, organizacji beneficjenta ostatecznego udało się pozyskać środki z priorytetu 6.3 PO KL na realizację projektu dotyczącego aktywizacji osób po 50 roku życia, aktywizację zawodową dla kobiet itp.

4. Cele i metody działania

Zdaniem osób zaangażowanych w realizację projektu, wszystkie zakładane cele zostały zrealizowane. *Celem projektu było zwiększenie potencjału PES, pokazanie że ES jest działaniem ważnym... że osoby fizyczne i PES mogą coś dla siebie samych zrobić...* i to udało się osiągnąć (cytat w oparciu o wywiad z koordynatorem projektu).

Przeszkody w realizacji celów

Największym problemem w osiągnięciu zakładanych celów było utworzenie podmiotów ES, ale głównie ze względu na procedury i czas zakładania podmiotów, konieczności opracowania niezbędnej dokumentacji itp.

Trwałość

Mimo trudności w realizacji projektu wszystkie cele zostały zrealizowane: 4 podmioty ES powstały w trakcie realizacji projektu, a 1 ze względów formalnych już po jego zakończeniu. Do udziału w projekcie zgłosiło się więcej osób fizycznych niż zakładano. Powstała 1 spółdzielnia socjalna w trakcie projektu oraz 1 po jego zakończeniu, co prawdopodobnie było wynikiem wsparcia udzielonego w ramach projektu.

5. Zasięg działalności i organizacja pracy

Zasięg działalności projektu obejmował 3 powiaty (tereny należące dawniej do woj. koszalińskiego). Całość projektu koordynowana była z Koszalina. Na terenie powiatów funkcjonowały 3 ośrodki wsparcia ES, dzięki czemu ułatwiona była komunikacja z uczestnikami projektu. W projekcie pokrywane były koszty uczestników związane z dojazdem na szkolenia, lecz nie można było refundować kosztów dojazdu do biura LCPES, na co nie wszystkich potencjalnych odbiorców działań (głównie osoby bezrobotne) było stać.

Zdaniem osób zaangażowanych w realizację działań w oparciu o zebrane w trakcie realizacji projektu doświadczenia, obszar oddziaływania/realizacji projektu mógłby być większy, gdyż w trakcie jego realizacji pojawiały się osoby chcące uzyskać wsparcie spoza terenu objętego działaniami, na których podobne działania nie były prowadzone.

Trwałość

Po zakończeniu realizacji projektu, teren oddziaływania częściowo uległ zmianie, ze względu na brak bezpośredniego finansowania dla LCPEŚ i jego pracowników. Jednocześnie dzięki realizacji projektu, ogólny zasięg działania KCWIS zwiększył się – KCWIS jest bardziej rozpoznawalny przynajmniej w tych powiatach, w których realizowano projekt. Osoby chcące skorzystać ze wsparcia z zakresu ES w dalszym ciągu zgłaszają się do KCWIS, gdzie udzielane są porady (głównie telefoniczne i mailowe). Ponadto po zakończeniu realizacji projektu, w powiatach pozostały osoby, które były zaangażowane w jego realizację. Osoby te zdobyły doświadczenie z zakresu ES i w dalszym ciągu w miarę możliwości udzielają wsparcia.

12 Studium przypadku: Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej Biura Ekonomicznego Aktywa Plus

I. Projektodawca

Biuro Ekonomiczne „Aktywa Plus” Emilii Kowalskiej od wielu lat prowadzi działalność wspomagającą podmioty ekonomii społecznej. Począwszy od 2008 roku przeszkolonych zostało około 400 osób, a z pozostałych form pomocy, skorzystało kolejne 500. Projekt zatytułowany „*Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej*” jest więc kolejnym działaniem Biura Ekonomicznego dotyczącym kompleksowego wsparcia sektora ekonomii społecznej w województwie zachodniopomorskim, który powstał jako odpowiedź na zgłaszane zapotrzebowanie od podmiotów ekonomii społecznej.

II. Projekt

W ramach Poddziałania 7.2.2 Wsparcie ekonomii społecznej PO KL „Aktywa Plus” zrealizowało projekt pt. ***Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej***.

Był on realizowany w okresie **od sierpnia 2010 do końca grudnia 2011 roku** i swoim obszarem obejmował trzy powiaty województwa zachodniopomorskiego tj.: **goleniowski, drawski i gryficki**.

Celem głównym projektu było kompleksowe wsparcie i wzmocnienie potencjału sektora ekonomii społecznej i jego otoczenia oraz poszerzenia zakresu działań przedsiębiorstw ekonomii społecznej w tych powiatach poprzez szkolenia, warsztaty, doradztwo i usługi specjalistyczne.

Cel główny miał być zrealizowany w liczbie minimum 30 podmiotów ekonomii społecznej (PES), 10 Instytucji Rynku Pracy, Pomocy i Integracji, łącznie miał objąć wsparciem **200 osób** tj.: pracowników, członków, wolontariuszy i osoby zamierzające założyć, albo znaleźć pracę w PES.

Cel ten miał zostać osiągnięty przez realizację **celów szczegółowych**, czyli:

1. zorganizowanie trzech lokalnych ośrodków wsparcia ekonomii społecznej świadczących doradztwo w zakresie tworzenia i funkcjonowania podmiotów ekonomii społecznej oraz usługi specjalistyczne prawne, księgowe, marketingowe i wspierające rozwój partnerstwa lokalnego oraz przedsiębiorczość społeczną,
2. wzrost potencjału i poszerzenie zakresu działań minimum 30 podmiotów ekonomii społecznej nieprowadzących działalności gospodarczej, poprzez kompleksowe uzupełnianie wiedzy, podwyższenie poziomu kwalifikacji kadry zarządzającej, pracowników i wolontariuszy,
3. podpisanie porozumień o utworzeniu lokalnych partnerstw na rzecz rozwoju ekonomii społecznej,
4. przygotowanie 60 osób do założenia i prowadzenia podmiotów ekonomii społecznej,
5. promocję i upowszechnianie idei ekonomii społecznej,
6. wzrost wiary we własne możliwości kobiet w PES dzięki uczestnictwu w szkoleniach.

Projekt był adresowany do:

- osób fizycznych, mieszkających na terenie gmin wiejskich i wiejsko-miejskich do 25 tysięcy mieszkańców, którzy chcą założyć/prowadzić działalność w sektorze ekonomii społecznej i wspierać jego rozwój z terenu powiatów: goleniowskiego, drawskiego, gryfickiego,
- Instytucji rynku pracy i Instytucji pomocy i Integracji Społecznej w zakresie działań dotyczących promocji i rozwoju partnerstwa,
- podmiotów ekonomii społecznej, nie prowadzących działalności gospodarczych, rozumianych jako: Stowarzyszenia, Fundacje, Spółdzielnie Socjalne, Spółdzielnie Inwalidów i Niewidomych, Centra Integracji Społecznej, Kluby Integracji Społecznej, Zakłady Aktywności Zawodowej, Warsztaty Terapii Zajęciowej.

Projekt był podzielony na zadania:

1. Szkolenia wspierające proces tworzenia i funkcjonowania podmiotów w sektorze ekonomii społecznej. Trzy moduły szkoleń, czyli: **Budujemy podmioty ekonomii społecznej, Menadżer ekonomii społecznej oraz Księgowy ekonomii społecznej**,
2. **Warsztaty partnerstwa lokalnego na rzecz ekonomii społecznej**, trzy edycje, po jednej dla przedstawicieli sektora ekonomii społecznej z poszczególnych gmin,
3. Doradztwo i usługi specjalistyczne – prowadzone w nowopowstałych **Lokalnych Ośrodkach Wsparcia Ekonomii Społecznej**,
4. Upowszechnienie **idei ekonomii społecznej** i promowanie zatrudnienia w sektorze ekonomii społecznej.

Zakładane produkty:

We wniosku założono zrealizowanie produktów tj.: szkoleń i warsztatów (672h), doradztwo (400h), usługi specjalistyczne (240h), 10 grup szkoleniowych, konferencje - 3 lokalne i 1 podsumowująca, publikacje (8). Wszystkie wskaźniki zostały zrealizowane.

Do rezultatów twardych zaliczono:

- Powstanie 3 Lokalnych Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej,
- Utworzenie 3 podmiotów ekonomii społecznej,
- Podpisanie 3 porozumień partnerskich,
- Przygotowanie 6 projektów PO KL,
- Zatrudnienie 3 osób.

We wniosku zawarto również planowane **rezultaty miękkie:**

- Zwiększenie udziału kobiet w inicjatywach ekonomii społecznej,
- Wzrost wiedzy i umiejętności niezbędnej do pozyskania środków na działalność w sektorze ekonomii społecznej,
- Zmiana postaw i wzrost motywacji do aktywnego działania na rzecz integracji społecznej,
- Nabycie umiejętności pracy w zespole, zarządzania czasem i zadaniami.

Łączna suma dofinansowania, o którą ubiegało się biuro Aktywa Plus to ponad 738 500,00 zł.

Projekt *Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej* idealnie wpisywał się w kryteria strategiczne, które zostały zapisane w Dokumentacji Konkursowej na projekty składane w ramach Poddziałania 7.2.2. W dokumentacji uwzględniono 4 kryteria strategiczne tj.:

1. wykorzystanie dobrych praktyk wypracowanych na podstawie rezultatu PIW EQUAL (w projekcie zastosowano Model Inkubatora Gospodarki Społecznej),
2. realizowanie projektu na obszarze gmin lub skierowany do mieszkańców gmin wymienionych w załączniku nr 6 do Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Zachodniopomorskiego tj. gmin w szczególnie niekorzystnej sytuacji społeczno-ekonomicznej (wskaźniki na stan 31.12.2007r. załącznika 6 RPO WZ żadne z wybranych do projektu gmin tj. Goleniów, Gryfice i Drawsko Pomorskie nie podlegają pod gminy o szczególnie niekorzystnej sytuacji społeczno-ekonomicznej),
3. dostosowanie budynków instytucji sektora ekonomii społecznej, w których realizowane będzie wsparcie w ramach projektu do potrzeb osób niepełnosprawnych w ramach cross-financingu (w ramach projektu dofinansowany został zakup szyn najazdowych ABS dla osób niepełnosprawnych, ale tylko do biura projektu, które *de facto* mieści się w Szczecinie. Na potrzeby realizacji projektu biuro Aktywa Plus pełniło funkcję Ośrodka Wsparcia Ekonomii Społecznej, a w Goleniowie, Złocie i Nowogardzie funkcjonowały lokalne ośrodki wsparcia ekonomii społecznej),
4. grupą docelową są osoby mające miejsce zamieszkania na terenie gmin wiejskich, miejsko-wiejskich oraz miast do 25 tys. mieszkańców (wszystkie wybrane do projektu gminy z powiatów goleniowskiego, drawskiego i gryfickiego spełniają to kryterium).

III. Ocena realizacji i trwałość projektu

Informacje dotyczące zbierania danych:

Zagadnienia związane z trwałością projektu opracowane zostały w oparciu o indywidualny wywiad pogłębiony, który został przeprowadzony z projektodawcą panią Emilią Kowską oraz przez analizę materiałów dotyczących projektu, w tym wniosek o dofinansowanie projektu oraz wniosek beneficjenta o płatność oraz materiały związane z realizacją projektu w tym: umowy partnerskie, plany szkoleń i warsztatów, wydane publikacje itp., a także informacje ze strony internetowej projektu.

Według informacji uzyskanych w trakcie wywiadu oraz na podstawie zebranej dokumentacji, wszystkie założone działania opisane we wniosku o dofinansowanie zostały zrealizowane, a nawet część z zakładanych wskaźników została nieznacznie przekroczona.

Informacje o stanie realizacji projektu:

Projekt realizowany był zgodnie z założeniami opisanymi we wniosku o dofinansowanie.

Ocena poszczególnych elementów projektu:

1. Szkolenia:

Wsparciem w ramach projektu objętych zostało w sumie ponad 200 osób, które skorzystały ze szkoleń. Szkolenia odbywały się w 3 grupach (20 osobowych), odpowiednio dla uczestników z poszczególnych gmin. Osobom korzystającym ze wsparcia dojeżdżającym do miejsca realizacji szkolenia, pokrywano koszty dojazdu. Ponadto, uczestnicy mieli zapewniane wyżywienie i materiały papierowe niezbędne do uczestnictwa w szkoleniu.

Zrealizowano trzy moduły szkoleń, czyli: **Budujemy podmioty ekonomii społecznej**, **Menadżer ekonomii społecznej** oraz **Księgowy ekonomii społecznej**. Program szkoleń obejmował tematy takich zagadnień jak m.in.: zarządzanie organizacją, aspekty prawne funkcjonowania PES, zarządzanie zasobami kadrowymi, zarządzanie finansami, promocja wizerunku organizacji, źródła

pozyskiwania środków na działalność PES, sieci współpracy PES, obowiązki PES w zakresie sprawozdawczości. Wybór takich a nie innych modułów szkoleniowych nie był przypadkowy, jak mówiła pani Emilia Kowalska dzięki prowadzonym wcześniej projektom i dzięki ankietom wypełnianym przez ich beneficjentów Aktywa Plus” mogły tak skomponować panele tematyczne by w jak największym stopniu odpowiadały one potrzebom uczestników.

W projekcie zapisano, że uczestnik będzie mógł wziąć udział tylko w jednym module, w związku z tym nie było problemów z rekrutacją uczestników. Jak mówi pani Emilia Kowalska wielu uczestników wyrażało chęć uczestnictwa nie tylko w jednym module, niestety zapisy w projekcie nie pozwalały na to. Jednak wyciągnięto z tego wnioski, gdyż jak przyznała pani Kowalska ubiegając się o wsparcie w kolejnych latach zmieniła ten zapis dzięki czemu beneficjenci mogą brać udział w kilku modułach.

Także sami beneficjenci bardzo pozytywnie wypowiadają się o szkoleniach, które spełniły ich oczekiwania i na pytanie czy wzięliby udział w szkoleniu raz jeszcze zdecydowana większość odpowiada, że tak.

2. LOWES:

W OWES w Szczecinie usytuowani byli specjaliści czy to z dziedziny prawa czy marketingu czy księgowości. Tam też mieściło się biuro projektu oraz pracował projektodawca i koordynator projektu. Jednak jednym z celów projektu było zorganizowanie 3 LOWES, które będą obsługiwać zainteresowane wsparciem osoby.

Lokalne Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej powstały w:

1. gminie **Złocieniec** (powiat drawski) przy ul. Plac 650-Lecia, prowadzony przez panią Barbarę Głowacką,
2. gminie **Nowogard** (powiat goleniowski) przy Placu Wolności 1 i prowadzony przez panią Magdalenę Rogojszę,
3. gminie **Gryfice** (powiat gryficki) przy parafii na ul. Górskiej 8, który po realizacji projektu został właśnie przeniesiony do Ośrodka Pomocy Społecznej.

Ośrodki funkcjonują dalej, cały czas prowadzą działalność doradczą i świadczą usługi specjalistyczne dla osób, podmiotów i instytucji uczestniczących w projekcie, nie mniej jednak nie są one dostępne w stałych godzinach otwarcia. Jak tłumaczy to pani Emilia Kowalska ośrodki te nie mają stałych godzin otwarcia, muszą one po prostu funkcjonować tak, że w jednym dniu są dostępne w godzinach przedpołudniowych, w drugim w popołudniowych. A pozostałe godziny to według potrzeb, czyli na wyraźne życzenie organizacji.

3. Doradztwo i usługi specjalistyczne:

W ramach projektu każdy beneficjent mógł skorzystać z doradztwa i pomocy w LOWES lub w OWES w Szczecinie. Doradztwo miało formę osobistych lub grupowych spotkań z doradcą dot. tworzenia i działania PES. Ponadto, uczestnicy mieli możliwość skorzystania w OWES z usług prawnych, księgowych, marketingowych mających na celu wspieranie rozwoju partnerstwa lokalnego i przedsiębiorczości społecznej. Oprócz możliwości osobistego kontaktu z doradcą część beneficjentów konsultowała się drogą mailową.

Z doradztwa i usług specjalistycznych (głównie prawnych, księgowych i marketingowych) podczas realizacji projektu skorzystało w sumie ponad **30 podmiotów ekonomii społecznej** (po 10 podmiotów z każdego powiatu), wśród nich m.in.:

1. Stowarzyszenie Na Rzecz Dzieci i Młodzieży *Blisko Siebie* ze Złocieńca,
2. Złocieniecki Ośrodek Kultury,

3. Nowogardzkie Stowarzyszenie 4x4,
4. Stowarzyszenie dla dzieci niepełnosprawnych *SERDUSZKO* z Nowogardu,
5. Towarzystwo Przyjaciół Rzek Iny i Gowienicy ze Stepnicy,
6. Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania *GRYFLANDIA* z Gryfic,
7. Fundacja *Rozwój Integracja* z Gryfic,
8. Krajowe Stowarzyszenie ARAMIS w Trzebiatowie,
9. Parafialny Zespół *CARITAS* z Gryfic,
10. Stowarzyszenie Przyjaciół Błotna *Antonówka* z Nowogardu.

Według wskaźnika opisanego we wniosku, miały powstać 3 nowe podmioty. W ramach projektu udało się nawet stworzyć o jeden więcej. **Zarejestrowane w ramach projektu w Krajowym Rejestrze Sądowym zostały 4 podmioty tj.:**

1. Stowarzyszenie *Pomocna Dłoń* z Cerkwicy,
2. Stowarzyszenie Przyjaciół Kultury *Inspiracja* ze Złocieńca,
3. Stowarzyszenie *Przystanek Trzechlecie* Wiek,
4. Stowarzyszenie Mieszkańców Wojcieszyna *Nasz Wojcieszyn*.

W projekcie założono wypracowanie i przygotowanie 6 projektów, po 2 średnio dla każdego powiatu. W rezultacie powstało ich aż 9, niektóre z nich są już zrealizowane, jeden z nich dotyczył muzeum PGR w Bolegorzynie, a w ramach projektu udało się opublikować mały przewodnik po muzeum. Otrzymała się tam też jedna z lokalnych konferencji. Inny z kolei dotyczył zorganizowania zawodów międzygminnych.

4. Partnerstwo:

Uczestnicy brali udział w warsztatach z tworzenia partnerstwa lokalnego. Jego celem było przygotowanie uczestników do zawiązania partnerstwa lokalnego i opracowanie jego planu działania. Warsztaty obejmowały część wykładową i praktyczną, podczas której słuchacze mogli zdobyć wiedzę z praktycznych aspektów budowy partnerstwa (tworzenie i zarządzanie partnerstwem, diagnozowanie obszarów działania, tworzenie programu współpracy i planu działania partnerstwa).

Ponadto, tak jak zostało założone w projekcie, zawiązanie 3 lokalnych partnerstw było jednym z rezultatów projektu. Rezultat ten został osiągnięty, w ramach projektu zawiązano:

1. partnerstwo zadaniowe dotyczące realizacji projektu *NIE dla wykluczenia TAK dla ZATRUDNIENIA*,
2. partnerstwo *Lepsze jutro* na rzecz Integracji i Przedsiębiorczości Społecznej w powiecie goleniowskim ze szczególnym uwzględnieniem gminy Nowogard,
3. partnerstwo powiatowe na rzecz pomocy i wszechstronnego wsparcia rodzin w powiecie gryfickim.

Partnerstwo zadaniowe zostało zawarte w celu realizacji konkretnego zadania, jakim było wspólne działanie na rzecz przygotowania i realizacji **projektu NIE dla wykluczenia TAK dla ZATRUDNIENIA**.

Partnerstwo zostało zawarte w dniu 28.07.2011r. między: Biurem Ekonomicznym „Aktywa Plus” pełniącym rolę lidera partnerstwa a partnerami projektu - Powiatowym Urzędem Pracy w Drawsku Pomorskim, Miejsko-Gminnym Ośrodkiem Pomocy Społecznej, Stowarzyszeniem „SEMAFOR”. W umowie partnerskiej zawarto zasady współpracy lidera partnerstwa i partnerów oraz współpracy między partnerami, określono podział zadań i obowiązków poszczególnych partnerów a także sposób organizacyjny wewnątrz porozumienia.

Partnerstwo *Lepsze jutro* na rzecz Integracji i Przedsiębiorczości Społecznej w powiecie goleniowskim ze szczególnym uwzględnieniem gminy Nowogard.

Celem zawiązania partnerstwa jest rozwiązywanie problemów społecznych i rozwój zasobów ludzkich, przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu i ograniczenie bezrobocia wśród mieszkańców powiatu goleniowskiego ze szczególnym uwzględnieniem gminy Nowogard poprzez integrację i rozwój przedsiębiorczości społecznej.

Ponadto, sformułowano cele operacyjne zawartego partnerstwa: integracja środowisk zajmujących się pomocą społeczną i przedsiębiorczością społeczną, wdrożenie innowacyjnych form aktywizacji zawodowej i społecznej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz poszukiwanie alternatywnych obszarów zatrudnienia poprzez powoływanie instytucji integracji społecznej i przedsiębiorczości społecznej, pozyskiwanie nowych członków-partnerów do współpracy i działania na rzecz realizacji celów partnerstwa, stworzenie systemu rozwoju i wsparcia/ośrodków dla podmiotów Ekonomii Społecznej, pogłębianie idei *wspólnej pracy*, promocja wolontariatu, promocja Partnerstwa, realizacja projektów w obszarze pomocy społecznej, przedsiębiorczości społecznej, stworzenie bazy dobrych praktyk, wpływanie na kształt polityki społecznej i przedsiębiorczości społecznej w regionie poprzez umacnianie działań partnerskich, tworzenie lokalnych programów na rzecz gospodarki społecznej.

Członkiem partnerstwa mogli zostać: władze samorządowe, instytucje pomocy i integracji społecznej oraz partnerzy społeczni i gospodarczy. Ponadto, powołano organ decyzyjny partnerstwa oraz ustalono zadania lidera partnerstwa.

Partnerstwo powiatowe na rzecz pomocy i wszechstronnego wsparcia rodzin w powiecie gryfickim.

Partnerstwo działa na zasadzie lokalnej grupy partnerskiej i współpracy społeczności powiatu. Celem zawiązania partnerstwa było wzmocnienie i poprawa funkcjonowania rodzin z powiatu gryfickiego jako całości oraz poszczególnych ich członków w różnorodnych aspektach życia, uwzględniająca inicjowanie i wspieranie rozwoju osobistego, społecznego i zawodowego przedstawicieli rodziny.

Partnerstwo ma charakter otwarty i rozwojowy, do którego może dołączyć każdy podmiot, firma lub instytucja prowadząca działania w obszarze dotyczącym powołanego partnerstwa. Członkiem partnerstwa mogli zostać: władze samorządowe, instytucje pomocy i integracji społecznej oraz partnerzy społeczni i gospodarczy.

W ramach projektu założono powstanie **strony internetowej**, która miała być również dostosowana do potrzeb osób niepełnosprawnych. W rezultacie strona projektu www.aktywnyowes.pl może być czytana także przez osoby słabiej widzące, gdyż zawiera odpowiedni kontrast oraz opcję powiększającej czcionki. Strona działa cały czas, jest regularnie uaktualniana o nowe informacje o kolejnych projektach, w których Aktywa Plus bierą udział. Czytelny jest odnośnik do podstrony poświęcony Lokalnym Ośrodkom Wsparcia Ekonomii Społecznej, gdzie zamieszczone są niestety tylko wybiórcze dane kontaktowe. Ze strony projektu można dowiedzieć się o m.in.: tematyce, zakresie i terminarzu warsztatów i szkoleń, informacjach dot. doradztwa i usług specjalistycznych (dziedziny: prawo, finanse, marketing).

Każdy LOWES ma swój **adres mailowy**, który podany jest na stronie projektu, ale nie są one sprawdzane na bieżąco. Ponadto, do tylko dwóch ośrodków podany jest dokładny adres siedziby, gdzie organizacje pozarządowe czy ogólnie osoby zainteresowane problematyką ekonomii społecznej mogą się zgłosić i gdzie mogą zasięgnąć porady. Kompletnie niezrozumiałe jest to, że tylko do jednego ośrodka w Nowogardzie podany jest numer telefonu. Strona oznakowana jest zgodnie z wytycznymi unijnymi dotyczącymi oznaczania projektów dofinansowanych z PO KL. Jest więc logotyp UE, Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Szczecinie, Narodowych Strategii Spójności, informacja o źródle finansowania projektu oraz hasło: *Człowiek -najlepsza inwestycja!*.

5. Publikacje:

W ramach projektu **wydano 8 publikacji**, wśród nich m.in.: *Dobre praktyki ekonomii społecznej w kraju i województwie*, *Zewnętrzne źródła finansowania działań podmiotów ekonomii społecznej – przewodnik*, *Przedsiębiorczość społeczna w województwie zachodniopomorskim*, *Podmioty ekonomii społecznej w województwie zachodniopomorskim*, *Środki zewnętrzne w formie zbiorów publicznych jako dodatkowe możliwości dla przedsiębiorstw społecznych* **autorstwa Anny Łukomskiej-Dziedzic**.

6. Konferencje:

Organizatorzy wraz z beneficjentami zorganizowali **3 lokalne konferencje** podsumowujące rezultaty projektu z każdej gminy. Główną ideą przyświecającą tym konferencjom było pobudzenie społeczeństwa lokalnego do większego zaangażowania się w ekonomię społeczną, by zachęcić nie tylko PES, ale także władze lokalne do większej aktywności na tym polu.

Ponadto, po zakończeniu realizacji całego projektu miała miejsce **konferencja w Rewalu podsumowująca cały projekt**. Zaproszono na nią ponad 100 gości, wśród nich nie tylko beneficjenci projektu, ale także władze gminne i powiatowe.

7. Upowszechnianie idei ekonomii społecznej:

Założono również ogólne rozpowszechnianie idei ekonomii społecznej, promowanie zatrudnienia w sektorze ekonomii społecznej, promowanie sektora ekonomii społecznej jako szansy na zatrudnienie i miejsce aktywizacji i integracji lokalnej społeczności. Osiągnięto to dzięki **materiałom promującym ekonomię społeczną**. Materiały te były dystrybuowane w miejscach prowadzonego doradztwa i świadczonych usług, na spotkaniach, szkoleniach, warsztatach, oraz na stronie internetowej projektu.

IV. Trwałość

Po zakończeniu projektu biura LOWES nadal funkcjonują, osoby, które się w nich udzielały są tam dostępne (ale już nie w takiej ilości godzin jak podczas projektu). Partnerstwa, zawiązane w czasie trwania projektu, funkcjonują nadal po zakończeniu projektu (oprócz partnerstwa zadaniowego).

Osoby chcące skorzystać ze wsparcia z zakresu ekonomii społecznej cały czas mogą zgłaszać się do trzech LOWES, czy do głównego biura projektu w Szczecinie, gdzie udzielane są porady. Ponadto, po zakończeniu realizacji projektu w powiatach pozostały osoby, które były zaangażowane w jego realizację. Osoby te zdobyły doświadczenie z zakresu ekonomii społecznej i w dalszym ciągu w miarę możliwości udzielają wsparcia. Jak określiła to pani Kowalska – dla niej najtrwalszym rezultatem są właśnie więzy międzyludzkie, zawiązane podczas realizacji projektu, które w przyszłości mogą zaowocować.

13 Narzędzia badawcze

Kwestionariusz CATI

Dzień dobry,

Nazywam się [imię i nazwisko ankietera] i pracuję dla firmy Coffey International Development, która na zlecenie Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Szczecinie realizuje badanie pt. *Ewaluacja projektów dotyczących wsparcia ekonomii społecznej*, którego celem jest między innymi ocena efektów wsparcia udzielonego dla sektora ekonomii społecznej w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki.

Zależy Nam na Państwa szczerej i otwartej opinii. Zebrane dane będą miały charakter całkowicie anonimowy i zostaną wykorzystane jedynie w formie zbiorczych zestawień statystycznych. Będę zobowiązana/y jeżeli poświęci mi Pan/Pani około 30 minut.

MODUŁ - ORGANIZACJA I ZAKRES DZIAŁALNOŚCI

1. Jakiego typu instytucję Państwo reprezentują?

- a) CIS
- b) KIS
- c) ZAZ
- d) WTZ
- e) Spółdzielnia socjalna
- f) NGO prowadząca działalność odpłatną statutową
- g) NGO prowadząca działalność gospodarczą
- h) Spółka non profit
- i) Spółdzielnia socjalna osób prawnych
- j) TUW
- k) Inny (Jaki?)

2. Czy w założeniu Państwa instytucji brały udział inne podmioty?

- a) Tak (Przejsć do pytania 3)
- b) Nie (Przejsć do pytania 4)
- c) Nie wiem (Przejsć do pytania 4)

3. Jakiego rodzaju były to podmioty?

Uwaga: proszę zaznaczyć wszystkie prawdziwe odpowiedzi

- a) administracja samorządowa
- b) organizacje pozarządowe
- d) inne, jakie?

4. Jaki zasięg działania ma Państwa instytucja?

- a) lokalny (gminny/powiatowy)
- b) wojewódzki
- c) ogólnopolski
- d) ponadnarodowy
- e) (nie wiem)
- f) (Odmowa odpowiedzi)

5. Ile osób obecnie pracuje w Państwa instytucji (niezależnie od formy prawnej zatrudnienia, w przypadku CIS, KIS i ZAZ proszę podać liczbę osób uczestniczących)?

- a) Liczba
- b) (Nie wiem)
- c) (Odmowa odpowiedzi)

6. Jakiego rodzaju zadania wykonuje państwa instytucja? (zaznaczyć wszystkie odpowiadające profilowi działalności instytucji)

- a) Porządkowe, utrzymanie czystości
- b) Zbiórka i wywóz odpadów
- c) Zabezpieczające, ochroniarskie
- d) Naprawa urządzeń lub infrastruktury
- e) Renowacja
- f) Catering
- g) Transport towarów lub przewóz osób
- h) Realizacja usług opiekuńczych
- i) Realizacja usług edukacyjnych lub szkoleniowych
- j) Realizacja usług z zakresu kultury
- k) Realizacja innych usług na rzecz społeczności lokalnych (jakie usługi, pytanie otwarte)
- l) Inne, jakie.....

7. Jak Państwa podmiot jest zarządzany?

- a) Podmiotem zarządza jedna osoba
- b) Podmiotem zarządza wieloosobowy zarząd
- c) Podmiot zarządzany jest wspólnie przez pracujące w nim osoby
- d) Inaczej, jak....
- e) Nie wiem

8. Na jakie problemy napotkali Państwo w trakcie zakładania podmiotu?(pytanie prekategoryzowane)

- a) brak środków na założenie podmiotu
- b) brak wiedzy i umiejętności potrzebnych do prowadzenia podmiotu
- c) brak wiedzy i umiejętności potrzebnych do produkcji lub świadczenia usług oferowanych przez podmiot
- d) problemy natury prawnej
- e) brak promocji podmiotu
- f) kłopoty z zespołem tworzącym podmiot
- g) brak zleceń
- h) niewystarczające wsparcie szkoleniowe i doradcze
- h) inne jakie

9. Do kogo w przypadku kłopotów w prowadzeniu Państwa podmiotu zwróciliby się Państwo o pomoc (proszę wskazać maksymalnie trzy odpowiedzi)?

- a) powiatowego urzędu pracy
- b) powiatowego ośrodka pomocy społecznej
- c) samorządu lokalnego
- d) lokalnego przedsiębiorcy
- e) ośrodka wsparcia ekonomii społecznej
- f) innego podmiotu. Jakiego? (Pytanie otwarte)
- g) nie ma do kogo zgłosić się po pomoc
- h) (nie wiem)

MODUŁ: WSPARCIE W RAMACH OWES

10. Czy korzystają Państwo aktualnie z pomocy instytucji wspierających rozwój ekonomii społecznej?

- a) Tak (Przejsć do pytania 11)
- b) Nie (przejsć do pytania 14)
- c) (Nie wiem) (Przejsć do pytania 14)

11. Jakiego rodzaju była to pomoc? (można udzielić więcej niż jedną odpowiedź)

	Tak	Nie
doradztwo ogólne		
szkolenia ogólne		
doradztwo biznesowe		
szkolenia biznesowe		
opieka anioła biznesu dla podmiotu (stałe wsparcie biznesowe)		
podnoszenie kompetencji miękkich		
podnoszenie kompetencji w zakresie obszaru działalności podmiotu		
ułatwienia w uzyskiwaniu środków na zakładanie PES		
ułatwienia w uzyskiwaniu środków na rozwój PES		
pomoc pozyskiwaniu klientów		
pomoc w uwiarygodnieniu podmiotu		
pomoc w zakresie promowania podmiotu		
wsparcie we współpracy z instytucjami wspierającymi biznes		

12. Które instrumenty wsparcia były dla państwa najbardziej przydatne? (max 3 odpowiedzi)

	Tak
doradztwo ogólne	
szkolenia ogólne	
doradztwo biznesowe	
szkolenia biznesowe	
opieka anioła biznesu dla podmiotu (stałe wsparcie biznesowe)	
podnoszenie kompetencji miękkich	
podnoszenie kompetencji w zakresie obszaru działalności podmiotu	
ułatwienia w uzyskiwaniu środków na zakładanie PES	
ułatwienia w uzyskiwaniu środków na rozwój PES	
pomoc pozyskiwaniu klientów	
pomoc w uwiarygodnieniu podmiotu	
pomoc w zakresie promowania podmiotu	
wsparcie we współpracy z instytucjami wspierającymi biznes	

13. Jakie były główne korzyści osiągnięte dzięki pomocy instytucji wsparcia ekonomii społecznej? *(można udzielić więcej niż jedną odpowiedź)*

- a) Założyliśmy podmiot ekonomii społecznej/przedsiębiorstwo społeczne
- b) Przekształciliśmy organizację wolontariacką w podmiot ekonomii społecznej
- c) Stworzyliśmy miejsca pracy
- d) Nabyliśmy określone kompetencje
- e) Podnieśliśmy kompetencje
- f) Zbudowaliśmy lokalne partnerstwo
- g) Zostaliśmy wypromowani
- h) Nie osiągnęliśmy żadnych korzyści
- i) (Nie wiem)
- j) (Odmowa odpowiedzi)

13a. Czy bez otrzymanego wsparcia osiągnęliby państwo takie same rezultaty jak obecnie?:

- a) na pewno osiągnęlibyśmy podobne rezultaty (przejdź do 13b)
- b) prawdopodobnie osiągnęlibyśmy podobne rezultaty (przejdź do 13b)
- c) prawdopodobnie nie osiągnęlibyśmy podobnych rezultatów (przejdź do 14)
- d) na pewno nie osiągnęlibyśmy podobnych rezultatów (przejdź do 14)
- e) (Nie wiem) (przejdź do 14)
- d) (Odmowa odpowiedzi) (przejdź do 14)

13b. W jakim czasie osiągnęliby Państwo podobne rezultaty gdyby nie uczestniczyli Państwo w Projekcie?

- a) w tym samym okresie czasu
- b) w dłuższym okresie czasu
- c) w krótszym okresie czasu
- d) (Nie wiem)
- e) (Odmowa odpowiedzi)

14. Czy planują Państwo korzystanie z pomocy tego typu instytucji w przyszłości?

- a) Tak (przejdź do pytania 16)
- b) Nie
- c) (Nie wiem) (przejdź do pytania 16)

15. Dlaczego nie planują Państwo korzystania z usług instytucji wspierających ekonomię społeczną? *(można udzielić więcej niż jedną odpowiedź)*

- a) Nie ma takiej potrzeby
- b) Wsparcie nie spełnia naszych oczekiwań
- c) nie są już świadczone tego typu usługi
- d) instytucja świadcząca tego typu usługi jest za daleko
- c) inne (otwarte)
- d) (Nie wiem)

MODUŁ: WSPARCIE W RAMACH PO KL

16. Czy realizowali Państwo projekt w ramach POKL?

- a) Tak
- b) Nie (przejdź do pytania: 25)
- c) Nie wiem (przejdź do pytania: 25)

16a. W ramach jakiego Poddziałania PO KL uzyskali Państwo wsparcie?

- a) 7.2.1
- b) 7.2.2
- c) 7.1.3
- d) inne (jakie?)
- e) Nie wiem

17. Czy zakończyli już Państwo udział w projektach?

- a) Tak
- b) Nie
- c) (Nie wiem)
- d) (Brak odpowiedzi)

18. Dzięki wsparciu w ramach PO KL

(można udzielić więcej niż jedną odpowiedź)

- a) założyliśmy podmiot ekonomii społecznej
- b) podmiot poszerzył działalność o działalność ekonomiczną (statutową odpłatną lub gospodarczą)
- c) poszerzyliśmy naszą ofertę
- d) podnieśliśmy swoje kompetencje w zakresie zarządzania podmiotem
- e) zdobyliśmy nowych klientów
- f) pozyskaliśmy partnerów lokalnych wspierających nasze działania
- g) zdobyliśmy pierwsze zlecenia
- h) zwiększyła się rozpoznawalność naszego podmiotu
- i) nic się nie zmieniło w naszym podmiocie

19. Czy biorąc pod uwagę osiągnięte rezultaty uczestnictwa w projekcie myśli Pan/i, że bez udziału w nim:

- a) na pewno osiągnęlibyśmy podobne rezultaty (przejsć do 20)
- b) prawdopodobnie osiągnęlibyśmy podobne rezultaty (przejsć do 20)
- c) prawdopodobnie nie osiągnęlibyśmy podobnych rezultatów (przejsć do 21)
- d) na pewno nie osiągnęlibyśmy podobnych rezultatów (przejsć do 21)
- e) (Nie wiem) (przejsć do 21)
- d) (Odmowa odpowiedzi) (przejsć do 21)

20. W jakim czasie osiągnęliby Państwo podobne rezultaty gdyby nie uczestniczyli Państwo w Projekcie?

- a) w tym samym okresie czasu
- b) w dłuższym okresie czasu
- c) w krótszym okresie czasu
- d) (Nie wiem)
- e) (Odmowa odpowiedzi)

21. W jakim stopniu zgadza się Pan/Pani z następującym stwierdzeniem (1- zgadzam się zdecydowanie 5 - nie zgadzam się zdecydowanie):

- a) Otrzymana pomoc byłaby niemożliwa do uzyskania z innego źródła;
- b) Pomoc uzyskana do instytucji wspierającej ekonomie społeczna odpowiadała potrzebom mojej organizacji;
- c) Pomoc uzyskana do instytucji wspierającej ekonomie społeczna była dopasowana do naszych potrzeb;
- d) Instytucje wspierające ekonomię społeczną są niezbędne dla jej rozwoju

e) Ekonomia społeczna kojarzona jest bardziej ze sferą pomocy społecznej niż przedsiębiorczością

22. Czy uzyskane wsparcie w ramach projektów z działania 7.2.2 i 7.2.1 i 7.1.3 wiązało się z poniesieniem dodatkowych kosztów (można wybrać a i b; pytania nie zadajemy jeżeli respondent korzystał z innych źródeł niż POKL 7.2.1 7.2.2 7.1.3):

- a) finansowych (przejdź do pytania 23)
- b) niefinansowych (przejdź do pytania 24)
- c) nie wiązało się z poniesieniem dodatkowych kosztów (Przejdź do pytania 25)
- d) (nie wiem) (Przejdź do pytania 25)
- e) (odmowa odpowiedzi) (Przejdź do pytania 25)

23. Czy może Pan pani oszacować te koszty?

- a) 0 – 1000zł
- b) 1001 – 2000 zł
- c) 2001 – 3000 zł
- d) 3001 – 4000 zł
- e) 4001 – 5000 zł
- f) 5001 – 6000 zł
- g) 6001 – 7000 zł
- h) 7001 – 8000 zł
- i) 8001 – 9000 zł
- j) 9001 – 10000 zł
- k) 10001 – 15000 zł
- l) 15001 – 20000 zł
- m) 20001 – 25000 zł
- n) 25000 – 30000 zł
- o) 30001 – 35000 zł
- p) 35001 – 40000 zł
- q) 40001 – 45000 zł
- r) 45001 – 50000 zł
- s) powyżej 50000 zł
- t) (nie wiem) (Przejdź do pytania 25)
- u) (odmowa odpowiedzi) (Przejdź do pytania 25)

24. Z czym wiązały się te koszty?

- a) pytanie otwarte

MODUŁ: SYTUACJA FINANSOWA PODMIOTU

25. Kiedy powstał /został założony Państwa podmiot?

- a) 2012
- b) 2011-2008
- c) 2008-2004
- d) przed 2004
- e) (Nie wiem)

25a. Skąd pochodziły środki na rozpoczęcie działalności? (można zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź)

- a) dotacje z budżetu gminy
- b) dotacje z budżetu powiatu
- c) dotacje z budżetu województwa
- d) dotacje z PFRON

- e) dotacje z Funduszu Pracy
- e) instrumenty zwrotne (pożyczki i kredyty)
- f) darowizny
- f) inne (Jakie?)

26. Proszę oszacować jaka część Państwa przychodów w ostatnim roku pochodziła z działalności gospodarczej lub statutowej działalności odpłatnej?

- a) do 25% (przejsć do pytania 26a)
- b) 25-50% (przejsć do pytania 26a)
- c) 50-75% (przejsć do pytania 26a)
- d) 75-100% (Przejsć do pytania 27)
- e) nie prowadzimy działalności odpłatnej (Przejsć do pytania 26a)
- f) (nie wiem) (Przejsć do pytania 26a)
- g) (odmowa odpowiedzi) (Przejsć do pytania 26a)

26a. Jakie są pozostałe źródła finansowania Państwa działalności? (zaznaczyć wszystkie odpowiednie)

- a) dotacje z budżetu gminy
- b) dotacje z budżetu powiatu
- c) dotacje z budżetu województwa
- d) dotacje z PFRON
- e) dotacje z Funduszu Pracy
- e) instrumenty zwrotne (pożyczki i kredyty)
- f) darowizny
- f) inne (Jakie?) (Pytanie półotwarte)

27. Jaki był przybliżony obrót Państwa podmiotu w roku 2011?

- a) poniżej 50 tys.
- b) 50 tys.-100 tys.
- c) 100 tys. – 200 tys.
- d) 200 tys.- 500 tys.
- e) powyżej 500 tys.
- d) nie wiem

28. Czy w ostatnim roku obrotowym Państwa podmiot zanotowała:

- a) zysk
- b) stratę
- c) ani zysku ani straty
- d) (nie wiem)
- e) (Odmowa odpowiedzi)

29. Jak zmieni się obrót Państwa organizacji w 2012r. w stosunku do sytuacji w roku 2011:

- a) zwiększy się
- b) pozostanie na podobnym poziomie;
- c) zmniejszy się;
- d) planujemy zamknięcie działalności;
- e) (nie wiem)
- f) (Odmowa odpowiedzi)

30. Czy planują Państwo zmniejszenie zatrudnienia w ciągu najbliższego roku?

- a) Tak

- b) Nie (przejdź do pytania 33)
- c) Nie wiem (przejdź do pytania 33)

31. O ile etatów planują Państwo zmniejszenie zatrudnienia?

- a) (liczba)
- b) Nie wiem

32. Jakie są główne przyczyny zmniejszenia zatrudnienia? (można wskazać więcej niż jedną odpowiedź)

- a) Likwidacja podmiotu;
- b) Zmniejszenie się ilości zamówień;
- b) Niedostateczne przygotowanie pracowników;
- c) Ograniczenie oferty;
- d) inne, jakie?

33. Czy planują Państwo zwiększenie zatrudnienia w ciągu najbliższego roku?

- a) Tak
- b) Nie (przejdź do pytania 36)
- c) Nie wiem (przejdź do pytania 36)

34. O ile etatów planują Państwo zwiększenie zatrudnienia?

- a) (liczba)
- b) Nie wiem

35. Jakie są powody wzrostu zatrudnienia? (można wskazać więcej niż jedną odpowiedź)

- a) większa liczba zamówień
- b) poszerzenie oferty
- c) inne, jakie?

36. Czy są państwo zainteresowani preferencyjnym kredytem lub poręczeniem kredytu?

- a) kredytem (przejdź do 37)
- b) poręczeniem (przejdź do 38)
- c) nie jesteśmy zainteresowani (przejdź do 39)
- d) (nie wiem)

37. Jeśli byłaby możliwość uzyskania preferencyjnego kredytu, to w jakiej wysokości?

- a) kwota
- b) nie wiem

38. W jakiej wysokości poręczeniem byli by Państwo zainteresowani?

- a) kwota
- b) nie wiem

MODUŁ: OTOCZENIE SEKTORA EKONOMII SPOŁECZNEJ

39. Proszę ocenić poziom wiedzy na temat ekonomii społecznej w następujących grupach.

Proszę wykorzystać skalę od 1 do 5 (1-niska; 5- wysoka):

- a) lokalne władze samorządowe;
- b) władze wojewódzkie;
- c) media;
- d) przedsiębiorcy
- e) zwykli ludzie;

41. Jakie są główne bariery dla rozwoju sektora ES w WZ?

a) pytanie otwarte

Matryca analizy wniosków

	<i>kod pola</i>	<i>format danych</i>	<i>źródło danych</i>	<i>LP</i>
<i>Metryczka projektu</i>	<i>P01</i>	<i>KSI</i>	<i>KSI</i>	<i>Nr projektu</i>
	<i>P02</i>	<i>tekst</i>	<i>KSI</i>	<i>Nazwa projektodawcy</i>
	<i>P03</i>	<i>tekst</i>	<i>KSI</i>	<i>Tytuł projektu</i>
	<i>P04</i>	<i>(dd-mm-rrrr)</i>	<i>KSI</i>	<i>Początek</i>
	<i>P05</i>	<i>(dd-mm-rrrr)</i>	<i>KSI</i>	<i>Koniec</i>
	<i>P06</i>	<i>T/N</i>	<i>WNP</i>	<i>Zakończony</i>
	<i>P07</i>	<i>PLN</i>	<i>KSI</i>	<i>Wartość projektu</i>
	<i>P08</i>	<i>PLN</i>	<i>KSI</i>	<i>Wkład EFS</i>
	<i>P09</i>	<i>PLN</i>	<i>KSI</i>	<i>Wkład własny</i>
	<i>P010</i>	<i>T/N</i>	<i>WND</i>	<i>P. systemowy</i>
	<i>P011</i>	<i>Lista1</i>	<i>WND</i>	<i>Typ projektu 1</i>
	<i>P012</i>	<i>Lista1</i>	<i>WND</i>	<i>Typ projektu 2</i>
	<i>P013</i>	<i>Lista1</i>	<i>WND</i>	<i>Typ projektu 3</i>
	<i>P014</i>	<i>Lista1</i>	<i>WND</i>	<i>Typ projektu ...</i>
<i>Obszar realizacji</i>	<i>P11</i>	<i>Lista3</i>	<i>WND</i>	<i>Powiat</i>
	<i>P12</i>	<i>Lista 4</i>	<i>WND</i>	<i>Gmina</i>
<i>Wskaźniki obowiązkowe</i>	<i>P21</i>	<i>Lista2</i>	<i>WND</i>	<i>Wskaźnik założony 1</i>
	<i>P22</i>	<i>Liczba</i>	<i>WND</i>	<i>Wartość</i>
	<i>P23</i>	<i>Lista2</i>	<i>WND</i>	<i>Wskaźnik założony 2</i>
	<i>P24</i>	<i>Liczba</i>	<i>WND</i>	<i>Wartość</i>
	<i>P25</i>	<i>Lista2</i>	<i>WND</i>	<i>Wskaźnik założony 3</i>
	<i>P26</i>	<i>Liczba</i>	<i>WND</i>	<i>Wartość</i>
	<i>P27</i>	<i>Lista2</i>	<i>WNP</i>	<i>Wskaźnik wykonany 1</i>
	<i>P28</i>	<i>Liczba</i>	<i>WNP</i>	<i>Wartość</i>
	<i>P29</i>	<i>Lista2</i>	<i>WNP</i>	<i>Wskaźnik wykonany 2</i>
	<i>P210</i>	<i>Liczba</i>	<i>WNP</i>	<i>Wartość</i>
	<i>P211</i>	<i>Lista2</i>	<i>WNP</i>	<i>Wskaźnik wykonany 3</i>
	<i>P212</i>	<i>Liczba</i>	<i>WNP</i>	<i>Wartość</i>
<i>Wskaźniki dodatkowe (może być kilka)</i>	<i>P31</i>	<i>WND</i>	<i>WND</i>	<i>Wsk. Dod.wykonany 1</i>
	<i>P32</i>	<i>Liczba</i>	<i>WND</i>	<i>Wartość</i>
	<i>P33</i>	<i>WND</i>	<i>WND</i>	<i>Wsk. Dod. wykonany 2</i>
	<i>P34</i>	<i>Liczba</i>	<i>WNP</i>	<i>Wartość</i>

<i>Wydatki</i>	<i>P41</i>	<i>PLN</i>	<i>KSI</i>	<i>Środki rozliczone (IP)</i>
	<i>P42</i>	<i>PLN</i>	<i>WNP</i>	<i>Środki wydane</i>
	<i>P43</i>	<i>PLN</i>	<i>WND</i>	<i>Zarządzanie plan</i>
	<i>P44</i>	<i>PLN</i>	<i>WNP</i>	<i>Zarządzanie wydane</i>
<i>Dodatkowe efekty/produkty</i>	<i>P51</i>	<i>tekst</i>	<i>WND</i>	<i>Efekt 1</i>
	<i>P52</i>	<i>tekst</i>	<i>WND</i>	<i>Efekt 1</i>
	<i>P53</i>	<i>tekst</i>	<i>WND</i>	<i>Efekt 1</i>
<i>Uczestnicy indywidualni</i>	<i>P61</i>	<i>Liczba</i>	<i>WND</i>	<i>Objęci wsparciem</i>
	<i>P62</i>	<i>Liczba</i>	<i>WNP</i>	<i>Ukończyli</i>
<i>Instytucje</i>	<i>P71</i>	<i>Liczba</i>	<i>WND</i>	<i>Planowane</i>
	<i>P72</i>	<i>Liczba</i>	<i>WNP</i>	<i>Wsparte</i>
<i>Wsparcie dla PES (może być kilka)</i>	<i>P81</i>	<i>Lista 5</i>	<i>WND</i>	<i>Rodzaj PES</i>
	<i>P82</i>	<i>Lista 6</i>	<i>WND</i>	<i>Rodzaj wsparcia</i>
	<i>P83</i>	<i>PLN</i>	<i>WND/WNP</i>	<i>Kwota wsparcia</i>
<i>Wsparcie OWES (może być kilka)</i>	<i>P91</i>	<i>Lista 7</i>	<i>WND</i>	<i>Rodzaj wsparcia</i>
	<i>P92</i>	<i>PLN</i>	<i>WND/WNP</i>	<i>Kwota wsparcia</i>

Scenariusz IDI z przedstawicielami WUP i ROPS w Szczecinie oraz ekspertami oceniającymi projekty

Faza	Pytania
Wprowadzenie	Przywitanie i podziękowanie za zgodę na uczestniczenie, poinformowanie, że wywiad będzie trwał ok. 1 godziny. Podkreślenie, że w wywiadzie nie ma złych i dobrych odpowiedzi. Zaznaczenie, że celem wywiadu jest zebranie jak najszerszych odpowiedzi. Wyjaśnienie, że wywiad jest nagrywany dla celów dokumentacyjnych, natomiast w raporcie z badania żadna z wypowiedzi nie będzie przyporządkowana do konkretnej osoby. Przedstawienie celów badania. Wyjaśnienie rozmówcy korzyści, jaki może odnieść dzięki udziałowi w badaniu.
Trafność	1. Proszę powiedzieć, w jakim zakresie jest Pan/i zaangażowana we wdrażanie komponentu regionalnego PO KL w zakresie wsparcia ekonomii społecznej? 2. Na początek proponuję skupić się na kwestii doboru form wsparcia do istniejących potrzeb. Proszę powiedzieć, jakie są najważniejsze potrzeby związane z rozwojem ekonomii społecznej na terenie województwa? 3. Czy potrzeby te są zróżnicowane terytorialnie lub ze względu typ instytucji? Jakie są przyczyny takich zróżnicowań? 4. W jaki sposób potrzeby te są identyfikowane, badane? 5. Jakie są podstawowe cele, planowane do osiągnięcia dzięki realizacji projektów w ramach komponentu regionalnego PO KL w zakresie wsparcia ekonomii społecznej? 6. Jak Pan/i ocenia trafność doboru działań do potrzeb projektodawców oraz uczestników projektu? Czy można wskazać działania, których brakuje wśród realizowanych projektów? 7. Czy można wskazać działania, które okazały się niepotrzebne? 8. Czy są takie cele, które obecnie wydają się być niemożliwe do osiągnięcia?
Skuteczność Działań	9. Czy z Pana/i perspektywy nastąpiła poprawa jakości wsparcia kierowanego do podmiotów sektora ekonomii społecznej? 10. Czy można zaobserwować zmianę w zakresie: a. Poziomu kompetencji kadr instytucji wspierających ekonomię społeczną (np. OWES), b. Poziomu i jakości współpracy tych instytucji z partnerami

	c. Zakresu oferowanych przez te instytucje usług d. Poprawy dostępu do programów i usług rynku pracy 11. W oparciu o jakie informacje, dowody można stwierdzić zmianę jakości działania OWES? 12. Jakie są najważniejsze czynniki przyczyniające się do tych zmian? 13. W jakim stopniu, w Pana/i opinii, projekty realizowane w ramach komponentu regionalnego PO KLw zakresie wsparcia ekonomii społecznej przyczyniły się do tych zmian? W jakich obszarach zmiany w największym stopniu są efektem realizacji Poddziałania a w jakim najmniejszy? 14. Czy gdyby nie było projektów realizowanych w ramach Poddziałania 7.2.1. 7.2.2 to sytuacja ekonomii społecznej w województwie byłaby inna? 15. Jaki jest stan realizacji projektów w poszczególnych Poddziałaniach 7.2.1 7.2.2? Czy wdrażanie przebiega zgodnie z założeniami? Jeśli nie, to jakie są przyczyny opóźnień? Jakie są najważniejsze trudności pojawiające się w trakcie realizacji projektów? 16. W jakim stopniu osiągnięcie zakładanych wartości wskaźników może być trudne do osiągnięcia? 17. W jakim stopniu realizowane projekty przyczyniają się do osiągnięcia założonych w PO KL wskaźników? W jakim stopniu osiągane wskaźniki produktu i rezultatu przekładają się na osiągnięcie wskaźników wpływu?
Użyteczność	18. Czy projekty realizowane w ramach Poddziałania 7.2.1 7.2.2 cieszą się zainteresowaniem? Jeśli tak, to które z nich najbardziej? A które z nich w najmniejszym stopniu? Z czego to wynika? <i>Uwaga, dopytać osobno o typy projektów</i> 19. Czy można wskazać przykłady działań, projektów, rozwiązań, które były bardzo niedopasowane do potrzeb lub oczekiwań projektodawców oraz uczestników projektu? Na czym polegało to niedopasowanie? 20. Jakie zmiany należałoby wprowadzić w Poddziałaniach 7.2.1 7.2.2, aby uczynić je w większym stopniu dopasowanymi do potrzeb grup docelowych.
Efektywność	21. Czy osiągnięcie dotychczasowych efektów byłoby możliwe bez wsparcia w ramach PO KL? 22. Czy osiągnięte rezultaty można było zrealizować przy mniejszych zasobach (finansowych, ludzkich, czasowych, technicznych)? 23. W jakim stopniu sposób zarządzania Poddziałaniami przyczyniał się do ich sprawnej realizacji? Czy można wskazać możliwe ulepszenia sposobu wdrażania projektów?

Trwałość	24. Czy w ramach wsparcia EFS przewidziano narzędzia umożliwiające beneficjentom podtrzymanie osiągniętych efektów po zakończeniu projektu? Jeżeli tak: jakiego rodzaju to narzędzia? 25. Czy wypracowane pozytywne efekty wsparcia mają szansę utrzymać się w przyszłości? Jeżeli tak, to które i na jak długo?
Podsumowanie	26. Czy może jest jeszcze coś, co chciałby Pan/i dodać?

Scenariusz IDI z projektodawcami

Faza	Pytania
Wprowadzenie	1. Jaki jest zakres działalności Państwa instytucji? 2. Jakie cele stawiają sobie Państwo w ramach prowadzonej działalności?
Realizowane operacje i źródła finansowania	3. Jakie działania realizuje Pan/Pani instytucja w zakresie wsparcia ES? 4. Jakie wsparcie realizowała Państwa instytucja w ramach projektu? 5. Czy realizują Państwo jakieś inne projekty? Jeśli tak to jakie? 6. Z jakich źródeł finansowania korzystają Państwo przy realizacji swoich działań? 7. Z jakich źródeł finansowania zamierzają Państwo korzystać w przyszłości?
Wsparcie w ramach POKL	8. W ramach jakiego Poddziałania uzyskali Państwo wsparcie? 9. Na czym polegał Państwa projekt? 10. Czy konieczna była rezygnacja z części wstępnych planów ze względu na ograniczenia w przyznawaniu funduszy? Z czego było trzeba zrezygnować i z jakich powodów? Czy miała miejsce sytuacja odwrotna – realizacja większej ilości rzeczy niż zakładano? O jakie dodatkowe rzeczy poszerzono wstępny pomysł na projekt? 11. Czy ogólnie rzecz biorąc oferowane wsparcie w ramach POKL spełnia Państwa oczekiwania? Jeżeli nie, to, jakiego wsparcia Państwu potrzeba? 12. Czy wsparcie w ramach POKL spełnia z kolei oczekiwania Państwa klientów? Jeżeli nie to jakiego rodzaju pomocy brakuje? 13. Czy przed realizacją projektu prowadzili P. badanie lub rozpoznanie potrzeb instytucji zaliczanych do sektora ES? Jeśli tak, to w jaki sposób? 14. Czy mieli P. problemy z rekrutacją uczestników projektów? Czy były działania, które cieszyły się szczególnie dużym lub szczególnie małym zainteresowaniem? 15. Czy realizują Państwo jakieś inne projekty? Jeśli tak to jakie? 16. Z jakich źródeł finansowania korzystają Państwo przy realizacji swoich działań? 17. Z jakich źródeł finansowania zamierzają Państwo korzystać w przyszłości?
Współpraca i otoczenie	18. Jak przebiegała współpraca z IP? 19. Jak przebiegała Państwa współpraca przy realizacji projektu/ów z: • powiatowymi urzędami pracy

	• ośrodkami pomocy społecznej • ośrodkami wsparcia biznesu • samorządami lokalnymi • lokalnymi przedsiębiorcami 20. Czy współpracują Państwo stale z jakimiś podmiotami? Jeżeli tak to z jakimi i w jakim zakresie? 21. Jak wyglądają Państwa relacje z administracją samorządową (powiatową i gminną)? Czy otrzymują państwo jakieś wsparcie z ich strony? Jeżeli tak, to jakie i czy wsparcie to jest wystarczające? Jeżeli nie, to czy czują Państwo potrzebę takiego wsparcia i w jakim zakresie?
Rezultaty i trwałość	22. Jakie rezultaty zostały osiągnięte w ramach realizacji projektu/projektów z działania 7.2.1 i 7.2.2? 23. Czy rezultaty odpowiadały założeniom projektu/ów? 24. Jakie dodatkowe (niezakładane w projekcie) rezultaty / efekty osiągnięto? 25. Czym dla Pana/Pani jest trwałość rezultatu? 26. W jakim stopniu rezultaty wsparcia utrzymują się/ mogą się utrzymać po zakończeniu projektu? Które rezultaty są najbardziej trwałe, a które najmniej? 27. Co w największym stopniu warunkuje utrzymanie się rezultatów projektu? Jakie działania mogłyby przyczynić się do zwiększenia trwałości rezultatów? 28. Czy (lub jakim zakresie) działania byłyby zrealizowane gdyby nie było finansowania z PO KL? 29. Czy po zakończeniu projektu prowadzi Pana/Pani instytucja wsparcie dla sektora ES w regionie zachodniopomorskim?
Ekonomia społeczna	30. Jak P. ocenia stan sektora ES w województwie zachodniopomorskim? 31. Jakie są z Państwa perspektywy najważniejsze potrzeby sektora ES? 32. Jakie bariery stoją na drodze rozwoju sektora ES? 33. Jakie są Państwa zdaniem perspektywy rozwoju sektora ES? 34. Jaka jest rola EFS/PO KL w rozwoju ES w regionie?
Zakończenie	35. Obecnie trwają przygotowania do nowego okresu programowania. W jaki sposób powinno wyglądać wsparcie dla ES w nowym okresie? 36. Czy chciał/a by Pan/i dodać coś jeszcze do swojej wypowiedzi? 37. Co Pana/i zdaniem było najważniejsze z poruszanych w wywiadzie tematów?

Scenariusz IDI z przedstawicielami interesariuszy

Część	Pytania
Część wspólna	1. Czy zna Pan/Pani pojęcie ekonomii społecznej lub przedsiębiorstwa społecznego? 2. Gdzie uzyskał Pan/Pani informację na temat ekonomii społecznej? 3. Czy informacja na temat ekonomii społecznej jest łatwo dostępna? • Pana/Pani zdaniem, czy dużo osób wie o istnieniu ekonomii społecznej w regionie? • Jak to jest w przypadku Pana/Pani środowiska/branży? • Co należy zrobić, aby więcej osób wiedziało o ekonomii społecznej w regionie? • Co należy zrobić w Pana/Pani środowisku/branży? • Kto w regionie powinien takiej informacji udzielać? 4. Czy zna Pan/Pani podmioty ekonomii społecznej w regionie? (<i>Poprosić o przykłady i opisanie działalności</i>) 5. Czy działalność gospodarcza łącząca cele społeczne i ekonomiczne jest możliwa/realna? 6. Celem wielu podmiotów ekonomii społecznej jest integracja społeczna osób wykluczonych i zmniejszenie bezrobocia. Pana/Pani zdaniem, czy ekonomia społeczna spełnia ten cel? 7. Podmioty ekonomii społecznej mogą dostarczać usługi publiczne, np. usługi socjalne, opiekuńcze, porządkowe. Pana/Pani zdaniem, czy to jest dobry pomysł? 8. Podmioty ekonomii społecznej mogą dostarczać usługi na otwartym rynku oraz prowadzić działalność handlową i produkcyjną. Pana/Pani zdaniem, czy to jest dobry pomysł? 9. Jakie są plusy i minusy przedsiębiorstw społecznych w Pana/Pani regionie? 10. Czy ekonomia społeczna jest skutecznym sposobem rozwiązania problemów społecznych w regionie? <i>Dopytać o takie aspekty jak:</i> • <i>Rozwój społeczności lokalnych - zdolności do organizowania się</i> • <i>Zmniejszenie bezrobocia</i> • <i>Umożliwienie zatrudnienia osobom, które nie radzą sobie na otwartym rynku pracy: z niepełnosprawnością, uzależnieniami, niskimi kompetencjami</i> • <i>Zmniejszenie świadczeń z opieki społecznej</i> • <i>Integracja osób wykluczonych społecznie</i>

	11. Czy w Pana/Pani regionie należy inwestować w rozwój ekonomii społecznej? Czy ekonomia społeczna jest potrzebna? 12. Gdyby zaprzestano rozwoju ekonomii społecznej, czy miałyby to wpływ na rozwój Pana/Pani regionu? Na kogo miałyby to wpływ? 13. Czy istnieją inne rozwiązania, które w Pana/Pani regionie byłyby skuteczniejsze niż ekonomia społeczna? 14. Czy ekonomia społeczna to tymczasowa moda?
Część dedykowana dla przedstawicieli JST	1. Jakiego rodzaju podmioty ekonomii społecznej działają na terenie gminy/powiatu? 2. Jakiego rodzaju usługi są oferowane przez te podmioty? 3. Jak oceni Pani/Pan jakość tych usług? Co może być przyczyną niskiej/wysokiej jakości? 4. Czy na terenie gminy/powiatu działają ośrodki wspierające podmioty ekonomii społecznej? Jeżeli tak: jakie to podmioty i jakie usługi oferują? 5. Czy Pana/Pani Urząd zlecał w ostatnim roku dostarczenie dóbr lub usług podmiotom ekonomii społecznej? Jeżeli tak: jakie usługi i którym podmiotom? 6. Czy Urząd stosował klauzule społeczne w zamówieniach publicznych? Jeżeli nie: dlaczego? Jeżeli tak: • Jakie było to zamówienie? • Czy udzielono je podmiotowi ekonomii społecznej? Jeżeli nie: dlaczego? 7. Jeżeli Urząd zlecał usługi: Jak ocenia Pani/Pan jakość wykonania tych usług? <i>Dopytać o takie aspekty jak:</i> • Terminowość wykonania • Znajomość zasad realizacji zadań w trybie zamówień publicznych • Zarządzanie realizacją zamówienia • Kontakt z zamawiającym 8. Jeżeli Pani/Pana urząd zlecał usługi: Czy zamierza zlecać w przyszłości? Jeżeli nie: dlaczego? 9. Czy Urząd prowadzi działania wspierające sektor ekonomii społecznej? Jeżeli tak: jakie to działania? <i>Możliwy zakres wsparcia:</i> ○ W zakresie wsparcia finansowego ▪ Bezzwrotna dotacja na rozpoczęcie działalności w spółdzielni socjalnej ▪ Wsparcie zatrudnienia w spółdzielni socjalnej z Funduszu Pracy

	▪ <i>Dotacja w ramach wsparcia lub powierzenia realizacji zadania publicznego z obszaru pożytku publicznego</i> ▪ <i>Pożyczka, gwarancja lub poręczenie na realizację zadań w sferze pożytku publicznego</i> ○ <i>W zakresie wsparcia pozafinansowego</i> ▪ <i>Udostępnienie przez samorząd lokalu, budynku lub działki pod działalność</i> ▪ <i>Bezprzetargowe przekazanie nieruchomości</i> ▪ <i>Usługi lub doradztwo dla spółdzielni socjalnych</i> ▪ <i>Szkolenia i doradztwo wspierające zakładanie przedsiębiorstw społecznych</i> ▪ <i>Współpraca przy realizacji wspólnych przedsięwzięć</i> ▪ <i>Wsparcie rzeczowe (np. udostępnienie sali, telefonu, faksu itp.)</i> 10. Czy działania te będą kontynuowane w przyszłości? Jeżeli tak/nie: dlaczego?
Część dedykowana dla organizacji przedsiębiorców	1. Czy z punktu widzenia struktury lokalnej gospodarki jest w województwie miejsce na funkcjonowanie podmiotów ekonomii społecznej? Jeżeli nie: dlaczego? Jeżeli tak: jaka powinna być strategia działania takich podmiotów? 2. Czy podmiotom ekonomii społecznej należy się szczególna uwaga lub szczególne traktowanie inne niż komercyjnym przedsiębiorcom? Jeżeli nie: dlaczego? Jeżeli tak: jakie? 3. Czy podmioty ekonomii społecznej mogą być wartościowymi partnerami? Jeżeli nie/tak: dlaczego? Co może być problemem? Co może ograniczać atrakcyjność kooperacji z tego typu podmiotami? 4. Czy w Pana/Pani regionie współpraca firm komercyjnych z przedsiębiorstwami społecznym jest możliwa? Dlaczego? 5. W jaki sposób można zorganizować taką współpracę? Co należy zrobić, aby ją umożliwić a później wzmocnić? Jakie bariery należy pokonać? 6. Czy podmioty ekonomii społecznej są konkurencją dla firm komercyjnych na rynku? Jeżeli tak/nie: dlaczego?
Część dedykowana dla mediów	1. Czy media w regionie podejmują tematy związane z ekonomią społeczną? Dlaczego? 2. Czy odbiorców interesuje/ temat ekonomii społecznej? Jeżeli nie: Czy mógłby on zainteresować odbiorców? 3. Czy media w Pana/Pani regionie powinny częściej podejmować temat ekonomii społecznej? 4. Co należałoby zrobić, aby informacje o ekonomii społecznej częściej pojawiały się w mediach? Jakie kroki podjąć? 5. Czy zdarzały się informacje (publikacje itp.) o możliwości tworzenia

	podmiotów ekonomii społecznej przy wykorzystaniu funduszy UE?
Cześć dedykowana dla Lokalnych Grup Działania	1. Czy Lokalne Strategie Rozwoju obejmują sektor ekonomii społecznej? 2. Jeżeli nie: dlaczego? 3. Jeżeli tak to: • w jakim zakresie? • czy uwzględniają możliwości finansowania rozwoju ekonomii społecznej ze źródeł wspólnotowych? 4. Jakie są najważniejsze bariery w rozwoju ekonomii społecznej w Pana/Pani regionie? 5. Czy społeczności lokalne mają wystarczającą wiedzę o spółdzielczości i możliwości zakładania podmiotów ekonomii społecznej? 6. Z perspektywy Pani/Pana doświadczenia, jakie działania są konieczne, aby takie inicjatywy powstawały częściej? 7. W jaki sposób można do tego wykorzystać fundusze strukturalne?
Podsumowanie	1. Czy należy kontynuować inwestowanie w ekonomię społeczną? Czy nie należałoby przeznaczyć te fundusze na coś innego? 2. Czy może jest jeszcze coś, co chciałby Pan/i dodać?

Scenariusz FGI z przedstawicielami podmiotów ekonomii społecznej, którzy otrzymali wsparcie EFS

Część	Pytania
Wprowadzenie	1. Jaki jest zakres działalności Państwa instytucji? 2. Jakie cele stawiają sobie Państwo w ramach prowadzonej działalności?
Funkcjonowanie PES	3. Ile osób pracuje (uczestniczy) w Państwa instytucjach? 4. Ile osób odpowiada za zarządzanie podmiotem? 5. W jaki sposób Państwa instytucje powstały? Skąd czerpano środki na ich utworzenie? 6. Z jakich źródeł czerpią Państwo środki na bieżącą działalność? 7. Jak oceniają Państwo kondycję finansową swoich podmiotów? 8. Z jakich źródeł finansowania planują państwo korzystać w przyszłości? (działalność gospodarcza, dotacje, instrumenty zwrotne) 9. Czy i na jakie problemy napotykają państwo w realizacji swoich celów? Skąd one wynikają?

Pomoc ze strony instytucji wspierających ekonomie społeczną?	10. Jakiego rodzaju problemy chcieli Państwo rozwiązać dzięki pomocy otrzymanej ze strony instytucji wspierających ekonomię społeczną? 11. Jakiego rodzaju pomoc Państwo otrzymaliście? 12. Czy otrzymana pomoc odpowiadała Państwa oczekiwaniom? Jeżeli nie, to czego brakowało? 13. Czy dostrzegają Państwo jakieś przeszkody w rozwoju, których nie można rozwiązać dzięki pomocy oferowanej obecnie przez wyznaczone instytucje? 14. Czy bez pomocy instytucji osiągnęliby Państwa takie same rezultaty? Jeżeli tak/nie, to dlaczego? 15. Jakie są Państwa oczekiwania wobec instytucji wspierających ekonomię społeczną? 16. Do jakich instytucji zwrócilibyście się Państwo o pomoc w przyszłości i dlaczego? <i>Dopytać o:</i> • <i>województzki i powiatowy urząd pracy</i> • <i>ośrodki pomocy społecznej</i> • <i>ośrodki wsparcia przedsiębiorstw</i> • <i>samorządy lokalne</i> • <i>lokalni przedsiębiorcy</i> • <i>inne podmioty ekonomii społecznej</i>
Bezpośrednie wsparcie w ramach POKL	17. W ramach jakiego Poddziałania uzyskali Państwo wsparcie? 18. Na czym polegał Państwa projekt? 19. Czy konieczna była rezygnacja z części wstępnych planów ze względu na ograniczenia w przyznawaniu funduszy? Z czego było trzeba zrezygnować i z jakich powodów? Czy miała miejsce sytuacja odwrotna – realizacja większej ilości rzeczy niż zakładano? O jakie dodatkowe rzeczy poszerzono wstępny pomysł na projekt? 20. Czy ogólnie rzecz biorąc oferowane wsparcie w ramach POKL spełnia Państwa oczekiwania? Jeżeli nie, to, jakiego wsparcia Państwu potrzeba? 21. Czy wsparcie w ramach POKL spełnia z kolei oczekiwania Państwa klientów? Jeżeli nie to jakiego rodzaju pomocy brakuje? 22. Czy przed realizacją projektu prowadzili P. badanie lub rozpoznanie potrzeb instytucji zaliczanych do sektora ES? Jeśli tak, to w jaki sposób? 23. Czy mieli P. problemy z rekrutacją uczestników projektów? Czy były działania, które cieszyły się szczególnie dużym lub szczególnie małym zainteresowaniem? 24. Czy realizują Państwo jakieś inne projekty? Jeśli tak to jakie?

	25. Jak przebiegała współpraca z IP?
Współpraca i otoczenie	26. Jak przebiegała Państwa współpraca przy z: • wojewódzkim i powiatowymi urzędami pracy • ośrodkami pomocy społecznej • ośrodkami wsparcia biznesu • samorządami lokalnymi • lokalnymi przedsiębiorcami 27. Czy współpracują Państwo stale z jakimiś podmiotami? Jeżeli tak to z jakimi i w jakim zakresie? 28. Jak wygładają Państwa relacje z administracją samorządową (powiatową i gminną)? Czy otrzymują państwo jakieś wsparcie z ich strony? Jeżeli tak, to jakie i czy wsparcie to jest wystarczające? Jeżeli nie, to czy czują Państwo potrzebę takiego wsparcia i w jakim zakresie?
Rozwój ekonomii społecznej	29. Jakie bariery stoją na drodze rozwoju sektora ES w regionie? 30. Jakie są perspektywy rozwoju sektora ES w regionie? 31. Jaka jest rola EFS/PO KL w rozwoju ES w regionie?
Zakończenie	32. Czy chcieliby Państwo dodać coś jeszcze do swojej wypowiedzi? 33. Co Państwa zdaniem było najważniejsze z poruszanych tematów?

Scenariusz FGI z przedstawicielami Zespołu Koordynującego i Zespołu Roboczego, instytucji wspierających rozwój ekonomii społecznej

Część	Pytania
Definicja problemu	1. Jaki jest kluczowy problem rozwoju sektora ekonomii społecznej w województwie? 2. Z czego on wynika i jakie są jego skutki? 3. Czy definicja tego problemu spójna jest z definicją przyjętą w ramach komponentu regionalnego POKL? Jeżeli tak: to w jaki sposób? Jeżeli nie:

	dlaczego?
Cel strategiczny działań	4. Jakie, w związku ze zdefiniowanym problemem, są cele strategiczne polityki wsparcia ekonomii społecznej? <i>Czy cel strategiczny jest:</i> ○ <i>Jasny</i> ○ <i>Mierzalny</i> ○ <i>Jednowymiarowy</i> ○ <i>Określony w czasie</i> 5. Czy cel strategiczny spójny jest z celami strategicznymi komponentu regionalnego POKL? Jeżeli tak: to w jaki sposób? Jeżeli nie: dlaczego?
Rezultaty pośrednie	6. Jakie rezultaty pośrednie konieczne są do osiągnięcia celu strategicznego? 7. Jakie są założenia krytyczne rezultatów pośrednich? 8. Czy w przypadku, kiedy wystąpią sytuacje opisane przez założenia krytyczne, komponent regionalny POKL pozwala na podjęcie działań zmierzających do zniwelowania ich wpływu? Czy możliwe jest podjęcie działań w ramach innych źródeł finansowania?
Teoria zmiany	9. Jakie zachodzą związki przyczynowo – skutkowe pomiędzy rezultatami pośrednimi? 10. Które z nich są związkami bezpośrednimi, a które pośrednimi? 11. Na jakiej podstawie są one wyznaczone?
Partnerzy	12. Jakie podmioty są zaangażowane w realizację strategii? 13. Czy podmioty te współpracują ze sobą obecnie? Na jakich zasadach? 14. Za osiągnięcie, jakich rezultatów pośrednich odpowiedzialni lub współodpowiedzialni są partnerzy? 15. Która instytucja powinna stać na straży strategii?
Monitoring i ewaluacja	16. W jaki sposób oceniane będzie osiągnięcie celów strategicznych? 17. Jak funkcjonuje system monitorowania strategii? • jakie dane są gromadzone • kto gromadzi dane i z jaką częstotliwością • komu dane są przekazywane • kto opracowuje dane i raportuje 18. W jaki sposób dane monitoringowe są wykorzystywane w planowaniu podejmowaniu decyzji w ramach strategii działania? 19. Czy istnieje plan ewaluacji strategii? Jeżeli tak, to w jakim kształcie?

Kwestionariusz CAWI z przedstawicielami JST

1. Czy zetknęła się Pani/zetknął się Pan z pojęciem ekonomii społecznej?

- a. Tak
- b. Nie

2. Czy na terenie Pan/Pani gminy/powiatu funkcjonują takie podmioty jak?

	Tak	Nie	Nie wiem
Centrum Integracji Społecznej (CIS)			
Klub Integracji Społecznej (KIS)			
Zakład Aktywności Zawodowej (ZAZ)			
Spółdzielnia socjalna			
NGO prowadzące działalność odpłatną statutową			
NGO prowadzące działalność gospodarczą			
Spółka non-profit			
Spółdzielnia socjalna osób prawnych			
Towarzystwo Ubezpieczeń Wzajemnych			

3. Czy strategię działania Pani/Pana gminy/powiatu zawierają następujące elementy?

	Tak	Nie	Nie wiem
Współtworzenie podmiotów ekonomii społecznej			
Dotowanie podmiotów ekonomii społecznej			
Użyczenie podmiotom ekonomii społecznej infrastruktury (np. pomieszczeń, mebli, sprzętu komputerowego)			
Tworzenie miejsc pracy przez wspieranie sektora ekonomii społecznej			
Redukcja zjawiska ubóstwa i wykluczenia społecznego przez wspieranie sektora ekonomii społecznej			
Współpraca Urzędu z instytucjami wspierającymi			

rozwój sektora ekonomii społecznej			
Inne, jakie?			

4. Czy Urząd, w którym Pani pracuje wykorzystywał w ostatnim roku klauzulę społeczną w ramach zamówień publicznych?

- a. Tak (przejsć do pytania 6)
- b. Nie
- c. Nie wiem (przejsć do pytania 6)

5. Z jakich powodów klauzula społeczna nie była wykorzystywana?

- a. Nie wiemy, że taka możliwość istnieje
- b. Brak precyzyjnych regulacji prawnych
- c. Zagrożenie ograniczeniem wolnej konkurencji
- d. Potencjalnie gorsze wykonie usługi przez podmioty ekonomii społecznej
- e. Inne, jakie?

6. Czy Pani/Pana Urząd zlecał lub powierzał w ostatnim roku dostarczenie dóbr lub usług podmiotom ekonomii społecznej? (jeżeli wszystkie odpowiedzi negatywne, to przejsć do pytania 11)

	Tak	Nie	Nie wiem
Centrum Integracji Społecznej (CIS)			
Zakład Aktywności Zawodowej ZAZ			
Spółdzielnia socjalna			
NGO prowadzące działalność odpłatną statutową			
NGO prowadzące działalność gospodarczą			
Spółka non profit			
Spółdzielnia socjalna osób prawnych			
Innym podmiotom ekonomii społecznej, jakim?			

7. Jakie zadania wykonywały podmioty ekonomii społecznej? (można zaznaczyć więcej niż jedna odpowiedź)

- a. Porządkowe, utrzymanie czystości
- b. Zbiórka i wywóz odpadów

- c. Zabezpieczające, ochroniarskie
- d. Naprawa urządzeń lub infrastruktury
- e. Renowacja budynków
- f. Catering
- g. Transport towarów lub przewóz osób
- h. Realizacja usług opiekuńczych
- i. Realizacja usług edukacyjnych lub szkoleniowych
- j. Realizacja usług z zakresu kultury
- k. Realizacja innych usług (jakie usługi, pytanie otwarte)

8. Proszę ocenić poziom wykonania zlecenia w poszczególnych aspektach:

	Bardzo zadowolający	Zadowolający	Dostateczny	Niezadowolający	Bardzo niezadowolający	Trudno ocenić
Jakość towaru lub usługi						
Terminowość wykonania						
Wiedza wykonawcy o zasadach realizacji zadań w trybie zamówień publicznych						
Zarządzanie realizacją zamówienia						
Kontakt z zamawiającym						

9. Czy biorąc pod uwagę dotychczasowe doświadczenia powierzyliby Państwo ponownie wykonanie zamówienia podmiotowi ekonomii społecznej?

- a. Tak, dlaczego?
- b. Nie, dlaczego?
- c. Trudno powiedzieć

10. Proszę ocenić, –jak zlecenie wykonania zamówienia podmiotowi ekonomii społecznej wpływa/wpłynęło na gminę/powiat w poszczególnych aspektach?

	Bardzo pozytywne	Pozytywne	Brak wpływu	Negatywne	Bardzo negatywne	Trudno ocenić
Sytuacja na lokalnym rynku pracy						
Poziom wydatków na pomoc społeczną						
Rozwój lokalnej gospodarki						
Integracja społeczna osób wykluczonych						

11. Czy Pani/Pana Urząd wspiera podmioty ekonomii społecznej?

- a. Tak
- b. Nie, dlaczego? (przejsć do pytania: 15)
- c. Nie wiem (przejsć do pytania: 15)

12. W jaki sposób Urząd wspiera podmioty ekonomii społecznej?

- a. finansowo (pominąć pytanie 14)
- b. pozafinansowo (przejsć do pytania: 14)
- c. finansowo i pozafinansowo
- d. żadne z powyższych (przejsć do pytania: 15)

13. W zakresie wsparcia finansowego, jakie są to działania?

- a. Bezzwrotna dotacja na rozpoczęcie działalności w spółdzielni socjalnej
- b. Wsparcie zatrudnienia w spółdzielni socjalnej z Funduszu Pracy
- c. Dotacja w ramach wsparcia lub powierzenia realizacji zadania publicznego z obszaru pożytku publicznego
- d. Pożyczka, gwarancja lub poręczenie na realizację zadań w sferze pożytku publicznego
- e. Inne, jakie?

14. W zakresie wsparcia pozafinansowego, jakie są to działania?

- a. Udostępnienie przez samorząd lokalu, budynku lub działki pod działalność
- b. Bezprzetargowe przekazanie nieruchomości
- c. Usługi lub doradztwo dla spółdzielni socjalnych
- d. Szkolenia i doradztwo wspierające zakładanie przedsiębiorstw społecznych

- e. Współpraca przy realizacji wspólnych przedsięwzięć
- f. Wsparcie rzeczowe (np. udostępnienie sali, telefonu, faksu itp.)
- g. Inne, jakie?

15. Czy Urząd zamierza podejmować te działania w przyszłości?

- a. Tak
- b. Nie, dlaczego? (przejsć do pytania: 17)
- c. Nie wiem (przejsć do pytania: 17)

16. Jaki budżet Pani/Pana Urząd zamierza przeznaczyć na wspieranie ekonomii społecznej w przyszłym roku?

17. Czy mieszkańcy Państwa gminy/powiatu mają dostęp do następujących usług instytucji wspierających podmioty ekonomii społecznej (np. Ośrodka Wsparcia Ekonomii Społecznej)?

	Tak	Nie	Nie wiem
Zakładanie podmiotów ekonomii społecznej			
Prowadzenie działalności podmiotu ekonomii społecznej			

18. Jak ocenia Pani/Pan te usługi pod względem?

	Bardzo pozytywne	Pozytywne	Ani pozytywnie ani negatywnie	Negatywne	Bardzo negatywne	Trudno ocenić
Jakości						
Dostępności						

19. Czy Pani/Pana Urząd nawiązał współpracę z instytucją wspierającą rozwój sektora ekonomii społecznej w województwie?

- a. Tak
- b. Nie (przejsć do pytania 21)
- c. Nie wiem (przejsć do pytania 21)

20. Na czym polega/polegała ta współpraca?

- a. Wspólnej realizacji działań wspierających podmioty ekonomii społecznej
- b. Planowania rozwoju lokalnego z uwzględnieniem sektora ekonomii społecznej
- c. Współtworzenie podmiotów ekonomii społecznej

d. Inne, jakie?

21. Czy zgadza się Pan/Pani z następującymi stwierdzeniami?

	Zdecydowanie się zgadzam	Zgadzam się	Jest mi to obojętne	Nie zgadzam się	Zdecydowanie się nie zgadzam	Trudno ocenić
Doświadczenie zawodowe zdobyte w podmiotach ekonomii społecznej jest równoważne z doświadczeniem zdobytym w każdej innej firmie.						
Praca w podmiotach ekonomii społecznej jest przede wszystkim dla osób z deficytami kompetencji - takie osoby nigdzie nie znalazłyby pracy.						
Usługi i towary dostarczane przez podmioty ekonomii społecznej są niższej jakości niż te dostarczane przez firmy komercyjne.						
Dzięki podmiotom ekonomii społecznej Urząd może dostarczać usługi użyteczności publicznej (np. opieka nad osobami zależnymi, usługi zatrudnienia).						
Ekonomia społeczna jest skutecznym narzędziem włączania osób niepełnosprawnych do otwartego rynku pracy.						
Ekonomia społeczna jest skutecznym narzędziem walki z ubóstwem i wykluczeniem społecznym.						
Podmioty ekonomii społecznej nie przynoszą korzyści dla społeczności lokalnej – służą tylko osobom objętym wsparciem.						

Metryczka

1. Na jakim obecnie stanowisku Pani/Pan pracuje?
2. Ile w sumie lat pracuje Pani/Pan w Urzędzie?

14 Spis wykresów

Wykres 1. Współczynnik aktywności zawodowej ze względu na wiek i płeć (dane za IV kwartał 2011)	23
Wykres 2 Rodzaj aktywności a wykształcenie ludności (dane średnioroczne z 2011 roku)	23
Wykres 3. Wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych w wieku 16–64 lata (dane średnioroczne z okresu 2004 – 2011)	24
Wykres 6. Udział osób w wieku 18–24 oraz 55 lat i więcej w ogólnej liczbie bezrobotnych w poszczególnych powiatach (dane za IV kwartał 2011 roku)	26
Wykres 9. Dofinansowanie kosztów działania zakładów aktywności zawodowej (w tym ze środków PFRON) działających na terenie województwa zachodniopomorskiego (2008–2011)	39
Wykres 10. Dofinansowanie kosztów działania warsztatów terapii zajęciowej ze środków PFRON działających na terenie województwa zachodniopomorskiego (2008–2011)	41
Wykres 11. Czy zetknęła się Pani/zetknął się Pan z pojęciem ekonomii społecznej?	57
Wykres 13. Czy strategię działania Pani/Pana gminy/powiatu zawierają następujące elementy	60
Wykres 14. Czy Urząd, w którym Pan/Pani pracuje, wykorzystywał w ostatnim roku klauzulę społeczną w ramach zamówień publicznych?	61
Wykres 15. Z jakich powodów klauzula społeczna nie była wykorzystywana przez JST w województwie zachodniopomorskim	62
Wykres 16. Jakie zadania wykonywały podmioty ekonomii społecznej na rzecz JST w województwie zachodniopomorskim	63
Wykres 17. Ocena przedstawicieli JST poziomu wykonania zlecenia podmiotów ES w poszczególnych aspektach	64
Wykres 18. Czy biorąc pod uwagę dotychczasowe doświadczenia, powierzyliby Państwo ponownie wykonanie zamówienia podmiotowi ekonomii społecznej	65
Wykres 19. Opinia przedstawicieli JST na temat możliwości wykorzystania współpracy z podmiotami ekonomii społecznej	66
Wykres 20. Czy Urząd wspiera podmioty ekonomii społecznej	68
Wykres 21. Czy Urząd nawiązał współpracę z instytucją wspierającą rozwój sektora ekonomii społecznej w województwie	68
Wykres 22. Poziom wiedzy o ekonomii społecznej wśród wybranych grup interesariuszy	69
Wykres 23. Otrzymana pomoc byłaby niemożliwa do uzyskania z innego źródła	104
Wykres 24. Pomoc uzyskana do instytucji wspierającej ekonomie społeczna była dopasowana do naszych potrzeb	104
Wykres 25. Instytucje wspierające ekonomię społeczną są niezbędne dla jej rozwoju	105
Wykres 26. Korzyści osiągnięte dzięki pomocy instytucji wsparcia ekonomii społecznej	107
Wykres 27. Możliwość osiągnięcia rezultatów bez udziału w projekcie	108

15 Spis tabel

Tabela 1. Liczebność podmiotów ekonomii społecznej w województwie zachodniopomorskim	27
Tabela 3. Organizacje według typu działalności (%).....	32
Tabela 4. Udział poszczególnych kategorii przychodów własnych w przychodach własnych ogółem . NGO w roku 2010.....	33
Tabela 5. Pracujący w organizacjach w 2008 i 2010 roku.....	34
Tabela 6. Przychody w roku sprawozdawczym oraz plan przychodów na rok bieżącym CIS w województwie zachodniopomorskim (rok sprawozdawczy 2011).....	35
Tabela 7. Rodzaj instytucji objętych wsparciem OWES w ramach projektów z Poddziałania 7.2.2 PO KL w latach 2008-2012.....	44
Tabela 8. Zasięg działania zachodniopomorskich PES.....	47
Tabela 9. Wiek podmiotów ekonomii społecznej działających w woj. zachodniopomorskim.....	47
Tabela 10. Przewidywana zmiana sytuacji finansowej PES.....	48
Tabela 11. Pracujący w PES.....	48
Tabela 12. Przewidywana zmiana sytuacji finansowej PES.....	49
Tabela 13. Problemy w trakcie zakładania podmiotu	53
Tabela 14. Zainteresowanie kredytem lub poręczeniem	56
Tabela 15. Wartości wskaźników monitoringowych (produktu) dla Priorytetu VII.....	73
Tabela 16. Udział przychodów własnych w przychodach ogółem NGO prowadzących działalność gospodarczą	75
Tabela 17. Wartości wskaźnika w ramach analizowanych projektów.....	81
Tabela 18. Wskaźniki Poddziałania 7.2.1.....	82
Tabela 19. Liczba podmiotów ekonomii społecznej, którym udzielono wsparcia w projektach z Poddziałania 7.2.1	82
Tabela 20. Poddziałanie 7.2.1 – uczestnicy i obszar realizacji projektów	83
Tabela 21. Wykonanie wskaźników w projektach z Poddziałania 7.2.2*	86
Tabela 22. Dodatkowe wskaźniki w projektach	86
Tabela 23. Nazwy instytucji świadczących usługi dla PES	86
Tabela 24. Podmioty objęte wsparciem w ramach Poddziałania 7.2.2.....	87
Tabela 26. Typy reprezentowanych instytucji w badaniu PES	88
Tabela 27. Typy reprezentowanych instytucji w badaniu PES – kategoria inne.....	89
Tabela 28. Efekty wsparcia projektowego.....	90
Tabela 29. Korzystanie teraz bądź w przeszłości z pomocy instytucji wspierających rozwój ekonomii społecznej	90
Tabela 30. Ocena kompleksowości wsparcia	91
Tabela 31. Poddziałanie 7.2.2 – uczestnicy i obszar realizacji projektów	92
Tabela 33. Realizacja wskaźników projektu Z korzyścią dla regionu. Rozwój ekonomii społecznej	95
Tabela 34. Realizacja wskaźników II edycji projektu Z korzyścią dla regionu. Rozwój ekonomii społecznej	95
Tabela 35. Charakterystyka podmiotów otrzymujących wsparcie w ramach Poddziałania 7.2.2	100
Tabela 36. Porównanie korzyści osiągniętych dzięki pomocy instytucji wsparcia ekonomii społecznej i bilans oceny tego wsparcia	109
Tabela 37. Efektywność kosztowa projektów realizowanych w ramach Poddziałania 7.2.1	112
Tabela 35. Spółdzielnie socjalne w województwie zachodniopomorskiego (stan na dzień 20.08.2012 r. wg wpisów KRS).....	182
Tabela 36. Centra Integracji Społecznej w województwie zachodniopomorskiego (stan na dzień: 31.12.2011, rejestr Zachodniopomorskiego Urzędu Wojewódzkiego)	184
Tabela 37. Kluby Integracji Społecznej w województwie zachodniopomorskiego (stan na dzień: 31.12.2011) ..	186
Tabela 38. Zakłady aktywności zawodowej w województwie zachodniopomorskiego (stan na dzień: 31.12.2011)	186
Tabela 39. Warsztaty Terapii Zajęciowej w województwie zachodniopomorskiego (stan na dzień: 31.12.2011) ..	186
Tabela 40. Działalność OWES na terenie województwa zachodniopomorskiego	188

16 Wykaz literatury

a) strategiczne dokumenty krajowe, w tym m.in. dot. PO KL:

- Program Operacyjny Kapitał Ludzki 2007-2013.
- Szczegółowy Opis Priorytetów Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007-2013.
- Wytyczne w zakresie realizacji Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007-2013.
- Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego.
- Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego.
- Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej, Projekt: czerwiec 2012.

b) strategiczne dokumenty regionalne:

- Strategia rozwoju województwa zachodniopomorskiego do roku 2020.
- Wieloletni regionalny plan działań na rzecz promocji i upowszechniania ekonomii społecznej oraz rozwoju instytucji sektora ekonomii społecznej i jej otoczenia w województwie zachodniopomorskim na lata 2012 – 2020.
- Plany działania w ramach Priorytetu VII komponentu regionalnego POKL.

c) dokumenty dotyczące realizacji projektów, w tym w szczególności:

- Wnioski o dofinansowanie projektów (wnioski o dofinansowanie dla projektów przyjętych do realizacji w ramach Poddziałania 7.1.3; 7.2.1 i 7.2.2) za lata 2008-2011.
- Wnioski o płatność ww. projektów za lata 2008-2011.
- Sprawozdania z realizacji Priorytetu VII PO KL za lata 2008-2011.

d inne dokumenty:

- Herbst I. *Analiza możliwości finansowania podmiotów ekonomii społecznej w Polsce*
- Rymsza A. *Bariery rozwoju przedsiębiorczości społecznej w Polsce w świetle kultury organizacyjnej III sektora*
- Rybka I. *Diagnoza pomocy społecznej w Polsce w latach 1991 – 2006. Możliwości i bariery zastosowania instrumentów ekonomii społecznej w pomocy społecznej*
- *Ewaluacja systemu zarządzania i kontroli Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Zachodniopomorskiego na lata 2007-2013 – Raport ewaluacyjny*
- *Poprawa potencjału integracji społecznej na poziomie lokalnym poprzez ekonomię społeczną – Raport ewaluacyjny*
- *Ocena realizacji projektów systemowych w ramach Poddziałania 7.1.1 Rozwój i upowszechnianie aktywnej integracji przez ośrodki pomocy społecznej i 7.1.2 Rozwój i upowszechnianie aktywnej integracji przez powiatowe centra pomocy rodzinie, Działania 7.1 Rozwój i upowszechnianie aktywnej integracji, Priorytetu VIII Promocja integracji społecznej Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007 – 2013 – Raport ewaluacyjny*

- *Informacja i promocja PO KL – Raport ewaluacyjny (woj. zachodniopomorskie)*
- *Postęp we wdrażaniu Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki w województwie zachodniopomorskim – Raport ewaluacyjny*
- *Kapitał ludzki w województwie zachodniopomorskim: aktualne działania, zagrożenia, potrzeby i kierunki rozwoju*
- *Proces zarządzania w projektach komponentu regionalnego POKL w województwie zachodniopomorskim*

Ponadto w ramach badania przeprowadzone zostanie badanie źródeł danych statystycznych dostępnych dla regionu. Przeanalizowane zostaną następujące bazy danych:

- Bank Danych Lokalnych GUS,
- Sprawozdania roczne z Zachodniopomorskiego Urzędu Wojewódzkiego,
- Dane udostępniane przez Ogólnopolski Związek Rewizyjny Spółdzielni Socjalnych
- Dane pochodzące z monitoringu Ustawy o Działalności pożytku publicznego, dotyczące współpracy JST z podmiotami ekonomii społecznej,
- Dane MPiPS nt. CIS, ZAZ, WTZ.
- Dane pochodzące z systemu PEFS – zawierające podstawowe charakterystyki uczestników projektów realizowanych w ramach analizowanych Poddziałów,

17 Wykaz PES w województwie zachodniopomorskim

Tabela 17. Spółdzielnie socjalne w województwie zachodniopomorskiego (stan na dzień 20.08.2012 r. wg wpisów KRS)

lp.	Nazwa	Data wpisu	Nr KRS	Rodzaj działalności
1	Spółdzielnia Socjalna "Nasza"	2/21/2006	251322	usługi budowlane
2	Spółdzielnia Socjalna "KHETANE"	3/24/2006	253494	wyroby metalowe
3	Spółdzielnia Socjalna "REGA"	12/7/2007	294372	usługi remontowe usługi budowlane
4	Wielobranżowa Spółdzielnia Socjalna "RAZEM"	9/18/2009	337445	usługi remontowe tereny zielone usługi elektryczne sprzątanie. usługi budowlane
5	Kamieńska Spółdzielnia Socjalna "WARCISŁAW"	1/4/2010	345801	tereny zielone architektura krajobrazu
6	Kołobrzeska Spółdzielnia Socjalna "MORSKA ODYSEJA"	1/13/2010	346204	usługi doradcze
7	Spółdzielnia Socjalna	2/19/2010	348789	imprezy integracyjne

lp.	Nazwa	Data wpisu	Nr KRS	Rodzaj działalności
	"WSPÓLNYMI SIŁAMI"			usługi remontowe sprzątanie doradztwo psychologiczne działalność artystyczna
8	Spółdzielnia Socjalna "SKWEREK"	2/16/2010	349140	usługi opiekuńcze imprezy integracyjne usługi gastronomiczne tereny zielone organizacja imprez okolicznościowych usługi porządkowe sprzątanie
9	Kołobrzeska Spółdzielnia Socjalna "PARSETA"	3/5/2010	350646	usługi opiekuńcze usługi rekreacyjne
10	"STUDIO DOOZO" Pierwsza Spółdzielnia Socjalna w Szczecinie	10/15/2010	367275	poligrafia usługi fotograficzne prezentacje multimedialne administrowanie i tworzenie stron pracownia CATI kampanie społeczne warsztaty multimedialne
11	Spółdzielnia Socjalna "BAJKOWY ŚWIAT MALUCHA"	10/28/2010	369233	usługi opiekuńcze w formie świetlicy dla dzieci
12	Wielobranżowa Spółdzielnia Socjalna "RAWEX"	1/11/2011	375340	tereny zielone usługi remontowe usługi budowlane usługi transportowe usługi ochroniarskie usługi wspomagające edukację
13	Spółdzielnia Socjalna "PLAŻE BAŁTYKU"	4/7/2011	383068	tereny zielone usługi remontowe usługi budowlane sprzątanie
14	Spółdzielnia Socjalna "KRĘGIEL"	5/4/2011	385185	lokale gastronomiczne prowadzenie placu zabaw usługi fotograficzne imprezy integracyjne działalność artystyczna sklepy
15	Spółdzielnia Socjalna "LUSTRO"	5/18/2011	386620	usługi remontowe organizowanie imprez działalność kurierska transport serwis komputerowy
16	Spółdzielnia Socjalna "PIĄTKA"	6/22/2011	389894	świetlice dla dzieci sprzątanie usługi stolarskie
17	Spółdzielnia Socjalna "AS"	7/7/2011	387231	świetlice dla dzieci lokale gastronomiczne organizacja imprez okolicznościowych
18	Spółdzielnia Socjalna "POD KASZTANAMI"	7/6/2011	390786	Usługi gastronomiczne Usługi wynajmu sal Usługi multimedialne Usługi sprzątające i

lp.	Nazwa	Data wpisu	Nr KRS	Rodzaj działalności
				porządkowe Organizacja imprez okolicznościowych, szkoleń i konferencji Usługi opiekuńcze
19	Spółdzielnia Socjalna "RAZEM"	7/14/2011	390108	usługi remontowe tereny zielone sprzęt rehabilitacyjny organizowanie imprez usługi elektryczne sprzątanie usługi hydrauliczne opieka nad grobami i miejscami pamięci narodowej
20	Wielobranżowa Spółdzielnia Socjalna "DOBRZANKA"	7/14/2011	390411	lokale gastronomiczne sprzątanie
21	Spółdzielnia Socjalna "BRZOZA"	7/20/2011	391881	organizacja imprez okolicznościowych sprzątanie usługi gastronomiczne usługi opiekuńcze
22	Wielobranżowa Spółdzielnia Socjalna OMEGA	8/11/2011	393488	tereny zielone Utrzymanie zieleni i małej architektury Utrzymanie dróg gruntowych Montaż sanitarnych elementów z PCV
23	Spółdzielnia Socjalna "POLIGRAFIA"	8/18/2011	393879	poligrafia
24	Spółdzielnia Socjalna "ZACZAROWANA DOROŻKA"	7/20/2012	427514	usługi turystyczne
25	Spółdzielnia Socjalna "NOWE ŻYCIE"	7/25/2012	426266	recykling

Źródło: Ogólnopolski Związek Rewizyjny Spółdzielni Socjalnych; <http://archiwum.ozrss.iq.pl/kzpo.htm> dostęp 15.11.2012.

Tabela 18. Centra Integracji Społecznej w województwie zachodniopomorskiego (stan na dzień: 31.12.2011, rejestr Zachodniopomorskiego Urzędu Wojewódzkiego)

L.p	NAZWA I ADRES INSTYTUCJI TWORZĄCEJ CIS	NAZWA I ADRES SIEDZIBY CIS	RODZAJ PLANOWANEJ DZIAŁALNOŚCI HANDLOWEJ, WYTWÓRCZEJ LUB USŁUGOWEJ
1.	Caritas Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej ul. Henryka Wieniawskiego 5 71-142 Szczecin	Centrum Integracji Społecznej w Stargardzie Szczecińskim ul. Krasińskiego 19 73-110 Stargard Szczeciński	- grupy opiekunów - grupy budowlano-porządkowe - grupa rękodziela
2.	Stowarzyszenie Pomocy „Przytulisko” ul. 1-go Maja 6 78-200 Białogard	Centrum Integracji Społecznej w Białogardzie Ul. Kisielice Duże 30 78-200 Białogard	- grupy pomocy kuchennej - grupy drogowo-porządkowe - pomoc biurowa, goniec - grupa monersko-gospodarcza - grupa opiekunek osób starszych

L.p	NAZWA I ADRES INSTYTUCJI TWORZĄCEJ CIS	NAZWA I ADRES SIEDZIBY CIS	RODZAJ PLANOWANEJ DZIAŁALNOŚCI HANDLOWEJ, WYTWÓRCZEJ LUB USŁUGOWEJ
			- pomoc opiekuńczej
3.	Stowarzyszenie „Współistnienie” ul. Wojska Polskiego 40 72-315 Resko	Centrum Integracji Społecznej „Od Nowa” ul. Bema 27 72-315 Łobez	- usługi drogowo-remontowo- porządkowe - usługi krawieckie - usługi rękodzielniczych
4.	Szczecińska Fundacja Talent-Promocja-Postęp ul. Wojska Polskiego 69 70-487 Szczecin	Centrum Integracji Społecznej „Przystań” ul. Szosowa 2 74-320 Barlinek	- usługi remontowo-budowlane - usługi leśne oraz pielęgnacji i utrzymania terenów zielonych - usługi pralnicze
5.	Zachodniopomorskie Stowarzyszenie Rozwoju Gospodarczego-Szczecińskie Centrum Przedsiębiorczości ul. Kolumba 86 70-035 Szczecin	Centrum Integracji Społecznej w Szczecinie ul. Kolumba 86 70-035 Szczecin	-prowadzenie tanich stołówek -prowadzenie pralni i prac porządkowych -prowadzenie prostych prac remontowych
6.	Stowarzyszenie „Sos dla Rodziny” ul. Legnicka 1/48 70-134 Szczecin	Centrum Integracji Społecznej „Sos” w Szczecinie ul. Energetyków 10 70-656 Szczecin	-usługi ogólnobudowlano- porządkowe - usługi ogrodniczo-porządkowe - usługi gastronomiczno- hotelarskie - grupa opiekunów osób starszych i niepełnosprawnych - usługi w zakresie obsługi pojazdów samochodowych
7.	Fundacja „Rozwój- Integracja” ul. Brzozowa 3A/C/1 72-300 Gryfice	Centrum Integracji Społecznej w Rogozinie	-usługi remontowo-porządkowe -usługi krawieckie -obsługa spotkań i szkoleń - opieka nad osobą zależną -prace wykończeniowe przy produkcji opakowań kartonowych
8.	Koło Koszalińskie Towarzystwa Pomocy im. św. Brata Alberta ul. Mieszka I-go 16 75-129 Koszalin	Centrum Integracji Społecznej ul. Mieszka I-go 16 75-129 Koszalin	-grupa gastronomiczna -grupa opiekuńcza -grupa porządkowo-remontowo- budowlana
9.	Stowarzyszenie na Rzecz Inicjatyw Społecznych „Kariatyda” ul. Leśna 1A 78-314 Sławoborze	Centrum Integracji Społecznej ul. Leśna 1A 78-314 Sławoborze	-pracownia krawiecka -grupa remontowo-budowlano- porządkowa -grupa opiekunów osób starszych -grupa gastronomiczna
10.	Bank Żywności Al. Wojska Polskiego 96/1 70-484 Szczecin	Centrum Integracji Społecznej Nowe Czarnowo 64 74-100 Gryfino	-usługi w sektorze przetwórstwa rolno-spożywczego -grupa budowlana -grupa gastronomiczna

Źródło: Zachodniopomorski Urząd Wojewódzki

Tabela 19. Kluby Integracji Społecznej w województwie zachodniopomorskiego (stan na dzień: 31.12.2011)

1	MiejskoGminny Ośrodek Pomocy Społecznej	Pełczyce 73-260
2	Ośrodek Pomocy Społecznej	Police 72-010
3	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Gościnie	Gościno 78-120
4	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej	Kołobrzeg 78-100
5	Klub Integracji Społecznej „Skrzydła”	Bobolice 76-020
6	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Mielnie -Unieściu	Mielno 76-032
7	Ośrodek Pomocy Społecznej	Barlinek 74-320
8	Ośrodek Pomocy Społecznej	Myślibórz 74-300
9	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej	Sławno 76-100
10	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Stargardzie Szczecińskim	Stargard Szczeciński 73-110
11	Ośrodek Pomocy Społecznej	Suchań 73-132
12	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej	Szczecinek 78-400
13	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej	Rąbino 78-331
14	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej,	Sławoborze 78-314
15	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej	Wałcz 78-600
16	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej	Koszalin 75-412
17	Zachodniopomorskie, Stowarzyszenie „Współistnienie” Centrum Integracji Społecznej „Od Nowa” w Łobzie	Łobez 73-150

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Baza podmiotów pomocy i integracji społecznej w województwie zachodniopomorskim, Biuletyn Obserwatorium Integracji Społecznej, nr 1(3)/12, Szczecin 2012

Tabela 20. Zakłady aktywności zawodowej w województwie zachodniopomorskiego (stan na dzień: 31.12.2011)

LP	nazwa	lokalizacja	profil działalności gospodarczej
1	Zakład Aktywności Zawodowej	Kołobrzeg 78-100	catering i organizacja imprez
2	Zakład Aktywności Zawodowej „Centralna Kuchnia”	Stargard Szczeciński 73-110	gastronomia, ogrodnictwo, krawiectwo, poligrafia

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Baza podmiotów pomocy i integracji społecznej w województwie zachodniopomorskim, Biuletyn Obserwatorium Integracji Społecznej, nr 1(3)/12, Szczecin 2012; Rozwój przedsiębiorczości społecznej w regionie, Urząd Marszałkowski Województwa Zachodniopomorskiego - ROPS, Szczecin 2012, s. 35-36.

Tabela 21. Warsztaty Terapii Zajęciowej w województwie zachodniopomorskiego (stan na dzień: 31.12.2011)

LP	Nazwa WTZ	Organizator
1	Warsztat Terapii Zajęciowej „Iskierka”	Urząd Miasta i Gminy Karlino

2	Warsztat Terapii Zajęciowej „Szansa”	Spółdzielnia „Unia” w Białogardzie
3	Warsztat Terapii Zajęciowej	Urząd Miejski Choszczno
4	Warsztat Terapii Zajęciowej	Zachodniopomorskie Towarzystwo Pomocy Osobom Niepełnosprawnym
5	Warsztat Terapii Zajęciowej	Dom Pomocy Społecznej w Trzebiatowie
6	Warsztat Terapii Zajęciowej	Polskie Stowarzyszenie Na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym Koło w Gryficach
7	Warsztat Terapii Zajęciowej	Polskie Stowarzyszenie Na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym Koło Terenowe
8	Warsztat Terapii Zajęciowej w Goszkowie	Stowarzyszenie Na Rzecz Osób Niepełnosprawnych „Promyk” w Mieszkowicach
9	Warsztat Terapii Zajęciowej	Polskie Stowarzyszenie Na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym Koło w Gryfinie
10	Warsztat Terapii Zajęciowej	Polskie Stowarzyszenie Na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym Koło w Kamieniu Pomorskim
11	Warsztat Terapii Zajęciowej	Polskie Stowarzyszenie Na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym Koło w Wolinie
12	Warsztat Terapii Zajęciowej	Polskie Stowarzyszenie Na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym Koło w Kołobrzegu
13	Warsztat Terapii Zajęciowej	Urząd Miasta i Gminy Dębno
14	Warsztat Terapii Zajęciowej w Policach	Polskie Stowarzyszenie Na Rzecz Osób Niepełnosprawnych Koło Terenowe Police
15	Warsztat Terapii Zajęciowej Nowielin	Polskie Stowarzyszenie Na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym Koło w Pyrzycach
16	Warsztat Terapii Zajęciowej im. Jana Pawła II	Stowarzyszenie „AKSON”
17	Warsztat Terapii Zajęciowej	Polskie Stowarzyszenie Na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym Koło w Stargardzie Szczecińskim
18	Warsztat Terapii Zajęciowej	Towarzystwo Rozwoju Gminy Marianowo
19	Warsztat Terapii Zajęciowej „ATUT”	Stowarzyszenie „ATUT”
20	Warsztat Terapii Zajęciowej	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Barwicach
21	Warsztat Terapii Zajęciowej	Dom Pomocy Społecznej w Modrzewcu
22	Warsztat Terapii Zajęciowej SDN „Uśmiech”	SDN „Uśmiech”
23	Warsztat Terapii Zajęciowej Nr 1	Polskie Stowarzyszenie Na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym Koło w Koszalinie
24	Warsztat Terapii Zajęciowej Nr 2	Polskie Stowarzyszenie Na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym Koło w Koszalinie
25	Warsztat Terapii Zajęciowej Szczecin Płonia	Stowarzyszenie Pomocy w Rozwoju Społecznym i Zawodowym Osób Niepełnosprawnych
26	Warsztat Terapii Zajęciowej	Stowarzyszenie Na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym Koło w Szczecinie

27	Warsztat Terapii Zajęciowej	Polskie Stowarzyszenie Na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym w Świnoujściu
----	-----------------------------	--

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Baza podmiotów pomocy i integracji społecznej w województwie zachodniopomorskim, Biuletyn Obserwatorium Integracji Społecznej, nr 1(3)/12, Szczecin 2012;

Tabela 40. Działalność OWES na terenie województwa zachodniopomorskiego

Lp.	Nazwa	Uwagi	Stan aktualny
1	Zachodniopomorskie Centrum Ekonomii Społecznej	Projekt realizowany przez Stowarzyszenie <i>Współlistnienie</i> i Centrum Integracji Społecznej <i>Od Nowa</i> w Łobzie	Centrum funkcjonuje przy siedzibie Stowarzyszenia <i>Współlistnienie</i> i ma swoją stronę internetową
2	Lokalny Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej w Złocięcu	Projekt: <i>Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej</i> realizowany przez Biuro Ekonomiczne <i>Aktywa Plus</i> – Emilia Kowalska	Ośrodki planowo mają działać do lutego 2015 roku
3	Lokalny Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej w Gryficach		
4	Lokalny Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej w Nowogardzie		
5	Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej	Realizowany przez Stowarzyszenie <i>Czas Przestrzeń Tożsamość</i> i Centrum Rozwoju Społeczno-Gospodarczego sp. z o.o.	W informacjach upublicznianych przez stowarzyszenie nie ma treści dotyczących funkcjonowania ośrodka w ramach realizowanych projektów*
6	Regionalny Inkubator Ekonomii Społecznej w Policach (RIES)	Projekt realizowany w partnerstwie: powiat policki (lider projektu), Zespół Szkół im. Ignacego Łukasiewicza w Policach (partner), Stowarzyszenie Wspierania Rozwoju Gospodarczego Powiatu Polickiego (partner) i Stowarzyszenie „Czas Przestrzeń Tożsamość” z siedzibą w Szczecinie (partner)	Projekt oficjalnie zakończony 31 grudnia 2011 roku. Funkcjonuje jednak nadal strona internetowa z kontaktami do osób, które mają zajmować się <i>inkubacją</i> podmiotów ekonomii społecznej
7	4C – Krzysztof Musiatowicz	Projekt <i>Niezależne Samodzielne Spółdzielnie Socjalne</i>	Projekt zakończony oficjalnie we wrześniu 2012 roku
8	Kołobrzeski Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej	Projekt <i>Kołobrzeski Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej</i>	Projekt zakończony
9	Lokalny Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej w Koszalinie	<i>Z korzyścią dla regionu. Rozwój ekonomii społecznej. II Edycja</i> , Zespół Projektów Własnych z Filii Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Koszalinie	Projekt zakończy się 31 grudnia 2012 roku
10	Lokalny Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej w Białogardzie		
11	Lokalny Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej w Sławnie		
12	Lokalny Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej		

	Spółecznej w Świdwinie		
13	Lokalny Punkt Poradnictwa Ekonomii Społecznej w Szczecinku	<i>Ekonomia społeczna drogą do rozwoju lokalnego</i> – przedsięwzięcie realizowane przez Koszalińskie Centrum Wspierania Inicjatyw Społecznych	Projekt zakończony w czerwcu 2012 roku
14	Lokalny Punkt Poradnictwa Ekonomii Społecznej w Złocieńcu		
15	Lokalny Punkt Poradnictwa Ekonomii Społecznej w Gryficach		
16	Koszaliński Inkubator Ekonomii Społecznej	Projekt realizowany przez Fundację <i>Nauka dla Środowiska</i>	Projekt zakończony
17	Ośrodek Wspierania Przedsiębiorczości i Ekonomii Społecznej w Koszalinie	Projekt prowadzony przez Fundację <i>Centrum Innowacji i Przedsiębiorczości</i> w Koszalinie	Ośrodek działa nadal

* <http://www.cpt.org.pl/projekt.php>, dostęp: 22.11.2012

Źródło: Rozwój przedsiębiorczości społecznej w regionie, op. cit.; opracowania własne.

18 Matryca logiki ewaluacji

Powiązanie metod badawczych z pytaniami ewaluacyjnymi przedstawia poniższa tabela:

LP.	Pytanie badawcze	Deskrearc h	CATI	IDI	FGI	CAWI	Case study	Panel ekspertów
1	Jaki był bezpośredni i pośredni efekt realizacji projektów w ramach Poddziałania 7.2.1 i 7.2.2 komponentu regionalnego PO KL w WZ na rozwój sektora ekonomii społecznej?	X	X	X	X	X	X	X
2	Jaki był bezpośredni i pośredni efekt realizacji projektów systemowych w ramach Poddziałania 7.1.3 i 7.2.2 komponentu regionalnego PO KL w WZ na rozwój sektora ekonomii społecznej?	X	X	X	X	X	X	X
3	W jakim stopniu dotychczasowe efekty realizacji projektów w zakresie wsparcia ekonomii społecznej odpowiadają na potrzeby sektora?	X	X	X	X		X	X
4	W jakim stopniu cele komponentu regionalnego PO KL w zakresie rozwoju ekonomii społecznej zostały zrealizowane?	X		X	X			X
5	Czy istnieją cele komponentu regionalnego PO KL w zakresie rozwoju ekonomii społecznej w przypadku których występuje ryzyko ich nieosiągnięcia do końca okresu programowania?	X		X	X			X
6	Jakie są główne bariery związane z realizacją celów Programu w przypadku których istnieje ryzyko ich nieosiągnięcia?	X		X	X		X	X
7	Jak rozwija się sektor ekonomii społecznej (oraz jego otoczenie) w województwie zachodniopomorskim na przestrzeni lat 2004-2012?	X	X	X	X	X	X	X
8	Jaki jest wpływ funduszy strukturalnych (w szczególności EFS) na rozwój podmiotów ekonomii społecznej oraz ich otoczenie?	X	X	X	X		X	

LP.	Pytanie badawcze	Deskresearch	CATI	IDI	FGI	CAWI	Case study	Panel ekspertów
9	Na ile trwale są efekty wsparcia udzielonego w ramach komponentu regionalnego PO KL dla sektora ekonomii społecznej?	X	X	X	X		X	
10	Które operacje w zakresie wsparcia ekonomii społecznej cechuje największa trwałość?	X	X	X		X	X	
11	Jakie są główne potrzeby sektora ekonomii społecznej w województwie zachodniopomorskim?	X	X	X	X			X
12	Jakie bariery stoją na drodze rozwoju sektora ekonomii społecznej w województwie zachodniopomorskim?	X	X	X	X	X	X	X
13	Czy zachowana została logika interwencji publicznej w zakresie realizowanych operacji?	X	X		X	X		X
14	Jaki był rzeczywisty wpływ (efekt netto) przeprowadzonej interwencji?	X	X	X	X		X	X
15	Jaka była relacja kosztów i korzyści w realizowanych projektach?	X	X				X	
16	W jakim stopniu wsparcie oferowane podmiotom ekonomii społecznej uwzględnia cykl życia tych podmiotów i zmiany w czasie zapotrzebowania na usługi.	X	X	X	X			X
17	Jaki jest poziom wiedzy na temat ekonomii społecznej i nastawienie wobec niej wśród głównych interesariuszy w województwie zachodniopomorskim?		X	X	X	X		X